

Krúdy Gyula

A muskétás

Válogatott elbeszélések

**Válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta
Mohai V. Lajos**

TARTALOM

A muskétás

A muskétás
Középkori éjjelen
A hiúság
A katona (Bőrcsuha)
A Hartwig
A lyukas tallér
Jézuska csizmája
Középkori álom

A hőstett

Az ágyúgolyó
A cukrászbolt
A tábornok barátja
A hőstett

Nők zenéje

Találkozás egy régi hölgygel
Egy régi uraság pesti utazása
Nők zenéje
Bánatos utazás
Szegilongi
Őszi nap falun
Amadé téli lovaglása
Bánáti útja
Tavaszi
Egy árnyék
Éji zene
Johanna esti vendége
Krisztina ismeretsége

Utolsó szivar az Arabs Szürkénél

Verbénai, vagy egy pesti polgár megtérése
Utolsó szivar az Arabs Szürkénél
A hírlapíró és a halál
Harras Rudolf közkatona egyik története
A hídon

A muskétás

A muskétás

- Én - mesélte nekem egyszer valaki éjszakának idején - muskétás voltam a harmincéves háborúban, a Rajna mellett, és fehér strucctoll volt a fővegem mellett, a hátamon pedig kerek selyemköpenyeg, mert éppen abban az időben raboltuk ki Homburg városát.

Tehát a Rajna mellett jártunk akkor, és jöttünk, jöttünk, nagyon messziről jöttünk. A csizmámon még rajta volt Spanyolhon pora, a gondolatom még fekete szemű madridi szenyórákat ölelgetett, és a nótám, amit dúdolgattam, éjjeli gitárpengés és mór rabszolganők énekéből való volt, de igazában már javában hemperegtem a Rajna városok kocsmáiban, tagbaszakadt és tejképű német asszonyságok voltak a szeretőim, és a nótánk egy hosszadalmas üvöltés volt, amelyhez a taktust az ónból készült boroskancsóval vertük.

A pajtásaim mindennap ábrával füstölték meg magukat, mert valami cudar betegséget hoztak el a félszigetről, de én már akkor is szerencsés fickó voltam, és a testem külsőleg nélkülözte azokat a sajátságos fekélyeket, amelyekről az igazi Wallenstein-muskétást Cadiztól Krakkóig meg lehetett ismerni. Szinte jelvények voltak azok a különös, forradásos sebhelyek az arcon. Akinek volt, az biztosan végigcsinálta a spanyol háborút. Mint mondtam, nekem ép volt az orrom, mindkét szemem is megvolt (pedig éppen szem dolgában fogyatkoztak bajtársaim), és a szájam se volt ánízsszagú az örökös orvosságrágástól, hanem borszagú, valóban borszagú, amitől nem undorodtak, sem nem féltek a tejképű rajnai asszonyságok.

Az övemben valódi jó Fülöp-aranyak, a tarsolyomban mór ékszerek, és a testemen ing, valódi ing valenciai csipkéből, amit valami hercegnéről rántottam le - ibi-ubi. Ugyan kivel cseréltem volna Wallenstein muskétásai között? Útközben elhullott pajtásaimmal-e, akik rettentő kínjukban a földön fetrengve dobálták el maguktól a szerzett mór ékszereket, mintha az hozta volna betegségüket? Vagy cseréltem volna ámbraszagú barátaimmal, akik józan fejjel csak fekete álarccal arcukon közeledtek nőkhöz, de ritkán voltak józanok? A muskétásnak már csak az a sorsa, hogy elevenen hordozza magával a hullaházak szagát, én pedig szerencsés fickó létemre csak borszagú voltam, rajnai bortól szagos, amely szagtól a folyó menti asszonyságok nem undorodtak.

Ha kockáztam, nyertem; ha ittam, jókedvű voltam; ha verekedés volt, sohasem húztam a rövidebbet. Vajon a szerencse mely csillagzata alatt születtem én, egyszerű muskétás a brandenburgi herceg seregéből?

Elbizakodottságomban már pénteken is hússal éltem, és a gyónásban sem voltam mindig igaz, amikor szerencsém aztán elhagyott.

A Rajna mellett történt - mondom -, hogy melyik városban, már arra nem emlékezem, hisz azok a Rajna menti városok olyan egyformák, akár a szenyórák legyezői Madridban. Nemhiába álmodtam sárkánnyal, mely a torkomba harapott, és rossz ómen volt már a csuklyás barát is, akivel a városon kívül találkoztunk, amint csengettyűjét rázogatva riasztotta el magától az eleveneket és holtakat. A város polgárai meg csaknem becsapták orrunk előtt a kapukat, és néhány jó pajtásomnak lyukat ütöttek a fejébe, amíg nagy nehezen elhelyezkedhettünk a városban. A szíves fogadtatás viszonzásául felgyújtottuk a városbíró házát, és elcsendesítettük a lármásabb polgárokat. Mondom, itt történt, hogy szerencsém elhagyott.

Igen jó borok voltak ebben a városban, és naphosszant főzték a polgárnék konyháikon. Dupla aranyaink nem tévesztették el megszokott hatásukat, és kemény ökleink is megtették a magukét arra nézve, hogy nyugalom legyen a városban. Éppen tél elején voltunk, és már arra gondoltunk, hogy a telet kényelmesen kihúzzuk ebben a városban, hogy tavasszal Flandriába rukkoljunk; egy öreg polgárnál, kinek fiatal felesége volt, olyan pompásan elhelyezkedtem, mintha hátralevő életemet házuknál akarnám eltölteni; a bajtársaim is szorgalmasan füstölgették kifelé magukból a spanyol ördögöt, amikor beütött a mennydörgős mennykő az egész nyugodalmas állapotba... Hiába, a szegény muskétásnak csak nem való a családi boldogság!

Advent előtt voltunk, és nagyokat ittunk, készülődve az adventi böjtre. Egy napon tán többet is ittam, mint amennyi szokásom volt, mert a kockákat sem tudtam úgy forgatni, mint rendesen, és boros fejjel ödögtem a régi városka utcáin. A polgárok tiszteletteljesen kitértek előlem, és nem mertek haragudni még azért sem, hogy sapkájukat leütöttem fejükről; én meg magamban egy darabig azt számolgattam, hogy hány tallért is lehetne kiszorítani az Orsolya-apácáktól, ott, a város közepén levő nagy zárdából, ha az ember nagy komolyan fogná a dolgot, amikor aztán eszembe jutott, hogy gyerünk haza az én öreg polgár bácsimhoz, aki bizonyosan nem tudja, hogy mi történt velem: amikor csak nagyot kiált valaki a hátam mögött, és a hangban nyomban felismertem a Korvég hangját.

Ott dulakodott a lengyel muskétás három-négy polgárral a piacon, és a polgárok ugyancsak szorongatták hegyes csákányaikkal. Bőségesen vérzett a lengyel, amikor odaértem, és szétcsaptam a polgárság között.

- Köszönöm, pajtás - szólt a lengyel -, de én már nem sok hasznát veszem segítségednek. Megszúrtak a szívemnél ezek a kutyák. De te felmehetsz ide a házba, és nem bánod meg, ha felmentél.

A lengyel ezután már nem sokat beszélt, én pedig bementem a házba, amely előtt a csetepaté történt. Benyitok sorban az ajtókon, egy darabig senkit sem találok. De a legutolsó szobában fekszik ám egy selyemmellényes polgár a földön, mozdulatlanul, az arcán mindjárt megismertem a lengyel kezének nyomát, a szúrást a két szeme között, mellette sivalkodik pedig egy asszonyféle.

Asszony?

Leány!

Sok szép nőt láttam, de ilyent még nem. Hamuszürke köntöse egy percre megriasztott, de aztán a bor és vér gőzében megrészegülten nyújtottam ki a kezem utána. Ő rám nézett és sziszegett, mint a kígyó a Pyrenneken, ha reátaposnak. De én csak közelebb, közelebb jöttem, és beszéltem hozzá, amint már ilyenkor beszélni szokás.

- Hagyj békét, katona - kiáltotta -, én szent leány vagyok. A fekete Mária áldása van rajtam. Meghal az a férfi, aki engem megcsókol.

De én csak nevettem. Szent leány! Szent leány! Az ördögbe, ez kell a szegény muskétásnak.

- Katona, én a halál vagyok. A fekete halál! - kiáltotta ő. - Én azok közül vagyok, akik az országúton felszedik az elhullott embereket. Az én szerzetem hordja a hamuszürke ruhát, és a hivatásuk emberi fülnek a legborzalmasabban hangzik: a pestis és a bélpoklosság gyógyításáért vagyunk e földön. Hagyj békében, katona. Meghalsz, ha megcsókolsz. Én megátkozlak.

A vér bugyogott a földön fekvő öreg férfiú arcából, és én megrészesgéltem. Átkozott rajnai bor! Futnom, menekülnöm kellett volna e leány közeléből, és én maradtam. És közelebb mentem hozzá. És megcsókoltam.

...Azóta nincsenek dupla aranyak az övemben, a boritaltól szomorú leszek, és az arcomon fekete álarcot hordok, mert a csók nyomán, hajh, eltorzult az. Cadiztól Krakkóig hordjuk a muskétások jelvényét, a torz arculatot. Az átok megfogant. És várom az időt, hogy elhullva az országúton, találkozhassem szerelmesemmel.

Középkori éjjelen

A cseh rablók, akiket még csak nemrég vert ki Mátyás a hegyek közül, haramiatanyáikról elmentek, vagy a löcsei hóhér kerekén utaztak el a másvilág felé: de a várak itt-ott megmaradoztak. A királynak nem volt érkezése felperzselni valamennyi rókafészket a Kárpátban, a Dunajec mentében még mindig le-lepislantott a tutajosokra vagy az utazó kereskedőre egy-egy hordó formára épített vár, amelyben már csupán a szél lakott. A váraknak kísérteties híruk kerekedett, meg aztán nem is lehetett teljes bizonyossággal tudni, hogy nem húzódott-e meg a pincében egy-egy elaggott rabló. A környék népe messzire elkerülte a hordóvárakat. Kornádi Péter, a szepességiek Krisztus takácsa tehát egészen jól számított, amidőn a három elszóktetett leányasszonyt a Dunajec völgyében helyezte el, az üresen maradt Giskra-várban. Bizonyos lehetett arról is, hogy a leányoknak sem jut eszükbe elhagyni a rejtekhelyet, hiszen a törvény értelmében palloshalál várt rájuk a szepességi városokban, amelyeknek adójával hűtlenül sáfárkodtak. Krisztus takácsa tehát késő öregségére nyugodtan meghúzódhatott a Giskra-várban, ha arrafelé vitt az útja a lengyelországi vásárookra.

Bármilyen zord lett légyen a tél, a takács mindig találhatott melegséget az elhagyott várban...

- Hejnye, a vén gazember! - dörrent fel a sánta Parka szenátor, amikor képzeletében feltűnedezett a Krisztus takácsa öreg alakja, amint keleti nagyúr példájára, fiatal hölgyekkel melengetteti fázós tagjait.

A téli hold szinte szikrázó fénnel járt az acélszürke égboltozaton a néma szálfærdő fölött. A párolgó lovakat kikötötték a vár alatt.

(Jó lakomájuk lesz a farkasoknak! - dörmögte fejcsóválva a középkori katona.

Az a földolog, hogy bennünket nem falnak fel - vigasztalta a szenátor. - Paripa még csak akad a két királyságban, de Parka... Parka csak egy van!)

Csendesen megindultak a domb felé a hallgató éjszakában. A katona minden eshetőségre elkészülve, egy fiatal fenyőt tövestől kirántott a hóból. Parka szenátor legyintett a kezével:

- Ahogy én ismerem ezt a várat, Kornádi uram saját magán kívül nemigen ereszt be ide férfinemen levő embert. De hát bolond volna, ha eresztene... Egyszer, régen, mikor még a balkézőről való felesége élt, elhozott engem ide magával. Jó borokat ittunk, és szarvast sütöttünk a máglyarakás fölött. Nagyon kedves német menyecske volt a balkézőről való asszony. A vége az volt, hogy Kornádi széket emelt rám, én meg buzogányt fogtam rá. Az asszony miatt... Később eladtuk a menyecskét egy bécsi takácsmesternek. Azóta megint jó barátok lettünk.

- Talán éppen a leányasszonyokat is el akarja adni a takács - vélekedett a zsoldos katona.

- Lehetséges... Ámbátor Szaniszló király nem engedi, mint az elődjei, hogy a szépeasszók lányokkal kereskedjenek. Az én nagyapám még Istambulba is szállította a lányokat a szultánnak meg a basáknak. Tavaszkor volt mindig a leányvásár Lőcsén...

Akkor már harmadszor járták körül a hordót. A keményfából, kőből, sziklából épített váron sehol sem látszott nyoma ajtónak, ablaknak. A cseh rablók saját külön módszer szerint építették a váraikat. Valami föld alatti bejárást kellett felfedezni.

Hát azt is megtalálták. A katona egy helyen elcsúszott a havon, és messzire repült.

- Hopp, itt valami befagyott patak van - kiáltott fel Parka uram. - Nyomon vagyunk.

A befagyott bokrok között követték a patak jeges medrét, csakhamar egy föld alatti barlangba értek, és a katona tüzet csiholt, és meggyújtotta a barlangban talált szurokfenyőt.

A sánta szenátor örvendezve felkiáltott:

- Most már emlékezem... Erre jártunk valamikor a német menyecskéhez. Gyerünk most már felfelé.

Sziklába vágott lépcső vezetett fel a magasba. Kényelmes, széles kőlapokon járkáltak itt alá a cseh rablók, rozsdás vasrudakba kellett megkapaszkodni a lezuhanás elől. A zsoldos katona olyan ambícióval mászott felfelé, hogy sánta szenátor nem győzte eleget inteni:

- Megállj, katona, ne siess úgy... Nem rabolni megyünk. Nekem mint hivatalos embernek kell először belépnem a várba, mert különben pert akaszt a nyakunkba Krisztus takácsa. És bizony elítélnék...

- Hol leszek én már akkorára! - nevetett a tigrisszakállú zsoldos.

- De itt marad az én deres fejem!

Aztán mégiscsak Parka szenátor pillantotta meg legelőször a feje fölött a holdat, amint a mély kútból az udvar közepén kimászott.

- Szerencsénk volt, nyitva találtuk a csapóajtót - mondta izzadó üstökét törölgetve.

A vár halálos némasággal aludt körülöttük, mintha semmi élet nem volna odabent. A zsoldos szaglálódva járt körül az árkádos folyosón, bedugta a fejét a vasrácsos ablakon, sorban próbálgatta az ajtókat. Szinte világított a két gömbölyű, szürke szeme, amikor ismét elemében érezte magát. Minden mozdulatán meglátszott, hogy nem először jár éjszakának idején idegen portán. Azonban a szenátornak több szerencséje volt. Az első emelet nyitott folyosóján egyszerre kifeszített szárítókötelet vett észre, amelyen fagyos fehér ruha darabokat csörgetett az éjfél szél.

- Asszonyruhák! - kiáltott fel, amikor megvizsgálta a fagyos fehérneműt. - Mégpedig a Kornádi vásznából. Ezer közül is megismerem az ő vásznát. Hejnye, a vén gázember! Hát még ruhával is ellátta a lányokat!

A zsoldos katona most már vérszemet kapott, és szinte reszketett a ritkás, szürke szakállá, amikor végre egy bezárt tölgyfa ajtót sikerült felfedeznie. „Itt vannak!” - kiáltotta, és széles vállával, faltörőkos alakú koponyájával nekivetette magát az ajtónak. A szenátor elképedve nézte a katona munkáját. A fejével úgy dolgozott, mint valamely vaspöröllyel. Recsegett-ropogott az ajtó - odabévről pedig éles női sivalkodás hallatszott.

- No még, katona! - biztatta a szenátor. A zsoldos rettenetes fejével az ajtónak rohant, és a tölgyfa nagy koppanással szakadt be.

- Megállj! Majd én lépek be.

Bakkecskeugrásokkal sietett előre. A füstös, kongó termekben medvebőrök heverték, és ételszag érzett a levegőben. A második terem végén nyitott ajtajú erkély állott, a hold ragyogó fényességével megvilágította az erkélyt. Oda menekült a három leányasszony az éjféli támadás elől. Egy feketemedve bőrt burkoltak magukra, a mezítelen lábuk bokáig érő hóban állott, a hajuk fésületlenül repked a szélben. De a válluk együtt világít a hóval.

- Hopp, ne féljetek. Én vagyok, a Parka szenátor!... Ezennel elfoglak benneteket.

A legelől álló Gábiel Veronika kétségbeesetten felkiáltott:

- Inkább az ördög maga jött volna helyetted!

A szenátor hízelkedve lépett előre:

- No, gyertek be a hóból, a fagyból. Rakjatok tüzet. Tán akad valami harapnivaló is a háznál. Ugyan mi a manónak félnétek tőlem? Én csak egy sánta öregember vagyok.

A leányasszonyok kétségbeesett sírással ölelték át egymást.

- Feni már a pallost a lőcsei hóhér, te sánta ördög? - kérdezte Gábiel Veronika sötét kétségbeeséssel.

- Dehogyan feni... Más dolgunk van addig! - dörrent most közbe a zsoldos katona, és félretolta Parka uramat az útjából. - Bolondnak néztek tán engem, hogy hiába jöttem ide téli éjszaka, farkasüvöltéstől hangos erdőkön keresztül? Hadd lássam, nem hazudott-e a sánta ember! Lássam a vállatokat! Meg aztán igaz-e, hogy fenyőszaga van a szájatoknak? Előbb itt vagyok én, aztán jön a lőcsei hóhér. Tőlem ne féljetek.

Veronika (az özvegyasszony) volt a leányasszonyok között a legokosabb. Gyors elhatározással odalépett a zsoldos katonához, és lehajtotta előtte a fejét, hogy aranyszőke haja a földig omlott.

- Látod, ezt a nyakat akarja elvágni a lőcsei hóhér!

A katona megsimogatta az asszony nyakát.

- Vágja az öreganyját! - zörgött. - Félre az útból, szenátor uram. Itt most én beszélek. Ne féljetek tőlem, én csak egy vándor katona vagyok. Ma ebben az országban vagyok, holnap a másikon. Gyertek elő, virágszálam, aztán gyújtsatok tüzet. Azt hiszem, hogy még a csonka fülem is megfagyott, amíg idáig értem. Nagyon messzire laktok, édes galambjaim. Ha szép fehér a nyakatok, nem engedem a hóhérnak levágni.

Parka szenátor uram még egy utolsó kísérletet tett:

- Katona, téged kerékbe törnek, ha a dolog kitudódik.

A zsoldos nevetett, hogy nagy, erős fogai megvillantak.

- Én már attól se félek, te sánta kutya. Úgyis felakasztom magam az éhségtől, ha a királyok hamarosan nem csinálnak egy kis háborút. Gyertek hát, galambocskák!

A leányasszonyok összesúgtak odakünn az erkélyen, aztán a Veronika kézen fogta őket, és bevezette a terembe.

- Rakjatok tüzet, asszonyok. Én majd vacsorát főzök.

Parka szenátor uram dörögött még egy darabig, aztán ő is odahúzódott a fellángoló tűzrakás mellé. Meggémberedett ujjait a lángok fölé tartotta, és hirtelen így szólott a keresztleányához, Budeusz Annához:

- Ejnye, be megfényesedett a szemed azóta, mióta láttalak!

A hiúság

Budeusz Anna tudott egy nótát, amelyet húros hangszer pengetése mellett énekelt, és az a nóta olyan szomorú volt, hogy napestig lehetett hallgatni, anélkül, hogy a hallgató vagy az éneklő megunt volna. Ott tanulta a Szaniszló király udvarában egy hadnagytól, aki ezt a nótát az ablak alatt énekelte. Addig hallgatta Budeusz Anna a nótát, amíg megtanulta... Akkor aztán már nem is tehetett egyebet, mint amit tett: Kornádi Péterhez, Krisztus takácsához folyamodott, hogy elszöktesse a hóhér pallosa elől. Eltörött az aranypecsét az övéen. - Gábiel Veronika (az özvegyasszony) mindenféle lengyeles ételeket tudott főzni, amelyekre hatalmasan lehetett inni. A Giskra-vár kamaráját, pincéjét bőségesen ellátta Krisztus takácsa. Volt ott kecsketömlőben olyan bor is, amit a királyi pincéből loptak. De kis, erősen megvasalt hordócskákban a legnemesebb pálinkák is helyet foglaltak, amelyet hosszú szakállú barátok főztek a Dunajec kolostoraiban. - A lublói zálog, Katherina leányasszony, nem értett semmi különösebb dologhoz, csak a fekete medvebőrön tudott heverészni egész nap. Ám olyan pompásan hevert a medvén, hogy aki őt lustálkodni látta, maga is kedvet kapott a semmittevéshez, pihenéshez. A haja kócos volt, a körmét a fehér fogaival rágta, de a szeme úgy ragyogott, mint a hiúz a Kárpát rengetegében, ha nyári délután álmát zörgés zavarja.

Tizedik napja mulatott már a Giskra-várban a sánta Parka szenátor és a névtelen zsoldos katona. A leányasszonyok a kedvükben jártak, ellátták őket minden jóval, hiszen a jóérzésüktől függött, hogy mikor leszen vége a gyöngyéletnek. És azután a lőcsei hóhér következik.

A névtelen zsoldos katona az esztendő koplálás után sehogy sem tudott jóllakni a Giskra-vár javaiból. Reggeltől estig evett és ivott, majd a leányasszonyokkal enyelgett. Az arca, mely megérkezésekor rozsdabarna volt, mint az őszi erdő, lassanként tüzespirossá változott, mint amilyen a hold, ha a hegyhátak mögött a szelet jósolja. A leányasszonyok gondoskodtak arról, hogy egy percre se józanodjon ki. Gábiel Veronika állandóan élesztette a tüzet a nyitott tűzhelyen, amely fölött kormos testű kondérban bort és pálinkát főzött. Az apjánál, a híres bélai borovicskafőzőnél megtanulta azoknak a pálinkáknak az elkészítését, amelyekhez a családi titokként őrzött receptek szolgáltak útmutatással. A zsoldos katona vérbe boruló szemmel, szinte önkívületben látta a körötte szorgoskodó leányasszony vöröslő aranyhaját, világító nyakát és vállát. És ha a kezét kinyújtotta az álmkép után - az álom valóra vált.

- Az ördög hitte volna, hogy valamikor még így is fordulhat a sorsom - dünnyögte, és mikor igen jól érezte magát, egy hosszú ostorral megkergette a leányasszonyokat, valamint a sánta szenátort. A szenátor a rossz lábával nehezen menekült a zsoldos ostora elől, a játék vége rendesen az volt, hogy Parka uram térdre vetette magát a katona előtt.

- Kegyelem, katona, néked adom mind a három zálogot, csak engedd, hogy elmehessek!

A zsoldos nevetve rakosgatta fel a bilincseket a szenátor kezére, lábára:

- Hogyne! Hogy majd a nyakamra hozza a lőcsei drabantokat! Néked itt kell maradnod. Mert hiszen egyedül nem is ízlene az ital.

A szenátor, aki józan életű ember volt világeletében, megtanult inni, dorbézolni, és együtt énekelte a zsoldossal azokat a nótákat, amelyeket az hosszú vándorlásában mindenfelé összeszedett. Volt egy németalföldi nótája, amelyhez a házat is föl kellett volna gyújtani. (Legalább annak idején így énekeltek a nótát a zsoldosok.) Ha ez a nóta jutott eszébe a katonának, akkor a leányasszonyok már szaladtak a nedves bivalybőrökért.

Így mulatott a névtelen zsoldos katona a Giskra-várban.

Egy estén, amikor a zsoldos éppen helyezte volna a láncokat Parka szenátor kezén, odakívülről, a halottcsendességű kárpáti éjszakából (a hó másvilági némasággal zuhogott alá, mint a temetőben) felhangzott a farkasok üvöltése. A kiéhezett bestiák körülszaladgálták a hordóvárat, és alkalmasint szívesen segédkeztek volna a Krisztus takácsa kamarájának kipusztításában. A katona éppen vacsorához készülődött, és a kését fente a tűzhely kövén. A vacsora késedelmeskedett, a zsoldos dobogott sarkantyús csizmáival.

- Hej, asszonyok, lányok - kiáltotta -, talán megfelejtek rólam?

A lublóí zálog, Katherina, szokás szerint a tűz előtt hevert a medvebőrön, és álmos szemét a katonára villantotta:

- Bácsi, ma nem vacsorázol, de holnap se.

- Megbolondultál?

Katherina a két fehér karjára támasztotta a fejét, és ásítván, megmutatta a fehér fogait:

- Az éléskamránkat valaki kiürítette. Csupán a sonkaszegek maradtak helyükön. Amíg Kornádi Péter ide nem vetődik, addig koplalunk.

A zsoldos csendesen kezdett káromkodni, és a derekáról lefelé oldozta a hosszú ostort.

- Veronika, Anna! - kiáltotta.

A két leányasszony minden tagjában remegve jött elő a folyosóról:

- Igaz, amit ez a leány mond? - kérdezte fenyegetőleg a katona.

Veronika elszántan előrelépett.

- Ha szíjat hasítasz a hátunkból, akkor sem tudunk egy falat ennivalóval sem szolgálni.

A katona megcsördítette az ostort, hanem a leányasszonyok most nem menekültek előre. Szisszenés nélkül túrték az ostorcsapásokat, a vér kiserkedt fehér vállukból, de nem mozdultak. A katona végre megunt a dolgot, leeresztette az ostort. - Helyes. Tehát itt hagylak benneteket. Úgyis meguntalak már. Nagyon egyformák vagytok. A sánta Parka majd elvisz Lőcsére, a hóhér kezére. Utálatos fehérszemélyek vagytok.

A három asszony elpirulva hallgatta a zsoldos szavait.

- A szájakatok sem szagos már, a vállatok sem fehér. Tűzre való vén banyák vagytok.

- Mi nem vagyunk vének - mondotta csendesen Veronika, aki legidősebb volt a leányasszonyok között.

A katona a földre köpött:

- Az ördögbe veletek. Legalább az orcátokat mostátok volna meg néhanapján... Aztán én nem is tudom, hogy mit esztek ti? Romlott húst talán, hogy olyan nehéz a leheleted, Veronika? Utállak benneteket. Egy álló esztendeig nem nyúlok asszonyhoz miattatok. Seprő kell nektek, nem férfi.

Gábiel Veronika előrelépett, és az öklével a katona arcába csapott. A zsoldos felordított és utánakapott. A medvebőrön fekvő Katherina kígyó módra elébe siklott, és a katona végigvágódott a földön. A három asszony rárohant, és sietve megkötözte. Később az erkélyhez vonszolták, és hosszabb erőlködés után az erkélyről kivetették az éjszakába az ordító zsoldost. A katona hangját csakhamar elnyomta a vár körül ólálkodó farkasok üvöltése.

Parka szenátor csendesen nézte végig a jelenetet. Amikor a katonával elkészültek, szigorúan szólt reá Budeusz Annára:

- Keresztleányom, szedd le bilincseimet.

Budeusz Anna szótlánul engedelmeskedett.

Midőn szabaddá lett a szenátor, sorban megérintette a leányasszonyok vállát:

- Gyermekeim, Lőcse város nevében foglyaimmá teszlek benneteket! Holnap indulunk Lőcsére.

A leányasszonyok, akik néhány perc előtt még dühös nőstényfarkasok módjára vetették magukat a zsoldos katonára, megjuhászodva hajtották le a fejüket a törvény képviselője előtt. A szépségi lányoknak akkoriban még olyan volt az erkölcsük, hogy tudtak engedelmeskedni.

- Leütik a fejünket? - kérdezte halottsapadtan Budeusz Anna.

- Gyermekeim - felelt szelíden és szomorúan az öreg szenátor -, én már öreg ember vagyok ugyan, de még szerettem volna soká élni. Higgyétek el nekem, hogy minden kedvem elmúltott további életemtől attól, amit itt láttam tíz napon át. Csodálkoznám, ha tovább tudnék élni.

A katona (*Bőrcsuha*)

Balkáj György, vagy más néven Bőrcsuha, középkori zsoldos katona volt, és egyszer késő ősszel a Kárpát pirosuló vízmosásai között utazgatott.

A háborúk akkoriban szüneteltek, és Bőrcsuhának igen rossz kilátásai voltak a közelgő télre. Húszesztendő kora óta (most már ötven felé hajlott) megszokta, hogy a háborúból éljen. A koponyáját beszakították, a fülét megcsontkították, a kezéről is elhagyogatott néhány ujját, de mindig megvolt az enni- és innivalója. Végigverekedett Európán, és csak homályosan emlékezett már arra, hogy hány embert küldött a másvilágra. Jó álma, pompás étvágya volt, és hatalmas fogai közül alig néhányat bírtak kivenni a tusakodásokban. Még teljes erejében volt, és íme a királyoknak egyszerre eszükbe jut békét kötni. Bőrcsuha valahol egy düsseldorfi kocsmában üldögélt akkoriban (egy régi barátnál), és a szász háború kitörését várta. A háborúból nem lett semmi, és a düsseldorfi barát szépen kiadta az útját az ingyenélő zsoldos katonának. Bőrcsuha csupán azért nem ütötte agyon a hűtlen barátot, mert korábban ismerte a német börtönöket. Annyit azonban megengedett magának, hogy tüzes taplót dugjon az eresz alá, és hátra sem fordulva megindult régi hazája, Magyarország felé.

Útközben verekedett, ahol lehetett, majd eladogatta a fegyvereit - késő ősszel, amikor átkapaszkodott a Kárpát hegyszorosain, eszébe jutott Lőcse és Lőcsén Gadiva János, akivel együtt verekedett Spanyolországban. Gadiva valamely kolostor elfoglalásánál szerencsésen ráakadt a kincseskamrára, teleszedte a tarisznyáját az egyházi aranyneművel, és kijelentette, hogy otthon, Lőcsén várja őt a leányzó.

S egyszer csak megszökött a táborból.

- No, majd megnézem, hogy szerencsét hoztak-e neki a spanyol kelyhek - dörögte magában Bőrcsuha, és serényen folytatta útját a pirosuló hegyek között. (Arra gondolt, hogy Lőcsén fűtenek-e télen.)

Alkonyattájban érkezett a vámhoz, a kassai kaput még nyitva találta, és jókedvűen nézegette a csinos háztetőket, tornyokat, magas erkélyeket.

- Itt, úgy látszik, rendes emberek laknak - dünnyögte magában, amikor egy kurta farkú malacot minden felügyelet nélkül látott szaladni az utcán. Egy darabig önkéntelenül figyelte a malac futását, és kiszámította magában, hogy hány napra való eleség tellene a malacból.

Majd a házak földszintes ablakain pillantgatott be, és alázatosan levette a süvegét egy szembejövő pap előtt. Barátságosan nézegetett az utcán futkározó gyerekekre, még a kutya- és kutyáknak is pattintott ujjával. Tudniillik már akkor elhatározta magában, hogy a telet a kellemes, tiszta városkában tölti, és a kovácsműhely előtt, ahol egy lovat patkoltak, segített nézni a polgároknak. Azt ugyan észrevette, hogy a városban senki sem örül valami nagyon az ő megérkezésének, egy kövér polgár haragosan kiáltotta, hogy a szolgáló reteszelve be a kaput; majd egy bőrkötényes ember méltatlankodó fejcsóválások közepette szemlélte a Börtsuha csizmáit. Bizony azok a csizmák régen voltak csizmák. Később beszélgetésbe próbált ereszkedni a kovácsműhely előtt, de senkitől sem kapott feleletet. Már éppen odalegyinteni akart egy polgár fejére, amikor a toronyban megkondult az öreg harang, és a városháza felől előnyargalt egy fehér lovas vitéz. Körülnyargalászott a piacon, aztán gyorsan visszazáguldott a várba.

- Hát még holnap sem lesz meg a kivégzés! - dünnyögte egyik polgár a másiknak.

Börtsuha riadtan kapta fel a fejét, mintha golyót hallott volna süvölteni.

- Miféle kivégzés? - kérdezte.

De választ már nem kapott.

Erősen esteledett, Börtsuha céltalanul csatangolt a városban, mert senki sem állott szóba a lerongyolódott zsoldos katonával. A kapuk becsapódtak orra előtt, egy asszony sivító hangon csitította sírdogáló csemetéjét:

- Elvisz a vén zsvány bácsi!

És Börtsuhára mutatott.

- Hm - dörmögte magában a zsoldos -, ha soká tart ez az állapot, nem mondom, hogy bele nem nézek a templom sekrestyéjébe! Hol lehet az a huncut Gadiva János?

Egy régi kocsmá terpeszkedett az út mentén, hatalmas boltívei alatt egy mécesest hintáztatott az esteli szél, és a nyitott ajtón át kellemetes illatok sodródtak a zsoldos katona orra alá.

- Legfeljebb itt hagyom a süvegemet! - gondolta magában Börtsuha, és elszántan belépett a fogadó ajtaján.

A sötétes ivóban egy összevissza farigcsált hosszú asztal mellett foglalt helyet, és bátran zörgetett az öklével.

- Hej, kocsmáros!

Egy széles, potrohos, bőrkötényes férfi jött elő. Az arca vörös volt, mert éppen bort húzott le a pincében, és az nem könnyű foglalkozás. A zsoldos nem mert a fogadós szemébe nézni, hátha kiolvassa az arcából az üres zsebeket. Lehorgasztott fővel dünnyögte:

- Valami ennivalót akarok!

A fogadós tetőtől talpig végignézett Börtsuhán, aztán a fejéhez nyúlt, és levette a bőrből készült, megviselt süveget a fejéről és belenézett.

- Nem sokat ér már ez a süveg, cimborá - szólalt meg kedélyesen.

Börtsuha, mikor a potrohos ember hangját meghallotta, nyomban felkapta a fejét.

- Gadiva János! Hát nem ismersz már? Én vagyok a Börtsuha! - kiáltotta teli tüdőből.

A fogadós tagadólag rázta a fejét, és figyelmesen nézett a zsoldos katona arcába. Aztán lassan-lassan elkomorodott, míg végül tökéletesen megmérgeződött:

- Mi a manónak jöttél ide? - dörögte. Itt nincs háború, aztán az idegen frátereket a tömlőbe szokták csukni. Jobb lesz, ha továbbmég. A kassai kapu még nyitva van, mert hazatérő kereskedőket várnak a kapuőrök.

- János, János! - örvendezett Börtsuha, mintha nem is hallotta volna a mogorva beszédet. - Csakhogy megtaláltalak, öreg cimbor. Emlékszel a spanyol háborúra?... Mikor Madridban gyűjtogattunk?

A potrohos polgár ijedten fordult hátra, hogy nem hallja-e valaki a zsoldos szavait. Az pedig nyugodtan folytatta:

- Hát csak azért jöttem... Pénzem nincs, fegyverzetem nincs. Te talán azóta polgár lettél Lőcsén?

- Az vagyok! - felelt a fogadós. - És azért jó lesz, ha csendesebben beszélsz. Mit akarsz?

- Elsősorban jóllakni.

- Aztán?

- Majd meglátjuk. Hej, öreg cimbor, de régen is találkoztunk egymással!

A fogadós betuszkolta a hirtelen nekividámodó Börtsuhát egy mellékszobába, és ott rázárta az ajtót. Enni-innivalót hordott neki, miközben fenyegetőleg forogtak a szemei, és dühös pír borította be a homlokát. A zsoldos teli tüdővel kacagott, közben hatalmasan dolgoztak nagy, erős fogai. A torkán tüneményes gyorsasággal folyt le egyik kupa a másik után.

- Hát feleséged nincs? - kérdezte elnyújtózva a faragott széken.

- Van, de öreg - felelt visszafojtott dühvel a fogadós.

- Hát pénz dolgában hogy állunk?

- Pénzem nincs, tavaly leégtem. Koldus lettem.

Börtsuha hatalmasan kacagott:

- Mind ezt mondjátok ti, polgárok. Pedig tán emberemlékezet óta sem volt tűz Lőcsén.

- Börtsuha, esküszöm, hogy igazat mondok - felelt a fogadós. - Tavaly csaknem az egész város a tűz martaléka lett.

A zsoldos katona vállat vont:

- Ha ez igaz, akkor te voltál a gyűjtogató, öreg bajtárs. Te értesz ebben a városban egyedül a szép tűz csinálásához. Remélem, megszédted magad a rémületben, zavarban?

- Keresztény ember vagyok, Börtsuha. Ami volt, az elmúlt. Minden héten gyónni járok. Megtisztultam. Nem akarok a pokolra jutni.

A zsoldos katona úgy nevetett, hogy a könnyei potyogtak.

- Hát én tán pogány vagyok? - kérdezte fuldokolva a kacagástól. - Mi már csak egyformák vagyunk, Jánoskám.

A fogadós komoran, nyugtalankodva nézegetett az ajtó felé. Aztán aggodalmasan mérte végig a zsoldos katona testi izomzatát. Nem, ezzel az emberrel egyedül nem bír meg. Börcsuha tréfálkozva vont elő a zekéje alól egy rövid, zömök tört, amely arról volt nevezetes, hogy az acélinget is keresztüldöfi.

- Csupán ez maradt meg a fegyvereim közül. De ez éppen elegendő! - dünnyögte és ásított.

A fogadós ismerte azt a tört. Azzal csak egyszer szoktak döfni.

Hirtelen felvillant a szeme, és a zsoldos vállára csapott a tenyerével:

- Börcsuha, én téged sok pénzhez juttatlak, ha rám hallgatsz.

A zsoldos ásított.

- Az ördögnek kell a pénz. Nekem már csak barátság kell!

- Kétszáz tallért kereshetsz egyszerre, csak akarnod kell!

- Nono - dünnyögte a zsoldos. - Azelőtt volt akaratom. Nem tudom, van-e még most is. Kivel kell verekedni?

- Senkivel.

- Gyűjtogatni kell? Ezt nem szeretném.

- Gyűjtogatni sem kell, csak valakinek a fejét kell venni, akit már két hónap óta őriznek a lőcsei városházán, mert a mi hóhérunk most másfelé dolgozik.

- Brr! - szisszent fel Börcsuha. - Mindig utáltam a hóhérokat!

- Ez másféle munka. Egy szép asszonyról van szó, a Schmidt mézeskalácsosnéról. Megölte az urát, ez a bűne. Aztán az utolsó éjszakát vele töltheted. A törvény megengedi.

Börcsuha összeráncolta a homlokát.

- Bolond törvényeitek vannak. De hát van valami igazság benne.

- A legszebb asszony Lőcsén, még nincs húszesztendő - folytatta a kövér fogadós, és a nyelvével csettintett. - Olyan fehér a nyaka, mint a galambé. A járása, mint a páváé. A szeme pedig zöld meg kék. A bal vállán van egy lencse. Egy pici anyajegy.

- Hát ezt már honnan tudod? - érdeklődött Börcsuha.

- Tudom, mert kihirdették. Mégsem akadt kisegítő hóhér Lőcsén.

A zsoldos katona felhajtott egy kupa bort, és révedezve nézett maga elé.

- Talán egy esztendeje sem láttam asszonyt - dünnyögte. - Mióta lerongyosodtam, a tallérjaimat elkockáztam, a szakállamat nem nyíráttam. Az ördög bújjék belé. Pedig azelőtt hogy szerettek!

A potrohos fogadós megveregette a zsoldos katona vállát.

- Most is derék szál ember vagy, Börcsuha. Látod, én milyen vénség lettem. Én már nem kellek az asszonyoknak! Meg aztán ennél az asszonynál, a mézeskalácsosnénál, másképpen van a dolog. Éppen egy esztendeje üli a tömlöcöt. Az megörülne még a mi öreg hóhérunknak, Mayercsiknak is, pedig hetvenesztendő.

Börcsuha felhajtott egy kupa bort, és csöndesen hümmögni kezdett:

- Aztán bizonyos, hogy levágja a fejét a hóhér?

- Amint hazakerül Kassáról, nyomban!

A zsoldos elgondolkozva meresztette a szemét, a barátjára:

- Okos ember vagy te, János. Pénzhez is juttatsz, meg egyszerre meg is szabadulsz tőlem. Mert hisz Lőcsén aztán már nem maradhatok. Hát majd megnézem holnap azt a menyecskét!

Lassan álomra kezdte eresztetni nagy bozontos fejét. A fogadós azonban még szólott hozzá:

- Aztán csak azt mondd, ha kérlek, hogy már máskor is hóhérkodtál... Németországban, vagy ahol éppen akarod.

- Jó, jó - dörmögte Börcsuha. - Voltam én már minden. Lehet, hogy hóhér is.

És ezután bóbiskolni kezdett az asztalnál, és durva, rőt szakállával lesodorta az elébe akadó cinpoharakat.

A zsoldos katona arra ébredt, hogy világos reggel van, és a városi drabantok a lőcsei bíró elé cipelik.

- Hej, megkeserüli ezt János, de még a város is - mormogta fogcsikorgatva.

Super Mátyás volt akkor a bíró Lőcsén. Erőszakos, kegyetlen ember volt, aki tudta, hogy mire való a város pallosa.

- Te hóhérlégény voltál Düsseldorfban?

A zsoldos katona vállat vont. Megszokta, hogy a nyelvére vigyázni kell a bírók előtt.

- Tehát megparancsolom neked bírói hatalmamnál fogva, hogy a fogva levő férjgyilkos Schmidt Friderikát holnap, a város piacán, annak rendje és módja szerint kivégezzed! - mondta szigorúan a bíró.

- Elégessem? - kérdezte a katona.

- Lefejezzed!

A tanácsterem hátulsó részében egy külön szekrényben őrizték a pallost, amelyet most ünnepélyesen átnyújtott a bíró Börcsuhának. Széles pengéjű, egyenes kard volt az, a zsoldos végigtapogatta az élet, és elolvasta a rajta levő írást: *Wenn ich dieses Schwert thue aufheben... So wünsche ich dem armen Sünder das ewige Leben!*¹ Börcsuha bólintott a fejével.

A városháza pincéjét az ítélet óta hármassal őrizte. Azokat a pecsétet csak a hóhérnak van joga letépní onnan. Az edelt a fogolynak egy felhúzó géppel küldik az emeletről. Sűrű vasrácsos ablakon a borongós őszi nap világossága szűrődik a börtönbe. Börcsuha a pallossal a kezében belép, és megáll az ajtónál.

A fogolyasszony fekete ruhában ül az asztalnál, és riadtan takarja el a szemét. Börcsuha megnézi jobbról-balról. A fogadós nem hazudott. Valóban nagyon szép asszony volt a halálra-ítelt. Még a börtön levegője sem hervasztotta el arcának üdeséget, ajkának harmatosságát. A zsoldos az asszony füléhez hajolt: piciny, pirosas fülkagylót öveznek az aranyárga fürtök.

- Ne félj, nem foglak megölni! - dörmögi Börcsuha.

Az asszony az egyik kezével a pallosra mutat, a másikat a szeme előtt tartja.

¹ Wenn ich dieses Schwert thue aufheben... So wünsche ich dem armen Sünder das ewige Leben!: Amikor ezt a pallost fölelem, a szegény bűnösnek örök életet kívánok.

- Ez a kard nem fog hozzád nyúlni - mondja a zsoldos katona. - Én véletlenül kerültem ebbe a városba, ahol hóhért keresnek. Én azért jöttem csupán ide, hogy láthassalak, mert hallottam, hogy nagyon szép vagy.

Az asszony most már levette a tenyerét a szeméről, és tetőtől talpig végigmustrálta Bőrcsuhát.

- Valóban - mondta csöndesen és megnyugodva - nem látszol hóhérnak, inkább katonának.

- Az voltam. Sok asszonyt láttam, megcsókoltam, de te vagy a legszebb...

- Hát tetszem neked? - kérdezte Schmidtné, és a katona szemébe nézett a tengerzöld szemével.

- Már akkor tetszettél, mikor még nem láttalak, mert én zsoldos katona voltam, és harminc év alatt csókoltam már mindenféle asszonyt, lányt, markotányosnét meg haldokló zárdaszüzet, öreget, fiatalot, ahogy jött, csak olyan asszonynak nem éreztem még a csókját, akinek a feje fölött a hóhér pallosa függ. Aki utoljára csókol. Hát azért vagyok itt. És te nagyon is tetszel nekem. Estére majd visszajövök, s akkor tovább beszélgetünk.

Este, mikor a zsoldos katona visszajött, az asszony merően a szemébe nézett, és a két karját a nyakára fonta.

- Te katona, én nem hiszek neked. Te azt gondolod magadban, hogy mégiscsak levágod reggel a fejem...

- Lehet, hogy gondoltam.

- No, majd meglátod, hogy nem fogod levágni! Mert én megboszorkányozlak. Nem fogod bírni a kezed felemelni, nem látod meg az utat a verpadig, és a lábad elbotlik a lépcsőkön. Ha meg akarsz ölni, akkor ne nyúlj hozzám, mert nem tudsz majd megölni. Te már a harmadik hóhér vagy, akit fogtak, kettőt megbűvöltem, te leszel a harmadik.

Bőrcsuha a székre vetette magát, és kigombolta a zekéjét.

- Én a boszorkányt szeretem - nevetett -, mert nagy ördög vagyok magam is.

Aztán kezébe vette az asszony sűrű, hosszú haját.

- Már megalkudtam a hajadra a borbéllyal.

- Nem fogod levágni.

- A fejedet kéri a megölt férjed rokonsága.

- Nem adod nekik oda.

- Kétszáz tallért kapok a munka után.

- Azt a kétszáz tallért te sohasem látod.

Bőrcsuha nevetett, mintha csiklandoznák.

- Tehát te vagy a boszorkány...

- Igen. A férjemet is azért öltem meg, mert már annyira szeretett, annyira vágyakozott, epekedett a gyönyörűségek után, amelyekre én megtanítottam, hogy a végén már a halál is édes volt neki, amely az én kezemtől származik. A ruhámat csókolta, letérdepelt előttem, megragadta a kezem, és örjögve kiáltozott szerelmében. Napokig, hetekig nem léptünk ki a házból. Ő mindig csak az után vágyakozott, hogy ölném meg. Szemben ültünk, és a szerelemből már csak az ismeretlen, sohasem próbált kéj izgatta a testünket, amely a gyilkolással, a vérrel, a halálhörgéssel van összekötve... Tehát még egyszer utoljára megöleltük

egymást, és az ölekezés közben én egy hegyes törrel lassan keresztülszúrtam a szívét, és mámorosan, boldogan halt meg a két fehér karomban. Az volt a legboldogabb ölelésünk...

Bőrcsuha, a kalandos zsoldos katona kimeredő szemmel hallgatta az asszony szavait, aztán kiszáradt ajakkal mondta:

- Hallottam valaha erről... A spanyol kolostorokban ölik meg a nőket ilyenformán.

Az asszony a rőt szakállára villantotta két mélységes szemét:

- A halál édes, mint a szerelem. Tetszem még neked?

A zsoldos ledobta a bőrzekéjét, és a meztelen karját az asszony elé tartotta:

- Hadd lássam, tudsz-e harapni?

Az asszony szájában tündökölve villantak meg a fogak, és vadállat módjára harapott a zsoldos karjába. A vér szétfreccsent. Bőrcsuha egész testében megreszketett és szinte meggörnyedt a háta a harapás gyönyörűségétől.

...Reggel a városi drabantok nyugodtan aludva lelték Schmidtnét, a krónikabeli mézeskalácsosnét. A rőt szakállú zsoldos katona a sarokban hevert félig öltözetlenül, és egy rövid, páncélütő tör volt a szívébe verve. Az örök megesküdtek, hogy éjjel ébren voltak, és egyetlen jajkiáltást sem hallottak.

Ez volt Bőrcsuha, alias Balkáj György vége.

A Hartwig

Ez a történet abból az időből való, amikor még a Halál is másforma ruhában járt, s néha visszaengedte azokat térni a földre, akiket pedig már magával vitt a szekeren. Bizonyos, hogy néhány száz esztendő előtt, a felleges középkor századaiban vagy az emberek voltak mások, mint manapság, vagy a természet rendjében voltak olyan változások, amelyeket már nem látunk. Az a rengeteg középkori legenda, amely reánk maradt: visszajáró halottokról, kísértő királyokról és szent életű papokról, vajon mind eszelős költőknek hagymázos látománya-e? Régi várak, régi házak, ódon városok naplemente után a valóságos életből mintha egyenesen a költők fantáziájának a birodalmába léptek volna. Az esőcsatornák és széles ereszek alatt úgy jártak-keltek a kísértetek, mint odahaza. Az éjjeliőrök megsüvegelték a tekintélyesebbeket közülük; a kései órában hazafelé bandukoló középkori polgár csöppet sem csodálkozott azon, ha útjában megholt királlyal vagy fejetlen baráttal találkozott. Hová lettek a középkor megszámíthatatlan kísérletei? Aludni mentek volna valamennyien? Elkésett asszonyok arcára már sohasem leheli többé hideg csókját a ködből, árnyból szőtt zsoldos katona, akit csaknem valamennyi középkori városban agyoncsaptak a harmincéves háborúban? És a várúr lengő szakállát nem ezüstözi meg többé a holdsugár, amely régi toronytetők között folyamként hömpölyög alá a csendességben? Elmentek volna ők mind? A sírboltok lakói, a temetők nyughatatlanjai, akiknek saruján már ugyan nem csörgött a sarkantyú, de fénylett? Ki zörgeti a láncokat a mély pincékben? És ki fújja el a mécses lángját széltelen éjszaka? Az ablak nem zörög, ajtó zára nem nyikordul, a régi tornyok alatt, az ódon, kikoptatott kövezeten a holdsugár csupán egyedül bogarászik, senki, semmi nem suhan tova a vaskosaras ablakok alatt, hogy elvigye az alvók álmait.

...De abban az időben a kísértetek még olyan szabadon, nyugodtan sétálgattak a régi városnak piacán, a régi házak folyosóján, mintha nem is mentek volna el innen mindörökké, és csupán nappalra vonulnak el a városka polgárai sorából.

A legnevezetesebb kísértet ebben az időben Késmárkon egy Hartwig nevű szepességi polgár volt, akire már a legöregebb emberek is úgy emlékeztek, mint a legrégibb késmárki kísértetre. Nemigen volt a városban ember, aki egyszer-kétszer ne látta volna már „a Hartwig”-ot - ahogyan közönségesen nevezték. Ismerték vörös, kurucos szabású mentéjét, sárga, sarkantyús csizmáját és tollas kucsmáját, amely alatt kontyba volt kötve a haja, mint a Thököly hajdúé. Tudták szokásait: a zimankós időt szerette, midőn a Kárpátokról süvöltő szél még az öles falú késmárki házakon is behatolt, és a szélkakasok megriadva forgolódtak a tornyokon és háztetőkön. Ilyenkor jött elő valahonnan „a Hartwig”, és végigjárta a várost, besétált a Thököly-várba, bekukuskált a rosszul elfüggönyözött ablakokon, és a nyitva felejtett ajtókat nagy erővel megcsapkodta. Mindazonáltal nem félt senki Késmárkon a Hartwigtól, még tán a gyerekek sem. A Hartwig ugyanis nem volt rosszindulatú kísértet, senkit sem bántott, álmokat, álmodásokat, szendergéseket durván meg nem zavart, csak bolyongott, mint afféle szegény kísértet, akit a fejedelem a Thököly-várban felejtett, midőn elbujdosott az országból. Hartwig éppen a vártán volt - és ott maradt az őrszem még akkor is, midőn a fejedelemnek már régen híre-hamva sem volt a Kárpát alatt. Ott állt a vitéz a vár fokán, és lándzsájára támaszkodva a Poprád mellett kanyargó országútra függesztette a szemét. Mintha onnan, arról várná a megváltást. Hosszú esztendők múltanak el - mondja a legenda -, és Hartwigot nem váltotta föl senki. De ő a helyén maradt, süveg a fejében, dárda a kezében, a lába alatt az üres, fehér országút... Míg egy napon híre jött a messze tengerek mellől a fejedelem halálának. A városból akkor fölkerekedett néhány ember, hogy tudósítsák Hartwigot a fejedelem haláláról.

A vitéz ott állt mozdulatlanul most is a helyén, mint már annyi esztendő óta.

- Hartwig - mondták neki. - Vége a szolgálatnak, meghalt a nagyságos fejedelem.

Hartwig nem felelt. A szempillája sem rezdült meg.

Ekkor közeledtek hozzá, és hangosabban mondták:

- Hagyd itt őrhelyed, nincs már semmi szükség reád.

Hartwig erre sem mozdult.

Végre valaki megérintette a vállát az őrálló vitéznek, és Hartwig az érintésre hirtelen összeomlott. Egy marék por maradt azon a helyen, ahol annyi esztendeig állott. Az emberek csodálkozva néztek össze, és ettől az időtől kezdve lett a Hartwighból kísértet.

Talán száz esztendő is elmúlt azóta, a Hartwig szorgalmasan kísértett Késmárkon. Soha nem volt vele semmi baj, lelkiösmeretesen teljesítette hivatását, mintha legalábbis fizetést húzott volna ezért a nemes várostól. Talán már a város vagyoni leltárába is fölvtették a kísértetet, hogy a lelépő polgármester mindenről elszámolhasson az utódjának, az esztendő egy napján pedig a papnak kötelessége volt könyörgést mondani a Hartwig lelki üdvösségéért, bár senki se kívánta, hogy Hartwig eltakarodjon a városból. Csak imádkoztak érte, mint azokért a halottakért, akiket szeretnek.

Egy esztendőben - a hosszú tél után lassan, lucskosan tavaszodott - ijesztő járvány tizedelte a város lakosságát. Minden házban sírtak, minden családban gyászoltak: nem sírtak annyit Késmárkon a kuruc hadjárat óta. A temető kapuja éjjel-nappal nyitva volt, gazdátlanul maradt ebek, árván maradt gyermekek kószáltak a sírok között, és a harangozónak majd letörött a keze a vég nélkül való harangozásba. Az asszonyok levetették színes ruháikat, hogy soha többé föl ne vegyék - a férfiak fekete posztóból varratták mentéjüket. És hogy a gyász emléke örök-

kön megmaradjon, a város tanácsa kemény parancsolatot hirdetett ki, hogy Késmárk városában két álló esztendeig teremtett léleknek nem szabad más ruhát öltetni, mint feketét.

- Hát a Hartwig? - szólt közbe egy kíváncsi szenátor.

- Őrá is vonatkozik a parancsolat - felelt a főbíró.

Poprádi szenátor - az előbbi kérdező - csúfolódva rázta meg a fejét:

- Annak ugyan hiába rendelkezünk.

A főbíró hevesen ütött az asztalra:

- Késmárk város tanácsa mindenkinek parancsol a város területén. Mért ne parancsolna tehát a város kísértetének?

- No, ezt már magam is szeretném látni - gúnyolódott Poprádi uram.

A Hartwig pedig mintha csak arra várt volna, hogy vele foglalkozzanak a tanácsurak. Még estére zimankóssá változott a tavaszi idő, jeges eső verdeste az ódon háztetőket, és a kéményekkel birokra kelt a jéghideg kárpáti szélvihar. Az emberek ijedten menekültek az öles falú házakba, a temető kapuját elfelejtették bezárni, és a Hartwig piros mentéjében, sárga csizmájában csakugyan kísétált onnan éjfélfelé. Lassan jött, mint rendesen, egy csepp sem sietett, és így könnyedén elérhették a vigyázására fölállított városi darabontok.

- Megállj, Hartwig! - kiáltott reá a főbíró a Thököly-vár szegletén. - Piros a mentéd, sárga a csizmád...

A kísértet hátra sem fordította a fejét.

- Előre, darabontok - parancsolta a főbíró.

A város legényei előrszegezett dárdáikkal megrohanták a vár alatt bandukoló kísértetet.

A dárdák befűrödtek az üres levegőbe, a Hartwig pedig meggyorsította nesztelen lépéseit, és kísérteties gyorsasággal tűnt el egy sötét sikátorban. A szél sikoltozva süvített nyomába.

A Hartwig pedig ezért nagyon megharagudott a városra. A csendes, békés kísértetből vad, gyűlölködő ellenség lett, aki éjszakánként olyan zenebonát csinált a városban, mintha egy csapat portyázó labanc száguldozott volna az alvó házak között. Az ablakok csörömpölve zúzódtak be, a jól bezárt kapuk fölnyíltak, és sarkaikból kifordultak, az alvó polgárokat láthatatlan erők ágyukból a földre dobták. Sőt még az asszonyok feje alatt is megforgatta a párnát a haragvó Hartwig, és belenézett álmaikba. A zimankós fekete fellegek félelmetesen tornyosodtak a város felett, és a városi bakterok dehogyis mertek a városház pincéjéből kimozdulni, ha odakünn a szél süvöltött.

A városi tanács végre belátta, hogy a Hartwiggal okosabb lesz megbékülni, és előbbeni parancsolatához egy kis toldalékot függesztett, mely szerint csupán a Hartwigot mentik fel a gyászruha viselete alól.

És ettől a naptól kezdve ismét békesség lett Késmárkon. A Hartwig nyugodtan viselhette piros, kurucos mentéjét, sárga csizmáját. Viszont nem törte be az ablakokat.

Talán még most is megvan, ha meg nem halt.

A lyukas tallér

Künn zúgott a téli fürgeteg, a vihar kévékben sodorta a havat, a szél legszilajabb melódiáit vette elő, és a távoli erdőből, amely ritkás tölgyfaival mint valami hegyoldali temető feketéllett idáig, olykor tompa farkasüvöltést hozott a szél. A tél vad dühe tombolt a határszéli kis vendégfogadó körül. Itt állott egymagában a kis fogadó a hegynyeregben, azon az úton, amely Lengyelhonba visz. Máskor zajos szokott lenni a kis tanya az utazók, vásárosok lármájától, ebben az istenítélet-időben, amely napok óta dühöngött a hegyek között, csupán két vendége volt a csárdának. De az a kettő fölért egy tucattal. Egy zsoldos katona volt az egyik, aki a harmincéves háború utolsó tíz esztendejét végigszolgált. Bejárta a fél világot, és most hazafelé igyekezett, Magyarországra, megnézni, kik élnek még azok közül, akiket valamikor itt hagyott. Tagbaszakadt, vállas ember volt a katona; az arcán egy akkora sebforradás, hogy elég lett volna három embernek. A köpenyege rongyos volt és fakó, mint a vénember kedve. A csizmája hajdanta szép lovagcsizma lehetett, de mikor a zsoldos katona a lábára húzta ezt a csizmát, akkor már annak csak a neve volt csizma. Tollas süvegét a világért se tette volna le fejéről, nyilván büszke volt a tollaira, és gondtalan jókedvvel húzogatta elő a tallérokat a tarsolyából. Az ő mesteriségének nem árt se a jégeső, se a földrengés: katonára mindig szükség van, háború nélkül nem élhetnek meg a királyok. Ugyanezért ő volt a vendéglátó gazda, és minden jóval traktálta az útitársát, akit ugyancsak a vihar vert ebbe a kocsmába.

Az útitárs egy rongyos barát volt. Nagy fejű, nevetős arcú, harsogó kacagású ember volt, aki módfelett és nem minden céltudatosság nélkül mulatott a zsoldos katona mókáin. Rengeteget kacagott, és sokszor kijelentette, hogy a katonánál derekabb férfiút nem ismert még eddig. Afféle kopott, csavargó barát volt, akit minden kolostorból kidobtak; ahonnan ki nem dobták, onnan magától elment. Az egész tudománya néhány latin imádságból és mondásból állott. A katona nem tudott latinul, annak mondhatott, amit akart. A katonát Lőcsei Jánosnak hívták, a barátnak csak Petrus volt a neve. A másik nevét tán maga is elfeledte már.

A nyitott kandalló mellett bort főztek, és nagyokat ittak a kupákból. Ha megunták a bort, leheveredtek a fal mellett álló padokra, és jóízút aludtak. Felébredvén, újra borfőzéshez láttak, mert a téli vihar, ahelyett hogy csillapodott volna, óráról órára növekedett.

A harmadik napon, amikor Lőcsei János már mindent elmondott, amit messzi külföldön látott, Petrus is kifogyott az istentelenségekből, parázna mondásokból, amelyekkel addig a katonát mulattatta, egyszerre unatkozni kezdtek, ímmel-ámmal ittak, a katona sokszor kibámult a fürgeteges tájra az ablakból, amely nem volt nagyobb, mint egy misemondó könyv táblája. Nagyokat ásított, hogy egész teste megrázkódott bele. Hatalmas fogsora volt, amelyből kettő hibázott elől.

- Hol verték ki? - kérdezte a barát a fogakra mutatva, amikor a zsoldos befejezte a hosszú ásítást.

- Magdeburgban egy Wallenstein huszár - felelt unottan a katona.

- Persze, valami szoknya miatt? - firtatta a barát, hogy mesélésre bírja a katonát, emígy újabb tallérokat csalogatván elő. De a katona nem is felelt erre. Megunta már a kérkedést a rongyos barát előtt.

A barát ekkor a csuhájába nyúlt, és onnan egy csomag kerek szélű kártyát húzott elő. Tréfás mosollyal tartotta Lőcsei János elébe.

- Hát ha olyan sok földet bejártál, ismered-e ezt?

A zsoldosnak megvillant a szeme.

- Miért nem mutattad eddig, te kutyafulű? - esett neki a barátnak. - Most már tudom, hogy mi a bajom. Játsszani szerettem volna, s nem volt mivel játszani.

- Hát velem játszatsz - felelt Petrus. - Én éppen úgy ismerem a kártyát, mint a bibliát.

Megcsördített néhány rézgarast, amely mintegy varázsszóra került elő a csuhából. Majd bűvészi ügyességgel keverni kezdte a kerek lapokat, amelyekre lovagok, barátok, fejedelmek és apácák voltak füstve. Ott volt egy lapon a pápa képe is. A pápa elütött mindent, az volt a legnagyobb kártya.

A katona tallérokat vett elő, majd kihúzta széles kardját, és a meztelen pengét az asztalra fektette.

- Minek az? - kérdezte a barát.

- Hm, mi így szoktunk játszani a táborban. Aki csal, annak nyomban le szoktuk vágni a kezét. Ez a törvény a játéknál. Egy olasznak mind a két kezét levágtuk. Mert a bal kezével éppen úgy csalt, mint a jobbal.

Petrus kelletlenül vonogatta a vállát.

- Nem igazság - mormogta. - A ravaszokat meg kell jutalmazni, nem pedig büntetni, mert a ravaszság isteni adomány. Mózes is ravasz volt, pedig ő próféta volt. És Bonifácus vajon nem a ravaszságának köszönheti, hogy szentté avatták? Az öreganyját égettette el máglyán, amelyet neki raktak. És Bonifácus másnap megjelent az emberek között.

A zsoldos nem jött zavarba.

- Hát olyan szentről tudsz-e, Petrus, aki hamisan kockázott volna? Hogy ólmot rejtett volna a kockája belsejébe?

Petrus összeráncolta a homlokát. Majd őszintén felelt:

- Nem, eddig olyan szentről nincs tudomásom. Ha csak engem szentté nem avatnak egykor!

- Keverd a kártyákat, barát, és vigyázz a kezedre - mondta a katona, és nagy figyelemmel fogott a játékhoz. Természetesen Landsknechtet játszottak, a játékoknak ezen öregapját, amelyet a hagyomány szerint egy angol királynő talált volna ki.

A sors a katonának kedvezett.

Hamarosan elnyerte a barát garasait, később ezüstolvasó, ezüstbutykos került elő a csuha mélyéről. Sarkantyú és breviárium, karneol mentegomb és ezüstitűker kerültek napvilágra. A barát kegyetlenül vesztett.

- Az ördög tréfál velem! - kiáltott fel, amikor minden értéktárgyából kifogyott. Hiába kutatta át a csuhát. Nem talált abban már semmit, mint egy lyukas magdeburgi lázsiást, amivel előzőleg a katona ajándékozta meg. Mert a lázsiás hamis volt.

- Tartod a lázsiást? - kérdezte Lócsei Jánost Petrus.

A katona elnevette magát.

- A lázsiás legyen a tied, nekem csak bajt hozott mindig. Hanem a csuhádat, Petrus, azt megtartom.

A barát habozás nélkül levetette rongyos csuháját. A katona nyert, a barátnak már nem volt csuhája sem.

- Elég is volt már a játékból - mondta a katona, és vitézi öltözete fölé öltötte a barát ruháját, míg az dideregve húzódott a tűzhely mellé.

A zivatar másnapra sem csillapodott. A hó befűtötte a hegyeket-völgyeket, olyan volt a táj, mint egy nagy, fehér temető, ahol meghalt minden élet. A kártyák ott feküdtek az asztalon. A katona unatkozva nyúlt utánuk.

- Tedd be a lázsiást, barát - mondta -, megtartom.

Petrus előkereste a papucsából - máshová immár nem rejthette - a pénzdarabot, és a szerencse Petrus felé hajolt. A kacér Fortuna elpártolt a katonától, és a papi férfiú mellé szegődött. Előbb a tallérok vándoroltak át a baráthoz, majd a katona tollas fűvege, csizmája és vitézi öltözete. Csupán a lyukas lázsiás maradt meg a katona birtokában, mert az a játék folyamán hozzája került, és a barát nem akarta többé elfogadni.

- Megyek is már az utamra - mondta a barát a játék végeztével, és a csuha alá felkötötte Lőcsei János kardját, felhúzta csizmáját, még a tollas kalapot is fejére tette, míg a katona pőrén húzódott a tűz mellé, és a lyukas lázsiást markába szorította.

A barát elment volna, ha a zivatar engedi. De a hófűvás nem engedte egy tapodtat sem a fogadóból. Ott maradt, és bibliai idézetekkel vigasztalta a katonát.

- Gondolj Jóbra, cimbora, akinek inge se volt, mégis megvolt. Neked pedig inged is van.

A katona csak a fogát csikorgatta, de nem szólt semmit. A barát lefeküdt, és úgy horkolt, hogy harsogott belé a kocsma. Addig sohasem horkolt. Addig csak a katona horkolt.

Másnap mondja a barát.

- Az a lázsiás Magdeburgba való, ahol én gyerekeskedtem. Tedd be, vitéz, hadd tartom meg!

S a kártyához nyúlt.

A katona pedig a lyukas lázsiással visszanyerte kardját, csizmáját, jó pengő tallérjait - sőt övé lett ismét a csuha is. A barát ült a tűz mellé, papucsában a lyukas lázsiással...

Mi lett végül a lázsiással és a többi hozzátartozó dolgokkal? - kérdi a nyájas olvasó.

Hát biz én azt nem tudom megmondani, de még az a középkori legendás könyv sem ad erre a kérdésre kimerítő feleletet, amelyben ezt a történetet olvastam. A legendás könyv szerint száz esztendő múlva is arról beszéltek jámbor utazók, hogy a határszéli vendégfogadóban egy öreg zsoldos katona és egy vén barát Landsknechtet játszanak. Lehet, könnyen lehetséges, hogy még mindig ott ülnek, mindig játszanak. Az ördög megrézfalta őket, egy lyukas lázsiásba bújva.

- Vagy talán a kártyalapokban lakik az ördög?

Jézuska csizmája

A „Jámbor utazó”-hoz címzett fogadóból egy téli reggelen két lerongyolt, félig meztelen vendéget dobott ki Hircs kocsmáros szolgálai segítségével. Az útszéli fogadó ama nagy országút mellett állott, Eperjes és Bártfa között, amely országút a középkorban Európa mindenféle nemzetének fiait látta elvonulni. Kereskedők és koldusok, katonák és barátok, haramiák és zarándokok, akik északról délnek tartottak, ezt az országutat taposták, és a „Jámbor utazó” várszerű falaival és kapujával biztonságot nyújtott az országút vándorainak. Harminc szekér is elfért a fogadó udvarán, és a merénylő haramiák, akik vakmerőségükben olykor megtámadták

éjnek idején a fogadót, amidőn gazdag kalmárok ütötték föl odabenn tanyájukat, bevert fejfel menekültek el a „Jámbor utazó” környékéről. Hircs, a tagbaszakadt fogadós nagy kutyáival és zömök, széles vállú legényeivel talán még rendes katonaság ostromát is visszaverte volna. Krakkótól Kölnig jó hírneve volt a „Jámbor utazó”-nak, és a kereskedők gyakran kerülőt tettek rendes útvonalukról, hogy biztonságban legyenek a pihenés napjaiban.

Az a két vendég, akit az említett havas, téli reggelen a „Jámbor utazó”-ból a testi erők fennsőbbségénél fogva a továbbutazásra fölszólítottak, nem tartozott sem a békés kalmárok, sem a jámbor zarándokok fajtájához. Zsoldos katonák voltak, akik a cseh háborút végigverekedték, és Milánóba készülődtek, mert azt hallották, hogy ott némi csetepaté ígérkezik. Hosszú hajú, bikanyakú, vad tekintetű hadfiak voltak, akik verekedésből tartották fenn magukat. Mindenféle fogadóba talán be sem fogadták volna őket, mert a zsoldos katonának nem a legjobb híre volt békés országokban. De Hircs nem az az ember volt, aki megijedt volna a vitézektől, amikor az egyiknek aranyos markolatú kard csüngött a vállán, a másiknak pedig kékróka szolgáltatta a prémet a bekecséhez. Országok bejárására alkalmas nagy bivalybőr csizmák a lábakon, amelyeket a zsoldos katona sem emészt el életében, de három-négy generáció is elhasználhatja békeidőben. Azonkívül jó cseh és lengyel aranyak is rejtőznek a széles övekben, és Hircs uram figyelmét a vastag ezüstkarika sem kerülte el, amely az egyik vendég fülében lógott. Befogadta tehát a zsoldosokat, és a konyhában, a tűzhely mellett jelölt nekik helyet a zsúpszalmán. A takaréktűzhely fölé pedig fölakasztotta az öblös bográcsot, amelyben éjjel-nappal bor főtt. A főtt bornak talán kevés hatása van egy krakkói takácsra, a zarándokember, aki jóban fáradozik, szintén nem izgul föl a bográcsból, de a zsoldos katona elveszíti minden akarateréjét, amint forni kezd a bor a tűz fölött, és a fűszerszámok bódító illata betölti a szobát. A főtt borhoz az ördögnek is van némi köze. Az ördög szerelemgyökeret szokott dobni a borba, amikor az forni kezd; hiába zárják be az ajtót, az ördög beveti a fűszerét a kürtőn.

A fogadós jól számított. A zsoldos katonák: Penge és Vjuk a zsúpszalmán heverészve, nyomban szimatolni kezdtek a bor után, és fölkeltek fektükből. Csupán egy hosszú szakállú, jámbor képű, idős zarándok volt akkor a fogadó vendége, mikoriban a zsoldosok észak felől megérkeztek. A katonák a zarándokot is kínálták a borból, de az tagadó mozdulatot tett, és a jégvirágos ablak felé húzódott. Hosszú, szőrös, ingféle öltöny volt a zarándokon, és a vállán a kereszt alakú jelvény, amely azt bizonyította, hogy e férfiú megjárta a Szentföldet. Kampós botján olvasók és érmek csörögtek, és a szakálla az övét verte.

- Nem iszom - tiltakozott a zarándok -, mert a borban az ördög lakik.

A zsoldosok nagyot nevettek ezen.

- Bolond vagy, öreg - kiáltott föl Penge -, a bor az Úristen adománya. Adta pedig azoknak, akiknek senkijük, semmijük sincsen. Ha bort iszom, mindenem van: feleségem, házam, becsületem. Amikor elszáll a mámor, megint csak Penge vagyok, a hontalan katona. Pedig az atyám becsületes szűcsmester volt Rozsnyón... Nagyon régen volt.

Vjuk a kékrókás dolmányt a vállára vetette, és összeszabdalt, durva arcán mámoros mosoly terült el, amidőn a borból ivott.

- Én ma este, amire bealkonyult, Nürnbergben leszek, és egy hófehér, szőke, imádságos leány ölébe hajtom a fejem... Ha nem így lesz, ne legyen Vjuk a nevem.

A zarándok, mint tisztos férfiúhoz illik, a fejét csóválta, és az olvasóját zörgette. A katonák egy darabig még dévajkodtak vele, aztán kockázni kezdtek egy leterített köpenyegén. Az arany- és ezüstpénz látása különös hatással volt a jámbor zarándokra. Hamarosan a katonák mellé telepedett, és többé nem vetette meg kínálásukat. A tisztos öreg olyan hatalmasan ivott, hogy a zsoldosok nem győzték eléggé magasztalni. Vjuk széles kedvében megölelte a zarándokat:

- Szent férfi, nem jártál valaha Frankfurtban, az Odera mellett? A „Jó Landsknecht”-nél szokott inni egy bizonyos Kék Ház, akit mindenki ismert az Odera mellett.

A tisztos férfi letörülte szakálláról a bort, és így szólt:

- Az Odera mellett nem jártam, de megfordultam Düsseldorfban. Ilyen képecskékel szoktak játszani: nézzétek!

Az iszákjából egy pakli ócska kártyát vett elő, amelyre a pápa, a római császár és különböző királyok és fejedelmek arcképe volt füstve. Egy kártyán az ördög is rajt volt piros csizmában és tollas füvegben, és azt mindenkinek ütni kellett.

Penge és Vjuk nem is lettek volna igazi zsoldos katonák, ha a kártyát nem ismerik. Ösmerték ők az újmódi játékot, s csak kártya híján kockáztak. Nagy lelkesedéssel kezdtek kártyázni, azon új játékot játszva, amelyet „Landsknecht”-nek hívtak, és annyit lehetett a játék alatt veszekedni, verekedni, amennyit akartak.

A zarándok ügyesen forgatta a kártyát, és a zsoldosok csakhamar kardot rántottak. Nagy ordítással rohanták meg az öreget, de az sem volt rest: előkapta kampós botját, amely ólommal volt bélelve, és jól helybenhagyta a zsoldosokat.

- Most pedig játszhatunk tovább - mondta a zarándok a verekezés lecsillapultával.

Időközben új vendég sompolygott a tűz mellé. Egy hamuszürke köntösű, fejkendős asszony-féle, akinek ruhájáról messziről látszott, hogy valamely apácakolostorból való. A rongyos fátyol alól csupán két nagy, fekete szeme csillogott a jövevénynek, és kezéből hiányzott a szent olvasó. Olvasó nélkül apáca csak rossz úton járhat, nyilván megszökött rendjétől, és most bujdosik a büntetés elől. A tisztos zarándok nyomban rákiáltott, amint megpillantotta:

- Apage! - mondta, és keresztet vetett.

De a katonák helyet szorítottak az apácának a szalmán, és borral kínálták.

- Honnan jössz? - kérdezte a fogadós szigorúan, midőn a jövevényt megpillantotta.

- Nem tudom! - felelt az a kendő alatt.

- Hová mégy?

- Nem tudom!

Hircs uram kinyitotta az ajtót.

- Pusztulj innen! - kiáltotta.

De a zsoldosok váratlanul a jövevény pártjára keltek. Penge és Vjuk kardot rántottak, és csaknem véres verekedésre kerül a sor, ha a zarándok szelíd szóval le nem csillapítja a fogadóst.

- A katona urak - mondta alázatosan - jó Krakkoviánkák - és Ferenc-tallérokkel rendelkeznek. Te csak komisz csárdás vagy, fogd be tehát a szád.

Hircs dörmögött egy darabig, aztán megrázta az öreg zarándok iszákját. Abban már számos Krakkoviánka és Ferenc-tallér csörgött.

- Nem sokáig tart a dicsőség, úgy látom - mondta, és megveregette a tisztos férfi hátát. A zarándok lesütötte a szemét.

- Megtesszük, amit lehet.

Mire besötétedett, az arany- és ezüstpénzek a zarándok tarisznyájába vándoroltak egytől egyig. Vjuk egy darabig a kardját kereste, hogy széthasítja a szent férfi fejét, de a kardokat elrakta a fogadós. Penge vigasztalta a pajtását:

- Ne búsulj, cimborá, a milánói aranyak még szebb a hangja, mint a lengyel talléré. Szaniszló király nagy mester, ajánlja az aranyat a talléraitól.

Vjuk lassan megnyugodott, és a bográcsot vette szemügyre. A fogadós új bort öntött a tűz fölé, és a zsoldosoknak hatalmas kedvük támadt. Táncolni kezdtek, és lerúgták nehéz csizmáikat. A szökött apáca dalolt a tűz mellett, és a zarándok is lángra kapott. Vén cser volt az öreg. Lassan tüzesedéit neki, de aztán soká égett. Jobbra-balra dőltek mellőle a mulatók, és ő még mindig rakta egyedül.

Hajnaltájban aztán abbahagyta a mulatozást, és fölcihelődött. A katonák már aludtak a szalmán, és csupán az apáca látta fél szemmel, hogy a tisztos öreg összeszedi a zsoldosok csizmáit, lehányt ruhadarabjait, és búcsú nélkül elhagyja a fogadót.

Amint mondom, a forralt bort az ördög találta ki, és a zsoldosok átkozták magukban az ördögöt, amidőn reggel a „Jámbor utazó”-ból az útszélre vették. Meztláb, félig öltözötten, kard és süveg nélkül találták magukat a nagy országúton, a térdig érő hóban, és a rettentő hidegben még beszélni sem tudtak. Egy álmos szolgaleány azt adta nekik tudomásukra, hogy a szentföldi zarándok Eperjes felé vette az útját. A zsoldosok találtak a hóban valami nyomokat. De az lehetett farkasé is.

Az út a hegynek kanyarodott, és a hegyi út közepén kőfeszület állott, amelyet vastagon takart be bundájával a hó. Még csak varjak sem látszóttak a téli tájon; nagy messzeségben mint fehér kupacok emelkedtek ki a látóhatárból az eperjesi tornyok.

- Megfagyunk odáig - mondta alig hallhatólag Penge.

- Én is azt gondolom - felelt rekedt suttogással Vjuk. - Ez a kutya hideg megöl. Érzem, hogy nem soká bírom, pajtás... Csak a feszületet érjük el. Istentagadó, lázankodó voltam egész életemben. Most szeretnék a feszület alatt meghalni.

Penge a cimborája karjába kapaszkodott, és húzta, toltá előre a hóban. Vjuk már öreg legény volt, de sohasem látszott meg rajta. Csak most, amidőn a halál farkasa ólálkodott a két vándor körül, most látszott, hogy a farkas elsőben Vjukra feni fogát.

Nehezen, meg-megállva mentek fölfelé a hegyi úton. Egyszerre tompa kiáltást hallottak a hátuk mögött. Az apáca jött mögöttük, és a karjával integetett, hogy megvárják.

- Mindjárt ketten leszünk, cimborá - szólt Penge. - Ketten könnyebben bírunk veled.

A szürke köntösű asszonyféle elérte a katonákat, aztán lenyírott fejéről levette a kendőjét, és a megdermedt Vjuk vállára borította.

- Csak addig a feszületig - hörögte a zsoldos. - Nagyon bűnös vagyok.

Az apáca és a zsoldos ketten húzták-tolták a magával tehetetlen Vjukot a kőfeszület felé. Egy darabig úgy látszott, hogy olyan messzire van az a feszület, hogy hármuk közül egyik sem érheti el soha. Mintha minden lépésüknél, amelyet előre tettek, a feszület ugyanannyival ment volna messzebb a hegyen. Az apáca hóval dörzsölgette a Vjuk meztelen mellét, hátát, és csodálatos bizalommal suttogta fülébe:

- Mindjárt ott leszünk! Aztán lábadra húzzuk a Jézuska csizmáját.

Vjuk vacogva nézett az apácára:

- Hát van a Jézuskának csizmája?

- Hogyne volna! Nagyon szép, meleg, nagy csizmája van. Csak gyere, te szegény Vjuk! - így szólt az apáca, aztán szabadon levő karjával integetett a messzi feszület felé:

- Gyere, Jézuska, közelebb. Egy szegény katonának, aki a pogányok ellen harcolt, kell a csizmácskád! - kiáltotta.

Penge a lenyírt fejű asszonyfelére nézett, és látta, hogy annak nagy szemei lángolva tapadnak a messzi kőfeszület felé. Sovány karjáról lecsúszott a hamuszínű köntös, és a kar bizalommal, hívogatólag integetett.

És a feszület mintha megmozdult volna. Mintha megindult volna lefelé a hegyoldalról, és jött-jött közelebb azokhoz, akik a nagy hóban feléje törtettek.

- Hozza Jézuska a csizmáit - kiáltott a nővér. - Neked is hozza, Penge!...

Penge arcán könnycsepp pergett végig, és naiv hit sugárzott a szeméből:

- Sohasem kockázom többé - dideregte -, csak még egyszer legyen csizmám.

- Jer, Jézuska, jer!... - sóhajtott a tompán Vjuk, és dermedten állott meg az út közepén.

S a feszület jött.

Már ott állott előttük, jobbra az úton, és a két zsoldos katona tágra nyílt szemmel bámult a kőkeresztre, amelyen egy töredezett, barna kő-Krisztus vala hóval befödve. De a lábakon, amelyeket szög vert át, két pár bivalybőr csizma függött. Két derék, nagy csizma, amelyben a zsoldosok nem ismertek a magukéra. Pedig az övük volt. A tolvaj nem bírván terhét, így szabadult a csizmáktól.

Vjuk erőtlenül hanyatlott a feszület alá. Már félig megfagyott, és szeme lezárult. Álmában sóhajtott:

- Jaj, be szép csizma! Aranypatkó van rajta, és berlini zsinórral van hímezve...

Az apáca leakasztotta a csizmát, és nehezen, erőlködve a Vjuk lábára igazította. Penge ezalatt hóval dörzsölte a bajtársát, de az már aludt, halálos dermedtséggel aludt...

A Jézus pedig a kőkeresztről csendesen nézte őket, a három boldogtalant, szerencsétlent, és az egyiket közülük magához szólította.

Középkori álom

Az erdőn szél járt, és a hold az ég közepén úszott. Fagyos téli éjjel volt, amikor csonttá fagy a föld kérge, és a fák nagyokat roppannak a fagytól. Hó nem esett ebben az esztendőben, pedig már karácsony felé járt az idő. Csak hideg volt, rettenetesen hideg, mintha az lett volna a célja a télnek, hogy most mindent megfagyasszon, mindent elpusztítson. Ha talán megeredne a hó, csökkenne a hideg is. De a havat megették a farkasok.

Az erdőn, ahol szél verte össze a kemény gallyakat, és az erdő felett még a telihold is dideregni látszott a maga kristályosan tiszta fényességében, lovas csapat vonult keresztül. Középkori vitézek ügettek nehéz paripákon. A vas és acél csörgött rajtuk, fehér volt a lovak szőre, fehér a vitézek szakállai a dértől. A kengyelvasat szalmával fonták be, mert odafagyott volna a csizmájuk. Bajuszuk, szakálluk egybefagyott, beszélgetni se lehetett a rettenetes hidegben.

Négyen voltak a vitézek, és amint tovaügettek a holdfényes időben, mintha álmokkép lettek volna. Olykor felemelték karjaikat, talpra álltak a kengyelben, védekezvén a megfagyás ellen. Amikor az erdőből kiértek, a szél is elmaradt mögöttük, mintha az erdő megtartotta volna magának a szelet.

Holdvilágos lapály terült el a vitézek előtt. A lapályon egy tucat jegenye meredt az égnek. Csillogtak a deres jegenyefák, mint megannyi nyurga, ezüstruhájú vitéz. A jegenyék mögött egy lapos fedelű épület látszott. A tető közepén torony. Körül lőréses falak, tömzsi bástyák és széles mellvédek, amelyek komoran rajzolódtak az épületre a holdfényben. A lovasok vezetője, egy nagy szakállú medve, káromkodni kezdett, de berekedt hangja értelmetlen dörögéssé, fuldoklóssá vált.

A vitézek megértették a rekedt morgást, és megsarkantyúzták lovaikat. A bástyás, tornyos épület felé nyargaltak. A lovak patája keményen dongott a kőkeményre fagyott mezőn. A nehéz paripák mintegy utolsó erejüket látszottak összeszedni, amint a közeli épület felé fordították a fejüket.

Csakhamar elérték a falat, amelyet szélén árok határolt. A kapu bezárva, és a kapu ablakán nem szűrődött ki semmi világosság.

A nagy szakállú medve gondolkozva nézett vitézeire.

- A barátok mind részegek, szokás szerint. Ki fog nekünk kaput nyitni? Reggelig megfagyunk a szabadban - mondta suttogássá rekedt hangon.

Aztán belevágta a buzogányát a kapuba.

A vitézek követték példáját. Az ércfejú botok döngve, zúgva pufogtak a kolostor vaskapuján. Úgy csattogott a kapu, hogy odabenn a halottnak is fel kellett ébrednie.

Közeledett is valami szövetnek fénye a kapun belül. A tolóablak csikorogva mozdult, durva hang kiáltott ki:

- Nyughassatok, mert kieresztem az ebeket. Menjetek tovább békével.

- Mitrovics van idekűnn! - kiáltotta most az egyik vitéz, aki legjobban győzte hanggal.

- Mitrovics - felelte odabévről az előbbeni hang. - Az már más. Nyitom már.

A szövetnek eltűnt a kapus fülkéjében, ahol a kapunyitó szerkezet volt elhelyezve. Csörömpölni kezdtek a láncok, nyikorgott, mozdult a nehéz kapu, míg lassan leereszkedett. A vitézek a hídra ugrattak. A kapubolt alatt egy sárga szakállú, vörös csuhás, óriás barát állott, akinek hosszú kard volt az oldalán. A szövétnekkel világított a vitézek elé.

- Derék dolog - mondta örvendezve -, hogy karácsony estvéjére hazakerültetek. Hoztatok-e valamit?

Sorban kezelte a vitézekkel, de nem mulasztotta el megtapogatni a nyereg mellé akasztott bőrzsákokat sem. A medvekülsejű vitéz lemászott a nyeregből, és a falnak dőlve nyújtóztatta elgémberedett tagjait.

- Lőcséről jövünk - suttogta. - Tegnap óta lovagolunk.

A nagy barát ezalatt lecsatolta a nyergek mellől az izsákokat, és a hátára vette. Bizony görnyedt a súlyuk alatt. Majd előkiáltott néhány legényt a sötét udvarból. Zsiványképű, toprongyos alakok voltak, akik elvezették a lovakat. A négy vitéz a barát vezetése mellett belépett a kolostor épületébe. A folyosókon vaskarikákban fáklyák égtek. Itt-ott repedezett szentkép látszott. A folyosó fordulójánál a megfeszített vasszobra állott.

A fészületre egy farkasbőr bunda volt vetve. A fordulónál már hallatszott valamely vad ének visszhangja. A barát betaszított egy faragott ajtót, és kivilágított, nagy terembe léptek. A terem kopasz falai csúcsban végződtek, és a terem közepén hosszú asztal állott.

Olyan volt ez a terem, mint a pokol előcsarnoka. A sarokban tűz lobogott, és pálinka kékes lángja csapott fel a tűzből. Másfelé izzó vastáblán valamely borsóféle magocskák sülték, és fojtó ámbraillattal töltötték meg a levegőt. Az asztalnál forró bor párolgott ezüstkupákban, és széles tölgyfa székeken részeg szerzetesek heverészttek.

A vörösbarátok híres kolostorában vagyunk, karácsony éjszakáján.

Tíz-tizenkét barát ült az asztal körül és ugyanannyi apáca. Az apácák is vörös köntös volt. Erre az éjszakára ellátogattak ide a dunovji lengyel klostorból.

Igazi középkori orgia volt.

Az asztalfőn ülő férfiúnak szarv alakú fejdísz volt, a mellette ülő apácának egy arany, hasított szilva alakú jelvény volt a mellére tűzve. Mámorosak voltak a bortól. A terem sarkában orgona állott, amelyet egy ördögi alakú szerzetes megszólaltatott, és az orgona zúgására vadul ordítottak mindnyájan.

Az újonnan érkezetteket nagy örömmel üdvözölték.

- Álé, Mitrovics! - kiáltotta a szarvas ember.

A medvekülsejű vitéz nagyot húzott az egyik kupából. A dér leolvadt szakálláról, és a hangja is felengedett.

- Egy véka aranyat s ezüstöt hoztunk - felelt, és a közelében ülő apáca fonnyadt, arannyal és piros festékekkel kifőstött arcára csókot nyomott.

- Nini, te vagy a Magdaléna, akit a múlt héten meg akartak égetni Szandicon?

Az apáca büszkén nézett körül.

- Én vagyok, én magam vagyok, Mitrovics testvérem. Zsoldos katonákkal ittam a csárdában, és a részeg zsoldosok megfőszottak ruháimtól, és ruha nélkül tettek az utcára. Csupán fehér fátjolomat hagyták meg. És a fehér fátjolom miatt megismertek és börtönbe vetettek. De íme, most már itt vagyok...

- Álé, Mitrovics! - kiáltották jobbról-balról.

Az apácák, mintegy adott jelre, ledobálták köntöseiket, és vad táncba fogtak a tűz körül, amelyen rum és pálinka égett. A kék láng alvilági világítással lobogta körül ruhátlan testüket. Egy kecskeduda nyekergett táncukhoz, és az asztalnál ülő barátok a sarkantyúikat ütögették össze.

A táncnak vége lett. A táncosnők felkapdosták köntöseiket. Senki sem figyel immár rájuk. A hosszú kőasztal mellé furakodtak ők is, ahol egymás után ürítették ki az iszákokat, amelyeket a vitézek hoztak. Arany- és ezüstpénzek gurultak ki az asztalra. Keresztek, gyűrűk és láncok. Egy türkizköves aranykereszt mintha véres lett volna. A jelvényes apáca megtörülte a köntösében. Majd egy remekművíz óra hullott ki az egyik iszákból. A szarvas ember gyönyörködve, kapzsi tekintettel vizsgálta az órát. Az óra ketyegett, és mutatója a holdat és a napot érintette egyszerre.

- Éjfél van! - kiáltott fel a szarvas ember. Betuen, húzd meg a harangot!

A sarokban harangkötél lógott, és a barát megragadta a kötelet. Fönn a toronyban megszólalt a harang, és ideleenn az asztalnál vad üvöltéssel csapták össze a kupákat.

- Most vajúdik az asszony! - kiáltották.

A jelvényes apáca görcsösen hátravetette magát székén, és ocsmány szavakat kiáltott.

A harangszó újra megszólalt a toronyban.

- Megszületett a Jézus! - kiáltották a barátok.

A kékes lángú tűzrakás mellől egy undok, kis fekete gnóm mászott elő négykézlábon. Tizenkét szarva volt és három ágú farka.

- Itt van, itt van! - kiáltották a barátok, és valamennyien felugráltak.

A törpe gnómot rikoltozva ugrálták körül az apácák, és szemérmetlen mozdulatokat tettek. Vad, állati üvöltéssel telt meg a terem.

Az égő pálinka patakban folyt a földön, a tüzes vastáblán vérvörös gőzök gomolyogtak, és a kecskeduda sikoltott.

Most egyszerre mintha nagy szél suhant volna végig a termen, felpattantak az ajtók és ablakok.

A középső ajtó, amelyre Belzebub volt tölgyfából faragva, kifordult sarkaiból, és a küszöbön egy nyúlánk termetű, középkori vitéz lépett be. Arany volt a vértje, arany a sisakja és arany a sarkantyúja. Átlépte a küszöböt, és nyomában tizenkét ezüstpáncélú vitéz jött.

A vad orgia elcsitult, káprázó szemmel bámultak a látományra szerzetesek és apácák. Még a törpe gnóm is két lábra állott, és meredten nézett állatszemeivel a fénylő alakokra.

Az aranyvért vitéz meztelen kardjával megérintette az asztalt és az asztal, amely kőcölöpökön állott, összeroskadt.

- Miért hallgattatok el? - hangzott a csengő hang az aranysisak alól. - Miért fagyott ajkatokra a szó, Jézus szolgálai és szolgálóleányai? Eljöttem hozzátok, hogy veletek legyek. Hiába fődtek be farkasbőrrel képmásomat odakünn a folyosón. Itt vagyok, rablók és paráznák. Mert én mindenütt ott vagyok.

Mitrovics, aki időközben levetette nehéz, bivalybőr ruháját, és vörös csuhát húzott, mint a többiek, felkapott egy kardot a sarokból, és vakmerően az aranypáncélos elé ugrott.

- Te vagy a Jézus, én pedig az Ördög vagyok. Gyer, vívjuk meg csatánkat, úgyis mindig téged kereslek, hogy szívedbe mártsam kardomat...

Felemelte kardját, a következő pillanatban megtántorodott, és holtan a földre zuhant.

A szilvajelvényes apáca most meghasította köntösét. Kivillant gyönyörűsége fehér válla, vakító teste.

- Én pedig az Asszony vagyok - rebegte forrón mosolyogva. - A tied vagyok, ha akarod... Tudsz-e haragudni az Asszonyra, én Uram? Hiszen nem vétkezem, csak szeretek. Minden bűnöm a szerelem.

- Menj - kiáltotta az aranypáncélos -, menj előlem, bűnök és szenvedélyek, sötét halálok és végzetes születések okozója, Asszony! Menj előlem, paráznaság kútforrása, asszonyi test. És menjetek ti mind, mind, mert haragom lesújt reátok.

A szarvas ember ledobta szarvát, és kézen fogva az apácát, menekült az oldalajtón át. Nyomába a többiek, sikoltozva, megriadtan, arcukat eltakarva... A nők letépték köntöseiket, és a férfiak letaposták fehér testüket. Menekültek megőrülve és kétségbeesve... Az undok, tizenkét szarvas gnóm mekegve ugrándozott a lábaik alatt. Sikoltozás, őrzőgő jajkiáltás töltötte meg a vörösbarátok kolostorát az Úrnak 1491-i esztendejében, Szentkarácsony éjszakáján.

Mikor megjelent ott Jézus.

A kolostor, fenn a Kárpátok között, a Dunajec mellett, már régen rom és törmelék. De a legenda Jézus megjelenéséről él a környékbéli nép ajkán. Később egy jámbor barát képre főtötte a jelenést, és ez a kép, a krakkói múzeumban, még ma is történelmi nevezetesség. Ezen a képen ábrázolják Jézust és a tizenkét tanítványt középkori vitézi öltözetben. A kép címe: *Középkori álom*.

A hőstett

Az ágyúgolyó

Az utolsó „nemesi fölkelés” történetét csupán már a levéltáras ládák őrzik - élő ember nem emlékszik rá. A bölcsek szerint száz esztendő - éppen száz esztendeje az utolsó nemesi fölkelésnek - annyi az idő végtelenjében, mint egy porszem a sivatag homokjában, így beszélnek a bölcsek, de mi már inkább csak tudatlan gyarlók szeretünk lenni az időszámításban: az órákat - a letűnteket - a lepörgött napokat és ó, a gyorsan múló éveket számon tartjuk, és dehogy engednénk el egyet is belőlük. Hogyne volna hát nagy idő száz esztendő! Vajon hányan érzük meg a nagy időt, hogy nevünk mellé C betűt írassunk, mint az öreg Bodó Sámuel az én gyerekkoromban. (Erre a C betűre büszke volt az egész família, pedig a rossz nyelvek szerint kilencvenesztendős se volt még az öreg. De hát az öreg emberekből se költözött ki még végleg valamennyi ördög, a hiúság ördöge ott lapul az ő csizmaszárukban is. Később, mikor a kis Bódékból nagy Bodók lettek, a száz esztendőt jelentő C-t ők is a nevükhöz ragasztották, mint valami nemesi predikátumot, persze előre.) Még a százesztendős ember is ritka már, mint a fehér holló. Mondják, hogy azelőtt több volt az öreg ember, mint manapság. De hát azelőtt minden másképpen volt. No, azért akkor se volt éppen minden familiában Matuzsálem, hiába volt másféle világ. S így nem csuda, ha az inszurrekcióról² élő embertől már nem hallhatunk. Régen a föld alatt pihennek örök nyoszolyájukban azok, akik beszélhetnének róla. „Hogy is volt csak?...” - hallom gyerekkoromban az öreg Bodó Sámuel, miközben bajuszát megnyálazta. De már akkor ő sem emlékezett egyébre, mint a vasderes lovára, amit hívtak Cifrának. Félig legenda, félig való ez az egész nemesi fölkelés, amilyen legenda lesz egyszer a szabadságharcból. Ma még itt járnak köztünk a kemény öregek, és hőstetteiket emlegetik, de majd egyszer ők is elhagynak bennünket, mert hisz mégiscsak legjobb odalenn a puha homokban - s akkor a mi fiaink, unokáink mosolyogva csóválják majd a fejüket a „legendákon”, amelyeket mi igazabbnak hiszünk a bibliánál. A „nemesi fölkelés” se volt ám olyan tréfás operett, ahogy mi száz esztendő kódén át látjuk. Az idő, e nagy dekorátor, eltakarta ugyan szürke szőnyegével az apró, színes foltocskákat. Jó szerencse, hogy a szürke szőnyeg alól itt-ott kibukkan egy-egy szögecske, vagy meghasad imitt-amott a kárpit, és alóla ismeretlen képek bukkannak ki, mint mikor régi épületek falán a vakolat alatt olykor fölfedezzük régi művészek freskóit. És ezek a fölfedezett freskók a nemesi fölkelésből azt jelentik, hogy tulajdonképpen mégse volt olyan anekdotás háború, mint táblabíró őseink hirdették. Persze, ők még ismerték a vitéz fölkelőket, és tudták róluk, hogy otthon ki milyen, micsodás. A vért szomjazó oroszánok gyakran félve lapulnak meg otthon az udvarházban. És a rozsdás kardok se valának mind Damaszkusz aranyából verve. Némelyikkel bizony malacot szúrtak le karácsony havában. A híres Dömöczky pisztolyait csak a fegyverkovács tudta elsütöni... No, de hát mindegy. Táblabíró apáink évtizedeken át élcelődtek a nemesi fölkelésen, és a két magyar hazában minden rozsdás kardhoz egész anekdotakör fűződött. De azért mégiscsak ott voltak az inszurgensek³ Győr alatt, és bizony nem rajtuk múlt, hogy Napóleon

² inszurrekció: a nemesség hadbavonulása, nemesi felkelés

³ inszurgens: nemesi felkelő a magyar rendiség korában

gránátosaival meg nem ízleltették a magyar vasat. Csakhogy nem jöttek azok a huncut gránátosok... Mintha bizony az inszurgensek tehetnének erről! A francia császár elhordta irháját Szent István országának hatáiról, és erre vége lett a víg, muzsikás, tivornyás tábori életnek. Hazament mindenki. Utóvégre az asszonyok se maradhatnak évszámra egyedül otthon. Hisz Hevesből már a táborozás első hónapjában Győrbe jött egy szekérderek menyecske az ura után. Félő volt, hogy az ország többi vármegyéi is követni fogják a hevesi asszonyok példáját. Akkor pedig bakfittyet ér az egész inszurrekció. Hogy verekedne már az ember jóízűen, ha odahaza, a szálláson, asszonyi perlekedés közben hányta magára fegyvereit! Az őrállás se házasembernek való foglalkozás. A táborból ide hajtja a szél a víg muzsika-hangokat. A toponári zsidókat - híres muzsikusként voltak - a dunántúli urak magukkal hozták. Pörgették a menyecskéket, mint az orsót, pörgették mindennap. Persze Bodó Sámuelnek akkor még esze ágában se volt C betűt kanyarítani a neve mellé.

Bodó Sámuel abban az időben - még a vármegyei levéltár is tud róla - Szabolcs, Szatmár, Zemplén és Bihar leglustább embere volt.

A lustaság olyan dolog, hogy csak addig jó, amíg az ember maga tud róla. A lustaság olyan az ember mellett, mint a jó barát: soha el nem hagyja, búban, bajban, még az örömben is mellette van. Az igazi lusta ember búsulni se tud, örülni se tud: se nem jó, se nem rossz; ha gazdag, se gazdag, ha szegény, se szegény; baja senkivel nincs, még önmagával se. A lusta ember semmi más, csak lusta. Mindenféle szenvedély megtűr maga mellett még egy másik szenvedélyt, mint a nagy kutya megtűri a háznál az ölebet. Csak a lustaság mellett nem marad semmi. A lustaság nem is szenvedély: az maga már az ember.

Haj, a lustaságra emlékezve, felsóhajtunk: annak is vége van már, mint sok mindenféle magyar ősiségnek. A régi krónikák bűvői tán azt mondhatnák, hogy a harcias vitézség a mi ősi hagyatékunk. Van benne valami: sokat verekedtünk. Mások tán a szónoklás mellett törnek lándzsát. Hisz ha nem verekedtünk, akkor szónokoltunk. De hát nem mindig járt jó idő a szónokokra és harcosokra: mit csináltunk akkor? Évszázadokon át semmit. A történelem könyvében csupán a régi királyok cselekedetei vannak feljegyezve. Ám a régi királyok idejében voltak közemberek, akikről mit se olvasunk az egykori feljegyzésekben. Az új idők történetírója a tiszti címtárból megírhatja a mai generáció históriáját: a nemzet hivatalt vállalt. Hivatalnok minden ember. De hajdanta nem voltak hivatalnokok. Az ember joggal tűnődhetik tehát azon, hogy mit csináltak a mai hivatalnokok ősapjai? A felelet egyszerű rá: semmit. A lustaság, a semmittevés sok száz esztendőken át házi istensége volt minden magyar családnak. Megóvta sok mindentől: elsatnyulástól, elzülléstől, tönkremenéstől. A nagy csöndben, amely évszázadokon át jótékony felhő gyanánt borult rá Mária országára: a nemzet megtartotta erejét, a faj nem forgácsolódott széjjel, és az anyák erős, szívós magyaroknak adtak életet. Hát a lustaság se volt olyan nagyon ártalmára a nemzetnek.

Persze, a régi lustálkodó világnak immár vége van. Mátyás királyról a mindent nagyító vagy lekicsinyítő hagyomány csak három legendás lustát említ (volt pedig ott több!), manapság talán egy lusta sincsen. A lusták úgy elmúltak, mint a többi magyar virtusok. A kardot már rég letettük, csak szóval győzzük - tán mert az a legkönnyebb.

A Bodó Sámuel idejében még minden határban akadt elég lusta. (A kalapos király passzív rezidenciáját az öregek nem felejtették még el. Az volt a nekünk való forradalom! Senki se ment belé tönkre. Kár volt Józsefnek meghalni. Még sokáig győztük volna szusszal.) Nem volt az akármilyen kis dolog, négy vármegyének leglustább emberének lenni. Annak a négy vármegyének volt táblabírója Bodó Sámuel. A lustaságot tehát négy vármegyében viselte, bár csak Nagy-Kállón iktatták felőle jegyzőkönyvbe a lustaságot. Mégpedig azért, mert egyszer megyei gyűlésben, hogy, hogy nem, kigyulladt a tekintetes úr szép, aranygombos mentéje.

Lehet az is, hogy valami pajkos kancellista dobott parazsat a tekintetes úr mentéjére. A mente finom szőrén lassan harapódzott tovább a tűz. Tán egy kézlegyintéssel el lehetett volna oltani a tüzet, de nem volt, aki a kezét legyintse. A tekintetes úr csendesen húzódott meg az égő mentében - kemény téli idő járt odakünn, a szomszédjai pedig kíváncsian nézték, mikor mozdul már meg a híres lusta ember.

A mente pedig ezenközben égett szép csöndesen a tekintetes úron. Egyszerre fölcsapott a láng a gallér prémes részéből, és akkor tüzet fogott a szomszéd Rekty Balázs tekintetes úr farkasbőr bundája is. Bodó Sámuel még akkor sem mozdította a szemhéját. Pedig tán már a nyakát is csiklandozta a láng.

Horváth Ákos gróf - híres, ünnepélyes ember volt - erre már kijött a sodrából a főispáni széken. Bár magyarul még a hajdújával sem kellett diskurálni, ennek a mennyei lustaságnak a láttára elveszítette a flegmáját:

- Ég a bundája, Bodó tekintetes uram! - kiáltott rá.

- Maradjunk a tanácskozásnál! - recsegett vissza Bodó Sámuel ékes deáknnyelven.

A szomszédok akkor felugráltak, életveszedelemben forgott ott mindenki, az elősiető hajdúk pedig egy veder vízzel leöntötték a tekintetes urat. Bodó Sámuel ekkor ugrott fel először életében:

- Injuria!⁴ - dörögte az asztalra csapva. - A vármegye cselédei inzultálják a tanácskozó táblabíró. Kérem jegyzőkönyvbe venni.

No, be is vették a jegyzőkönyvbe. De nem sok köszönete volt benne Bodó uramnak.

Mondják, hogy akkor már deres fejű, deres szakállú ember volt Bodó Sámuel, amikor a lustaság pálmáját elnyerte - de ne tekintsünk a deres, kerek tatárfőre, ilyen volt ő fiatal korában is, amikor még nem volt több nemes vármegyék táblabírája, hanem csak a bisztrai nemesi birtoknak ura és birtokosa.

A múlt század elején a telekkönyvi viszonyok még igen zavarosak voltak hazánkban. Volt valahol egy országos nagy telekkönyv Budán, amely könyvbe állítólag az összes magyar birtokok és birtokosok be voltak jegyezve. De én azt hiszem, hogy ez a nagy könyv éppen olyan legenda, mint sok minden a múlt századból. Ha volt: volt, ha nem volt: az se baj. Az a sok apró nemesi birtok, amely abban az időben Magyarország térképét alkotta, ma már rég eltűnt. Tűz fel nem égette, mégis nyoma veszett. Most jó volna az a nagy könyv, ha megvolna valahol: kié is volt a régi Magyarország? Bizonyosan nem azoké, akiké most. Csakhogy még a gazdájuknak is nyoma veszett. A családi szájhagyományokra mit se lehet adni. A hagyomány szerint minden família milliomos volt. Az én nagyapám is sokáig kereste Bibics Antónia millióit Arad városán, amit a jó asszony iskolákra, kolostorokra hagyott. De hová lettek a milliók? Hová lettek az iskolák? Azt már a legöregebb levéltárosok sem tudják tán. Így veszett el az egész régi Magyarország. A fiskálisok abból éltek, hogy megkeressék. Keresték is: némelyik ötven esztendeig - aztán örökbe hagyta a port a fiának vagy a kancellistájának. Némely pörből megélt két generáció.

Azért ne keressük ma már a bisztrai nemesi birtokot sem. Eltűnt annak még a nyoma is. A szájhagyomány szerint csupán egy volt nagyobb azon a vidéken, a váradi püspöké. No, meg a Serény Gaál N. Frigyesé is. (Az apja Nagy Frigyes ellen háborúzott, azért keresztelte el a fiát a porosz császárról.) De már mondtam, hogy a szájhagyományokra mit se adjunk. Lehet, hogy a

⁴ Injuria! (iniuria): jogtalanság, sérelem

bisztrai nemesi birtok éppen akkora volt, mint a váradi püspökség; de az is meglehet, hogy csak amolyan apró nemesi jószág volt, amilyen minden falu határában akadt. Nagy, sárga, bolthajtásos tornácú házzal, tágas udvarral és lustán kapargáló tyúkokkal. Hja, akkoriban csak ilyen volt Magyarországon. De kell-e palotában születni azért, hogy kitűnő hazafi legyen az emberből? Itt született Bodó Sámuel is, és innen kísérték örök nyugalomra a régi Bodókat. Egy lapos domb volt a falu alatt. A fantázia szerint honfoglaló magyarok voltak benne eltemetve. Ide temették a Bodókat - az atyafiakhoz, mint a Bodók büszkén mondogatták. Tehát volt alkalmas temetőjük is a Bodóknak! Vajon minek mozdultak volna el erről a tájról? Az ilyen komposzesszorátusban⁵ száz esztendeig lehet éldegélni: a tyúkok tojnak, a barmok föl nőnek, a föld minden esztendőben meghozza gyümölcseit. Vajon van-e szebb élet a régi magyar életnél?

Még felesége is volt Bodó Sámuelnek. Milyen felesége? Olyan, mint abban az időben minden embernek volt. Jó, dolgos, kezes; Gaál Teréz volt a leánykori neve. De még Bodó kedvéért azt is elfeledte, és szívesen vallotta, hogy a Bodók az első emberek Magyarországon, bár a férje ezzel nem sokat törődött. Teréz azonban otthon mindennap azt hallotta az apjától (a híres háborúzótól), hogy a Gaálok a legelső emberek ebben az országban. Teréz másképpen nem szerethette az urát, mintha a Bodókat vallja az ország első embereinek. (Hej, hogy csikorgatta a fogát az a csontkoponya ott, ötlábnyi mélységben, ha ugyan hallotta a Teréz dicsekvését.)

No de mindegy. Ma már aligha lehetne eldönteni, kik voltak az elsőbb emberek: a Bodók-e vagy a Gaálok. Ha a külső pompát vesszük figyelembe, Gaál Nagy Frigyes külön ember volt Bodó Sámuelnél, mert ő vadonatúj fegyverzetet vásárolt, mikor elkövetkezett az ideje a nemesi fölkelésnek. Egy budai fegyverkovács verte remekbe a kardját, a pisztolyai pedig akkorákat durrantak, hogy tán még Bisztrán is meghallotta Bodó Sámuel. A Bodó fegyvereit se az útszélen találták. Mindenki tudhatta a vármegyében, hogy a karddal, amelyet Bodó Sámuel a derekára köt, valamikor török koponyákat vagdostak le a régi Bodók. Igaz, hogy a háborúk elmúltával disznóöléshez használták a becses acélt. De hát a disznót is le kellett valamivel szúrni.

Tehát jön a frankus...

Kállóban gyülekeztek a nemesurak. Ha azt mondanám, hogy a világ főnállása óta olyan szép sereg még nem volt, mint a szabolcsi inszurgensek serege: éppen annyit mondanék, mintha semmit se mondanék.

Ott volt a vármegye minden épkézláb nemese. Hej, hogy csörögtek a fegyverek! Délelőttönként vágató lovasok vertek szikrát a kövekből, a vén megyeház ablakaiból pedig csodálkozó asszonyszemek ragyogtak le a térre, ahol a fölkelő nemesek jártak-keltek. Némelyik még az öregapja fegyvereit is elhozta. Úgy zörgött rajtuk a sok ócskavas, mint a skót legendákban a kísértetek láncá. Pengtek a sarkantyúk, amire az asszonyszemek mindjárt jobban ragyogtak. A jó ég tudná, hogy micsoda az összefüggés az asszonyszemek ragyogása és a sarkantyúk pengése között! Esténként a nagyfogadóban húzta a cigány, a nemesurak pedig járták a toborzót, amely tánc vitéz emberhez való.

De hát ennek a szép életnek is vége lett egyszer. A vármegyéből már összegyűlt mindenki, akiben szív és lélek volt: indulni kellett a frankus ellen. Még egy hosszú éjszaka meg még egy utolsó tánc: reggel lóra kaptak a fölkelők, és táncoló paripáikat kifelé irányították a városból. Az asszonyszemek még jobban ragyogtak, és az öreg toronyban kongott egy vén harang.

⁵ komposzesszorátus (composessoratus): közbirtokosság

Mentek a nemesek: vajon hány tér vissza a hadjáratból? Kongott-kongott a harang, és a fölszálló por elfödte a csapatot.

Egyszerre roppant üres, nagyon csöndes lett a város. A jókedvű, zajgó inszurgensek elvitték még azoknak is a kedvét, akik otthon maradtak. Bezzeg nem pengett most sarkantyú az ablakok alatt, és csak a csendbiztos nyargalt végig a piacon kesely lován.

De nyomakszik ám valaki fekete paripán Bátor felől a sárga úton. Vajon ki lehet az elkésett vitéz? A megyeház ablakából az asszonyszemek ragyogva tapadnak a közeledőre. Már látszik kunkorgós fekete bajusza, darutollas süvege; szorítja a lovat, de hiába szorítja. A fekete kanca lassan poroszkálva hozza be terhét a piacra. Ki volna más az elkésett lovas, mint Bodó Sámuel, a lusta Bodó Sámuel...

Egy vén hajdú pipázott a vármegye-ház kapujában. Azt megkérdi Bodó uram:

- Hol vannak a fölkelők, atyafi?

A hajdú kiveszi a pipát a szájából, hegyeset koppint, és a távolba mutat:

- Ott mennek!...

Bodó Sámuel megint szorítja a lovat, megint csurog az izzadság fekete üstökéről, nyomakszik előre, a többiek után.

A megyeház oldalában fölcsendül egy nevető asszonyhang:

- Sose éri őket utol, Bodó uram!

Persze hogy nem érte utol. De hát bánta is azt Bodó uram. Ment-mendegélt mindenütt a csapat nyomában. Azt pedig könnyű volt tudni, merre jártak az inszurgensek. Ahol a cigánynak elgémberedett valamennyi ujja, ahol a hordóban csupán seprő maradt, ahol az asszonyok testét már föltörte a vállfűző a sok viselésben: az inszurgensek arra jártak. Végig a magyar hazán vonult a hős csapat, és semmitől nem ijedt meg útközben.

Bodó Sámuel hallgatta a híreket az elmentekről, és az üres asztalok mellett a fogát szívtva:

- Kutya-kutyánszki - kiáltott föl Szolnok táján. - Még a kakasokat is megették.

De szorította kancáját, és nem sokat törődött a szidalmakkal, amelyeket úton-útfélen el kellett szenvednie.

- Az úr is a szabolcsi kompániából való? - kérdezte egy káta komposzesszor.

- Oda én! - felelte nagy büszkén Bodónk.

- Akkor óvakodjon erre járni az úr, mert betörik az oldalát. Itt jártak a hősök, megették, megittak mindent. Az asszonyokat elcsábították, a leányokat megkergették. Be ne menjen az úr a faluba.

Szegény Bodó Sámuel így bujdosott úttalan utakon a kompánia után.

- Ó, a gazemberek! - csikorgatta a fogát. - Valóságos tatárjárás az útjuk.

De minden szenvedésnek vége van egyszer. Egyszer föltűnt a Duna a láthatáron. A pilisi hegyek szelíd koszorúban ölelték át a tájat, hol Bodó Sámuel megpihent utoljára. Egy útszéli csárda volt a tanyája, útszéli korcsmáros a házigazdája. Pihent, pihent - napokig pihent itt. Olykor szekeres emberek jöttek a csárdába, azok meséltek nagyokat a kecskelábú asztaloknál. A frankus mind megöldösi a magyarokat, nem marad azokból még hírmondó se, kik Győr alatt

táborba szálltak. Majd meg azt hozták hírül, hogy nem bántja a frankus a magyart. Jó emberek azok, nem verekedni jöttek ide.

- Akkor nincs baj! - kiáltott fel Bodó Sámuel, és visszadugta a kardját hüvelyébe.

A csárdában jó dolga volt Bodónknak. A csárdás, bizonyos becsületes Murok János, öreg ember volt, megette már kenyere javát: ő ugyan nem sokat törődött a hányiveti inszurgenssel.

- Nálam holta napjáig ellehet a nemzetes úr - mondogatta, ha Bodó Sámuel már nagyon hánykódott, hogy így, amúgy, elindul maholnap ő is a frankus ellen.

De bizony nem indult el soha.

Ha táblabíró nagyapáink anekdotáinak hinni lehet, alig volt útszéli fogadó az időben hazánkban, hol egy-egy inszurgens meg ne húzta volna magát. Hazamenni röstellt, a frankussal verekedni nem volt kedve - elbujdosott ott, ahol lehetett. De hát nagyapáink szerették a tréfát. Higgyük, hogy csak Bodó Sámuel volt az egyetlen, aki táborba nem szállott, nem ám gyávaságból, csupán lustaságból. Egy nagy kemence mellett töltötte Sámuel a telet, amely gyorsan beköszöntött.

Innen szálltak néha haza a gondolatai... Szálltak-szálltak, aztán erőtlenül lehanyatlottak. Bodó uram nagyokat horkolt a kemence oldalán.

Tavaszi felé járt már az idő, midőn egyszer nagy zajgás verte föl az országutat. Bodó uram kipillantott az ablakon. Jöttek ám lovasok az úton: a szabolcsi inszurgens lovasok. Legelől mindjárt a híres Komoróczy Gyuri, aki a leghíresebb verekedő volt abban az időben. Csajkos, Kisignác, Kállay Lőrinc a nyomában. Vígán lépkedtek a lovak, a vitézek pedig valami dalt énekeltek...

Mondják Bodó uramról, hogy már ebben az időben is oly lusta volt, hogy a legyet nem szívesen kergette el orráról, ám ekkor az egér fürgeségével menekedett föl a padlásra, hol elrejtett a szénába. A padlásról hallgatta aztán a vitézek dalolását, kulacsok döngését az asztalon, nehéz sarkantyús lépések dobogását az ivó pallóján.

Tele voltak szóval, beszéddel a messziről jött vendégek. Egy-egy erősebb szó fölhatolt a padlásra.

- Kivertük a franciákat! - kiáltotta egy érdes klarinéthang. - Vivát Komoróczy Gyuri!

A kulacsok fenekei döngtek az asztalon, a paripák nagyokat nyerítettek a korcsma udvarán. Egyszerre cimbalomszó pendült meg odalenn. Egy boglyas, vén cigány bújt elő a kenyérsütő kemencéből. Az verte a toborzót. Az inszurgensek táncra perdültek. Reszketett táncukba a csárda négy fala, a rikkantásukra pedig rikkantás felelt. Tartott a tánc, a dal, amíg estére kezdett hajolni az idő. Akkor megnyergelték a lovakat, és továbbmentek. A tavaszi alkony ködében elveszett lassan alakjuk. Akkor lemászott Bodó Sámuel a padlásról.

- Nem addig van az! - dörmögte. - Bodó Sámuel se a gólya költötte. Majd megmutatom én nektek, szájhősök, hogy mi az igazi vitézség.

Az öreg korcsmáros bólongatott deres, nagy fejével Bodó uram dörmögésére, és segített neki támasztani a kemencét, amelynek melege bizony elkelt még a hűvös tavaszi estén.

Történt, történt... Az inszurgensek mind hazatértek. Egy se hiányzott közülük, csak Bodó uram. De hát ki törődött volna Bodó urammal most, amikor itt voltak a hősök, a frankverő vitézek. Tele volt dicsőséggel, mámorral az egész vármegye. A nagyfogadóban húzta a cigány szakadásig. Az asszonyszemek jobban ragyogtak, mint valaha. És a sarkantyúk pengéséhez fogható hasonlattal a krónikás ólomkalamárisa nem rendelkezik. Hogy egy szegény asszony

sírdogált valahol egymagában, a bisztrai udvarházban: ugyan ki törődne most azzal? Zengett a dal az inszurgensek tiszteletére.

- Hát mit üzen Bonaparte? - kérdezgették az otthonmaradottak.

- Tisztelteti az egész magyar nemzetet. Azt mondta, hogy olyan vitéz gyerekeket, amilyeneket erre mifelénk talált, még nem látott soha életében.

- No, hát akkor vivát Bonaparte! - feleltek rá, és a cigány húrja szakadozott.

Ki törődött volna tehát Bodó Sámuellel! Bodó Sámuel? Olyan nevű ember is van a világon? Lehet, hogy ezelőtt volt, de hát régen volt az. Ma már nincs is meg.

Dehogyan volt meg.

Még el sem hangzott a dárídó utolsó nótája, még állt talán valahol egymagában a fehérasztal mellett a híres toasztozó Sári Emánuel, aki arról volt nevezetes, hogy ha elkezdett egyszer beszélni a fehérasztalnál, kibeszélte az egész éjszakát. Beszélt, beszélt, felköszöntötte a nagypapát, dédapapát, meg még az ezután jövő nemzedéket is. Hiába rángatták hátulról a dókáját,⁶ ő bizony le nem ült. Így aztán úgy segítettek magukon, hogy koccintgattak derűreborúra, vivátoztak, énekeltek - hiába. Sári Emánuel nem zavarta meg senki. Ő beszélt virradatig. Mikor már elszökdösött mellőle mindenki, még akkor is beszélt. Egyedül maradt az asztalnál, a hangja akkor is recsegett még:

- Szállok az Úrhoz!...

Tehát még álldogált magában valahol nemes Sári Emánuel, és emelte poharát a hazatért inszurgensekre, mikor a város északi oldaláról egy fekete lovas nyomakodott be. Poros volt szakálla, bajusza, mintha megőszült volna, a lóva vén, a fegyvere rozsdás. Ki volt ez az elátkozott vitéz?

Senki más, mint Bodó Sámuel.

Szorította öreg kancáját, csörgött a fegyverzete, lekíváncozott a sarkantyúja a csizmájáról; de jött, jött a megyeház felé. Hej, hogy nevettek az asszonyszemek arrafelé, amerre elhaladt! Be nevettek! Mintha bizony még sohase látták volna Bodó Sámuel.

Bodó uram pedig ment fel, egyenesen a vármegyeházára. Ott bekopogtatott a vicispánhoz. Hívták akkor a vicispánt Kállay Ferencnek.

- Itt volnék! - kezdte Bodó uram, megigazítva nyakában a mentekötőt. - Bonaparte Napóleon üdvözlét hozom a nemes vármegyének. Itt van ni! - Benyúlt a tarsolyába, és egy irtó nagy ágyúgolyót vett ki, letette a vicispán asztalára.

Kállay Ferenc megrökönyödve nézett Bodó uramra:

- Honnan hozta ezt, tekintetes úr?

- Nem a boltostól! - felelt foghegyről Bodó uram. - Onnan, ahol az ilyenféle golyóbis úgy hullott, mint a záporosó. Egyet elkaptam reptiben, és a tarsolyomba dugtam. Hadd legyen itthon valami játékszerük a vicispán uram gyerekeinek.

Tyű, ez már nem volt tréfadolog.

Az ágyúgolyó itt volt. Az ilyent nem lehet a kovácsnál csináltatni.

- A többiek nem hoztak ágyúgolyót - dörmögte a vicispán.

⁶ dóka: fekete dolmány

- A többiek? Miféle többiek? - meresztette a szemét Bodó uram. - Hát olyanok is voltak? Én senkivel se találkoztam a háborúban idevalókkal.

A vicispán felszisszent:

- Csak nem akarja kétségbe vonni Bodó uram a szabolcsiak vitézségét? Bodó Sámuel lustán csóválta a fejét:

- Én nem hallottam róla. Grácia szegény fejemnek, de én nem emlékszem semmire.

Nagy híre futamodott a Bodó Sámuel ágyúgolyójának. Csodájára jártak a vármegyeházra.

- Honnan vehette? - tűnődtek a kishitűek.

- Ez ugyan kivágta a rezet! - mondogatták azok, akik szeretik elhinni a csodálatos dolgokat.

De legjobban mérgelődtek a volt inszurgensek:

- Ott se volt Bodó Sámuel Győr alatt! - kiabáltak. - A színét se láttuk.

No de már ezt senki se hitte el. Honnan hozta volna hát az ágyúgolyót? Az ilyesmit nem lehet csak úgy az úton találni. Nem bitang marha az.

Nőtt, nőtt az ágyúgolyó híre. Aki még nem látta, az többet tudott róla, mint aki látta.

- A korzikai neve van vésve az oldalára. Itt járt Bonaparte! Mint hajdanában Mátyás király írta fel a fadarabra. Mégiscsak vitéz gyerek ez a Bodó. A többiek még egy rozsdás sarkantyút se tudtak hazahozni. Ő mindjárt egy ágyúgolyót hoz.

Szállt, szállt a hír Bonaparte ágyúgolyójáról. Bodó uramnak is felment egyszerre az ázsiója. Ha kérdezték az ágyúgolyó felől, kicsinylőleg intett:

- Hagyjátok el. Ha tudtam volna, hogy ennyire megörültök neki, hoztam volna egy egész szekénderékkel.

Az asszonyszemek pedig ragyogni kezdtek Bodó uramra. Akármerre nézett, mindenütt ragyogó szempárokat látott... Szerencséje, hogy olyan lusta ember volt: különben még nagyon elbízta volna magát, így azonban szépen megöregedett a dicsőség közepette.

Az ágyúgolyó pedig ma is ott van tán a megyei múzeumban, oldalán papirosszeleten a felírás: *Bonaparte ágyúgolyója a nemesi fölkelésből. Ajándékozta: ns. Bodó Sámuel.*

A cukrászbolt

A svájci városban, ahol a magyarok laktak, volt egy cukrászbolt, amolyan félig kávéház, félig játékbárlang formájú helyiség, ahol divat volt találkozni; egyébként is a „magyarok kávéházának” hívták a városka lakói.

Külön-külön bizonyos tiszteletben részesült minden magyar a svájci városban, még családi ebédekre, bizalmasabb jellegű házi ünnepélyekre is meghívták őket a házigazdáik, de mindig csak egyenként. Hisz egykor hősök, hadfiak, szabadságkatonák voltak ők messzi Magyarországon, és a sötét szakállas, sápadt arcú Beszterczy Barna volt a magyar Tell Vilmos. A széles vállú Pogány Pál, aki jelenleg azzal foglalkozik, hogy magányában kismadarakat tanít különös füttyökre, és fehér egerekből koronázási menetet idomít, a magyar havasokra, a Branyiszkóra vezette honfitársait. Minden svájci embernek tisztelnie kellett tehát az egykori hőöket, azonban kettesével vagy hármassal sohasem hívták meg a magyarokat házaikhoz.

A kis cukrászdát, a magyarok tanyáját messzire elkerülték a városka lakói. A magyaroknak az a hírük volt, hogy amint egymás között vannak, nyomban veszekednek, vitatkoznak, verekszenek, a szemekben sötét gyűlöletek lobbannak fel, és a hangban tompa indulat remeg, a kezek ökölbe szorulnak, és a legjobb barátok halálos haraggal válnak el. A szövetségi ünnepen is a polgármesternek kellett széjjelválasztani a verekedő magyarokat, akik valamely rejtélyes okból hirtelen összevesztek egymás között. A svájci városka polgárai már ismerték azokat a ropogó, néha dobpergéshez hasonlatos szavakat, felkiáltásokat, amelyek a magyarok veszekedését megelőzték. A magyarok kávéházában pedig nemegyszer lódulnak meg a bútorok helyükön, és a nagy erejű Pogány Pál, aki kedves fehér egerét, az egérkirályt a mellényzsebében hordozta, vérbe borult szemmel kapta fel a kerek márványszerűt, hogy a vitatkozásban érve legyen.

A magyarok kávéházában éjjel-nappal játszottak. Rongyos tapétájú, elhanyagolt külsejű, sötétes helyiség volt a magyarok kávéháza. Bár jó magasan álltak a függőlámpák, a repülő székek nemegyszer elérték az olajlámpásokat. A falat egy helyen pisztolygolyó szakította fel, másfelé a pádimentum görbült meg, mintha ciklopszok birkóztak volna a helyen, pedig csak egyszer táncoltak a magyarok.

Egyenként szomorú, mélabús, szegény emberek voltak, mintha teher volna nekik az élet, és sohasem merték teljes biztonsággal felemelni a fejüket, szegény, hazátlan bujdosónak, boldogtalan száműzöttnek nevezték önmagukat; házigazdája előtt a félelmetes Pogány, a havasok hőse pergő könnyekkel arcán magyarázta hazája szomorú állapotát, emlegette kis birtokát, ősei házat és szegény elárvult feleségét, Kufsteinban sínylődő atyját; elmesélte a nagy folyókat és a hűséges fehér kutyákat; a májusi esőt, amely megtermékenyíti messzi Magyarországon a végtelen síkságokat, mindig kalaplevéve üdvözölték a svájci városka magyarjai; őszi időben felsóhajtottak, vajon termett-e bor a honi hegyekben, míg karácsonykor elborult arccal, távolba merengő szemmel osztották meg svájci barátaikkal az ünnepi kalácsot. Ám egymás között, a magyarok kávéházában egyszerre megváltozott minden. A fejek büszkén szegeződtek az ég felé, arcukon gög és megvetés honolt, mintha lenézték volna egymást, és senkit sem találnának elég különbnek maguk között, akinek előre köszönjenek, így aztán a magyarok nem is igen köszöntgettek egymásnak.

A játékasztalnál gyakran gyanúsították egymást hamis játékkal, a fehér egeres branyiszkói oroszlánról mindenki tudni vélte, hogy kíséret céljából néhány csomag kártya állandóan a kabátja belsejébe van rejtve, és Tűzi, a híres ágyús nyomban ellopott egy figurát a sakktábláról, ha ellenfele levette róla szemét.

A tekeasztalon valamely muszka játék járta, de Pogány ezredes csak akkor dobott képessége szerint, ha a bank tetemesen megnövekedett, így aztán behúzott minden tétet, amely manőver nem mindig sikerült csendben.

Egy-két indulatos szó kellett csupán, hogy a lámpa lerepüljön a mennyezetről, és parázs verekedés keletkezzék, mint otthon, messze Magyarországon, midőn egykor követet választottak Nagykállóban. A svájci városkában lakott egy francia borbély, aki néhány tallérért mindenkit megtanított hamisan játszani. A magyarok szorgalmas látogatói voltak a borbélynak, hátulról kerültek az officinába, titokzatos jelt adtak, mire a francia segédjére bízta a fodorítandó hajfűrtöket, és a tanítvánnyal a hátsó szobába vonult. Nem csoda tehát, hogy ilyen körülmények között a havasi ezredes legszebb fogásai kárba veszttek a volt-ok terén, és nemegyszer kénytelen volt tűrni, hogy megverjék saját fegyvereivel.

Csupán egyetlenegyszer hagyták abba a játékot a magyarok kávéházában. Midőn hírlap érkezett Magyarországról. Ilyenkor senkinek sem jutott eszébe megjelölni a kártyákat, a

kockába sem rejtettek hirtelen ólmot, és a sakkfigurák valamennyien a helyükön maradtak, midőn a lord Byron-fejű Pásmáti János, egykor futár a fővezér mellett, a tekeasztal tetejére ugorva csengő szóval olvasta fel az újság híreit. Ilyenkor úgy zúgott a kis kávéház, mint a méhkas.

Szenvedélyek, szomorúságok, bánatok ültek a büszke, a megvetés kifejezésére berendezett arcokra. És a francia borbély kebelbarátja, az ezredes a márványasztalra borulva zokogott, ahol nemrégén trikettet játszott honfitársaival, és ha lehetséges volt, hamis jegyzést tett a táblára.

A zúgást túlsüvöltötte az ifjú Pásmáti hangja, amíg végigolvasta a hírlapot addig a részletig, hogy nyomtatott Heckenast Gusztáv és fiainál. Később bort hozattak a padronéval,⁷ és reggelig ittak, eleinte némán, később dalolgatva, végül civakodva, nemegyszer véresen verekedve.

Ezek után nem lehet csodálatos, hogy a józan svájciak messzire elkerülték a magyarok kávéházát.

Pásmáti János volt akkoriban a poéta a svájci magyarok között, és félszégén nemegyszer nevettek honfitársai. Nevelő volt egy órás családjánál, ahol a ház hölgytagjait tanította Shelley és Byron verseire. Az órásék komoly, rendes emberek voltak, senkinek sem jutott eszébe féltékenykedni az ábrándos magyarra, aki csupa szerelmes verseket fordított a család nőtagjainak. Körülbelül úgy bántak Pásmátival is, mint azzal a lengyel gróffal, aki néhány év előtt táncolni tanította az órásnét, és ezért ellátásban volt része, estére kizárták a kapun. A lengyel gróf alaposan meghízott az órás pompás konyháján, már nem mindig volt kedve ahhoz, hogy a különböző figurákat egy seprűnyéllel kezében, tanítás céljára eltáncolja, a gazda karosszékében szeretett üldögelni, és a szemét a szőke asszonyra meresztette. Az órásné egy darabig csodálkozott a táncmester megváltozott viselkedésén, majd férjét figyelmeztette, mire a lengyelnek útilaput kötöttek a talpára.

Pásmáti óvatos volt. Sohasem nézett illetlenül a nőkre - mert hisz a kisasszonyok felnövekedtek azóta -, csupán a hangját illesztgette olyanformán, hogy a legköznapibb angol szó is szinte elfojtott szenvedélytől bugyborékolva jött ki száján. Amíg a cseresznyevirágig nem jutottak a hölgyek a szótárban, Pásmáti my cherry blossomnak nevezte úgy az anyát, mint leányait. Később már csak őszibaracknak merte nevezni tanítványait, mert ezt a szót még nem ismerték a hölgyek, amely szó az angolok között a legdrágább, leggyöngédebb megszólítás.

Az órás árulta óráit, a kronométerek pontosan mutatták a perceket, és a kis faházikóból a kakukk kidugta a fejét, ha rákerült a sor. Komoly, kevés szavú férfiú volt az órás, a nagyapja Tell Vilmos barátja volt, és a szövetséges kantonokban messzi földön ismerték becsületes nevét.

Annál meglepőbb volt tehát, hogy e komoly és mindenképpen kifogástalan férfiú egy délután kopogtatott Pogány ezredes lakásán, amely a város végén volt, egy tiszta, kis kertben.

A havasi oroszlán még aludt, mert előző napon a Vasárnapi Újság érkezett meg Magyarországból. Álmos dörmögéssel nyitott ajtót, majd levette a hálósüveget fejéről, midőn a köztisztviselőben álló polgárt házában látta. Az órás nem ivott sem szilvóriumot, sem meggyvizet, határozottan visszautasította a háromlábú fotelt, amelybe mindenáron kényszeríteni akarta az ezredes.

⁷ padrone: gazda, tulajdonos

- Uram, ön és honfitársai a mi szabad országunk vendégszeretetét élvezik már esztendőök óta. Mi nem kértünk önöktől útlevelet, nem kérdeztük a múltjukat, még a nevüket sem. Habozás nélkül felajánlottuk házaikat és barátságunkat a bujdosó szabadságharcosoknak. Ugyebár, sohasem avatkoztunk az önök dolgaiba?

- Soha - mondotta meglepődve Pogány.

- Most azonban kénytelenek vagyunk figyelmeztetni önöket, hogy a svájciak vendégszeretetének is van határa. Attól félek, hogy áldozata vagyok annak a vendégszeretetnek, amelyet a magyarok iránt eddig éreztünk. A házamba fogadott ifjú magyar visszaélt a bizalommal, amellyel kitüntettem őt, midőn házam női tagjai tanításával megbíztam. Ezredes úr a helybeli magyarok vezetője. Szíveskedjék intézkedni, hogy a sértés ne maradjon megtorlatlanul, különben kénytelen volnék a szövetségi tanácshoz fordulni.

- Mi történt? - kérdezte ijedten az ezredes.

- Visszaélés egy svájci polgár jóhíszeműségével - felelt az órás, és eltávozott.

Estefelé az ezredes a magyarok kávéházának vette útját.

A kávéházban már javában állott a játék. Nagy fáraóbankot adott K. gróf, aki az elmúlt napokban Párizsból Svájcba emigrált. Szenvedélyes arcok tolongtak a zöld asztal körül, amelyen halomban állottak Napóleon aranyai.

Mindenkit lebilincsel az izgalmas játék, csupán egy férfi nem vett részt a kártyában: Pásmáti. Pedig más időben nemegyszer volt diadalmas vezére az ifjú ember a játékbank ellen indított hadjáratnak, és játékmódorát a legkorrektebb gavallérok is elismerték.

Az ifjú most egy félhomályos sarokban ült, háttal a játszók felé, és kezére támasztotta fejét.

Az ezredes megállott a háta mögött, és azt vette észre, hogy Pásmáti egy miniatűr képecskét szorongat a kezében. Barna, apácaképű, áhítatos tekintetű hölgy arcképe volt a miniatűrön. Szerelem, égi, földöntúli boldog szerelem volt az arcoskán, amelynél finomabb, gyöngédebb arc nem volt az Alpesek között. Az ezredes megismerte a képet. Az órásné arcképe volt.

Egyetlen kézmozdulattal kiütötte a képecskét az ábrándozó ifjú kezéből.

- Ön hitvány nőcsábító! - dörmögte Pogány.

A Byron-fejű ifjú talpra ugrott, és az ezredesre vetette magát. Vadul ropogtak az izmok, és az egykori branyiszkói oroszlának nagy erőfeszítésébe került, míg a vérig sértett ifjút le tudta rázni a nyakáról.

A fáraóbanktól felállottak néhányan, akik már elveszítették a pénzüket.

- Párbajt akarok! - kiáltotta magánkívül Pásmáti. - Megölöm a gazembert.

A kártyaasztal mellől fáradtan szólalt meg egy hang:

- Ugyan ne bolondozzatok! Szegény bujdosó magyarok nem szoktak egymás között párbajozni.

- Állok elébe! - felelt hetykén Pogány ezredes.

A miniatűr üveglapja eltörött a dulakodásban, és a drága arc beszennyeződött. Pásmáti vérbe borult szemmel fordult az ezredes felé.

- Ezért meghalsz! - mondta, és a képet a szíve fölé csúsztatta.

A fáraóbank reggelig állott. Pogány ezredes elvesztvén a pénzét, már csak abban reménykedett, hogy a nyertes bankár megkönyörül rajta. Pásmáti egész éjszaka fel és alá járt a kávéházban. K. gróf, miután beseperte a svájci magyarok pénzét, abbahagyta a játékot. (Mondják, hogy még aznap továbbemigrált.) A játékosok fáradt kétségbeeséssel, tompa dühöngéssel maradtak ülve helyükön.

Pásmáti az asztalhoz lépett.

- Kíváncsi vagyok, hogy elintézhetem-e végre-valahára a közöttünk fennforgó ügyet Pogány ezredessel? Valóban gyáva hamiskártyássá lett volna az egykori branyiszkói hős?

Az ezredes fásultan ült helyén.

- Gyáva, gyáva! - ismételte Pásmáti.

Az ezredes talpra állott. Hohó, hisz ez ügyben itt némi anyagi előnyökre is szert tehet.

A zsebei konganak az ürességtől, és a város egyik leggazdagabb polgárának teend szívésséget, ha elintézi Pásmátival ügyét.

- Tehát gyerünk - mondta némi élénkséggel. - A pisztolyok a lakásomon vannak.

Csendben, szótlanul hagyták el a magyarok a kávéházat. Egyik-másik elmaradozott, aludni tért. Mire a város végére értek, csupán a két szekundáns maradt a párbajozni induló felekkel.

Az ezredes fekete tokban kihozta a pisztolyokat a házából. A hóna alá vette, és nyugodtan megindult előre, a kis tisztásra, amely az erdőcske szélén húzódott.

A sors Pásmátinak kedvezett.

Először ő emelhetette fel pisztolyát. Sokáig célzott, az ezredes nyitott szemmel állott tízlépésnyi távolságban.

A pisztoly csütörtököt mondott.

Az ezredes „kapásból” sütötte el a pisztolyt. Pásmáti megingott, aztán arcára bukott.

Néhány napig nem kártyáztak a magyarok kávéházában. Az ezredesnek kellemetlenségei támadtak a hatósággal, de egy helybeli tekintélyes polgár közbenjárására nem esett bántódása. A tanúk azt vallották, hogy Pásmáti vigyázatlanságból önmagát lőtte meg.

Hírlap jött Magyarországból. Reggelig ittak a magyarok. Néhány nap múlva az ezredes fáraóbankot adott a kávéházban, és tekintélyes összeggel vonult vissza.

A tábornok barátja

Selmeczi az „Elefánt”-hoz címzett vendégfogadóban szállott meg.

Régi fogadó volt ez, talán még akkoriban építették, amikor sűrű volt a kocsiközlekedés Olaszország és Ausztria között. Köpenyegbe burkolt osztrák tisztek utaztak éjszaka, és halk, de parancsoló hangok rendelték meg az előfogatokat. A nagy királynő gárdistái nemcsak Párizsba jártak szabadságuk napjaiban, hanem a kék egű Velencébe és Flórencebe, ahol madonnaszemük van a leányoknak. Gyakran az „Elefánt” fogadóig eljöttek a királynő gárdistáival az olasz földről megszöktetett leányzók, táncosnók vagy grófnők, és az „Elefánt”-ban, a mennyezetes és csipkefüggönyös szobákban vala az elbúcsúzás. A grófnő ment vissza Velencébe, a gárdista Bécsbe. A forspont oly vígan pattogtatta ostorát, mintha semmi sem történt volna, pedig ugyanakkor két szív csaknem megrepedt. A széles kapuboltozat alatt

örökre elhangzott a bőrfedelű kocsi magas kerekeinek döngése, a gárdisták mind elutaztak, és a kis kávéházban csupán egy szűk kabátos, göthös öreguracska falja mohón a Tagepostot, mintha attól félne, hogy valamit elmulaszt kiolvasni; a homályos, kopott aranyozású étteremben még ott állanak a pohárszék tetején az aranymellényes, piros fejű palackok, amelyek már külsejükkel is elárulják, hogy víg tiszt urak és szarvasbokájú táncosnők asztalára valók, és a Rajna gyöngyöző csöppjei kristálypohárba, amelyet a futó szerelemért vagy a csatatéri halálért szoktak a magasba emelni - de az üvegek manapság már üresek, a hercegnő nem utazik erre, hogy megérkezésére Champagne-bor fejét ültessék le a fogadóban mulató gárdisták. Egy megtermett olajügynök eszi csupán pástétomát a megfakult ráámájú tükör előtt, akinek tán belépni sem volt szabad hajdanában az „Elefánt” libegő gázlángoktól fényes termébe.

Selmeczi egy palack vöslai bort kért, és az öreg pincér kopasz fejével bólintgatva hozta elő a bort. Aztán illedelmesen elvonult a spanyolfal mögé, amelynek kárpitján táncosnők és virágfüzerek foglaltak helyet, és Selmeczi zavartalan elgondolkozással nézegette a talpas pohárban pirsoló bort.

Abban az időben a magyar férfiak tekintete sokszor tapadt a borospohár mélyébe. A Tisza menti Tokaj borát messzi országokban eltűnődve nézegették. Londonban vagy Párizsban, a szabad Svájcban komor és sötét pillantású magyarok laktak, akiknek nevét hazájukban bitófára szegezték. Selmeczi tizenkét esztendei távollét után végre hazatérhetett, és a kis osztrák városka, ahol utazásában megpihent, az „Elefánt” homályos tükre és megkopott porcelánjai mind azt juttatták eszébe, hogy három óra járásnyira van ide a magyar gránic: ezért nézegetett tehát a borospohárba, anélkül hogy hosszú ideig megérintette volna ajkával az italt.

Ebéd után sétálni ment a városkába.

Valamikor diákoskodott e helyen (geológiát tanult egy híres jezsuita pátértől), régi emlékei meg-megrohanták, amint egy utcasarkon vagy a régi haranglábnál, az egykori puskaporos tornyocskánál a hegyen, amelynek nagy órája titokzatos lánczörgéssel, csattogással végzi kötelességét - a hídon, amely a folyócskán átvezet, és két oldalán kék köpönyeges szentszobor őrködik - a régi, kanyargós utcán, ahol kék szemű stájer lányok nyájasan mosolyognak a diákokra, mintha kedvességükkel kárpótolnák azt, amit a természet a rossz ivóvíz folytán szépségük rovására cselekedett; ment, mendegélt, és szomorú arcát, amelyet sötét szakáll borított, és bő, fekete köpönyeges alakját szinte idegenkedve pillantotta meg a Marionetti-féle cukrászda tükreben. Nem, itt senki fel nem ismerheti többé az ezüstszákkal díszített hajú, komor férfiúban az egykori bányásznövendéket, aki páter Trautól a Sloszbergen kézzel írott jegyzetéből „földismét” tanult.

A sétatéren, amelynek kopasz fácskái olyan szigorúsággal ácsorogtak, mintha nyugalmazott öreg tisztnek lennének, egy magas, kissé megtört tartású, délceg férfiú jött szemben Selmeczivel.

Szürkülő szakálla volt és nagy, fénylő, szürke szeme.

A sápadtság, amely fátyolszerűen lengett a szigorú arc körül, nem a fájdalomnak, hanem a gőgös, mogorva magánynak volt szolgálója.

Puha, nagy kalapja, amilyent kopaszodó és fázós fejű öreg tisztnek viselnek a civil életben, mélyen a homlokába volt húzva.

A zsebéből messzelátó csőnek a hegye kandikált ki, a hegymászó cipő a lábán havas sártól volt megjelölve.

A két férfi egy másodpercig farkasszemet nézett. Meglepetten, ijedten kutatták az elváltozott arcok alatt a régi vonásokat. A szemek egy hosszadalmas és szörnyű évtized romjai alól hozták elő a várkút mélyéből visszatükröző fiatal arcokat.

- Tábornok úr! - mondta megrendülve Selmeczi.

A szürke köpönyeges férfiú olyan élesen nézett Selmeczire, mint a pisztolylovók a céltáblára. Aztán bizonyos meggondoltsággal fogadta el a Selmeczi kinyújtott kezét.

- Népképviselő úr, hogyan kerül e csendes városba, ahol a madár sem jár?

- Amnesziát kaptam. Hazamegyek - mondta elborult hangon Selmeczi. - Remélem, tábornok úr is hazajön Magyarországra?...

A tábornok idegenül, szinte ridegen csóválta a fejét.

- Nincs ott semmi keresnivalóm - morogta minden megrendülés nélkül. - A magyarok nem ismernek már engem, elfelejtettek. Én is igyekszem elfelejteni egykori hazámat.

Selmeczi, aki regényhősi hangulatban volt, a hazafelé való utazás és a váratlan, meglepő találkozás megrázkódtatásában, két kezével megragadta a tábornok kezét.

- *Monsieur* - mondta meleg, kissé remegő hangon. - Én most Genfből jövök. Tíz esztendeig vártam erre a napra, hogy szabadon átléphessem hazám határát. És a véletlen, a kiszámíthatatlan sors azt akarta, hogy ebben a városban töltssem az időt, ahelyett hogy könnyező szemmel sietnék haza, szeretteim, barátaim, rokonaim karjaiba. Nem vagyok már gyermek, s mégis azt hiszem, hogy a sorsnak különös célja volt azzal, hogy engem e városkában marasztalt, s önnel összehatalmazott...

A tábornok vállat vont.

- Ön mérnök? - kérdezte hűvösen.

- Szolgálatára, uram.

- Nos, mi, mérnökök, nemigen szoktunk a babonaságokban hinni. Azt hiszem, genfi kollégáink is csupán a trigonometria csálhatatlanságában hisznek, és nem a véletlenekben.

Selmeczi lehajtotta a fejét. A tábornok ridegségén és gőgös zárkózottságán által valami nagy és keserves fájdalomnak a zöngését vélte hallani, mint a tengeri csigában játssza örökké a láthatatlan zenekar a tenger hangjait.

Szótlanul mentek néhány lépést a sétatéren.

A tábornok éles tekintettel nézett a földre, majd hirtelen Selmeczire vetette a szemét.

- Úgy emlékszem, hogy népképviselő úr a kormányzó legszemélyesebb hívei közé tartozott? - kérdezte hirtelen.

- Lehetséges - felelt Selmeczi. - Tíz évvel fiatalabb voltam, szenvedélyes, erőszakos, könnyen hívő, lángoló fiatalember voltam. A kormányzót Istenként tiszteltem, a nemzet boldogulását az ő kezében láttam. Régen volt... Ma már azt hiszem, hogy sokat hibáztunk.

A tábornok Selmeczi karjára tette a kezét.

- *Monsieur* - mondta egykedvűen -, ön talán nem tudja még, de holnap reggel, amidőn átlépte a magyar határt, már tudnia kell, hogy engem hazámban árulónak neveznek. Sőt talán megbánja, hogy velem szóba állott mint a kormányzó személyes barátja.

Selmeczi megindultan bólintott.

- Ó, jó postánk van Genfben, mindent tudtunk, ami Magyarországon történik. Ezt is hallottuk.

A tábornok figyelmesen nézett Selmeczi elborult arcába.

- Nos? - kérdezte gyorsan és erőteljesen.

Selmeczi leemelte kalapját hullámos, ezüstszálas fejről.

- Én - mondta olyan ünnepélyesen, mintha esküdne -, én az elmúlt idők csodaszép forradalmának legnagyobb alakját tábornok úr személyében látom.

- És az árulás? - kérdezte hevesen a szürkeköpenyeges.

Selmeczi legyintett.

- A nemzet fájdalmában, bánatos sebtől elalélva, okot, okozatot keresett rettenetes kínjaira. Áldozatot keresett, akin kitölthette mélységes elkeseredését. Hogy el ne veszítse a jövőbe való hitét, reménységét...

- Azért vesztettünk, mert én elárultam a nemzet ügyét? - mormogta csendesen a tábornok. - Különben győztünk volna?...

- Erre a hitre volt szüksége a nemzetnek, hogy életben maradjon, hogy bele ne haljon a rémületes fájdalmakba - felelt Selmeczi. - A nemzet erejében hogyan bizakodhatott volna tovább, ha nem találják ki számára a szép legendát a fővezér árulásáról? Erősek voltunk, erősek voltunk, nagyszerűek voltunk, egész Európával bírtunk volna, ha a fővezér el nem árulja ügyünket! S ezért nem csüggedt el az erejében még mindig tovább bizakodó nemzet, és tíz év alatt elfelejti halottait... Akar hazajönni, tábornok úr? - mondta Selmeczi.

A tábornok csendesen csóválta a fejét.

- Szívesen szenvedek még sok esztendeig, amíg a nemzet ismét talpra áll... Hadd fűtse a magyar kazánt még jó darabig a gyűlölet szenvedélye. Csak átkozzák nevem még egy darabig, hogy az elkeseredés és düh beforrassza a sebeket, és a bosszú gondolata felpezsdítse az elalvó vért. Én így szeretem a nemzetemet.

Selmeczi megragadta a tábornok kezét.

- Uram, Magyarországon egy választókerület bizalma vár engem. Zsebemben van a levél. Mire hazaérek, ismét népképviselő leszek, ígérem önnek, hogy mindent elkövetek, hogy önt ismét visszafogadja a nemzet a szíve kellős közepébe, és térden állva kérjen bocsánatot a hamis vádaskodásért. Rehabilitálni fogom önt, tábornok úr!

A tábornok csendesen, tétován felelt:

- Még csak március van... A tavasz előhírnökei meg sem érkeztek. A dunántúli dombokon hó van, ibolya nem nyílik még... Tél van Magyarországon.

- Tél van - ismételte Selmeczi. - Nekünk azt írták Genfben, hogy már eljött a tavasz.

- Én jobban tudom, uram - felelt bosszúsan a tábornok. - Látja azt a magas csúcsot a város felett? Olyan, mint egy püspöksüveg. Hetenkint felmegyek a csúcsra, és jó messzelátómmal kelet felé nézek. Tiszta időben a szombathelyi tornyokat is látom. Ma is a csúcson voltam. Hó van, tél van mindenfelé, az erdők mozdulatlanul alusznak... Még nem ébredt fel az ország ájulásából.

A sétateret már régen elhagyták. A folyóparton, régi házak mentén ballagott a két komor férfiú. Alkonyodott, a fedett hídból már a sötétség leselkedett kifelé. Egy kis kertes házon, amelynek két széles, fehér rámás ablaka volt, a pirosra festett ércakás nesztelenül fordult meg sarkán.

A tábornok katonakesztyűs kezével a házra mutatott.

- Itt lakom. Itt dolgozom a hadjárat történetén.

- Kit köszöntsek nevével Magyarországon, tábornok úr? - kérdezte Selmeczi.

A tábornok megállott, összevonta a szemöldökét.

- Azt hiszem: senkit... Köszönöm, hogy szíves volt irányomban, kedves népképviselő úr. Nyájas érdeklődéséért szolgálak cserében egy jó tanáccsal! Ne mondja ki az én nevemet Magyarországon, mert az nagy bajt fog önnek okozni.

- *Monsieur* - felelt könnyedén Selmeczi -, én szavamat adtam, hogy tisztázom tábornok urat a félrevezetett nemzet előtt.

- Szegezte meg a szavát! - mondta egykedvűen a tábornok, aztán bizonyos habozás után kezét nyújtotta Selmeczinek (mintha nem volna hozzászokva a gyakori kézfogáshoz). Kissé megemelte a kalapját a mélyen pirosuló forradás felett, amely feje búbjától homlokáig húzódott.

- Istenemre - rebegte Selmeczi -, ezért a forradásért, e sebhelyért Napóleon marsalljai mellé állítanak önt Párizsban.

- Mi magyarok vagyunk! - felelt a tábornok, és eltűnt a magános ház kapujában.

Selmeczi ezen estén csaknem éjfélig ült az „Elefánt” kopott aranyozású kis éttermében, és a borospohárba nézett, anélkül hogy egyetlen kortyot ivott volna. Mély gondolataiból az arany sapkás portás riasztotta föl.

- Nagyságos úr, a postakocsi korán reggel megy Magyarország felé - mondta figyelmeztetésül.

Erre szobájába vonult Selmeczi, de bizony nem hunyta le a szemét mindaddig, amíg a kora reggeli órában a postakürt felhangzott az „Elefánt” előtt.

A pölteni postamester bórszíjakon hintáló kocsija, amelyen a hegyi utakon mulatságos és szórakoztató volt az utazás, csak a határig vitte Selmeczit. Mindig lehetett azonban gondolkodni az utazás alatt, mert a kocsis süket és hallgató férfiú volt, mint igazi maradványa azoknak a derék postakocsisoknak, akiknek alkotmányán hajdanában az alsó-ausztriai grófnők egyik tartományból a másikba szökdöstek a fehér vértesezred után. A győri gyorsparaszt, aki a határon átvette Selmeczit, szintén többet törődött a lovai fülével, mint az utazó úr mogorva kedély állapotával. Egyszerre megváltozott azonban a helyzet a gőzhajón, amelyre Győrött szállott fel Selmeczi, hogy Pestig utazzon. Magyar ruhás férfiak és úrhölgyek töltötték meg a hajó fedélzetét. Elhízott táblabírók és a borissza bús magyarok lármáztak; a nők keblén nemzeti kokárda volt.

- Ismét kezdődik negyvennyolc! - hallotta a köpenyegébe rejtezett Selmeczi jobbról-balról.

Pestre mentek valamennyien, mintha valamely nagy ünnepség keretében ismét megnyitná az elnök a letűnt forradalmi idöket... Pozsonyi polgárok németül diskuráltak, és ragyogó arccal beszéltek az ördögös magyarok nagyszerű szerencséről.

A pesti gőzhajóállomáson nagy tömeg várta a hajót. A jogászok vivátot kiáltottak, öregurak a kalapjukat lengették, egy selyemruhás, finom cipellőjű úrnő pármai ibolyával kínálta a beborozott követjelölteket.

Selmeczi észrevétlenül keresztültörte magát a tömegen, és sietve vágott neki a pesti utcáknak.

Eleinte csak találomra ment. Új házak, új utcák támadtak Pesten. De egy régi kesztyűüzletről csakhamar tájékozódott, és most már biztonsággal vágott neki a Váci utcának.

A negyedik számot kereste. Itt lakott az a hölgy, aki miatt tizenkét esztendő bujdosásában az élethez ragaszkodott. (Lehet, hogy az úrhölgy nélkül is életben maradt volna Selmeczi, az egykori népképviselő, de az akkori férfiak olyanok voltak, hogy szerettek ürügyet keresni arra nézve, hogy élnek.) A fehér előszobaajtót hangos sikoltással nyitotta fel a társalkodónő, a következő percben... Josephine és Selmeczi egymás karjába borultak.

- *Mon cher ami* - mondta Josephine, a férfit tetőtől talpig végigmustrálva -, ön úgy jön haza, mint egy igazi forradalmár! Tavaly, midőn Genfben meglátogattam, divatos volt ez a frizura és a nagy szakáll, hisz ön szenvedett akkor. De most más napok, más divatok vannak, kedves Selmeczi. Csak a vidéki forradalmárok járnak csizmában.

Selmeczi könnyedén vállat vont.

- Ez talán nem is olyan fontos, kedves Josephine, hisz a lelkünk a régi maradt, nemde?

- A mi gyönyörű lelkünk! - felelt ábrándosan Josephine. - Amely a forradalom szent, véres napjaiban két csillagként találkozott a végtelen űrben, hogy soha többé el ne hagyja egymást. Kitűnő francia fodrász van a házban, kedves barátom. Monsieur Pikké most a legdivatosabb borbély Pesten.

Az egykori népképviselő legyintett.

- Ráérünk erre, kedvesem... Nagyobb célok foglalkoztatnak, mint a szakállamnak a növése.

Josephine rajongó nő volt. Az egykori bécsi tőzsérnek a leánya, aki a magyar forradalom és általában a forradalom iránti lelkesedésből Bécsből Pestre költözött, midőn Henczi bombái csapkodtak a pesti háztetőkön, nagyon nevezetes nő volt. Vagyona, nagy műveltsége már igen sok gavallért megigézett, de ő mindvégig hűséges maradt Selmeczihez. Olykor találkoztak is a bujdosás alatt valamely külső országban, és csupán azért nem maradtak együtt, mert törvényes egybekelésüket arra az időre halasztották, midőn ismét szabad lesz az elnyomott nemzet, és Selmeczi elfoglalhatja őt megillető pozícióját az ország közéletében.

- Nagy célokkal, tervekkel jöttem, Josephine - ismételte elborulva Selmeczi.

Josephine finoman fésült, szőkésbarna haját, piros-fehér arcát és porcelánfényű kék szemét szinte megadással fordította az emigráns felé:

- Mindenben az öné vagyok, kedvesem.

Selmeczi ekkor a Josephine két vállára tette a kezét, mélyen a szemébe nézett, és halkan, titokzatosan mondta:

- A tábornokot haza fogom hozni, rehabilitálom a nemzet előtt, hogy elfoglalhassa a piedesztált Magyarországon.

- Az árulót? - kiáltott fel Josephine, és szarvastermete megborzongott.

- Ne ejtse ki többé e meggyalázó szót, kedves menyasszonyom. A tábornok nagyobb férfiú, mint a kormányzó. Ő lesz a nemzetnek ezentúl a vezére.

Josephine lehajtott gyöngéd fejét.

- *Mon Dieu* - mormogta. - Ha önnek ez így tetszik, kedvesem...

- És most már többé szó se legyen *monsieur* Pikkéről, hölgyem. Ugyebár, nemesebb, nagyszerűbb életcél nem választhatom magamnak. A nemzet igazi vértanúját, a gyalázatba, megvetésbe taszított hős férfit fogom a nemzet elé állítani abban a glóriafényben, amelyet megérdemel... Az ő érdekében fogunk dolgozni éjjel-nappal, kegyed a társadalom labirintusútjain, én künn, a fórumon... Ah, mily nagyszerű az, ha elmúlik a sötétség, és felkel ismét a tavaszi nap a magyar földön!...

Josephine megcsókolta a Selmeczi homlokát.

- Mindig tudtam, hogy kegyed szent és nemes férfiú, uram!

...Egy hét múlva a választókerületből riasztó hír érkezett Pestre, a Váci utcába. Egy kékre, vörösre vert pesti kortes hozta a hírt, hogy Selmeczit agyba-főbe püfölték Nagykállóban. A bujdosót, szenvedőt, a nemzetért vándorló hazafit, akit villogó szemmel, emelkedett lélekkel és dobogó szívvel várt haza minden magyar ember, Kállóban, vacsorázás közben szinte félholtra verték.

Josephine egyik ájulásból a másikba esett.

- Istenem! - kiáltotta kétségbeesetten, mikor magához tért -, miért történt e cudar dolog?

A kortes a szájára tette a kezét. Susogva mondta:

- A tábornokot akarja hazahozni és lemosni róla az árulás vádját: ez a programja - szólt a kortes, és már elszelelt.

Néhány nap múlva már Pesten volt ismét Selmeczi. A feje be volt kötve, de semmi könyörögsnek nem engedett, hogy ágyba feküdjék. Nagy hazafias vacsora volt a Redutban. Neki ott kellett lenni. Igazolni kellett magát az elterjedt alattomos hírekkel szemben.

A legkitűnőbb hazafiak ültek együtt a Redutban. Mágusok, akik asztalosságot tanultak Londonban, a bujdosás éveiben, táblabírák, akik farmerek voltak Amerika déli államaiban, és a rabszolga-kereskedés ellen küzdöttek, írók, akik börtönben ültek tollukért, és volt honvédtisztek, akik táncmesterek voltak Párizsban.

Mikor Selmeczi a terembe lépett, egy lengyel gróf (aki bűvészetből élt Genfben, de ha bódéját becsukta, szívesen igénybe vette Selmeczi barátságát) hangosan felkiáltott:

- Az áruló tábornok barátja!

Halk mozgás, pisszegés vonult át a termen... Selmeczi halálsápadtan körülnézett:

- Uraim! Polgártársaim! Mi dolog ez?

- Áruló! - kiáltotta ismét a lengyel.

- Távozzék! Ki vele! - hangzott jobbról-balról.

Selmeczi egy darabig farkasszemet nézett egykori bajtársaival, aztán megvető mozdulattal intett a kezével:

- Majd megbánják még az urak mai viselkedésüket!...

Bezárkózott a szobájába, és még Josephine-nek sem nyitott ajtót.

A szolgálja azt mondta, hogy reggeltől estig jár fel-alá. Josephine hiába kopogtatott...

Egy hét múlva aztán elhagyta szobáját Selmeczi. Dél volt, a Váci utcában a napfényben vidor hazafiak szívták magukba a közelgő szabadság drága illatát. A nők keblén virág és kokárda.

Selmeczi lehajtott fővel ment a fal mellett.

Mindenki kitért előle, senki se szólította meg. A háta mögött összesúgtak az emberek. Már mindenki tudta, hogy áruló lett.

A négyes számú házhoz vitte ólomtagjait.

Az első emeleten ott van a fehér ajtó, a rézkilincs ragyog, és a csengő vitorán kondul meg.

Ah, de mily lassan, vonakodva nyílik fel az ajtó. A társalkodónő borzas, fészületlen feje csak egy másodpercre látható. Franciául sipogja:

- Úrnőm külföldre utazott!

Selmeczi megrendülve kap homlokához.

- Josephine elutazott?...

- Szégyenében! - hangzik az ajtó mögül, és a kulcs kétszer fordul a zárban.

Selmeczi kísértetléptekkel lopódzott vissza az utcákon szobájába. Többé senki sem látta Pesten.

Mondják, hogy a Garibaldi seregében később volt egy vitéz kapitány, aki feltűnően hasonlított Selmeczihez, az egykor magyar emigránshoz. A kapitány elesett valahol a csatamezőn. És így, higgyük el, hogy Selmeczi örökre elveszett hazájának.

A hőstett

Hadd mondok el egyszer az imádságos Stolniczky kapitány történetét, aki odafent lakott a hegyoldalban a régi püspöki város fölött, és olyan erős volt, mint a medve. Gyermekkorunkban, messzi elmúlt időkben vasárnaponként láttuk őt a régi székesegyház körül, a fülkében lakó kőszentek körül ögyelegni. Tizenkét szent szobor volt az ódon templom körül, és Stolniczky mindegyikkel barátságot tartott. Vasárnaponként kora reggel meglátogatta őket, és néha még a délutáni litánia is a városban találta őt. Gyakran mondogatta, hogy egyetlen vágya volna tizenharmadiknak beállni a szentek közé. Esőben, viharban, télben, nyárban csak álldogálni a keskeny fülkében, esetleg ócska katonaköpenybe burkolózva hallgatni a szél süvöltését, amit itt, a régi székesegyház tájékán, a girbegurba utcák és pohos kanonokházak között olykor az orgona hangjához hasonlított.

Stolniczky nem volt mindig szent ember. A gyalogezred, amelyben szolgált, Boszniába való bevonulásra kapott parancsot. Rendben lett volna a dolog mindaddig, amíg öldöklésre került a sor. Valahol Szarajevó tájékán Stolniczky kapitány egy öreg bosnyákot talált az úton, aki hangosan szidalmazta az idegen katonákat és a katonák császáriját. Stolniczky pálinkát ivott ezen a napon, ami pedig nem volt szokása. Előző napon bokáig lépett egy megölt ellenség útszélen folyó vérébe. Hiába rántotta vissza a lábát. Véres lett az.

Éjszaka azután a hegyoldalakból szokatlanul hullottak a golyók, rövidet pukkantak a fegyverek, és apró lángok csaptak föl a sötétségben.

Stolniczky kapitány egyetlen kardszúrással leterítette a szitkozódó öregembert. A hegyes vas szinte észrevétlenül szaladt bele a bosnyák torkába, egy vérsugárba fulladó kiáltás hangzott az eltorzult ajakról, és az öreg arc felejthetetlen rémületet, szemrehányást fejezett ki. A bánatos szemek sokáig tapadtak mélységes szomorúsággal a kapitányra. Stolniczky elfordította a fejét, s mindaddig nem tudott megfordulni, amíg a hörgést hallotta.

A hadjárat végén kapitányi rangot kapott, de már nem tudott ennek igazában örülni. Nyugalomba kíváncszott, a kardját folyton véresnek, borzalmat keltőnek látta, mikor derekára kötötte, s éjjel fölriadt álmából: hörgést hallott az ágy alól. Komolyan megbetegedett, s csakhamar megkapta, ami után vágyakozott: a penziót.

Se családja, se rokona nem volt. Valamikor egy régi, kis budai kávéházban töltötte a délutánjait. Odautazott, mintha hazamenne.

Igen ám, de a kis kávéházban a hadjárat alatt kétszeres figyelemmel olvasták az újságokat, és az újságokban nem csupán a regényfolytatások fölött vitatkoztak a furcsa vendégek: Stolniczky ismerősük hőstettét mindnyájan olvasták, és midőn letelepedett a régi, kis sarokasztalhoz, jobbról-balról gratuláltak neki az öreg bosnyák megöléséhez.

Stolniczky megborzongott. Most látta, hogy mily vadállatok a civilek, a vérontás tetszésükkel találkozik. Pedig ő nem azért ölt, hogy dicsőséget keressen. Részeg volt a pálinkától és a vértől. - Sietve hagyta el a kis kávéházat, hogy oda többé be ne tegye a lábát.

A régi lakásán a háziasszony leányai fölcseperedtek, kisasszonyok lettek. Körültáncolták Stolniczky kapitányt, akinek térdén lovagoltak nemrégén.

- A boszniai hős! - kiáltották.

Estére a Duna-parti korzóra cipelték, ismerősöknek, ismeretleneknek eldicsekedtek kapitányukkal, aki tömérdek embert megölt a hadjáratban.

Stolniczky hajnalban csomagolt, és szinte szökve távozott el a barátságos polgárházból, ahol hadnagy kora óta gyönyörködött a gyermekek növekedésében, a budai kertek tavaszában, és esténként együtt zenélt, vagy regényt olvasott a családdal.

Budán nem is sokáig volt maradása. Ismeretlen polgárok, akiket eddig csak látásból ismert, megszorongatták a kezét az utcán.

- Derekasán viselte magát, kapitány úr.

A kiskocsmában, ahol egy darabig senki sem ismerte, egy napon így szólt a gazda a feleségéhez:

- Róza, dupla porciót a halászléből a boszniai oroszlának.

Stolniczky szégyenkezve dugta nyakába az asztalkendőt, s többé a kiskocsmába sem lépett be. Ha magányos, csendes utcákon ballagott, ahol senki sem ismerte, olykor hörgést hallott a háta mögött. Az öreg bosnyák haldokló hörgését. Nem, nem maradhatott többé Budán. Neki vezekelni kell, Istennel kell kibékülni, amiért az ártatlan öregembert megölte. Fájt, sértette, megszügyenítette az emberek magasztalása, mert bévülről egy belső hang meggyőződéssel kiabált: gyáva gonosztevő vagy, Stolniczky!

Hol járt, merre járt, amíg a régi püspöki városba került? Senkinek sem mondta el. Kis házat talált a hegyoldalon, és nagyon szerette az ótemplomot. Senki sem ismerte múltját, a kezéhez tapadó vérhez senki se kívánt szerencsét, az emberek úgy bántak vele, mint öreg, nyugalmazott katonatisztekkel szoktak. Nem törődtek vele, békében hagyták, a gyerekek köszöntötték az utcán.

Egy vasárnap, amikor Stolniczky a templomba ment, girbegurba utcán haladott át, ahol rémült arcú, menekülő emberekkel találkozott.

- Veszett kutya! - kiáltották jobbról-balról, és az asszonyok örült kétségbeeséssel vonszolták magukkal gyermekeiket. És a kapukat ijedten becsukták a menekülők előtt.

Egy szegény asszony - bizonyos Kovács özvegye - három gyermekét ragadta magával. A két kisebbik a karján volt, a harmadik, egy ötéves leányka az anyja szoknyájába kapaszkodva futott a veszedelem elől. Apró, mezítelen lábai tipegve, szinte fájdalmas sietséggel taposták a hegyes köveket. Az asszony a kebléhez szorította kicsinyeit.

A kisleány egyszerre elbocsátotta az anyai ruhát, és elbukott a köveken. Síró sikoltással kapott utána az anyja, most elejtette a másik kicsinyt a karjából.

S e percben föltűnt a veszett kutya.

Komor, fekete, falusi eb volt, dühödten morgással, fölhúzott farokkal, tajtékzó szájjal rohant, mint a kikerülhetetlen veszedelem.

Egyenesen a hempergő, jajveszékélő gyermekeknek, a tébolyodott módjára sikoltó anyának tartott.

Stolniczky ekkor előlépett a fal mellől, és botjával fejbe kólintotta az ebet.

Az állat meghátrált, aztán Stolniczkyra vetette magát.

A kapitány hatalmasan hadonászott botjával. Az eb dühödten támadott, a bot eltört, s ekkor a kapitány a két kezével torkon ragadta az ebet. A földre nyomta és megfojtotta, mintha valamely csodálatos erő és ügyesség szállottá volna meg a gyermekek védelmében.

Ettől a naptól fogva nem hallott többé halálhörgést Stolniczky kapitány az ágya alól. Sőt új ismerőseinek bevallotta, hogy részt vett a boszniai hadjáratban.

A régi templom szentjei körül járkálva, már kiszemelte magának a tizenharmadik fülkét, ahol álldogálni fog. Hős férfiak a szentek között érzik jól magukat.

Nők zenéje

Találkozás egy régi hölgygel

Egyszer, régen, az elmúlt század elején egy beteges kedélyű, magányos és igen csöndes férfiú éldegélt Pesten. Vágyai az irodalmi pályára csábították, amely ez idő tájt utolsók mesterség volt, mint a csepűrágók és színészek mestersége. A leányok, akik megcsalattak, vagy reménytelen szerelembe estek, a folyó fodrai helyett elszöktek a színészethez. A fiatal férfiak, akik már katonának sem kellettek, vagy csöndes örültekként éldegéltek családjukban, aktorok lettek disznódi Nagy István társulatánál. Képzelted, kegyes olvasó, mily tökéletesen hiányzott az élettudomány és a tiszteletre méltó gondolkodás az említett fiatalemberről, midőn nem okulva Kármán József vagy Csokonai sorsán, vándorútra kelt apai fészkéből - egy meglehetősen kényelmes és pincével, éléstárral felszerelt falusi házból, hol a kapun régi, kőbe vésett címer fogadta a vendéget, amelyek osztogatásával egykor az Anjou-királyok hízelegtek a magyar uraknak -, hogy majd írásából tartja fenn magát Budán, költeményeket ír a nádorispánnéhoz, vagy tán újra közlőnyt szerkeszt... A régi könyv, amelyből e történetet másolom, boldogtalan Amadénak nevezi a férfiút, és természetesen a szerelmesek bőséges, regényhősi köpenyegébe öltözteti szegény Amadét. Valamely vidéki földesasszony élt valahol, valamerre, bizonyos Fruzsinka nevű, fekete hajú és hattyúnyakú, az Uránia című közlőny kegyes megrendelője, és Vitéz verseinek vevője; állítólag ez asszonyság iránt érzett leküzdhetetlen és reménytelen vonzalom kergette Amadét a messzi nagyvilágba.

Budán lakott a franciskánusok utcájában, egy Kercsik nevű polgárnál, aki rendszerint szállást szokott adni az ország fővárosába utazó vidékieknek. Nagy bajuszú, meggondolt, csendes és jószívű férfiú volt Kercsik, csupán a nevét tudta leírni, a felesége még áldottabb asszonyság, és foglalkozásuknál fogva minden embernek ügyes-bajos dolga iránt érdeklődtek. Kihallgatást tudtak kieszközölni a nádornál, a hétszemélyes Tábla elnökénél, Alvinczi generálisnál vagy Thron úrnál, a gazdag kalmárnál. Amadénak minderre nem volt szüksége, hiába kínálgatta befolyását a jószívű Kercsik. Naphosszat a házhoz tartozó ivóban üldögélt fél messzely bora mellett, és mindenféle kis könyveket olvasott, amelyeket a köpenyeg zsebéből előhúzogatót kifogyhatatlan bőséggel... Legalább egy tucat könyvecskéje volt. Kercsikné csendes fejcsóválással nézett be néha a konyhából. A boldogtalan Amadé mindig olvasott. Egy őszi napon - förtelmes, nedves, hosszú ősz volt, Kercsik haragosan nézte a hegyek felett lomhaskodó esőfelhőket, mind elmaradnak a vidéki uraságok a járhatatlan utak miatt - Amadé letette könyveit, megdörzsölte a szemét, és borát egyetlen hajtással megitta. A franciskánusok utcáján egy megtermett, derék, barna dáma lépegett végig.

- Fruzsinka! - mormogta hangosan Amadé. - Hogyan kerül ide Fruzsinka?

Szemérmes, félénk férfiú létére nem merészt nyomban az ivóból az utcára kimenni, csupán a tenyérszerű ablakon át lesett a dáma után, ahol erős vasrudak védték a falnyílást, és odakünn egy ágaskodó fehér ló volt deszkára főtve.

A dáma tovalengett, mint Vitéz verseskönyvében az ölelkező rímek, Amadé halkán, messziről utánaszökött, és a házak fala mellé lapulva, követte a kanyargós budai utcákon.

Az úrnő a temetőnek vette útját.

A budai temető már ez idő tájt is régi temető volt. Mindig haltak az emberek, és merő legenda volt az a híresztelés, hogy a budaiak örökké élnek. Volt ott sírkő és fakereszt bőven a nedves völgyben, ahol terebélyes, nagy fák nőttek a halottak sírjaiból.

Amadé még sohasem járt a temetőben, és módfelett csodálkozott azon, hogy mi keresnivalója van a Fruzsinkának, szép asszonyságnak a régi sírok között, holott a fű nedves, és a sírokon megpihenni sem lehet a tegnapi eső miatt. Az úrnő lehorgasztott, ábrándos fővel andalgott, megállott néha egy sírkő előtt, és szórakozottan olvasta a felírást. Amadé faderekakhoz lapulva leste a hölgyet. A szíve a torkában dobogott. Istenem, mit keres Fruzsinka a budai temetőben?

Nemsokára választ kapott kérdésére. A fák alól, egy sisakos, zöldre mart ércoszlop mögül előlépett egy katona. A ruházata, mint azon idők katonáinak öltözete, csillogott, pompázott. Tiszt volt a nádor ezredében, mint Amadé messziről megállapította, fekete bajuszú, elszánt, sasorru vitéz.

Sietve közelgett egymáshoz a dáma és a katona. Boldogan, mosolyogva kezét fogtak, mintha már nagyon régen várakoznának egymásra. Amadé szinte a kedves szavakat is hallotta, amelyeket egymáshoz intéztek... Bár foglalkozása révén elég gyakorlata volt a boldogtalanságban, ebben az órában mégis azt érezte, hogy szerencsétlenebb férfi nincs nála. Imádottját, mindenét, reménységét, az arckép eleven mását, amelyet vékony ezüstláncon szíve felett hordoz, idegen férfiú karjaiban látja. Valóban csak azért időzött még a temetőben, bujkálva öreg, nyugodalmas polgárok sírhantjai között, mert azt remélte, hogy jelenléte, rejtett tekintete megőrzi imádott Fruzsinkája erényét. Utánuk, mindenütt utánuk, amint karba fogózva, boldogan nevetgélve, hosszan egymás szemébe nézegetve, hangosan felnevetve mendegéltek a barna, esővíz és felejtés sötétítette sírkövek között. A katona sarkantyús lábával néha egy sírdombra lépett, és a nő kezét kezébe véve, csengő hangon beszélt vallomásokat, amelyeket bizonyára már jól átgondolt magában. A nő epedve, szomjasan hallgatta a régen várt szavakat, mintha életének minden üdvössége függne ez órán, e boldog napon, e cifra katonán. Hosszú, magyaros mentéje, csigába fodorított fekete haja és halovány, sápadkás arca mint egy régi költői álom helyezkedett el a sírhantok között. Amadé sohasem hitte eddig, hogy ily szép tud lenni e nő, akit idáig csak lugasban, folyóparton látott merengeni. Szinte igazat kezdett adni magában a francia könyvnek, amelyből egykor azt olvasta, hogy az imádott nő értéke nagyban emelkedik, ha más férfiú karjaiban látjuk.

Hosszú, hosszú boldog csókoknak volt szemtanúja Amadé, amíg végül búcsút vettek egymástól a szerelmesek. A hölgy sokszor visszanézett a férfira, aki mindig süvegéhez emelte kezét. Repkedve, ruganyosan magát illegetve ment a drága dáma még azután is a budai utcákon, midőn már reménysége sem lehetett arra, hogy a katona messziről látja... Csak Amadé ment árnyékként utána. Egy bolthajtásos, sárga ház kapuján belibbent végül a dáma, és Amadé nem merészelt az ablakok alatt mutatkozni. Sárga függönyök voltak az ablakokon, cifra vaskosarak és téli növények. A leereszkedő alkonyatban ragyogva gyúltak fel a gyertyák, és zenehangok hangzottak a régi házból.

Amadé megzavarodva tért haza a „Fehérlő”-ba. Kercsikné többször megkérdezte tőle, hogy miért vörösek szemhéjai. Kercsik bácsi forralt bort ajánlott lefekvés előtt. Amadé szótlanul meredt maga elé. Kis könyvei többé nem vigasztalták, és a lúdtollat is csak időtöltésből metszette, a diósgyőri papiros fölé nem hajolt, hogy arra sűrű betűket írogasson. Sápadtan ébredt, elgondolkozva nézegette halovány, bágyadt arcát a tükörben, eszébe jutott beteg édesanyja, és Kercsiknét megkérdezte, hogy melyik templomban lehet legjobban imádkozni Budán.

Néhány nap múlva mégiscsak erőt vett szemérmességén a boldogtalan Amadé, és öreg budai polgároktól óvatosan tudakozódott az érdekes hölgy után. Kitűnt, hogy a dáma egy gazdag aranyműves özvegye - tehát nem azonos a bizonyos vidéki földesasszonysággal. Amadét ez még kevésbé nyugtatta meg. „Tehát mátol fogva két nőért fogok szenvedni - gondolta magában meglehetősen elborulva. - Elvesztem, meghaltam, végem van” - vélte, amíg zúgó, nyugtalan szívvel járta az utcát a ház előtt, ahol az aranyművesné lakott. Egyszer mintha félrelebbent volna a függöny, máskor a télizöld megmozdult, midőn Amadé hosszú tekintetet vetett az ablakra.

És néhány nap múlva, álmodozó, őszi végi délután a dáma ismét végigment a franciskánus utcán. Amadé talpra ugrott a „Fehérlő”-ban, és az asszony után vetette magát. Dobogó szívvel követte a már ismert úton, befelé a budai temetőbe, a sírkövek közé, amelyekről még emlékezett a budai polgárok neveire.

A dáma elmerengve bolyongott a sírhantok között, de a cifra hadnagy nem mutatkozott. A dáma a halottak keresztjeit számolgatta, mintha azt adogatná össze, hol volt boldog a múltkor vagy azelőtt. Hol röppentek el a csókok, a drága szavak, a vallomások és az ígéretetek. Olykor hosszasan a hervadó avarra nézett, mintha a régi lábnyomokat keresné... Hirtelen hátranézett, mintha lépéseket hallana. Talán mégis eljött a katona...

A boldogtalan Amadé állott előtte levett kalappal, sápadtan, szomorúan.

- Ha megengedi, asszonyom, tudok néhány vigasztaló szót a kegyed számára, hogy megvigasztalódjon a halotton... Szép halott volt...

Az aranyművesné megrendülve vonta össze a keblén a mantilláját, amelybe a spanyol szenyórák öltöznek.

- Uram, én önt nem ismerem...

- De én már nagyon régen ismerem, asszonyom. Csaknem gyermekkorom óta él a szívemben, ahová sohasem tolakodhatott más nőnek a képe. Nagyasszonyom volt az, akit álomban mindig láttam, akihez csillagos éjszakán beszélgettem... Engedje meg, hogy a halott katona helyére lépjek. Asszonyom, fogadja el karomat.

- Majd elvezetem önt régi halottakhoz, akik nőkért haltak meg... Ó, én mindenkinek tudom a történetét. Szép, hosszú történetek. Okulni lehet belőlük. Hogy hajdanában mennyit szenvedtek a férfiak a nőkért... Itt csupa olyan halott fekszik, asszonyom. Az öreg polgárok hazudják nyolcvan meg kilencven esztendejüket a sírköveken. Meghaltak ők már húsz-, harminc- vagy negyvenesztendőskorukban, midőn a bús, boldog, ábrándos szerelem, az egyetlen nő elhagyta őket, akiért érdemesnek vélték az életet. Akkor haltak meg ők, mikor üres lett a szívük. Jöjjön, asszonyom, hadd mondok el önnek az öreg Toperczer történetét, akit százéves korában, négylovas kocsin temettek, a hadastyánegylet tagjai gyertyát tartottak a kezükben. Az öregúr kétszáz esztendővel ezelőtt halt meg egy ablak alatt...

Az aranyművesné megindultán, csodálkozva hallgatta a boldogtalan Amadé szavait. Majd lassan, vonakodva, a karjába eresztette a kezét. Magában talán azt gondolta, hogy új férfival ismerkedvén meg, vajon mit fog ez neki hazudni? És vajon boldogítani fogják az új hazugságok?

Később, évek múltán hírneves magyar regényíró váltott Amadéból. Szülei kényelmes házába visszatért, de mindvégig a halottakról, a régmúltakról írogatott vastag könyveket, akiknek történetét a budai temetőben az aranyművesnének elmondogatta.

Egy régi uraság pesti utazása

Hollólendvai, felső-magyarországi földbirtokos és gordonkajátékos telenként rendszeren a fővárosba utazott, néhány hetet eltöltött a divatos helyeken, bálokon és szalonokban, ahol az akkori előkelő fiatalság megfordulni szokott. Az „Arany Sas”-nál vett szállást, és csupán az inasával beszélt tótul, négy szemközt.

Akkoriban körülményesebb dolog volt a pesti utazás, mint manapság. Hollólendvai kocsin tette meg az utat, és alkonyattal örvendezett, ha útszéli csárdába vergődött a havas országútról. Betyárokról, farkaskalandokról hallott esténként a csárdában, az alföldi szél úgy zúgott odakünn, mint az utolsó ítélet, a mécses lángja népmesék ijesztő árnyait táncoltatta a kormos falakon, és gyakran hangzott lódobogás a keményre fagyott országúton, szegénylegények és pandúrok kergetőztek. Hollólendvai egy pár hosszú csövű pisztolyt tartogatott az utazóbundájában, de maga sem bízott valami nagyon a fegyverek jóságában. Szolnokon túl, a Tiszán innen mintha barátságosabb lett volna a vidék, vásáros szekerek tünedeztek fel az országúton, fel-felhangzott a robogó posta kürtje, és a fogadóknál jókedvű kereskedők, iddogáló kurtanemesek támogatták a kemence oldalát. Hollólendvai ilyenkor elővette a zsákjából hangszerét, és az érzelmes húrokon eljátszogatott a kocsmatársaság nagy mulatságára. Néha éjfélig sírdogált a kisbőgő Pilisen Grossinger uramnál; az öreg kocsmáros mindenféle rejtett butéliákat ázott ki a pince sárga homokjából, és Fánika álmatlanul sóhajtozott leányszobájában, amíg az öreg Grossingerné aludni küldte a társaságot. De hetek múlva is a kanyarodó országút méla nyárfáin felejtkezett néha egy pár barna szem elgondolkozó tekintete, mint ahogy elröppent álom után néz az ember hajnaltájban: vajon mikor jön vissza a muzsikáló tót uraság.

Hollólendvai Jeromos azért utazott minden télen Pestre, hogy megvegye a legújabb könyveket és ruhadarabokat a Váci utcában, valamint végighallgasson egy-két koncertet, amelyen olykor külföldi művészt is volt szerencséje élvezhetni a hazai égboltozat csillagain kívül. Egyszer éppen a híres flótaművész, Hubert Henrik koncertezett a Redout-ban, máskor Berensky, a jeles lengyel brillírozott a zongorán. A Nagykalpnál új főveget vett, néha kettőt is, és a fegyverkovácsnál megtekintette az új veretű vívótőröket. Azonkívül hetenkint háromszori látogatáshoz volt engedelve egy budai patríciuscsaládnál, Heckertéknél, ahol a hölgyek csaknem úgy rajongtak a zenéért, mint Szent Cecília angyalai. Az inas áthozta a viaszosvászonba takart kisbőgőt és a kékülő, alkonyi háztetők alatt hosszú léptekkel sietett gazdája után. Majd órák hosszáig melegedett a „Vadgalamb” söntésében, amíg odaát a franciás tetejű, vaskosaras ablakú úrilakban áhítatosan hangzottak régi és új mesterek zeneszámai. Emília hárfázott, Ottília a legújabb Beregszászy-féle zongorán kísérte Jeromos játékát. Az öreg Heckertné ezüsthajával, bombassinselyem ruhájában szinte átszellemült arccal ült a társaság központjában. Kicsiny altwien csészékben kávé szervíroztak, és mindenféle furfangos külsejű sütemények illatoztak a fehér sásból fonott kosárban, amelyeknek receptjeit Jeromos sohasem mulasztotta el tárcájába zárt.

Jeromos huszonnégy esztendő volt, és egy Mozart-indulóba volt szerelmes.

Egy napon zöld dolmányos, arannyal gazdagon kivarrott ruházatú katonatisztet talált Hollólendvai Heckerték szalonjában. Fürtös fejű, ábrándos arcú tiszt volt - valóban kipiroslott a dolmánya zsebéből egy miniatűr kiadású Kisfaludy. Bátonyi volt a neve, Bátonyi Arisztid, és karját összefonva mellén, álldogált az ablaknál, amíg a zenélés tartott. Estefelé, midőn Hollólendvai elindult inasával haza Pestre, a tiszt Jeromoshoz csatlakozott, és a Krisztina-templomnál felgyűrt bundagallérjából megszólalt:

- Kérem önt, hogy parancsot adjon szolgájának, maradjon kicsit hátrább.

Hollólendvai minden meglepetés nélkül teljesítette a tiszt kívánságát.

- Miben lehetek szolgálatára?

A tiszt világoskék szemével erősen a Jeromos arcába nézett. - Emília? - mormogta összeszorított fogai mögül.

Jeromos némán csóválta a fejét.

- Akkor még rosszabb. Ottília tehát... - kiáltott fel a zöld huszár keserű fájdalommal. Annyi érzés vibrált a hangjában, hogy Jeromos meghökkent, és nem tudott mindjárt felelni.

A katona erősen megragadta Hollólendvai karját.

- Uram, ön nemesember. Tudja, hogy ilyenkor mi a tennivalója. Ön hitvány nőcsábító.

Jeromos unottan legyintett.

- Ha éppen kardommal óhajtja összemérni kardját...

- Azt nem tehetem - felelt rövid lélegzetvétellel a tiszt. - Tagja vagyok egy titkos egyesületnek, ahol fogadalmat tettem, hogy nem ontok vért.

- Öfelsége valóban jó kezekbe helyezte országa védelmezését - felelt némi gúnnyal Jeromos.

A tiszt indulatosan toppantott sarkantyús lábával.

- Ön azt nem érti. Vannak magasabb szempontok, mint a *haza*... Vannak titkok, amelyeket csak beavatottak ismernek az élet rejtélyeiből. Én megesküdtem, tehát megtartom, amit fogadtam. Én önnel karddal nem párbajozom.

- Nos? - kérdezte Hollólendvai, és szétvetette meglehetősen széles vállát.

- Golyót fogunk húzni. Aki a feketét húzza, az bizonyos határidőn belül végez magával. Kettőnknek kicsiny ez a földgolyó. Nos, van-e bátorsága, ifjú gavallér? - szólott a tiszt, és lángoló szemével tetőtől talpig végigmérte Jeromost.

Jeromosnak összeszorult az ökle. Leginkább a tiszt arcába szeretett volna csapni.

- Aljasság és ostobaság ez a mérkőzés, míg jó acélokat vernek a fegyverkovácsok, ám ne mondja, hogy gyáva vagyok. Húzik önnel golyót.

A tiszt sapkájához emelte a kezét, és röviden biccentett a fejével. Fehér köpenyegében csakhamar eltűnt egy kanyargós budai utcában. Hollólendvai egy darabig utánanézett, aztán elgondolkodva, hosszú léptekkel ment át a Duna jegén, amelyet szalmával fedtek be a gyalogjárók számára. Estve sokáig üldögélt egyedül az „Arany Sas” ebédlőjének sarkában, és az egri bikavért nézegette a metszett pohárban. Tulajdonképpen azon gondolkozott, hogy milyen színe is van az Ottília hajának, akiért golyót fog húzni. Éjfél felé abban állapotodott meg, hogy szőke a leány, pedig ő csak a barna nőket kedvelte, lehetőleg a nagyon barnákat, akiknek szemében sevillai éjszaka szerenádja muzsikált. A szobájában elővett a sarokból egy újonnan vásárolt vívótőrt, és pár mozdulatot végzett a hajlékony pengével. A levegőbe döfött, s magában azt gondolta, hogy a tiszt szívét szúrta keresztül. Másnap délben lepecsételt dobozzal állított be Bányai az „Arany Sas”-ba. A tegnapi ábrándos arc helyén egy álmatlan éjszaka dült, eltorzult álarca mutatkozott.

- Elegendő idő lesz három hónap? - kérdezte a tiszt, és a szája széle nagyon sápadt volt.

Hollólendvai nem akart gyávábbnak látszani a tisztnél.

- Mondjuk, a mai naptól számított két hónap alatt köteles önmagával végezni a fekete golyó húzója.

- Két hónap! - mormogta a tisz, mintha arra gondolt volna, hogy már csak két hónapig tart fiatal élete. Hollólendvai kitalálta ezt a gondolatot, mert fölényesen mosolygott.

A tisz remegő kézzel tépte le a dobozka pecsétjeit.

- Tessék, húzzon ön - mondta.

Jeromos a dobozba nyúlt. Két golyócska akadt az ujjá közé. Egy pillanatra lehunyta a szemét, és egyszerre a fehér oszlop jutott eszébe, amely egy messzi kis falusi temetőben édesanyja nyugalóhelyét jelöli. Mikor elutazott, már az első gyenge hó szürkült a kis temető mélyebb részein, és az örökzöld téliesen csillant meg a délutáni napsugárban a sírhalmon.

Megfogta az egyik golyót, és mint előre gondolta, valóban a feketét húzta ki a dobozból.

A tisztnek olyan fehér lett az arca, mint a fal.

- Ó - dadogta, és a következő pillanatban felborította a dobozt, amelyből kigurult a fehér golyó.

A zöld huszár a golyó után kapott, és lassan, ünnepélyesen a dolmánya zsebébe csúsztatta. Mintha szeretett volna valamit mondani, de a torka nem adott hangot. Támolyogva, mintha nagyon sokat ivott volna, ment le a fogadó lépcsőjén. Hollólendvai az ablakból látta, hogy egy tisztárs várt odalent az utcán, és azzal karonfogva elmentek a Duna felé. Jeromos azután csomagolni kezdett, anélkül hogy tudta volna, hogy mit cselekszik. Már az ebéd ideje is elmúlt, Jeromos fel és alá járt a szobában, mintha álomban cselekedne. Az ablakhoz lépett, és messzi Buda felé a barna alkonyi felhők alatt fehér hattyúkat látott repülni, mint másvilági álmokat. Aztán megint a fekete golyót vette elő a mellénye zsebéből. Kis csontgolyó volt, mint egy állatnak a szeme. Két hónap alatt hogy megnő majd a kis semmiség a mellényében. Ráfekszik a szívére, a torkára, az agyvelejére. Most is mintha sokkal könnyebben érezné magát, midőn a golyót az asztal lapjára helyezi.

Öreg cselédnéni kopogott az ajtón, a kendője alatt lepecsételt levélkét hozott Budáról. „Szívesen látjuk ma délután. O.” - mondta a levélke. Végre, végre megtudja, hogy miért kell meghalnia, ma azután megnézi alaposan a Heckert kisasszonyt, aki a fekete golyót kezébe adta. Egy húszast dobott az öregasszonynak, s nyomban öltözködni kezdett. Felvidámodott, mintha francia bor gyöngyözött volna szívében, ah, hát meglátja, hogy milyen az a halálos szerelem.

Az inasát jókedvűen hátba ütötte, mielőtt elindultak.

- Ihatsz az egészségemre! - mondta, és a legény két kezével dobta hátára a kisbögőt.

A zöld huszár már az ablakközben állott, és a két karja össze volt fonva mellén. A szemhéja kissé vörös volt, mintha egy megható temetésről jött volna. Keményen akart Jeromos szemébe nézni, de Hollólendvai keresztültekintett rajta, mintha nem látná. Szinte fejedelmi bőkezűséggel játszott a egyik zenedarabot a másik után. Mintha végtelen, de titkos jókedvre ingerelné a húrok szomorkás zengése, és magában nagyban mulatna azon, hogy nemsokára meg kell halnia. Úgy repült az idő, mintha szárnya volna minden percre. Egy gyönyörű Csajkovszkij után egyszerre csak felhangzott az udvaron az öreg Heckert bácsi köhögése, aki ilyenkor szokott hazajönni a kávéházból. Hollólendvai letette a vonót, és körülnézett. Ottília égre emelt szemmel ült egy vékony lábú széken. Igen jelentéktelen teremtnak látszott, de most a zene hatása alatt fehér árnyék támadt a homlokán, és Hollólendvai egy percig rajta felejtette a szemét a leányon... Aztán derűsen búcsúzott, a macskabőr kesztyűket gavallérosan húzta kezére, és sokáig lengette a kalapját búcsúzásnál.

A Krisztina tér tájékán egy kapumélyedés alól előlépett Bátonyi. A fehér köpenyege a fülére volt hajtva, és a hangja rekedt, lázas volt:

- Uram, bocsásson meg... kérem... Felejtük el, ami köztünk történt. Ostobaság volt...

Hollólendvai megbocsátólag mosolygott:

- Hadnagy úr, ön valóban ártatlan! Én azonban tudom kötelességemet - felelt, és hideg közönnyel továbblépkedett.

Nemsokára ezután a pilisi csárdában ismét felhangzott a tót uraság muzsikája: Hollólendvai utazott hazafelé felvidéki falujába. Fánika tágra nyitott szemmel hallgatta kis szobájából a csodaszép zenét, Grossinger úr a század elejéről való aszút bontott, és a holdvilág mélázva sétált a télies égboltozaton, mint egy hallgató vándor. Az országúti kocsmák, éjjeli szállások, ahol néhány hét előtt Jeromos útja a fővárosba vezetett, ismét vendégül látták a szótlan uraságot. A betyártörténetek még a régié, a farkaskalandok sem újak.

- Istenem! - mondta magában Hollólendvai Jeromos. - Vajon ki hallgatja majd jövőre a farkasok által felfalt drótostót történetét?

Mikor esténként lefeküdt, egy nagyon fehér homlokú leányfő jelent meg olykor a gyertya lángján túl, a kék fénykör mögött. Majd elfújta a gyertyát, a jelenés eltűnt.

Nők zenéje

A liget fáiról úgy hullott a hó, mint az emlékezet, és a hóvirágos lombok között mindig karácsony volt. A Rudolf trónörökös szobránál egy gácsérbajuszú dragonyos kapitány várta Visztula Bellát, természetesen civil ruhában, zöld vadászkalapban; három napig utazott idáig a galíciai határszélről. A puskaporos, vasderes arcon szinte gyermekes bánat tükröződött, amint egyik negyedóra a másik után múlt. Visztula Bella híres volt arról, hogy a legkeményebb férfiakat is gyermekké gyúrta. Ha a liget elhagyott részeiben hókafejú, robusztus gavallér titokban megtörölte a szemét kendőjével, mérget lehetett rá venni, hogy Visztula Bella miatt hasogatta a szívét fájás. Hében-korban egy előkelő úr agyonlőtte magát, látszólag minden ok nélkül; szegények szégyelltek megírni, hogy Visztula Bella adta kezükbe a pisztolyt. Öreg izraelita kereskedők egyszerre nem tudtak összeadni és kivonni. A könyveik felett mint szállongó lepke árnyéka repdesett az ábránd Belláról; költők, akik eddig Pepi Slumbergerhez írták verseiket, vagy szelíden daloltak az őszi fákról, őszi tóról és elutazó hatyúkról, egy napon Visztula asszony körme közé kerültek, s mint gyenge agyvelejű emberek, többnyire a környékbeli élőhalottak házában végezték. Visztula Bella egykor olyan járvány volt a fővárosban, mint a himlő. Talán boszorkány volt, éjjel lovagolt, és görögtüzet fújt a férfiak álmaiba. A fiatalember csak meghalni óhajtottak ez idő tájt, és a nyárfasorban végrendeletet komponáltak versben. Szerelem, szerelmeskedés! Soha annyit nem emlegették e szavakat. És a szegény férfiak, ahelyett hogy közös erővel eltaposták volna a kígyót, magukba zárták szerelmi titkaikat, a drága szavakat, amelyek Visztula asszony ajkáról elhangzottak, egyedülként úgy ismételték, mint az imádságot. Ah, mikor tegezni kezdte rajongó férfiát, és veréssel fenyegette udvarlóját, az asztal alatt a térdükbe rúgott cipőjével, amelynél kisebbet csak a gyermekek hordtak a fővárosban; ha vad volt, mint egy makrancos gyermek; ha lágyan sírdogált a hangja, mint a megsebesült madaré; ha fekete szemével alulról felfelé nézett, és ajkával csalfá mozdulatot tett; ha titkon megszorította a férfiak kezét, és suttogó szóval rejtett bájjairól beszélt: sokan szívesen mentek volna érte akár a halálba is, pedig a legtöbb okos férfi tudta, hogy a Rudolf szobránál hiába várakozik reá másnap délből. Bella a Duna-partra megy

sétálni, vagy a barátok templomába imádkozni, és senkit sem szeret igazán, csak az elvált férjét.

Táncolni úgy tudott, mint egy spanyol táncosnő, fűtyülni, mint egy hortobágyi juhász, minden nótát ismert, és a háztartása olyan rendes volt, mint egy derék háziasszonyé. Kis halott gyermekéről való emlék rejtőzött nyakában a gyémántcsillagok alatt, sűrű haját ügyesebben fésülte maga, mint a francia fodrász, varrni és hímezni tudott, szép verseket mondott emlékezetből, és az elvált férjét mindig koholt szerelmi kalandokkal mulattatta esténként, mikor egyedül voltak. Fekete szeme villogott az elképzelt szenvedélytől, mint a balvégzet, együtt meghalni valakivel, falusi temetőben feküdni, és vadvirágot szedni tavasszal az erdőn: úgy szeretett volna, mint élni. Sápadt arcára olykor búbanat telepedett, mint valamely régi románc, amelyet erkélyek alatt énekeltek boldogtalan szerelmesek, és takarékoságból szívésebben járt gyalog, mint tramwayn.⁸ A cipője a legdrágább cipő volt a fővárosban, a ruhája kelméjét francia selyemgyárakból hozatta, ékszereit egy bank fiókjában őrizte, és mikor egyedül zongorázott, nem gyújtotta meg a csillárt a szalonban, mert felesleges a pénzt a villanygyár zsebébe dugni.

Orbán gróf, aki kedvéért elhagyta a katonai pályát, körülbelül két esztendeig szelídítette a párducot. Hatalmas, tagbaszakadt, szinte rendkívüli jelenség volt Orbán, aki százados koráig úgy bánt a nőkkel, hogy néha megengedte nekik a szerelmük kifejezését. Asszonyok, lányok jöttek-mentek a katonatiszt életében, és Orbán körülbelül akkor örült nekik legjobban, mikor kiszellőztette utánuk a lakását. Ha egy aranyszínű vagy fekete hajszál az atillája gombjára csavarodott, a legénye reggel erős kefével esett neki a kabátnak. Az úgynevezett rózsaszínű posták kedvéért sohasem szakította félbe délutáni álmát, estve unottan ült a télikertben, és minden különösebb érdeklődés nélkül hallgatta a francia szubrettet. A bajtársai itt-ott elmaradoztak mellőle az élet folyamán, a szolgálati pisztoly ólma gyakran átfűrt női arcképeket jó tiszt urak szíve fölött, mikor nagyon unalmassá lett a vidéki élet, érzelmes főhadnagyokat találtak reggelenként az asztaluk felett egy-egy asszonylevélre borulva, és a halántékból lassan csepegett a hidegülő vér, vadászatokon a vakmerő lovasok Istent kísértették, ha rossz hír jött a fővárosból: Orbán gróf tunyán legyintett kezével, midőn hölgyismerősei a halálra hivatkoztak mint egyetlen segedelmükre. Aztán egy napon utolérte a nőhódítók végzete, a sors útjába sodorta Visztula Bellát, aki egy kelmekereskedő felesége volt a fővárosban, és hír szerint már több férfinak kitekerte a nyakát. A kapitány a galíciai vonat étkezőkocsijában megindultan hallgatta a bécsi utazó elbeszélését, aki egykor jómódú kereskedő volt, de Visztula Bella miatt öngyilkosságot kísérelt meg, hitele elveszett, üzlete tönkrement...

Orbán gróf hidegen legyintett:

- Nem értem a dolgot. Igen közönséges, mondhatni, csúnya fekete asszony önágyasága, amint a múltkor megismerkedni voltam szerencsés vele a cukrásznál.

A szőke fiatalember, akinek őszinte kék szemét álmatlanság gyűrűi övezték, jólelkűen figyelmeztette Orbán gróft:

- Vigyázzon, kapitány úr, ne sokat beszélgessen vele. Elveszi az a lelkét az embernek. Eszét, szívét, életét. Én - pedig három éve az esetnek - nem merek a fővárosba menni; hátha találkozom vele...

- Gyöngye férfiak - mormogta a kapitány, és a határszéli hegyeket bámulta a cigarettája füstjén át. A havas kísértetek között néha feltűnedezett egy gyermekes, sápadt arcocska, gyöngéd áll

⁸ tramway: villamos

és keleti hangulatú orr, amely a dzsinneket, a csodalámpást és az utazó Szindbádöt az *Ezeregyéjszaká*-ból juttatta az Orbán gróf eszébe. És a haja sűrű volt, mint az álom, amely erős lengyel pálinkák fogyasztása után következik. Orbán gróf három nap múlva újra a főváros felé utazott a határszéli állomásról.

„Megnézem - gondolta -, mi van ebben az asszonyban! Majd én belenézek két megverő szemébe.”

Ezután már nem is igen ment vissza a régi állomására (hátha találkozik a bécsi utazóval!), az asszony elvált, és a gróf felesége lett. Hat hónap múlva egy estén az ágy szélére ült. Keresztbe vetette pillangós papucsait, és a haját fonni kezdte éjszakára.

- Emlékszik arra a szőke katonára, aki valamikor együtt szolgált magával Galíciában?

Orbán gróf nem emlékezett.

- Főhadnagy volt? Vagy százados?

- Én bizony nem néztem a csillagát. Délután találkoztam vele a városban, kocsizni mentünk a ligetbe, mert fontos mondanivalója volt. Bevallotta, hogy örülésig szerelmes belém. S én nem tudtam neki ellenállani.

Orbán gróf előbb a revolvért vette elő, aztán a szomszéd szobában töltötte az éjszakát, és reggelig sírt a díványon. Másnap, harmadnap tűvé tette a várost a szőke katona után. Az asszony hízelkedve simulat hozzá.

- Csak kitaláltam az egészet. Kíváncsi voltam, szeretsz-e még!

Egy hónap múlva megismétlődött az eset hajfonás közben. Most egy állatorvost vádolt meg Visztula Bella elcsábításával. Orbán gróf őrvölgyözött, célba lövöldözött reggelig a szobájában, a rendőrséget is mozgósította - az állatorvosnak se híre, se hamva.

Harmadszor és negyedszer is megismétlődött az eset bizonyos időközökben. Egy selyemárus segéd, majd a bécsi kék szemű utazó került szőnyegre, akivel való találkozását egyszer Orbán gróf elmondta. Az egykor daliás gróf öszültni kezdett, álmatlanság gyötörte, végrendeletet írt, és kékesszürke szemében többnyire olyan fájdalom ült, mint egy megvert gyermek szemében.

Ötödszörre egy külvárosi házmestert emlegetett az asszony mint szerelme alanyát. A gróf csendesen felvette a köpönyegét, fejébe nyomta kalapját.

- Most itthagylak! - mondta az asszonynak.

Visztula Bella nevetve fonta a haját.

- Majd visszajössz! - felelte.

És a gróf csakugyan elutazott, messze, Észak-Magyarországba, egy elhagyott, régi kastélyba. Hiába írta meg az asszony, hogy szerencsétlen beteg teremtés, aki minden holdváltozáskor megőrül, hűséges, becsületes, derék asszony volt, sohasem csalta meg az urát, csak kínozni akarta. A levelet nem bontotta fel Orbán gróf.

...A civilbe öltözött dragonyos a Rudolf-szobor körül simára taposta a havat. Visztula Bella nem szokott elmenni a találkozókra, csupán ígéri. A barátok templomába jár, és térden állva imádkozik az elvált uráért, Orbánért. A fejét lehajtja, a téli nap megvilágítja a homlokát, olyan, mint egy szentkép - a palesztinai asszony mása.

Bánatos utazás

A postakocsi alkonyattal egy határszéli városkában kikötött, és Orbán, az egykori katonatiszt elfoglalta helyét az „Oroszlán” ebédlőjében. Mindig az ebédlőbe ült, és már úgy ismerte a fogadók mindenféle természetét, mintha egész életében utazott volna. Holott fél esztendeje csupán, hogy a tót inasa egy hajnalon kicsavarta a pisztolyt a kezéből, és inkább a fejét törette be, mint a fegyvert visszaadja. Reggelre Orbán gróf bánatában, szégyenében, szomorúságában elutazott a régi házból, ahol már azt remélte, hogy idővel pókhálóvá válik valamelyik meghitt sarokban; künn dudál az őszi szél, régi újságpapírosok zörögnek a padláson, és az ecetfák a ház körül a sötétség jöttével úgy eltávolodnak, mintha tovamendegélnének éjszakára a magányos ember magányos házatól: valahol, az országúton tán egy kocsmá van, ahol a környékbeli halottak piros bor mellett, őszi fejű cimbalmos zenéjére táncolnak, és az ecetfák bekandikálnak a párás ablakon, mint a lakodalomból kimaradott vendégek. Bizonyosan elszökdöstek éjszaka a házból az unatkozó edények, fémbe vert boroskorsók és karcsú kristálypoharak, amelyek hivatásukhoz mértén egy aranypiros lámpásokkal megvilágított házban mulatják át az éjszakát, bort öntenek nők csalékony ajkai közé vagy kis félcipőkbe, amelyekből a vad, keserves férfiak isszák le magukba a káromkodást és a nők hűtlenségét. A nagymama egykori Mária Teréziá-s ágya bizonyosan könnyű madárszárnyakon repül ki a kéményen, hogy valahol nászozó párt találjon a szomszédban, mert régi időkben a nagy ágyakat nem arra építették, hogy üresen maradjanak. És az elhalt asszonyok csipkés ingei és éji kabátjai vajon nyugodhatnak-e éjszakánként a bezárt szekrényekben? Szép meséket mondanak egymásnak életükből, az úrnő kövirózsa fenn a várfalon, a lovag mint gyík leszakadt farka vonaglik valahol, és a tündéri ingek bizonyosan kibújnak néha a kulcslyukon, hogy szegény leányok szolgálatára lehessenek, akiknek tán nincsen ingük. Még az óra is megáll estefelé, a remete a kis ezüstkalapácsot - amellyel napközben a kis harangot megkondítja az óra kunyhójában - vállára veti, és ellohol a kocsmába. Csak a róka- és farkasbőrök gunnyasztanak nyugodtan helyükön, nekik jobb sorsuk van a régi házban, mint egykor a nedves és hideg erdőn volt.

Orbán gróf - akiről már egyszer megírtam valahol, hogy egy krakkói ezrednél a legjobb lovas és pisztolylövő volt ifjúkorában, amíg valamely baleset folytán elveszítette kedvét a makrancos paripák megfékezésétől, a pisztolyairól lefújta a löport, hogy szívébe ne lőjön éjszakára bizonyos nő miatt - ecetfái példájára útra kelt, és a fogadók ebédlőinek sarkából hosszan elnézegette idegen, ismeretlen emberek mulatozásait, fél füllel hallgatta a kupeczek hazugságait és jámbor vásáros népek babonás meséit.

Hajdanában, mikor hősünk élt, nemigen volt arra szükség, hogy az ember a néma könyvtárszoba poros levegőjét szívja - az útszéli fogadóknál annyi tanulságos történetet, szép regényt lehetett hallgatni utasemberek szájáról, hogy továbbutazván a postakocsival, nyugodtan, saját bánatát feledve andaloghatott az utazó a hallott történeteken, szeretőkön és megholtakon.

Az „Oroszlán” fogadója egy vidrabőr sapkás, zöld hajú és korán elfonnyadt emberke volt. Amint száraz kezét egymáshoz dörzsölgette, és barátságos, szinte biztató pillantást vetett a cserépkályha tűzére, Orbán gróf megállapította magában, hogy nemigen kell kinyitni a száját estére, a zöld hajú csárdás beszélget helyette is. Amint a gyertyát megigazította az utas asztalán, és a boroskancsót szinte korholó tekintettel szemügyre vette - majd hozok a jobbik boromból -, mondván, és a falon végigjártatta a szemét, mintha most látná először az olajnyomaton a Brenta színes tájvidékét és a két kormos kovácsot, amely elpattant kerekét javítja az utazókocsinak, odabent a hölgy kis kalapban, mint préselt virág az imakönyvben, a rövid mellényes, frakkos postakocsis ostornyelére támaszkodva leereszkedőleg nézi a kovácsok munkáját, és a nyerges ló furcsán hátrafordítja fejét: Orbán gróf bizonyos volt arról, hogy a

vidrasapkás tud egy nagyon hosszú mesét, amelyet éjfélig szokott elmondani a vendégeinek, ha erre engedelmet kap.

Így is történt.

A második kancsónál Orbán gróf felemelte tenyeréből homlokát, a borcseppekből többé nem rajzolt betűket az asztal lapjára, elfojtott sóhajtással vetette hátát a falnak, és a fogadós nyomban megszólalt a kályha mellett, miután levette sapkáját.

- Hogy messzire van ide Váralja? Azt tetszett kérdezni? Nem mondhatnám. A tekintetes úr lovaival, amint szemügyre vettem őket, egy fél napi hajtásra esik ide Váralja. Ámbátor, ha messzebb volna, az sem volna nagy baj...

Orbán gróf elfelejtette kérdezni, hogy miért... A csárdás ezért fejét csóváltgatva nézett a tűzbe, egy kipattanó szikrát a pádimentumon eltaposott a csizmájával - beste lelke -, mondván, s ezen az alapon tovább folytatta az elbeszélést.

Bizonyos özvegy asszonyság lakott valamikor Váralján a fogadós előadása szerint, azaz nem is volt egészen özvegy, de leány sem volt, férje sem volt, de szeretője sem volt... Április Zsuzsannának hívták, és közeli atyafiságot tartott az akkori váci püspökkel. Mindig fekete ruhát hordott, és a szemét lesütötte. Ez utóbbit a püspök bátyja tanácsára cselekedte, mert az a híre volt, hogy akire ránézett, azt megverte a szemével. Ezért nem is igen tudná senki se megmondani, hogy milyen is volt az Áprilisé szeme. Egy ember tudna sokat beszélni erről a dolgról, bizonyos Komoróczy nevű, aki valahonnan a határon túlról jött egyszer lóháton, a lovat megkötötte a juharfánál, az asszonyság ablaka alatt, maga pedig bement a házba. A paripa várt, várakozott, majd éhségében lerágta a fa kérgét, megette a juhar levelét, elfogyasztotta a kötőfeket, végül éhen döglött a szegény pára az ablak alatt. Komoróczy csak akkor jött elő a házból, mikor a paripája bőrére alkudoztak egymás között a parasztok. - Jaj, mit tettem! Egyetlen vagyonom, mindenem, drága jó lovam! - kiáltotta Komoróczy, és elment a várhegy alá, a régi temetőbe, ahová már ötven év óta nem temettek senkit, mert mindenki hazajött még onnan a nedvesség miatt, de hát Komoróczy nem volt idevalósi ember, és éppen arra a sírra talált lefeküdni, amely olyan horpadt volt, hogy beszakadt a lovak terhe alatt. Három napig jajgatott Komoróczy a sír mélyéből, senki sem mert a segítségére menni, mert Április Zsuzsanna megtiltotta. Harmadik napon kísértelt a régi temetőbe az asszonyság, és felvette a legszebb ruháját akkor. Olyan köntöse volt, mint Zrínyi Ilonának, midőn a kis magzatait siratta Bécs városában, ha igaz. Bekiáltott a mély sírba Zsuzsanna:

- Itt vagyok, Komoróczy. Mit akarsz?

- Szeretlek! - felelt alulról a lovak.

- Jobban szeretted te a lovakat, mint engem! - mondta az asszonyság. - A lovak jutott eszedbe, amíg az én két karom ölelte a fejed. A lovakat sirattad, mikor engem elhagytál, nem pedig az én mélységes bánatomat miattad. A megholt lovak miatt borultál a sírhalomra, nem pedig az én megholt szívem miatt, amelyet te megöltél. Hát csak halj meg odalent, mint a lovak.

Így szólt a menyecske, és a lepkés cipőjével belerúgott a sírba, hogy a göröngyök bőven omladozni kezdtek. Mint megannyi kövér békák hullottak a Komoróczy nyakába.

- Eddig van? - kérdezte Orbán gróf, miután a fogadós a mesemondók furcsa sóhajtásával elhallgatott.

A zöld hajú némán bólintott.

- Hát én tudom tovább is - szólalt meg Orbán gróf. - Komoróczy, aki három napig egyébre se gondolt a sír mélyében, mint annak az asszonynak a megverő szemére, lepkederekára, kis fehér kezére, jószagú leheletére meg a hajára meg a kis virág alakú anyajegyére, a lábára, a hangjára, a hosszú, meleg csökjára és a harapására, és siratta, hogy újra nem lehet előlről elkezdni a fiatalságot, búsult, hogy a kalendáriumban már átfordított a lapon, amelyre a fámetsző repkedő pacsirtát és szántóvető parasztot rajzolt, meg szomorú volt a versekért, amelyeket elfelejtett, hisz az asszony csak víg dalokat énekelt mindig a fülébe: megcsikorgatta a fogát, megrázta két széles vállát, hogy lehullott róla a sírhalom.

Egy ugrással künn termett a sírból, és hazáig üldözte a hűtlen asszonyt. Áprilisé hamar bezárta az ajtókat, a nagy kutyákat előhívta, a béreseket vasvillára szólította.

Komoróczy krétával a kapura írta: „Verjen meg az Isten, te cudar!”

Aztán, már se lova, se szíve nem volt többé, gyalogosan továbbvándorolt az országúton.

A vidrasapkás helyeslően bólintott. Kezét, mely úgy ropogott, mint a pergamen, egymáshoz dörzsölte. Megpiszkálta a hamut a kályhában, és felsóhajtott:

- Éjfélre jár, tekintetes uram.

„Megint elmúlt egy nap” - gondolta magában Orbán gróf, és fekvőhelyét lassan felkereste.

Szegilongi

Orbán gróf, a fáradhatatlan utas egy napon estefelé kipillantott utazókocsija ernyője alól, amelyben század eleji tiszt urak utaztak az olasz határ felé, és az útba eső fogadósneknak egyetlen este annyi mindenfélét hazudoztak, hogy az asszonyoknak egész életükre volt min gondolkozni, zöld tavak mutatkoztak esőverte mezők között, és a szélkiáltó madár éles hangja hallatszott a kocsi fölött. Ezen a tájon lakott valahol Szegilongi, aki egykor orgonamester volt az öreg hercegnőnél, éjjelente olykor köpenyegével eltakarva arcát, kiszökött a Schwarzenberg téri palotából, és fölkereste azokat a helyeket, ahol az előszobában tisztek fehér köpenyege függött a fogason, odabenn a fáraóbank állott, vagy verejtékes vedrekben a francia emelkedések termése hűlt, és öreg inasok vállra vetett, nagy ezüsttálakon szolgálták fel a bóbítás aranyfácánt vagy Fatmé kisasszonyt, a keleti táncosnőt. A szent életű orgonista, aki napközben fekete selyem reverendában járt az öreg hercegnő palotájában és a zeneteremben, a napsütéses erkélyablaknál szinte imádkozásra hajtott fejjel tanulmányozta régi mesterek kottáit, egyike volt a fáraóbank legtekintélyesebb oszlopainak. Selyemfrakkja béléséből szinte végtelen hosszúságú, fehér harisnyát göngyölített ki, az újonnan vert aranypénzek halk csörrenéssel kezdték meg vándorútjukat, amint szinte mohó vággyal tolongtak előre a harisnya mélyéből. Szegilongi a kis sárga legényeket mint nyárfaleveleket ősziidőben sepergette tenyerével a zöld asztalon. Szinte átszellemült arckifejezéssel figyelte a játék esélyeit, mintha az előtte heverő pénzhez semmi köze sem volna, csupán a szerencse forgandósága, csalfa változékonysága érdekelné. Kevésbé bizalmas ismerőseivel francia vagy német nyelven váltott igen udvarias szavakat, magyarul csupán Orbán gróffal beszélt, aki azt ígérte, hogy a tiszt kabát levelese után maga is muzsikusnak áll be egy vén grófnőhöz vagy egy éjjeli házba, ahol úgy csattog a lányok táncpírója a teremben, mint a nagypénteki kereplő hangja a böjti szélben. Szegilongi megbocsátólag mosolygott, és midőn tekintélyes nyereséggel visszavonult az első kakasszónál, és a tiszt urak bortól, játéktól és táncosnőktől felhevültén jobbra-balra dőltek a törökös kereveteken, mintha valamely régi festményről másolták volna a pózokat, az orgonista mindig magával kérte Orbán gróft, aki éjfélről kezdve rendesen egyetlen tallér nélkül lődörgött a

játékasztalnál, és csupán akkor harapta össze az ajkát, ha nem tetsző játékos felé fordult az ingadozó szerencse. A fajtalan mulatozás tehát már nem találta a „Velencei csillag”-hoz címzett házban sem az orgonistát, sem Orbánt. A kanyargós bécsi utcákon, amelyek ebben az időben még csaknem a dalos Augustiner korabeli állapotában voltak, szélben zörgő lámpák alatt, a sötét Duna-csatorna tájékán, sietve haladt a két barát. A tiszt úr néha megzörgette kardtokját egy utcaszeglet sarokkövén, Szegilongi azonban megérintette a karját:

- Nem kell félni, tiszt úr barátom. Elég csinos emberek vagyunk.

Az orgonista valóban oly erős volt, mint egy acélsavar, amint egy alkalommal egy félelmetes külsejű, elefánt nagyságú útonállóval elbánt egy külvárosi utcában.

- Még néhány évig zenélek a hercegnőnek oratóriumokat, és járok papucsban vastag szőnyegeken, aztán földesúr leszek a Nyírben, és agarakat tartok. A megyei gyűlésre négy lovon hajtok be. Istenem, tán még vicispán is lehet belőlem vagy a fiamból, hacsak ki nem derül, hogy zenész voltam - mondta Szegilongi magyarul, midőn előbb körülnézett a sötét utcán.

Orbán gróf fanyar kedvvel rázta meg két széles vállát, amint hahotázott.

- Talán meg is házasodol?

Az orgonista erre nem felelt mindjárt, csak később tért vissza a dologhoz.

- Az atyám hatvanesztendős koráig muzsikált az Esterházyaknál. Kegyelmesek voltak hozzá, ahány öreg herceg vagy hercegnő örök álmra szenderült ezen idő alatt, végakaratóban megemlékezett atyámról. A boldogult öregúr emígy tekintélyes vagyona tett szert, amíg egy napon Kismartonból Bécsbe vitte útja, egy Stradiváriust kínáltak megvételre a hercegnek, amelyet azonban csak Bécsben lehetett megtekinteni. Ugyanezen időbe esik, hogy a „Kék dobos”-hoz címzett mulatóhelyen feltűnt egy Szegilongi nevezetű táncosnő, aki akkoriban tért vissza a napóleoni hadjáratokból. Hol egy Bonaparte oldalán volt Pompadour asszony valamelyik királyságban, majd meg az ausztriai ház egy fiatal hadnagya mellett volt szolgáló. Változatos és gyönyörű életet élt. Gyermekekoromban, míg hajammal játszadozott, gyakran mesélt elmúlt, szép életéről, a magyar pusztákról és komoly, fehér ebekről, ahol született, és a nyírségi borús égboltozat furcsa fellegeiről, amelyeknek bánatos képe a tiszai kiöntések holt vizeiben tükröződik. Elmondta, hogy mindig csak szeretett, és mindig ő áldozott a férfiakért. Csupán egyetlen ember ment tönkre a közelében, s ez atyám volt. A tiszta életű öregúr, aki egész életében csupán szent életű öreg hercegnők nagyon fehér és hűvös kezét csókolta meg a zenélés végeztével, kikökönt nyugalomból a furcsa virág látására, akinek vér, csatamezők füstje és a kontinentális országutak katonai kvártélyai kölcsönöztek illatot. A kismartoni hangversenymester a korzikai példájára pompával árasztotta el anyámat, és legrégibb emlékeim csodálatos, fehér medvebőrökhöz fűződnek, valamint bíborpiros székek aranyos lábaihoz és asztalterítők aranyból és selyemből szőtt rojtjaihoz. Almásszürke póni lovacska ügetett kis kocsi előtt - lehet, hogy csak álmodtam -, és egyszer egy hamvas hajú, nagyon fehér homlokú, rendkívüli tiszta szemű hercegnő hűvös, de jóságos tekintete reátapadt hosszú gyermekfürtjeimre. Ez a havasok tengerszeméhez hasonló tisztaságú szempár a messziségből, talán a felhőkből vagy egy távoli hercegi várak pálmafás erkélyéről vagy tán egy kastélykápolna térdeplőjéről - fenn Szent Cecília képe - elkísér egész életemen át, miután atyám megzavarodott fejével és tépett lélekkel hirtelen elbujdosott, és utoljára a Grác felé vezető postaúton látták gitározni egy iztriai lány társaságában... Amint mostani úrnőm megtér a teremtőhöz, és felvettem a végrendelkezésben biztosított összeget, anyám szülőföldjén, bús Nyíren - amelyről annyit álmodtam - tornácos, régies nemesi házat veszek, jó lovakat, megbízható öreg cselédeket és egy jó barátot, esetleg egy nyugalmazott, deres bajuszú tiszt urat, akivel fiatal koromban éjjel a bécsi utcákon sétáltam, aki nem csábítja el a feleségemet...

- Talán már van is menyasszonyod? - kérdezősködött Orbán gróf, aki szerette a regényes dolgokat, habár sehogy sem tudta magát elképzelni deres bajusszal a penzióban.

Szegilongi erre a kérdésre sohasem adott világos választ. A véletlen azonban csakhamar közbelépett, hogy az éjjeli sétáknak örökre végük legyen. A „Velencei csillag”-nál egy részeg kapitány egy éjszakán megragadta az orgonista kezét, és hamis játékkal gyanúsította. Szegilongi egyetlen ökölcsapással leterítette a kapitányt, aztán nyugodtan eltávozott a helyiségből. Orbán gróf utánament a folyosóra.

- Mit szeretsz jobban? Pisztolyt vagy kardot? - kérdezte.

Az orgonista vállat vont.

- Én csak egy muzsikus vagyok, én nem duellálok.

A tiszt elképedve nézett barátjára.

- Hiszen te akkor...

- Csak mondd ki: becestelen vagyok - felelt nyugodtan az orgonista. - Ám nem szándékozom többé e helyre jönni, a városból is elutazom. A kegyelmes hercegnő véleményem szerint sohasem hal meg, elég vagyonom van, és arám sürgeti az esküvőt.

Orbán gróf komoran, összefont karral, mélységes keserőséggel nézett az orgonistára.

- A „Párizsi rózsza” holnap vagy tán egy óra múlva már túl lesz a bécsi vámvonalon, és majd földessasszonyként támad fel. Ha egyszer valamikor a Nyírben jársz - észak felé -, ha egy kis finom, nemesi birtok mellett visz el utad, ahol rózsák nyílnak a házfalon, térj be egy szóra, tiszt úr barátom.

Orbán gróf szótlanul hátat fordított az orgonistának. Néhány nap múlva azonban valóban tudakozódott a táncosnő után, aki „Párizsi rózsza” név alatt lépett fel egy éjjeli mulatóhelyen. A táncos hölgy valóban eltűnt nyomtalanul Bécsből, mint az orgonamester.

Orbán gróf a Nyírség északi táján utazgatva, mélyen behúzódott utazóhintájába. Nem akart rózsákat látni régi nemesi ház falán.

Őszi nap falun

Egy őszi napon meglátogattam nemes barátomat, Sándorit, a falujában. Néhány mérföldnyire volt a Sándori faluja attól a városkától, ahol abban az időben tartózkodtam, de mégse láttuk egymást gyakran. Sándori ugyanis olyan ember volt, aki sok tekintetben különbözött a normális emberektől: szerette a magányt, kereste az egyedülvaló csöndességet, és a vadászaton kívül semmi egyébért nem hagyta el falusi házáat, amely még csak kényelmesnek sem volt nevezhető. Sándori szerint mégis ez a ház volt a legderekebb minden házak között, mert magánosan állott egy nagy pusztai kert közepén, és az ablakán legfőleg a holdvilág kandikálhatott be.

Mondom, őszi nap volt, és nemes barátomat éppen vadászatra készen találtam magános háza előtt. A vállán rozsdás, kétsövű fegyver, melyből emberemlékezet óta nem lőttek, a vizslába ojtott kuvasz, amely körülötte ugrándozott, legfőleg a vad elriasztására lehetett alkalmas.

- Nagyon szeretném az őszt, ha nem volna olyan sajátságosan csöndes - mondta öreg barátom.
- A végtelen csöndességben házamba hallom a falusiak szuszogását, mozgolódását. E zajgás elől menekülök ki a szabadba.

Bármiként figyeltem is, a kopár kert mögött elterülő falucska „zajgásából” én mit se hallottam. Valahol nagyon messzire kelepelt a folyón egy malom, de ezt csak inkább sejteni lehetett, mint hallani... - Tarts velem - folytatta barátom. - Az őszt megnézhetjük odakünn a hervadt réteken. És ami a legfőbb, emberrel nemigen találkozhatunk, a gazdasági munkának már vége.

Megindultunk a kopár kertből, és félkörben kerültük meg a falut. Egy dülőúton kapaszkodtunk föl a folyó töltésére, ahonnan Sándori visszanézett a síkon fehérülő falusi házakra.

- Szörnyűség, mennyit beszélnek ebben a faluban. Egész nap jár az emberek szája. Az ördög tudja, miről fecsegnek mindig. A hangjuk, a nyugtalan „zajgásuk” bánt...

Véleményem szerint ebben nem volt egészen igaza barátomnak, mert a falusi emberek általában hallgatók, ez a falucska pedig még csendesebb volt: Amerikába költözött belőle minden valamirevaló ember. De öreg barátom csak tovább erősítette állítását, hogy igenis a faluban mindig beszélnek, és ő ezért nem tud házában sem megmaradni. Jókedvű elevenséggel magyarázta, hogy mennyire gyűlöli azokat az embereket, akik folyton beszélnek, mert még a szél is elhallgat néha, ha megunja az örökös dudálást, de az emberek soha. Általában nemes barátom szerint a beszéd egy egészen fölösleges valami volt, amelyet ki kellene küszöbölni az emberi életből.

És míg így szóval tartott, a folyóparti töltésen vígan haladtunk tova. A kuvasz a mezőkön szaladgált, és néha hangos ugatással jelentette, hogy talált valami szimatot. De Sándori rá sem ügyelt.

Körülbelül negyed mérföldnyire voltunk már a falutól (a falusiak folytonos beszéde még itt is állandó „mozgalomban tartotta” az aranyugáros őszi délután levegőjét), midőn egyszerre lódobogás hangzott föl mögöttünk. Hátrafordultam: almásszürke lovon egy keménykalapos lovasnő ügetett mögöttünk. S amint bennünket megpillantott, láthatólag gyorsabb tempóra nógatta paripáját.

Sándori elvörösödve monda:

- Kérlek, ne nézz hátra... Az én kedvemért... Sohasem szabadulunk meg tőle.

És néhány lépéssel a töltés szélére lépett, és igen nagy figyelemmel kezdett valamit nézni a folyón, hátat fordítva az országútnak. Még a kezét is a szeme elé emelte, és a viláért sem fordult volna meg. Pedig a lovasnő már közvetlen mögöttünk trappolt, és hangosan kiáltotta:

- Szervusz, kapitány!

(Sándori hajdanán ezt a rangot viselte a hadseregben.)

Nem volt feltűnően szép nő a lovaglő, de csúnya sem. Fiatal sem, de öreg sem. Elhagyott falukban látni néha olyan derék, megtermett úrihölgyeket, akikről az ember az első pillanatban nem tudja megállapítani, hogy hajadonok-e vagy férjezettek. A gazdálkodással járó teendők, a falusi élet egyszerűsége és a sok munka, sok pihenés (amely szinte kétfelé osztja az esztendőt) még a lenge Grétékből is helyre teremtetéseket nevel. A sápkóros lányokból gömbölyű menyecskék lesznek, és a zárdában nevelt kisasszonyok, hazakerülve a falujukba, néhány hónap leteltével saját kezüleg fenyítik meg a goromba béreslegényt.

A lovasnő szinte típusa volt a gazdálkodónőnek. A hatalmas, csontos szürkén olyan nyugodtan ült, mint egy huszár, alig fogta a száját, de a vastag lovaglővessző a kutyaőr kesztyűbe bújtatott kézben bátran fegyvernek is beillett volna. Rövidke csizmájára csillagos lovassági sarkantyú volt verve, és rövid, zsemlyeszínű bőrkabátjából egy pisztoly agya duzzadt kifelé. Fehér fátyol volt a kalapjára kötve, és nagy, barna szeme olyan pillantással mért végig engem,

aki az útból félreálltam, mint amilyen pillantással a földesurak a jószágot szokták megbírálni a vásárokon.

- Szervusz, kapitány! - ismételte foghegyről vetve a szót.

Nemes barátom megfordult, és elvörösödve emelte meg kis vadászkalapját.

- Régen láttalak, kapitány!... A céllövő puskád még nálam van. No, majd hazaküldöm...

S feleletet sem várva, vékonyán nyomta paripáját, amely galoppba ugorva, csakhamar eltűnt lovasnőjével az út kanyarulatánál.

Sándori még pulykavörös volt, és mint általában mindig, most is dühös gúnnal kezdte:

- Szeretem ezeket a „fölvilágosodott”, modern hölgyecskéket! Valóban nagyon szeretem őket, amikor feminizmussal, szocializmussal, nihilizmussal traktálják az embert, ahelyett hogy valami jóféle vacsorát főznének a konyhájukon. Az én kedves korszakomban - ahova egyszerre vissza szeretném tenni az egész világot -, a középkorban sokkal jámborabb istentagadó eretnekeket égettek el, mint ezek a modern hölgyecskék. Nem hisznek ezek se az Istenben, se a vallásban. Hej, ha én egyszer úgy kedvemre megmondhatnám nekik a véleményemet! De, mondom, nem szeretem a sok beszédet.

Kérdőleg néztem Sándorira, aki fejcsóválva függesztette a tekintetét abba az irányba, amerre az amazon elvágtatott, majd mélységes meggyőződéssel fölkiáltott:

- A derék misszionáriusokat nem az emberevő vadak közé kellene küldeni, hanem ide, Európába, a „modern” hölgyek közé, mert itt nagyobb szükség volna a térítés munkájára.

Így szólt és elhallgatott, és én nem kérdeztem semmit, mert tudtam, hogy nemes barátom nem szereti a sok beszédet. Midőn néhány másodpercig hallgatagon ballagtunk az őszi délutánban, hol a távoli erdők és rétek mintegy vászonra festve látszottak lenni, Sándori lecsillapodott, és így szólalt meg:

- Különben a Rácsky kisasszony nem is olyan rossz, mint talán hinnéd, csak a nevelése volt elhibázva. Rácsky, aki hajdanában itt, a szomszéd faluban lakott, semmi egyéb nem volt, mint egy becsületes, vén katona. Egy derék, öreg katona, amilyenek a Napóleon gránátosai lehettek, akik az oroszországi mars után is rajongtak császárukért. Ilyen volt Rácsky őrnagy, egykori barátom, aki hétszámra nem szólt, mert már nyugalomban volt, és szolgálati teendője nem lévén, nem tartotta érdemesnek a beszédet a civil életben. Mondom, egy öreg katona, és semmi más. A világért sem okolom őt Kláráért. Furcsa is volna, ha egy Kolowrath-dragonosbeli törzstisztől a penzióban azt követelnék, hogy értsen a leányneveléshez! Mindössze lovagolni, vívni, célba löni, úszni és birkózni tanította meg Klárát, a többi az jött magától. Azaz, a könyvekből jött a többi. Azok az átkozott könyvek! Mindig mondtam Rácskynak, amikor a hosszú téli estéken hallgatva üldögtünk házában vagy az én kunyhócskámban: „égesd el a könyveket, bajtárs, a könyveket égesd el, mert Klára éjjel-nappal azokat bújja!” De Rácsky nem hallgatott rám, és szentimentálisan védte fiatal hűgát: „Ugyan, kérlek, még ezt a kis szórakozást is elvegyem tőle! Hiszen ha legalább táncolni tanítottam volna meg, majd minden másképpen volna. De a porosz golyó miatt nem tudok táncolni, és így Klára sem tud. Ez a legnagyobb szerencsétlenség.”

Sokszor üldögtünk így elgondolkozva a hosszú estéken, és az őrnagy sem szólt, én sem. Míg végre, hosszas megbeszélések után, elhatároztuk, hogy a táncra majd én fogom megtanítani Klárát. Valamikor ugyanis a főhercegasszonnyal én táncoltam a bálon az udvarnál, és Rácsky valóban rossz néven vehette volna tőlem, ha kishűgát, akit kora árvasága óta nevelt, nem tanítom meg a szükséges táncra. Sokáig nem beszéltünk ezután megint, és én otthon, titokban

néhány próbát tettem. Rácsky tudott fuvolázni, és titokban megtanult néhány valcert a fuvolán. Minden készen volt már a tánckleckék elkezdéséhez, csupán Klarával kellett még megbeszélni a dolgot.

Miután mindketten kevés szavú emberek voltunk, ez a megbeszélés sokáig húzódott. Végre egyszer, karácsonykor, mégiscsak előállottunk tervünkkel. Félig én mondtam el az ügyet, félig az őrnagy.

S mi történt akkor?

Klára elnevette magát, és nevetett sokáig. Végül kijelentette, hogy vénleány korában nem tanul már táncot, mert az a bakfisoknak való!

Elámultunk erre, és még az őrnagy sem tudott sokáig megszólalni, pedig ő valamelyest jobban értett a locsogáshoz, tereferéhez, mint én.

Az őrnagy aztán nemsokára meg is halt.

Nem éppen ezért. De magamban néha úgy gondolom, hogy ha a tánckleckéket idejében elkezdjük, az őrnagy okvetlen bevárja a tanítás befejezését. Rácsky kisasszony egyedül maradt, és azóta még rosszabb lett az állapot. Öreg koromban kell hébe-korba újságokat, könyveket elővennem, hogy megérthessem a Klára beszélgetéseit a feminizmusról, nihilizmusról, meg mit tudom én, még mi mindenről. Pajtás, jegyezd meg, hogy a középkorban a nők nem tudtak olvasni, és azért volt jó a középkor...

...Ekkor szünetet tartott nemes barátom, és újra hallgatagon kullogtunk az őszi tájon, amely hasonlított egy mesebeli tájhoz, ahonnan a mesék alakjai kipusztultak.

A folyóparti töltés kanyarodott a távolban, és a füzesek, törpe fák alatt ismét föltűnt az amazon alakja. Sándori láthatólag összerezgett, és halkán fölkiáltott:

- Most jön vissza a Máriától, és már megkapta a levelet. Talán már el is olvasta...

A lovasnő csöndesen ügetett a töltés tetején, de egyszerre - tán mert bennünket észrevett - vakmerő ugratással leszállott a töltésről, hogy nemes barátom ijedten fölkiáltott. Aztán a lovasnő nekivágott a néma mezőknek, és elnyargalt.

Sándori elszontyolodva mormogta:

- Most igazán nem tudom, mi lesz. Haragszik-e vagy nem? Mert itt igen nagy baj van, pajtás, olyan nagy baj, hogy kénytelen vagyok magamon könnyíteni, és beszélni róla. Pedig a beszéd a halálom.

Tudnod kell, hogy van itt a füzesben egy csodatévő Mária-kép, amely már nagyon sokban megsegítette a környék lakosságát. Főként a lányokat, amint természetes. A Boldogságos a leányok patrónusa, de Rácsky Klára eddig sohasem kereste föl a füzesbeli képet. Nemrégiben azonban észrevettem - az ember nem vak -, hogy sokat lovagol a füzes körül. No, gondoltam, nyomára járok ennek a dolognak.

Szokásban van, hogy kis cédulákra írják föl a leányok, asszonyok kívánságait, amelyeket az öreg fűzfá üregébe dobnak, amelyen a Boldogságos képe van. Aki nem tud írni, fölkeresi Sivót, a töltés őrét. Az megtanulta az írást a katonaságnál.

Sok a kívánság, tehát cédulára kell írni, mert a Boldogságos még elfelejtené.

Megyek hát a múltkor, és nézelődöm, hogy mit is keres Rácsky kisasszony a füzesben. A Mária-kép körül ügyeleget, egyszer csak észreveszek egy finom borítékba zárt levelet, amely a cédulák összegyűjtésére szánt üregből kandikál elő. Kihúzom és elolvasom, bár nem nekem

volt címezve, hanem a Boldogságosnak, a mennyországba. De hát én az írásról megismertem, hogy kitől származik a levél... Tehát elolvastam. Bizonyos R. C. írja benne, hogy gondoljon rá a Boldogságos nagy elhagyatottságában. Bár tudja, hogy az ő ideje már elmúlt, és vele már a Boldogságos nem tehet csodát, de annyit kieszközhethetne, hogy S. kapitány a nyugállományban barátságosabb és udvariasabb legyen a jövőben, mint eddig volt.

Pajtás, kiókumláltam, hogy S. (kapitány a nyugállományban) csupán én lehetek, mert más kapitány messze földön sincs. Szokásom szerint hallgattam és gondolkoztam. Gondolkoztam sokáig, és figyeltem Rácsky kisasszonyt, aki naponkint ellovagolt a füzesbe. És mondom, gondolkoztam. Tegnapig gondolkoztam. Tegnap aztán a következő levelet rejtettem el a csodatévő kép mögött egy nagy borítékban, amelyen a negyedik ezred bélyegzője volt, s egy szolgálati ügyből kifolyólag került hozzám:

- „S. ny. kptny udvarias és barátságos lesz eztán, ha t. Címed táncolni megtanulni hajlandó tőle.”

Csupán ennyit írtam... Nem tudom, hogy eltaláltam-e a stílust, nem tudom, hogy nem vétettem-e a Boldogságos ellen, midőn nevében levelet hamisítottam, semmit sem tudok, pajtás, de ezt a pár sort meg kellett írni, mint valami költőnek, akit egy vers kínoz.

Most már tudsz mindent. Most már tudod, hogy attól függ minden, hogy hajlandó-e tőlem a Rácsky kisasszony táncolni megtanulni. Most már várni kell a fejleményeket.

...Ezt elmondván, nemes barátom nagyon elpirosodott, és ismét sok figyelemmel meresztette szemét a folyóra, bár azon a szokásos habfodrozódáson kívül egyéb látnivaló nem volt.

Néhány hónap múlva aztán azon a környéken vitt keresztül az utam, midőn is hallottam, hogy a Rácsky kisasszony hajlandó volt táncolni megtanulni. És ma már boldog pár S. (kapitány a nyugállományban) és R. C.

Amadé téli lovaglása

Délutánonkint lóra ült, és csendes ligetessel járta be a határt. Tél felé járt, olykor könnyű hó fedte be a réteket. Az útszéli szent kápolnájában olyan elhagyottan töltötte napjait, mint egy nyugalmazott tiszt úr, aki aránylag fiatalon falura költözik, napközben a kuttyájával beszélget, esténként a múzsáknak hódol, német és angol verseket fordítgatván az íróasztala számára. Amadé - másképpen nem is hívhatták - a varjakat és kopár mezőket félig lehunytt szemmel, bánatosan félrehajtott fejjel és bús fűtyörésszel nézegette délutánonkint a nyeregből, a körmét mindennap fényesítette, és a kamáslija hófehér volt lábán, verseket mondott magában, amelyeket itt-ott olvasott *Childe Harold*-ban vagy az *Anyegin*-ben, és a tekintete mindig oly elmélázó volt, mintha még mindig egy kis osztrák színház nézőterén álldogálna, és félvállal hanyagul támaszkodik a páholyok mellvédjének, míg túlról, egy páholy jobb oldaláról olykor egy fehér kesztyűs kéz feléje irányítja a gyöngyházzal kirakott látócsövet. Esztendőik múltak el azóta, és Amadé délutáni lovaglásaikor mindig úgy helyezkedett a nyeregben, hogy az erdőszélről, egy bokor mögött bármely pillanatban megfigyelhetné őt a nagyon fehér kesztyűk tulajdonosnője. Egyszer talán, titokban, rejtőzködve átutazik a tájon, a kovácsnál felesleges óvatosságból megerősített hintó kerekét, és ezalatt kis sétát tesz a faluba vagy az erdei úton, ahová Amadé nyugdíjaztatása után csendesesen visszavonult. Vigyázni kell tehát a mozdulatokra és a beszédekre, hisz a látcsöves hölgy egykor csupán a finomságokat szerette, halk szavakat, álmodozó lépéseket, a zenében Mozartot és a költészetben a helyet, ahol Lenszky sírhalmáról

zeng a lant. S olyan előkelő volt, mint egy főhercegasszony. A főhadnagy csak félóránként kapott pillantást a páholyból, s mire vége volt az előadásnak, az elrobogó fogatban a lámpások havas fénye egy pillanatra megmutatta a jegesmedvebőrt, a főhadnagy szíve és kedve szerint lehorgaszthatta a fejét, midőn a „Piros almá”-nál korsó sörét és kolbászát elfogyasztotta.

Azelőtt, évekkel előbb kedvese volt az előkelő hölgy, ám a végzet másképpen rendelkezett, szinte búcsú nélkül váltak el egymástól, holott megszokták, hogy naponként gyönyörködjenek egymás hangjában, a Práterben, a titkosabb helyeken karonfogva sétáljanak, és nyaranta a fürdőhely játékasztalánál egymás mellett ültek, kevesebbet figyelve a játékra, mint egymás hangjára, figyelnek lélegzetvételre, könyökük érintkezésére - míg egy napon a katonának önkéntelenül eszébe jutott, hogy hölgyeknek nem illik terhükre lenni egy finom férfiúnak, s elvonulni kell az útból, midőn a hölgy tekintete úgy kívánja. „Még ha belehalok is!” - gondolta magában Amadé, midőn harmincesztendő korában nyugdíjazását kérte, hogy végképp eltűnjön a dáma közeléből, akit csaknem egy évtizedig szeretett. Kis, ősi birtoka volt, folyócska szelte át a réteket, a fákat többnyire nagyapja ültette, és a templomban külön padja volt, családi címerével. A fűzfák estefelé a kert sötétjében úgy ölelkeztek, mint régi ismerősök, apja barátai, anyja barátnői, a cinke reggelenként éppen úgy fütttyentgetett a deres eperfán, mint gyermekkorában, és a nagy cserépkályhákban a tél hangjai - a síkság fölött futó szél mormogása, bükkfa hasáboknak recsegése és a láng piros lobogása mit sem változott, csupán a karosszékből hiányzott Zurdoky Sámuel, aki gyermekkorában életre, bölcsességre, francia szavakra tanította. Halkan és álmodozva ment lovával estefelé a hóesésben -, valahol egy messzi nagyvárosban most gyulladnak föl az ezernyi lángok, szánok és kocsik robognak az utcák faburkolatán, rózsaszínű velencei tükre előtt ül a dáma, és púderrel takarja be a kis szarkalábakat halántékán, melyeket a bánat helyezett el ott a katona emlékére.

Egy este, midőn lehajtott fejjel belovagolt udvarába, az ebédlőből szokatlan világosság szüremlett ki a hóra. Izgatottan ugrott le a nyeregből.

- Vendég. Egy idegen nő - mondta varjúbajusza alatt a hajdú, amíg a hátsó fejébe kapaszkodott.

Amadénak nagyot dobbant a szíve. Úgy érezte, hogy a téli estének nagyon drága illata van, mintha ibolyaparfüm áradna egy hermelines női bundából. Orrán át szívtá a levegőt, mert a szájával kiáltani szeretett volna. Ezüsttel kivert utazóbőröndök szaga, havannaszivar illata és az expresszvonat füstje csapódott arcába, amint előresietett: egyszer, télen együtt utazott a dámával délre...

- Eljöttem, hogy lássam újra, Amadé! - mondta a hölgy az ebédlőasztal mellett, ahol eddig régi arcképalbumot forgatott.

A bundáját csupán széjjelnyitotta, és az orosz sapka fején fátyollal borítva, a bal kezén fenn a kesztyű, csupán a jobbjá meztelen, amelyen vakító tűzű gyémántok tündököltek. Amadé térdre ereszkedve csókolta meg a dáma kezét:

- Asszonyom, lenyugvó napom gyönyörű ragyogása ez az óra.

- Már két esztendeje, hogy nem látom. Az első évben nyugodt voltam. Elment. Minden szerelem így szokott végződni. Mindig sok férfi rajongott értem, körükben néha megfedkeztem a maga bánatos arcáról. Újabban azonban álmatlanság gyötör. Hiába mondom az imádságomat esténként, álom nem jó szememre, az operában a helyet nézem, ahol maga utoljára állt, néha hátrafordulok hirtelen, hátha ott találom mögöttem...

- Asszonyom...

- A bálakon unatkozom, esténként a tűzbe bámulok, s arra gondolok, hogy maga is valahol, messze a tűz előtt ül, és a paraszakat nézi. Hisz azt ígérte, hogy sohasem hágy el, Amadé?
 - Nagyon boldogtalan vagyok, asszonyom.
 - Esküdött, a szívemre helyezve kezét, hogy mindig-mindig én leszek az oltárképe, nélkülem már nem élhet, és szívébe golyót küld, ha egyszer elhagyom. Lám, semmi baja, Amadé. Még fiatalabb és frissebb, mint azelőtt. Bizonyosan nem gondol már reám soha.
 - Sokat szenvedek, asszonyom.
 - Emlékezik, midőn elhagytam, midőn elhagyott, egy kedves jó baráttra tett szert váratlanul, a finom és előkelő francia úrra, aki magával esténként a „Piros almá”-nál vacsorázott.
 - Kedves, jó fiú volt.
 - Én küldtem őt magának, hogy ne legyen egyedül. Én legalább mindig tudtam, hogy mit csinál, mit gondol, kinek udvarol, ő, mert nagyon féltékeny voltam.
 - A francia úr a kedvese volt!
 - Nem, Amadé, én senkit sem szerettem igazán, csak magát. És most két év után újra eljöttem, hogy lássam, hogy a hangját halljam... Örvendek, hogy nem váltotta be gyakori fenyegetését, az öngyilkosságot. Örömmre szolgál, hogy egészséges, rózsaszínű az arca, fiatal cseléd-asszony fűti a kályhát, és hímzések vannak itt, amelyeket nem ismerek.
 - Az anyáméi.
 - Most láttam és megnyugodtam. Azt hiszem, ismét fogok aludni esti imádság után.
- Az előkelő hölgy fölemelkedett helyéről, csendesén kivonta a kezét a katona kezéből, és bundáját összefogva, az ajtó felé ment.
- Amadé térdre állva nézett utána.
- Az ajtó kinyílt, majd bezárult.
- Egy perc múlva szánecsörgés hallatszott az országúton az udvarház előtt.
- A katona a falról lekapott egy pisztolyt, és habozás nélkül a szívének irányította a csövet. Behunyta a szemét, fölsóhajtott, és megnyomta a ravaszt.
- A pisztoly csütörtököt mondott. Valaki levette róla a gyutacsot.

Bánáti útja

A szívem? - kérdezte magában Bánáti, midőn elhagyta a várost, utazókocsin, holott már kávédaráló pöfögött és füstölgött, felfuvalkodott parvenü módjára, a kertek alatt.

A szívem, hol a szívem? - gondolta, és tenyerével az ingét tapogatta. A bal oldalán egy kézzel is megtapintható nagy lyuk volt. Széles csövű pisztolyból ide lőtt Bánáti néhány hó leforgása előtt, de különös véletlen folytán életben maradt. A spanyol pisztoly, amelyet e célra már évek előtt megszerzett, háromszáz esztendő volt, és hosszadalmas időt vett igénybe kezelése.

Bánáti az utazókocsi ernyője alá húzódott, amíg a jármű a városkapunál döcögött, a boltozat felett. A bástyatornyon csókák tollázkodtak. Négyet vert valahol egy rekedt óra. Egy alattomosan elkanyarodó szűk utcácskából serházszag áramlott. Nyár volt, és kék karikák szállongtak a levegőben.

Erre járt a szívem - gondolta Bánáti, a vadszőlős bástyasétányra pillantva, ahol az őr, mint egy esőverte, rozsdavörösre kopott fakatona álldogált.

Még kettőt-hármat fordultak a kerekek, a városkapu kőszarkánya már az utazókocsi mögé került. Bánáti akkorát sóhajtott, mintha a vesztőhelyre vinnék. Miért is hagyta el a várost, hol élete legboldogabb idejét töltötte?

Bánáti természetesen katonai egyenruhában utazott, miután ifjúkorában tiszt volt, részt vett a hadjáratban, golyót kapott a lábába, érdempénzt a mellére - egy nagy, múlt századbeli köpeny burkolta alakját, de a kellő állomásokon szétvetette a köpönyeg szárnyait a fehér tisztikabát felett, és így akadály nélkül folytatta útját.

Egy hegyoldalban fekvő városkán körülbelül éjfél táján zörgött át a kocsi. A lovak istálló után szimatoltak a csendes, néma éjben, a kocsislegény a sapkája alól aggodalmasan figyelt a fogadó lámpavilágosságára. Egy nagy torony éjszakában megnövekedett árnyéka emelkedett előttük, mint egy másvilági szellem. Szél zörgetett láthatatlan gallyakat. A toronyőr nagy magosságban túlkölt, mintha a bánatos katona városba való megérkezését akarná tudtul adni a nagy-betegeknek, ágyukon pipázgató öregembereknek és más álmatlanoknak. A köveken nagyokat döccentek a kerekek.

A sikoltás a torony fala mellől hallatszott, Bánáti kardját kivonva arrafelé vette útját. Régen meghalt polgárok sírkövein bukdácsolt, akik bűneiket úgy vélték jóvátenni, hogy a koldusok és búcsúsok tanyájára, a templomkertbe temetkeztek. Egy kétlábú éji szörny, nyomorék koldus vagy éjjeli fantom üldözött egy lengő ruhás női alakot. A fehér fodor a női ruhán mint vizek habja csillogott. A szoknya oly bőségesen lengett, mint a napraforgó virága. És a sötétségben kis, szív alakú arcocská fehérlett, virágszirom alakú kéz világított. A katona kardjával néhányszor a szörnyetegre sújtott, mire az állati fájdalmat üvöltve elrohant.

- Signora - szólalt meg Bánáti, és valamely különös, megvesztegető zsibbadást érzett a nyelvén és a szívében -, hogyan kerül kegyed ez idegen városba?

A nő hangtalanul zokogott.

Bánáti közelebb lépett, és most már megérezte a hölgy hajának illatát. Mint a szeptemberi mezőknek, vadfüllata volt a hajnak, amelynek színe a napfényben bizonyosan úgy tündöklök, mint a szent szív ragyog az olasz templomokban.

A katonának úgy dobogott elveszett szíve, hogy csaknem megtántorodott lábán. A kardot visszacsúsztatta hüvelyébe, és a vas zörgése megállította vadul nyargaló gondolatait.

- Pálma, hogyan kerülsz ide? - sóhajtott Bánáti, és a szemére szorította a kezét, mintha örvény nyílt volna meg lábai előtt. Kétség, féltés, szerelmi düh lobogott a vérében. Egy kardszúrással végezni kellene az éji fantommal.

- Utánad jöttem, utánad megyek, bármily messze futsz előlem - hallatszott Pálma hangja, mintha a régi templom körül elfutna a katona elől.

Bánáti megdöbbenve nézett szét a csendes éjben... Most hirtelen az jutott eszébe, hogy az est folyamán többször hallotta egy láthatatlan utazókocsi zörgését, amely hol előtte, hol mögötte hangzott fel a néptelen országúton. Mintha valaki követné, kísérné, megelőzné. A régi tisztársai meséltek néha nőkről, akik elszöktek férfiak után.

Most ismét felhangzott az előbbi sikoltás, csak hogy a torony túlsó oldaláról. Bánáti örült módjára rohant a hang által jelzett irányba, kétszer-háromszor körüljárta a templomot, lábujj-hegyen figyelt a néma éjben, hölgyét többé nem találhatta. A halál hidegségével ereszkedett

szívére a gondolat, hogy az éji szörnyeteg tán elragadta a legdrágább nőt. Már fehéredett a torony csúcsa, még mindig kivont karddal botorkált a temetőkertben, míg egy homokkőből való síranggal útját állta, és visszairányította az elhagyott fogathoz.

A postakocsis mélyen aludt. Bánáti hiába kérdezte az éj eseményeiről. Mit sem hallott az éjféli történetből.

Másnap estvére - útszéli kocsmák vadszőlős lugasaiból merengett napközben az alatt csillámló völgyi folyóra, a kék hegyekre, havas keblű messzi bércekre, a bornak vér színe volt a pohárban, és a kocsmáros egyik kezével pénzt hamisított, a másikkal utazó kereskedőt tett el láb alól -, estvére egy urasági kastélyban vetettek neki ágyat. A megszürkült hajú özvegy úrnő bécsi bálákból ismerte, karos gyertyatartóban nyolc szál gyertya világított, és a háziasszony éldelgő sóhajtással beszélt hercegnőkről, grófnőkről, akik egykor barátnői voltak. Bánáti félig behunyt szemmel feküdt a mennyezetes ágyban, az öreg hölgy olykor jeges borogatást rakott lázas homlokára, aztán leülve a piros fotelba, visszatért kedvenc témájára, a félszemű gárdistára.

- A hadjárat óta nem láttam őfelsége egyetlen tisztjét sem, mert sohasem mozdulok ki hazulról.

A mesemondásnak régi álmoskönyvszaga volt, mintha az egyiptomi nagy könyvben folyton magyarázatokat keresne valaki arra, miért őszült meg a haja, miért hervadt el a szíve, miért nem dalol szája napfelkeltekor?... Egy nagy fejű bagoly bólogat az óra tetején, és csendesen hull a por a szürke szárnyáról.

Most nagy robajjal felnyílt az ajtó, mintha szél vágta volna ki sarkaiban. A küszöbön szív alakú arcocska kezdett világítani, hosszú pillájú, fekete szemek kancsalítottak, és csókra csucsorodott egy halovány, cigányos női száj, amint Pálmát mindig látni vélte a lázas katona.

- Nem adlak oda senkinek! - kiáltotta gyermekes haraggal, mintha játékszerétől akarnák megfosztani.

A szürke úrnő rémülten menekült a szobából, a bagoly egyetlen lendülettel az óra tetejéről kisuhant az ablakon, a kutyák veszettül ugattak lenn az udvaron, mintha álmat láttak volna.

Gyönyörűséges és soha el nem felejthető pillanat volt. A régi parkett megmozdult az ő léptei alatt, szőnyegek szinte felsóhajtottak, amint cipősarkával érintkeztek. A lengő szoknya rétek illatát lengetve hozta a szabadból. Rubinszem ragyogott a fehér kézen. Dudorászva, dédelgetve, mint az öngyilkosok lelkeit ringatják át a túlvilágra az angyalok, simogatta a hang a katonát:

- Értem szenvedsz? Mily boldog vagyok, hogy érettem szenvedsz. Mindig szenvedni fogsz, mert te engem örökké szeretsz. Te szegény, ősz hajú katona.

Bánáti tehetetlenül feküdt. Fénylő szemű rókák futottak ki az ágy alól, és kimenekültek a nyitott ajtón. A fehérle foguk között egy-egy véres húsdarabot vittek, zsákmányolt szívet. A régi szekrényekben kíváncsiskodva megmozdultak a Mária Terézia korabeli selyemruhák, mintha a Palma alakjára kíváncsoznának. Alvó családi képeken festett bajszú urak megdörzsölték a szemüket, egy pásztorgyűrűs kéz lenyúlt a magasból, hosszú szárú füvek nyíltak fel a sarokban, és mint női hajszálak lebegtek.

- Gyere vissza, Bánáti, máshol úgysem lehetsz boldog - hangzott egy eltávozó hang, mint egy elhangzó ének az erdőn.

Tavaszi

Az altábornagy szokása szerint egész délelőtt a piacokat járta. Csak délfelé vetődött haza egy kis csomagocskával a kezében, amelyben a szezon ritkaságai voltak: spárga, újhagyma, földieper és néhány gallyacska rózsaszínű almavirág.

Még erős tél volt, a Mester utcán gyakran száguldott végig a havas fürgeteg, és az altábornagy folyton a piacokat, a kereskedéseket járta tavaszi eledelekért. - Mert a tavaszt óhajtotta. Egyebekben nevezetes volt ő arról, hogy még tényleges tábornok korában sem restellte a fáradságot, hogy egy őszibarackért bekóborolja az egész várost. Amióta pedig nyugalomba ment, egyéb dolga sem volt többé, mint a piacok újdonságait, a csemegekereskedők kirakatait számon tartani. És mert olyan volt a természete, hogy kevésbé szerette az üvegházban termelt gyümölcsöket, növényeket, mint a természet kis vadoncait - fenn a Mátra rengetegeiben nem dughatta ki rózsaszín fejcskáját az első csiperkegombácska, hogy az altábornagy úr a Mester utcában tudomást ne szerzett volna róla. Megérezte a levegőben, a szélben, amikor vastag orrát fölemelve, néha ilyen szóval nyitott be lakására:

- Nem értem, sehogy sem értem a dolgot... A levegő már oly lágy, oly szelíd és illatos, mint a költők verseiben a szép tavasz, idei csirkének pedig sehol semmi nyoma. Talán nem is lesz az idén?... Mit gondol, Káti?

Káti, az excellenciás úr régi szakácsnője, aki a hosszú szolgálatban bizonyos katonás magatartásra, előírásszerűségre tett szert, kimérten felelt:

- Parancsára, excellenciás uram... A tavasz valóban késlekedik az idén.

Az altábornagy azután a kalendáriumot vette elő, és azt forgatta, tanulmányozta, végül földhöz csapta:

- Azt mondja, hogy tavasz-elő!... Mit jelentsen az: tavasz-elő, ha nem a csirkét jelenti?

Roppant haragudott az altábornagy, ha tőle függött volna, vasra verette volna az egész időjárást. Nem kisebb okból, mint abból az okból, hogy csirke nem termett a falusi udvarokban.

A spárgát, hagymát és földieperet átadta Káti kisasszonynak, az almavirágot az asztalra helyezte, és míg a szobában fel és alá sétált, a rózsaszínű virágok útjában mosolyogva nézegettek utána. Akármerre fordította haragos ráncokkal telibarázdált arcát, a virágok mindig utánamosolyogtak. Mintha csak azt mondták volna: „Ne haragudj, öreg!” Addig-addig mondogatták, amíg a mély barázdák elsimultak lassan, a lépések nyugodtabbak lettek, és az altábornagy úr nagyot sóhajtva a díványra telepedett.

- Hát igen, valóban tavasz van... - dohogta elcsendesülve.

Még nem volt túlságosan öreg ember, de ezüstfehér volt haja és bajusza, mint az aggastyánoké. Ilyen volt már húsz esztendeje, de amíg fekete volt, addig sem ismert egyéb földi jót az őszibaracknál. A nőket, szerelmeket, dorbézolásokat pótolta a számóca januáriusban, a csík, amit a halászok a zajló Tiszán fogtak és a spárga, amelyet gondos kertészek tél fagyában elővárazsolnak. A nőkről különben is nem sokat gondolkozott, kétféle kategóriába osztotta őket. Vannak olyan nők, akik főzni tudnak, vannak olyan nők, akik betegápolók. Hogy másféle nők is volnának a világon, az altábornagy úrnak erre nézve nincs semmi bizonyítéka. Azazhogy egyszer, egy kicsi és kacér özvegy még ezredes korában mindenáron a nyakába akarta magát varrni. Naponta főzött az akkori ezredesnek olyan eledeleket, amelyek még a *Nagy francia szakácskönyv*-ben - az altábornagy mindenkori legkedvesebb olvasmányában - sem voltak

feltalálhatók. Az ezredes el volt ámulva, és csaknem mindennap az özvegynél ebédelt. Ugyanakkor történt, hogy régi sebe, amelyet az olasz hadjáratban szerzett, kiújult és nagy fájdalmakat okozott neki. Az ezredes úgy feküdt ágyában, mint egy villámsújtotta tuskó, és már a legrosszabbra is felkészült. Enni sem tudott már, és hetekig abból táplálkozott, amit a legénye felolvasott neki. A legény ugyanis összeszedte a városi kocsmák étellapjait, és azokat vigyázállásban és szolgálati hangon felolvasta urának. Az akkori ezredes megtörten figyelt, és csak néha villant meg keselyűszeme:

- Hogy mondtad? Hideg fogoly áfonyával?... olvasd még egyszer.

Tehát már csak így ebédelt az ezredes, amikor az a bizonyos kicsi és kacér özveggy bátorságot vett magának arra, hogy a tehetetlen ezredest lakásán meglátogassa, és mindenféle jeges borogatásokkal ellássa a megfelelő helyeken. Az ezredes azon az éjszakán mélyen aludt, és reggel olyan étvágyat érzett, mintha az egész Nagy Szakácskönyv-et végig tudta volna enni, de aztán jóllakott egy híg tojáskával. Estefelé, amikor az özveggy ismét megjelent, és felrakta a borogatásokat, az ezredes nem mulasztotta el megjegyezni:

- Holnap már foglyot szeretnék enni, nagyságos asszony, kérem tehát úgy intézni a gyógyítást.

Az özveggy mosolyogva bólintott, és másnapra teljesült az ezredes óhajta: már egy foglyocskával tudott megbirkózni, és a legénynek csupán az étlapok alsó részét kellett felolvasni, ahol a sajtok, tészták és gyümölcsök vannak felsorolva.

Így haladt napról napra a gyógyítás. Az ezredes ott tartott, hogy a *Nagy francia szakácskönyv*-ből azokat az ebédeket állította össze, amely ebédek a szerző megjegyzése szerint csupán vadászatokon és pusztai összejöveteleken alkalmasak télidőben. De az ezredesnek már a legzsírosabb oldalas pecsenye sem ártott meg. Midőn az ágyat elhagyta, egy negyed angol ürüt ebédelt annak az öröme, és csak akkor vette észre, hogy az özveggyasszony itt van a nyakán. Az ezredes lovagias ember volt. Nem is lehetett az másképpen: a „burazzai hős”, ahogy az ezredest a hadseregben nevezték, köztudomás szerint a legfelsőbb hadúr személyes barátságával dicsekedhetett. A kicsi és kacér özveggyet, belátta, feleségül kellett venni, aztán nyomban áthelyeztette magát Innsbruckba. Az özveggy ott maradt, ahol eddig volt, mert megtiltotta neki az akkori ezredes után menni, miután eljárása csalásnak minősített. Ravasz fondorlattal kompromittálta magát a beteg hős lakásán - de egyébként is az ezredesnek, midőn ismét egészséges lett, nem volt többé semmi másra szüksége, mint a *Nagy szakácskönyv*-re, a női nemet lelkéből megutálta. De nem úgy az özveggy. Az asszony állandóan írta leveleit az ezredesnek, amelyekben egészségére figyelmezteti, majd különböző ételek recipéjét közli véle, amely recipék a *Nagy*-ban nem foglaltatnak. Elolvasta-e az ezredes a leveleket? Nem lehet tudni. Csak annyi bizonyos, hogy nem válaszolt rájuk. Az asszony megunta végtére az egyoldalú levelezést, és titokban Kāti leányasszonnyal kezdett levelezni. Kāti, aki többször volt férjénél, örmesternél, sőt egyszer gyógykovácsnál is, méltányolni tudta a szalmaözveggy asszony szerelmét, és hűségesen és kellő tisztelettel válaszolt a méltóságos asszony leveleire. Utóvégre, a méltóságos asszony, akárhogy vesszük a dolgot, tulajdonképpen mégiscsak az ő asszonya volna. Kāti tudta a szubordinációt⁹, és a távolból éppen úgy engedelmeskedett asszonyának, mintha az a konyhán pattogott volna. A heti étlapot rendszeren elküldte jó előre asszonyának, oda messzi Erdélybe, aki gyakran lényeges változtatásokat tett az étlapon. Máskor egyes ételek elkészítésének a módját írta meg Kätinek a méltóságos asszony, és Kätinek be kellett számolni a sikerről, amelyet az étel keltett - a „katonai körökben”, amint az ezredest, majd később vezérőrnagyot titokban nevezték.

⁹ szubordináció (subordinatio): szolgálati fegyelem, engedelmesség

- A katonai körökben a lencséről álmodtak - írja egyszer Káti. - Nem tudná a méltóságos asszony, hányféleképpen csináljuk meg a lencsét, hogy a katonai körök meg legyenek elégedve, kezét csókolom?

Erdélyből terjedelmes levél jött a kérdésre, és a „katonai körökben” nemhiába álmodtak azután a lencsével. Erdélyből érkeztek az utasítások a rendezendő nagymosások, nagytakarítások irányában. Erdélyből egészítették ki a házi patikát, ha valami fogyatékán volt.

Természetesen mindez a legnagyobb titokban történt. Az altábornagynak - ez lett, midőn nyugalomba vonult - sejtelve sem volt arról, hogy a „kicsi és kacér” asszony olyannyira törődik vele a távolból. Vagy ha talán gondolt is valamit magában, amikor az asztalára kerültek némely ételek, amelyeket hajdanában a kicsi és kacér asszony főzött, amidőn még gyanakodni se lehetett csalárd terveire; ha gondolt is magában valamit - mert a gyomor hálás és nem felejtő emlékező, midőn már a szív régen pergamenné száradt, a gyomorban még mindig visszatérnek az ifjúkori emlékezések egy-egy ízre, egy-egy szagra -, az altábornagy nem szólt soha semmit. Csak a homlokát szedte szigorú ráncokba, és Káti lesütötte a szemét bűnös módjára.

Azon a téli napon is, midőn a kegyelmes úr a piacról fáradtan hazajött, és a dívány közepén üldögélve, elgondolkozott hirtelen azon, hogy milyen semmiséggel tölti el az ember az életét, hirtelen valami szag ütötte meg az orrát töprengésében. Vastag, kövér orra idegesen rándult meg minden behatásra, és most is nyomban a szag után nyomult. A szag az erkélyajtóhoz vezette. A havas erkélyen széles, kék virágos tálban pástétom állott üvegharanggal leborítva. Az altábornagy kinyitotta az ajtót, felemelte a harangot, és hosszasan gyönyörködött a pástétomban. Kis kést vett elő, és egy picike darabot lemetszett kóstolóba. Amint a pástétomot a nyelvén elolvastotta, mély ráncok támadtak homlokán, és haragosan elmordult:

- Káti túlságosan szemtelen kezd lenni...

Majd még néhány falatot kóstolt a pástétomból, és nem tagadhatta el, hogy az remek. Olyan remek, amilyen csak egyszer, egyetlenegyszer volt a pástétom ott messzi Erdélyben...

Csakhamar elkövetkezett az ebéd ideje, és a kegyelmes úr elhelyezkedett asztalánál, amely úgy volt megterítve, amint azt a *Nagy szakácskönyv* előírja. (A penzióban a szakácskönyvben keresendők a szolgálati szabályzatok.) Négy-öt különféle pohár, ugyanannyiféle ital az asztalon. Ragyogó porcelán és ezüst hirdeti, hogy aki most enni készül, az ismeri az evés fortélyait. Jakab, a régi inas hófehér kesztyűben, széles táblán halacszkákat, étvágycsináló halgyűrűcskéket nyújt a kegyelmes úr felé. Nyolc-tízféle halacszkában lehet választani, de az altábornagy, aki az erkélyen elkövetett torkosságáért nem akarja magát azzal büntetni, hogy esetleg ne ebédeljen a legjobb étvággyal, ezúttal lemond a halacszkákról.

Már jön a párolgó leves. Jakab olyan szertartásosan emeli az Altwien-porcelán tálat, mint a lelkész a keresztelőmedencét. Az altábornagy csendesén kanalizni kezdi a levest, és ettől a perctől fogva az egész osztrák-magyar hadsereg megszűnt, nem létezik, por és hamu, történelmi emlék lett: a kegyelmes úr levest evett, amit szeretett.

Jakab egymásután hordja fel az ételeket.

A poharak is munkába állnak, és csillog a bor a kristályüvegben... A finom pecsenyét ezen a napon bizonyos apró, kirántott halacszkák alkották.

Béka! - gondolta magában a kegyelmes úr, és beleharapott a pecsenyébe.

Tágra nyílt a szeme, amíg evett, majd meglepetten nyomta meg az asztalon álló ezüstharangot.

Káti leányasszony lépett be aggódó arccal. Uram Istenem, vajon mi nem tetszik a kegyelmes úrnak?

- Kāti! - mondja szigorúan az altábornagy. - Ez nem béka.

Kāti rázza a fejét.

- Ez csirke! - dörög a szigorú hang.

Kāti lesüti a szemét, és nagyon elpirul. A kegyelmes úr tudja már tapasztalásból, hogy mit jelent ez a bűnös pirulás, ezért nem is firtatja tovább a dolgot. Másról kezd beszélni:

- És az a pástétom ott az erkélyen?

Kāti csak pirul, és a szemét a földre süti. A tábornok mérgesen rárivall:

- Miféle pástétom az?

- Parancsára, kegyelmes úr... - rebegi Kāti. - A kegyelmes asszony itt van egy-két napja, és ő főz odakünn... Minden esztendőben el szokott jönni titokban néhány napra főzni.

Az altábornagy úr ámulva teszi le az evőeszközöket. A fejét csóválja, és a gyomrában különös jó ízek jelentkeznek: a fiatal, gyenge csirkepecsenye íze, a szarvasgombás pástétom íze... Meghatottan emelkedik fel az asztaltól, és az asztalkendővel a nyakában, nehéz sarkantyús lépésekkel dökög a konyhára.

- Kedves Mari, maga mégse maradhat a konyhában. Lépjen be, kérem...

Egy árnyék

Az volt csak a keserves ember!

Mai világunkban már elképzelhetetlen, mert az emberek nem tisztelnek sem kort, sem érdemeket, fehér hajakat és megvető tekinteteket. Pedig jobban megvetni az embereket azóta sem tudta senki! Hogy lenézte, hogy utálta, hogy megvetette mindazt, ami ember vagy emberi volt! Véleménye szerint egyetlen tisztességes ember sem lakott a városban. (A nőket még a szájára sem vette. Csak akkor, egyetlenegyszer foglalkozott a dologgal, amikor egy patkányképű, rövid hajú, gebekülsejű kokott megvetően végignézett az utcán egy szegény asszonyt, aki anyai örömét már többé nem titkolhatta. Akkor megfogta a gebét a hajánál fogva, és az arcába köpött.)

De hát ki is volt ő? Kapitány. A régi világban mindenki kapitány volt. Negyvennyolcból vagy későbből. Egyenes volt, mint a szálfá. A bajszát sohasem festette. Rövidre vágta a haját. Még csak annyira sem érdekmesítette a kisváros ritka járókelőit, hogy szemügyre vegye őket. A fal mellett esernyőjével vagy botjával ment. Mindig rendesen volt felöltözve, megborotválva, tisztálkodva. Bozontos szemöldöke alatt elveszett szurokszínű szeme. Kocsmába, kaszinóba nem járt. Látszólag unta a létet. A kalendáriom nem mutatott többé olyan napot, amelynek örvendezni tudott volna. Egyedül volt, mint a farkas. Pedig számos és nagy családja volt. De azt is utálta. Ő nem tréfált a megvetésével. Kivételt nem csinált. Mindenkit megvetett. Egyiket tán inkább, mint a másikat. Komolyan: elfelejtette már az emberek nevét is, akik az utcájában vagy a városban éltek. Néha ráköszöntek az utcán:

- Jó napot, Maximilián bácsi!

Az öregembernek eszébe sem jutott arra fordítani a fejét. Megemelte a kalapját az ismeretlen vagy ismerős köszöntő előtt, szertartásosan, szinte hivatalosan. „Visszaköszönök neked, mert te köszöntél nekem. De azért még nem ismerjük egymást!” - Ez volt az öregember kalapemelése.

Különböző szégyenletes események történtek a családjában, de ez nem zavarta meg.

A fiatal gazdasszonyát rajtacsípte az unokájával. A gazdasszonyt nyomban kidobta. Másikat fogadott. A fia egy szolgálót vett feleségül. Beszüntette a fiával való ismeretséget. Egyik-másik nőről, aki a családjához tartozott, rossz híreket mondott a kisvárosi hírharang. Ugyanezek a nők üdvözölték őt az utcán. Közömbösen elfordította a fejét. Mindig egyedül sétált. Egyforma nyugodt, hideg, lenéző volt. Barátja sem volt. Mélységes undorral ült otthon a házában, s egy pillanatra sem enyhült a gögje. Mindig bort ivott, szivarozott, az emésztésre vigyázott, sokszor földhöz vágta az újságot, amíg elolvasta. „Mindenki gazember!” - mondta meggyőződéssel. A halottak is. S ugyanezért még a temetőben sem volt senkije, akit érdemes lett volna meglátogatni.

Talán százesztendő volt, amikor közeledni érezte halálát.

Éppen egy nagy talpú, nagy mellű, vörös hajú, pulykahangú gazdasszony volt nála szolgálatban. Ez a gazdasszony csak annyiban volt jobb a többinél, hogy néhanapján megverte az öregembert, amiért ez kételkedett hűségében.

- Linka - mondta az öreg -, hívd el az anyakönyvvezetőt. Megesküszöm veled.

A vörös személy összecsapta a két kezét:

- Megbolondult, tekintetes uram? Hisz felesége van, akitől törvényesen sohasem vált el.

- Annál inkább! - felelt az öreg a halál küszöbéről.

A pulykának nem volt sok vesztegetni való ideje, az öregembernek már többször gyanúsan a mellén maradt az álla. Kendőt kapott magára, és a jegyzőért inalt.

- Tehát törvényesen feleségül akarja venni ezt a hajadont, tekintetes uram? - kérdezte az anyakönyvvezető, aki éppen a kuglizást hagyta félben a Fúró-féle kocsmában.

- Úgy van! - felelt szigorúan az öreg. - Annyi Nagy Jánosné él a világon, hogy egészen mindegy: eggyel több vagy kevesebb.

A levélhordó éppen a hírlapot hozta, ott marasztalták házasságtanúnak. A vörös személy előkerített az udvarból egy szabadságos katonát.

- Esküdjünk - türelmetlenkedett az öreg. - Mert nem sok időm van.

Az anyakönyvvezető, levélhordó, szabadságos katona befejezték az aktust. Az öregember egyedül maradt a menyecskével.

- Édes, kedves, hűséges, jó feleségem - rebgte ellágyulva az öreg. - Sohasem volt nékem senkim, aki engem szeretett volna. Te vagy az első és az utolsó. Te vagy az én édesanyám. Add ide a két karod, vállad, hogy csendesen letehessem a fejem.

A szolgáló csak nagyot nézett. Sohasem látta még sírni az urát. Most pedig leperegtek a könnyek a hamuszürke arcon, és az erőtlen, vén karok átölelték a cseléd térdét. Talán ekkor volt boldog először életében a büszke ember.

Éji zene

- Csak a vagabundoknak nincs hasuk! - mondta Branyiskói úr, és a meztelen kardot a szoba közepébe szúrta, a szőnyegen át. - Rendes ember pocakot nevel, hol helye van az óraláncnak.

A leányok - ötven voltak, gyönyörű virágszál, a legidősebb huszonnégy esztendő, tizenöt a legifjabb - reggelente vallásos megnyugvással várták az öregúr kitörését. Mielőtt az óra nyolcat ütött, Branyiskói úr talpra ugrott, estéli borivásból mindig megmaradt benne valamely gondolat, amelyet már nem volt ideje tárgyalás alá bocsátani, mert a leányok a sarokban, arccal a fal felé fordították, hárman, amíg ketten az öregúr vendégét kezénél, lábánál fogva kihúzogatták a szobából.

- Maximillián! - jajgatott a vendég, bizonyos Korpsz, akit negyvenesztendő korában mint hadnagyot nyugdíjaztak a hadseregnél - Maximillián, ezt tűröd?

Az öregurat azonban három erős fiatal leány nyomta a fal felé, olykor még kendőt is borítottak a fejére, mint a kivégzendőnek a sáncároknál, amíg Korpsz hadnagyot a borozóasztal mellől felállította két leány, és kezénél fogva az ajtóig vonszolta. Az udvaron, a végtelen őszi égboltozat csillagai alatt az egykori hadnagy magához tért, megígérte, hogy otthon felporozza pisztolyát, és véget vet csúf életének, a kisasszonyoknak kezet csókolt, bocsánatot kért az alkalmatlankodásért, javulást ígért, a holnapra remélhető időjárásról beszélt az esti csillagtestek állásából kifolyólag - mintha titkon abban reménykedett volna, hogy Maximillián kiszabadul a leányok karjaiból, barátja után kiront az udvarra, és a borozás tovább folyik, mintha semmi sem történt volna. Egy hosszadalmas harcászati kaland előadásakor valóban egerutat talált Maximillián úr odabent, és gondolkodás nélkül barátja megmentésére sietett, visszahozta az udvarról, friss butéliákat tett az asztalra, és tán még mostanáig döngögték az asztal ökleikkel, ha végre a leányok télikendőket nem dobnak az elvághatatlan barátok fejére. Korpsz hadnagy ezentúl az udvarra való kivonszolásokor hiába próbálkozott háborús emlékeivel a Branyiskói kisasszonyoknál; Tilla az első mondatnál bekiáltott az ebédlőbe:

- Erősen fogjátok a papát, amíg visszajövünk!

Az öreg hadnagy tehát tovább-ballagott, és mivel agglegény volt, bekukucskált a városka összes kocsmáiba, vajon ébren talál még valakit, akinek az olasz hadjáratról bőbeszédű megemlékezhetne? A papírkereskedő szombatnapi kuglinál ragadt az „Okos csizmadia”-nál, Talányi ügyvéd úr egyedül üldögélt néha a „Fehér rózsá”-nál, és régi képeslapok rejtvényeit fejtegette. Sietve emelgette tehát rossz lábát a hadnagy, miután Maximillián úr kisasszony lányai visszavonhatatlanul, reménytelenül az udvarra tették. Tulajdonképpen nem is illene többé felkeresni a barátságatlan házat, hisz éjfél csak most danoz a bakter az alvégen... Megszégyenítő, hogy minden este kidobják az embert valahonnan. Igaz: kedves, drága, kacagó kisasszonyok dobják ki az embert, a kezük olyan, mint azé a markotányosnéé, aki csata előtt, olmos esőjű éjszakán a fehér köpenyes tiszt úr ölébe hajtotta a fejét hajnal felé, a távoli dombokon olykor villám cikázott, utána dörgött, és nem lehetett tudni, az ég vagy az ellenség nyugtalankodik a messziségekben? Szegény Maximillián úr - aki egész életében katona szeretett volna lenni - hiába tudakozódik hősi vendége után, elbúsulva hajtja fejét álomra, míg a hadnagy, a régi tiszt köpenybe burkolva szikár, szomorú alakját, mint a vadász a szarvaslesen, lábujjhegyen közeleg a kocsmákhoz, hol a ködös ablakon némi világosság szűrődik át, és a nagybőgő messziről hívogatólag dörög, mintha az éjszaka, a novemberi köd, lábtörő árkok és mély sarak mind azért volnának, hogy a bőgő öreg húrja kellő irányba igazítsa a tévelygőt.

Ah, éjszaka, tél felé, midőn a köd szagából még hiányzik a hó híves illata, csupán a nedvesség és olmos levegő érezhető, mint mély síroknak lehelete, az utolsó lámpást már korán estve

ellopták helyéről, és a vizes kerítések, bezárt kapuk, alvó ablakok, ijesztően boglyas akácfák szintén azt juttatják az ember eszébe, hogy teljesen egyedül baktat az alvégen - ha legalább jönne a bakter vagy egy kutya, e némaságban, ahol még a lovak sem mozdulnak meg istállóikban, és csak messziről hangzik egy tehénnek szuszogása, mindenki alszik, mintha csupán ez volna az élet célja; ködben, sárban, nedves éjszakában, a magas feszületre szegezett pléh-Krisztus lábánál megállva, egyszerre valahol messze kinyílik egy kocsmajtó, és cigányok muzsikája szűrődik kifelé a mély éjszakába: vajon ki nem indulna el ilyenkor a hegedűhangok irányába? A cimbalom minden előre tett lépésnél úgy peng, mint édes szó egy piros kendős, barna, gömbölyű menyecske száján, csalfa, hitegető, kiszámított szó, amelyet alulról felfelé vetett tekintettel hazudnak a nők, és lelket vagy szívet lopnak érte - a nagybögőbe mintha maga az öreg Mátyászkői bácsi, a szürke szakállú kocsmáros bújt volna belé, aki oly szívesen teszi a bort vendégei elébe, mintha ingyen adná! Ifjúság, élet, virágkoszorúk, a szív fenekére temetett, régen elfelejtett dalok, egykori szerelmes nők drága simulása, porrá lett virágoknak a lehelete és a gyönyörű hit a jövőben ébred fel éjszaka a magányos kóborlóban az alvégen, midőn egy ködös, párás, düledező csárdában messziről a zenészek muzsikáját hallja.

A hadnagy is így tett, és lépteit gondolkodás nélkül a „Vízkereszt”-hez címzett korcsmába irányította, ahol vasárnaponként talyigások szokták egymást bicskázni. Félelmetes hely volt ez napközben, mintha bankót hamisítana, az ablakon csúfolódva pillantgatott ki egy téglavörös arcú leányzó, a kocsmárosné szegény mindig Isten áldását várta, és lemondó szomorúsággal üldögélt a szeszszagú ivóban. Az éj azonban megszépítette a zsiványok tanyáját. A lámpások tündökölve ragyognak és sült almahéj szaga birkózik a cigányok és a tél szagával. A falusi zenészeknek olyan szaguk van, mint a vadállatnak, amely a fagyos országúton, dermedt keresztútnál a vándorlóra várakozik. Éjjel azonban minden hangásznak britannikaszaga van, mert a szivar ilyenkor többnyire ingyen van.

Kacsari húzta, öt Kacsari fiú, egyik feketébb a másiknál, a cimbalmos felesége várandós volt, a legényt tehát éjfélkor hazaküldték a Holló utcába, a banda esze, egy szürke, vén kontrás, bizonyos tisztelettel bólintott a betámolygó hadnagy úrnak - hisz csak a borbély mulatott idáig.

A borbély nagy bajuszú, szőke ember volt, a felesége beretvált a vármegyeház alatt, minden héten ki kellett dobni a segédet, és a borbély ily napokon a sárga földig leitta magát. Kacsariék úri cigányoknak tartották magukat, s félig-meddig a hadnagy úrnak kezdtek muzsikálni, amint ez a helyiségben megjelent. Savanyú bor és szolyvai víz került a töredezett márványszalra, hol hadnagyunk helyet foglalt, a nagybögős, aki eddig vörös bajuszát a falnak nyomta, és elkeseredésében, hogy borbélynak kell muzsikálni, kettőt-hármat pengetett a vastag húrokon, és titkon átszólt: - „kezét csókolom, tekintetes úr”. - A hadnagy csak néma fejbólintással válaszolt, mert mint mindig, ma este is elfelejtett pénzt tenni zsebébe. A kasziroslány után kutatott, akinek a múlt héten házasságot ígért.

Ah, most előjött a kedves, cigánypiros zubbonyka volt rajta, és fekete haja féloldalra volt fésülve. Ez a fekete, sűrű, szinte egzotikus hajzat már régen megigézte az öreg hadnagyot. A fehér nyakon gyöngé madártollak foglaltak helyet, göndörök, gyöngédek, álomba ringatók, és a mélyen fekvő fekete szemekből balvégzet, öngyilkosság hajnalban, magányos hotelszobában, jajgatva eltöltött, részeg napok és csatába indulás vágya ismeretlen ellenség ellen sugárzott a hadnagyra, aki katonaeMBER létére csupán a bort és a szerelmet vette komolyan az életben.

Hogy hívták a leányt?

Csekély nyugdíja nem engedélyezte, hogy ezt a hadnagy valaha megkérdezhesse. A hangja ellenben olyan csengő volt, mint a kápolna harangszava az őszi erdőn. A kezén mindenféle

zsuzsuk csörögtek, emlékek Nagyszebentől Pozsonyig, a városka egy stáció csupán, ki tudja, tán holnap továbbutazik a kedves?

A hadnagy ezért nagyon elszomorodott magában. A jégszürke cigány titkon az asztalához lopózott, és régi katonakorból való emlékeket beszélt nagyon csendes hangon, mintha az kettőjük titka volna. A vénember a században szolgált, és ismerte a hadnagyot víg és derűs ifjúkorából.

- Akkoriban császárszakálla volt a tekintetes úrnak - mondta, és a fülelő Kacsariak öregapjuk kijelentése után melegen pillantottak az öreg uracskára.

A szivar a vége felé járt, a bor elfogyott, amellyel a hitelnek is vége szakadt. A hadnagy hősi tetteire tökélt el magát alattomban. Megsérti szíve szerelmét, álmát, a fekete hajú leányt és a borbélyt, akinél krétára borotválkozni szokott: elsökteti a cigányokat. A banda öregapja előbb szabadkozott, később néhány katonai visszaemlékezés eldöntötte a dolgot.

- Gyertek, fiaim - mondta a hófödte kontrás, és hegedűjét a hóna alá kapta.

Az udvaron szöktek meg, régi kocsikerekek és dohos, savanyúvizes ládák között kódorogva. A jégverem nagyot dörgött a lábak alatt, egy rongyos firhang mögött keserves énekszó hallatszott, tán a téglavörös arcú leányzó dúdolgat egymagában...

A hadnagy előrement, a cigányok, mintha messzi vándorútra mennének, begombolkozva, feltűrt gallérral, a hangszereket a hónuk alá szorítva, lopva, halkán - csak a nagybögös pörölt élettársával, amint gyorsan, meg-megbotolva vitte a nehéz hangszert, hogy el ne maradjon a többitől.

- Helyben vagyunk - mondta a hadnagy a Maximillián háza előtt.

- Az első szerelmet, azt a szomorút! - mondta a banda apja a legényeknek, és a Lavotta-nóta egyszerre búsan felhangzott a sötét ablakok alatt.

Tán vannak szebb és mulatságosabb dalok, mint e Lavotta-nóta. Lehetséges, hogy a szívek és érzések nem mindig csupán e dalt kívánják hallani éjjel, álmukban, felsejkenve az éji zenétől. Ám kisvárosban, ólmos, november végi éjszakán, midőn a szív hiába eped, és a hideg sár úgy tapad a lábakra, mint a temetőn, halottak estéjén, elhalt kedveseink sírja körül - e dal nagyon hatásos a bezárt ablak alatt.

Előbb Maximillián úr ébredt fel.

Megelégedése jeléül kinyitotta az ablakot, és pisztollyal a levegőbe lőtt. Aztán, mint ki dolgát jól végezte, visszafeküdt ágyába.

A szomszédos ablakban öt gyufaszál égett el. Mindegyik leányért egy.

- Mehetünk! - mondta a hadnagy, és búcsú nélkül eltűnt az éjszakában.

A Kacsari fiúk nyomban veszekedni kezdtek egymás között az ingyen muzsikálás miatt, egy sötét sikátorban meg is ütögették a banda apját, aki hivatkozott régi katonai pályájára.

Johanna esti vendége

Misley Pál nyírségi birtokos és tartalékos hadnagy a szakaszával estefelé egy kis lengyel faluhoz ért, az előreküldött Csárdás őrmester jelentette, hogy barátságos emberek laknak a faluban, kaftános zsidók és szegény lengyelek, a falusi uraság szívesen látja úri házánál a hadnagy urat.

Az urasági ház külseje semmiben sem különbözött azokétól az elhagyott, szegény nyírségi kúriákétól, hol hajdanában a magyar földesurak laktak. Ha lehetséges, talán roskadtabb, fáradtabb volt a lengyel ház, mintha már semmiben sem reménykednék, mint a szélben, amely egyszer elviszi helyéről. - Ó, bár jönne egy jó vihar! - mondták a kimerült kapubálványok, a düledező, egykor zöldre festett kerítés, amelyből a léceket tüzelőnek elhordták, és foghíjas öregemberként szunyókált a törött kőoszlopokra nyugtatva karjait, mint vén kutya a küszöbre teszi lábát. A háztető nyilván határszéli csavargó volt azelőtt, az éhségtől, üldözéstől, bujkálástól félig megtévelyodott, és mindenféle ócska pléhdarabokat, madártollakat, képzelhetetlen rongyokat és rozsdás hordóabroncsokat gyűjtött. A kémény mellett valami sárga virág nyílott, mintha a tűznek mutatná a helyet, ahol elhelyezkedhetik a tetőben.

A háziúr akkor kapta fel a piros ujjast ingére, és miután ez mindjárt nem sikerült, nyájaskodó hanghordozással - ahogyan a pálinkát kínálják egymásnak téli utazók a szánkón - megszólalt:

- Bocsánat, eddig a legyeket üldöztem ki a szobából, így, öszfelé nagyon elszaporodnak nálunk a legyek.

Öreges, fáradt külsejű és petyhüdt magatartású férfiú volt, lehetett ötven-, de hetvenesztendős is. A szakálla és haja valamikor - talán még a nyár elején - francia festéket látott, sárga csizmája enni kért, az ujján nagy, zöld köves pecsétgyűrű, amelybe egy egész királyságnak való címer volt vésvé. Misleynek az jutott eszébe, hogy már látott hasonló urakat, valaha régen, gyermekkorában, a Nyírben, akik a végrehajtón kívül évekig eleven emberrel nem érintkeztek.

- Livinszky! - mondta az öregúr, és nyájaskodva, finoman meghajolt, mint tán fiatal kora óta nem, midőn valamely külföldi fürdőhelyen bemutatkozott az ismeretleneknek. - Tessék, százados uram, nálam vendégszerető otthont talál. Hisz már nagyon régen mondja a dal, hogy a magyar és lengyel testvérgyerek.

A szoba gerendás, de a gerendák faragottak voltak, és mindenféle sárkányok és nagy bajszú vitézek fejei voltak láthatók a faragásban. Különösen egy oroszlán látogatta száját.

- Mindjárt itt lesz a kisasszony lányom is - folytatta boldog mosollyal a falusi uraság. Kinyitotta a szomszéd szoba ajtaját, és karácsonyi kedvvel bekiáltott: - Johanna, hercegném, angyal jött a házunkhoz, valóságos arkangyal. Egy Chevalier de Saint Louis, egy magyar huszár.

- Szolgálatodra, papa - felelt egy mély női hang.

Miután a színpadias bevezetés ilyenformán sikerült, az alacsony, egyszárnyú ajtóban, amelyen vasfaragványok voltak, mintha egy régi barátcelláról emelték volna el, megjelent a ház kisasszonya. Nyúlánk és meglehetősen érett teremtség volt. A nyakán nyomot hagyott a medália lánc (,,sietségében elfelejtett mosakodni" - gondolta Misley hadnagy), de hosszú szempillái és szemöldöke erősen kormozódtak a gyors festéstől. Arca a füléig igen fehér volt, és piros folt tündöklött, mint a régi képeken. A haja sötétszőke volt, mint a lengyel mezők ősszel, a szem értelmesen, világoszölden, mintegy hosszú, unott alvásból vagy tétlenségből felébredve, reggeles jókedvvel ragyogott. Hosszú körmű, keskeny kezén barna karikán rengeteg apróság

zörgött, és uszályos, zöld ruháját bizonyosan akkor csináltatta, mikor legelőször menyasszony volt.

- Uram! - mondta, és kisleányos bókot vágott, amilyenre a lemergi apácák tanítják a növendékeket.

- Maguk bizonyosan szintén rokonai a régi uralkodóháznak - mondta Misley, könnyedén felemelkedve. - A kisasszony bizvást viselhetné a lengyel koronát.

Livinszky boldogan dörzsölte össze a kezét, mint akinek gyöngéjét találták.

- A háború szerencsés befejezése után nem is mulasztjuk el papirosainkat előterjeszteni! - szólott, és ártatlan cselfogással, mintha véletlenül tenné, egy régi kép felé fordult, amely sötétben szomorkodott a szoba sarkában.

- Mily régi kép? - mondta a hadnagy.

- Ez? - mormogta Livinszky, és a karos gyertyatartóval hol közről, hol távolról világította meg a képet. - Ez egy Ulászló, őszünk...

A hadnagy a lengyel hölgyhöz fordult: - Mily meglepő, hogy maguk még jól beszélnek magyarul.

- A nyarat határszéli fürdőhelyeken töltjük, hol a magyarok barátaink. Ah, én sok felvidéki fiatalembert ismerek Magyarországból. Például Riesz Lászlót, a podolini erdőmestert. Azt hiszem, a legjobb táncos odaát a Kárpátokon túl. Nem ismeri véletlenül?

Az öregúr egy darabig még tologatta a gyertyát a kép felé, miután azonban senki sem figyelt rá, hirtelen felkiáltott: - Gyerekek, menjünk ebédelni.

A vacsora - amelyet Livinszky ebédnek nevezett - meglehetősen körülményes hangulatban ért véget. Az öregúr mindenféle pókhálós palackokat, időtől megbarnult butykosokat és vesszőfonatú edényeket szedett elő rejtékhelyről, és a közelgő szabadság örömeire valamennyit végigkóstolta.

- Menj a szabad levegőre, papa - mondta Johanna odavetőleg, mire az öregúr egy palackkal hóna alatt elsietett.

Johanna ezután, mintha a legelőkelőbb szalonban ülne, fél mozdulattal Misley felé fordult, és melankolikusán megszólalt:

- Amint látja, anya nélkül nőttem fel. Anyám valamely tragikus véletlen folytán eltávozott a háztól... Önnek van édesanyja?

A hadnagy megcsóválta a fejét.

- Nekem senkim sincs.

- Érdekes - mormogta a lengyel kisasszony, és elmerengett. - Kedvese? - kérdezte hirtelen, és világos tekintetét a hadnagy szemébe vetette.

- Nincs. De régen, egyszer, volt.

- Úgy szeretném, ha őszinte volna hozzám, mi talán többé sohasem látjuk egymást - szólott hízalgó mozdulattal a kisasszony. - Azt sem bánom, ha tegez, ha önnek jólesik. Tudja, akkor könnyebb őszintének lenni. A regénykönyveknek már nem hiszek, az apám csupán a nőcselédeinkről tudna egyet-mást elmondani, a gavallérjaim, akik voltak, mindig hazudoztak. Amint már a nőknek szokás. Maga csatázni jött erre a tájra, jó volna, ha könnyítene bűnös lelkén...

- Én nem vagyok babonás - felelt nevetve a nyírségi uraság.
 - Ha maga elmondott nekem mindent, én is őszinte leszek - mondta Johanna, és melegen megragadta a hadnagy kezét. - Megcsalta a nő?
 - Elhagyott.
 - Nagyon szerette? - kérdezte a kisasszony, és szinte önfeledten, hangosan lélegzett.
 - Három esztendeig voltam az árnyéka. Mindig mellette, mindig vele, még álmomban is... Azt hittem, hogy azért süt rám a nap, mert ő szeret. Ha játszottam, és reá gondoltam, mindig nyertem - neki. Férje volt, és nagyon féltékeny. Badenben találkoztunk egy kerti házban, mert akkor Bécsben laktam. Aztán egyszer nem jött.
 - Szép volt?
 - A legszebb. Sohasem fogom elfelejteni. A falusi házamban éjszaka felébredek, és levelet írok neki, amelyet nem küldök el.
 - A haja, a szeme, a foga? Van olyan fehér foga, mint nekem?
- A hadnagy a sárgult, régi abroszra nézett.
- Nótákat dalolt a fülembe, és ha megérintett a fehér kezével, mintha kicseréltek volna. A fákat kéknek láttam, a folyókat zöldnek, és gyönyörű pirosnak az életet, mint a császárok ruhája. Jaj, be nagy rongy volt!
 - Én is az vagyok! - kiáltotta boldogan, magánkívül a lengyel kisasszony. - Tudja, mi az, „La Traviata”? Nos, én bukott nő vagyok. Nyáron mindig szeretőim vannak. Néha kettő is. És most menjen, ne fájjon a szíve utánam, mint az én szívem fog fájni maga után.
- Johanna felemelkedett, és a tiszt kitárt karjaiból kimenekült. Megkerülte az asztalt, és pityergő bánattal, mint egy gyermek, kinek játékszere eltörött, elkeseredve nézett a hadnagyra:
- Miért mondta, hogy mást szeret?
- Az éjszakában hirtelen trombitaszó recsent fel, a hadnagy az ablakhoz ugrott, a falu végén tüzes, fehér felhő röppent fel a sötétségben.
- A tiszt felkapta a csákóját. A viharszíjat az álla alá nyomta.
- Johanna hirtelen a nyakába ugrott, és kétszer vadul szájon csókolta a hadnagyot:
- Isten veled, az Isten oltalmazzon, te kedves, te drága... Örökké szeretlek!
 - Még egyszer csókold meg - mondta a háttérben az öregúr, és egy pohos butykost akart a hadnagy atillájába erőszakolni.

Krisztina ismeretsége

A hátszéli kastély olyan régi volt, mint a földbe ásott tallérok valamely elmúlt király fejével díszítve, és a lámpások benne úgy világítottak, mint bizonyos imádságok vagy régi esküvőről maradt angyalszárnyú eskük a bezárt várkapolna csendjében, hol égve maradt az örökmécses enyhe, rubinszerű lángja, és az orgona halkán végiglélegzik, és mint egykori sóhajtások visszhangja fölreszket egy-egy fohászból itt maradt dallam. A kastélyban egykor vadászó királyok tartózkodtak pihenő, hű ebeikkel, majd a királyfi ütött tanyát vidám és egészséges étvágyú főúri barátai társaságában, a cigányok hajnalig muzsikáltak, és messze nagy városok-

ból jöttek a táncosnők, hogy a multság hevében az asztal tetejére ugorjanak. A velencei tükör rózsaszínű látóhatárában - tán a tükröknek is van emlékezetük - mind-mind elvándoroltak a dombok mögé a kastélybeli szalon régi vendégei, s láthatatlan távolságban eltűnt a királyfi tollas vadászkalapja, és ha hébe-hóba egy régi főúr a vadászterületre vetődött, a velencei tükörben hiába kereste arcának fiatalkori mását, de még a táncosnők parfümjét is kiszellőztették már a házból.

A kastélyban egy Krisztina nevű hölgy lakott, oly finoman hervatag, mint az alapítványi hölgyek, a társalkodónője a legjobb angol regényből kivágva (a társalkodónő oly precízen játszotta Haydnt az orgonán, mintha szívében a harmóniát csak a zene tartaná együtt, nem pedig az ószilvórium, melyet napjában többször kószolgatni szokott), néhány hosszú szőrű agár tunyán nyújtózkodott, és az ebédlőben, a régi lovas sportképek szomszédságában, enyhe csendéletfestmények foglaltak helyet, a kastély úrnőjének keze munkája. A szilvák a képeken oly nemesen hamvasak, mint jó magaviseletű nő haja, az almák piros egészséggel nevettek, mint meztelen lábú parasztmenyecskék az almafa gallyain, a szőlők enyhén kékültek, mint az erdészház fedele a messzeségben, és a kökénygallyacskán hegyvidéki reggelek könnyű, felszálló ködje borongott. Krisztina is művésznő volt tehát a festészetben, mintha sosem merült volna el jóságos, barna tekintete a távoli fasor tetőzetén, hol az ősz furcsa ködsapkákkal ruházza föl a vadgesztenyék bozontos fejét.

A medvebőrök és szarvasagancsok, amelyek az elmúlt időkben szinte korlátlan tiszteletben részesültek a házban, a zsírral kent vadásztarisznyák, amelyek leginkább a rózsaszínű markizekkel berakott, aranyozott lábú asztalkán szerettek heverészni, téljáró bagariák és vadvértől foltos subák a szellős folyosóra száműzettek, ahol hosszadalmasan elgondolkozhattak a régmúlt idők, midőn deres bajuszú, dércsípte, egész napi vadászattól átfázott gavallérok teli tüdőből kurjantottak a kastély környékén, sikongó, domború falusi szobaleányok mezítláb futkostak, és széles vállú, szélmart arcú vadászlegények üldögéltek a konyha előtt, a fahasábokról leröppenő lángnyelvek vitézi fényében.

A vadászkastélyban szívesen látott vendég volt Priknyei, a falusi plébános, aki háromórányit gyalogolt a hegyek között, amíg célhoz ért, borostás, viharvert arcán fiatalkori áhítat lebegett, amint néha hegedült a hölgyeknek.

Egy őszi napon csukaszürke ruhás kapitányok érkeztek a hegyek közül, és a vezetőjük, egy ősz hajú óriás, sapkáját levéve komplementírozott a ház úrnője előtt.

- Asszonyom, háború van, és nekünk szükségünk van az ön kastélyára. Bizonytalan időre elfoglaljuk. Természetesen nem ingyen kérjük.

Krisztina fázósan burkolódzott hárászkendőjébe:

- Én tudom a kötelességemet, ezredes úr. A kastéllyal ezennel rendelkezhetnek. Én majd meghúszom magam egy zugban.

- Köszönjük a harcoló sereg nevében - felelt az öreg katona.

A kastély egyik tornyát lakható állapotba hozták, s Krisztina ide vonult társalkodónőjével - a falba épített szekrény fiókjából egy női fűző került elő takarítás közben. Krisztina messzire tartva testétől a fűzőt, megvizsgálta. Bécsi firma volt a fűzőben, és selyemmel gazdagon kivarrva. Talán a régiek közül valaki, talán egy színésznő itt felejtette. Krisztina elgondolkozott azon, hogy miféle lehet az, aki a fűzőjét elfelejti, aztán tűzbe dobálta a találmányt.

A határszéli kastély hamarosan megnépesedett. Vezérkari tisztek mutatkoztak az udvaron, telefon- és távíróvezeték építettek, tömérdek kocsi és automobil jött a hegyi utakon, és oly

sürgés-forgás keletkezett, mint egy városban. Hatalmas bádoghengerekben térképeket szállítottak, s harmadik napon a toronyból látható lett egy csomó polgári öltözetű fiatalember, akik azzal mulattatták magukat, hogy Krisztina fehér agarait ugrani tanították. Krisztina nem merészt kimozdulni a toronyból, látta, hogy a legkedvesebb kutyája, egy Evelin nevű nőtény agar, naphosszat egy macskanadrágos, zöld kalapos fiatalember társaságában csavarog a környéken. A tót szobaleányok énekelve sulykolták a ruhát a hegyi patak vizében, és az autók éjjel-nappal bögtek a hegyi úton. A kastély szinte sarkaiból kifordult, ordonánctisztek ugráltak le párolgó lovak nyergéből, az ablakok mögött reggelig égett a tömérdek lámpás, és hajnalhasadtával füstölni kezdett a kastély mögött a tábori konyha, mint egy lokomotív.

Krisztina a nyakig sáros katonákon csupán sajnálkozott, és nem féltette tőlük szőnyegeit. De a hűtlen agarat sajnálta. Ha még legalább egy valódi katonával barátkozott volna a komisz. Egy civil bagaria bakancsa körül szaglászódott, és híven hevert keresztbe vetett lábánál, mialatt az írómappáján írogatott a folyosón. Olykor próbált jelt adni, fütyenteni az agárnak a toronyból, de az ügyet sem vetett rá. Áhítatosan bámulta a civil uraságot, mintha sohasem simogatta volna Krisztina tündöklő fehérségű keze.

A határszéli hegyek, mint megannyi versenyre készülődő, óriási vasúti mozdonyok, oly bőséggel füstöltek, hogy elborították a szemhatárt, az égtől a földig húzódott a köd, és a sötét fenyves alján, mint régen megholt játékos gyerekek szemei, apró gyümölcsök piroslottak. A zöldkalapos néha mély alázatossággal felköszönt a toronyba Krisztinának, ha az úrnő boldog mosollyal körülnézett a tájon. Az agar ellenben tetten ért tolvajként a földre sütötte a fejét, és nem merészt a toronyba nézni.

Krisztina egy napon lebátorkodott a toronyból, a zöldkalapos, a mesterségesen elvadult kertben - mint a skót regényekben - bemutatkozott:

- Nyirfai Oszkár haditudósító vagyok.

- Kíváncsi vagyok, mivel babonázta meg Evelint, amely ezelőtt sohasem mozdult el mellőlem?
- kérdezte a kastély úrnője, és hangjában szeretett volna közvetlen és egyszerű lenni, sajnos, nem sikerült neki a barátságos leereszkedést eltitkolni.

Nyirfai könnyű szívvel felelt:

- A legtöbb kutya titokban szereti a csavargókat. Minden kutya a csavargó kutyája óhajtana lenni. Mintha annak volna a legvidámabb élete a világon.

- Ön csavargó?

- Körülbelül. Mindig arra csavargok, amerre háború van. Már több háborúban vettem részt.

Krisztina, mintha egy gazdátlan medveházat nézne (amely még a gavallér urak idejéből maradt itt), titokban szemügyre vette a csavargót. Nyúlánk, harmincesztendős férfi lehetett. Szürke szemében gyermekes naivság csillogott, és talán ha az ellenség elfogná, és puskacső elé állítaná, akkor is derülten, kissé szégyenkezve és ábrándosan nézne a szürke szem? Vajon mivel lehet elszomorítani?

- Van önnek felesége, édesanyja vagy nővére?

A hírlapíró nevetett.

- Tudtam, ezt fogja kérdezni. Az önhöz hasonló hölgyek mindig ezt szokták kérdezni. Megnyugtatom, mind a három van.

- És nem búsul utánuk?

A hírlapíró egy sárga virágot látott meg a kertben, mintha a kárpáti ősz gereblyéje itt felejtette volna a növényt. Keresztültört a vadmálna bokrokon, és a sárga virágot elhozta Krisztinának.

- Ez a virág azt hitte, amit bűnös úton meggazdagodott emberek hisznek, miután sikerült többször a börtönbüntetést elkerülniök, hogy örökké fognak élni. Ugyanezt gondolják az elkényeztetett, kedves, ifjú nők is, hogy mindvégig hódítók és nagyszerűek maradnak, soha ráncot nem kap az arcuk, és a férfiak csak térden állva beszélhetnek velük.

Krisztina finom arcán könnyű pirosság szaladt át, mint a szélhajtotta dudaszó.

- Én nem vagyok elkényeztetve. Örökké sem akarok élni.

A sárga virágot meglóbálta, a málnabokrok közé vetette, és elbúcsúzott Nyirfaitól.

A szürkeszemű egy másodpercig a dáma után nézett. Olyan finom és törékeny volt a hölgy, mintha valamely régi imakönyvben lakott volna tegnapig, szentképcske alakjában. A kankalinszínű haja és arcának finom bánata, mint az üveg alá zárt virágoké, a nemes orra, amely mintha hervadt gesztenyefák illatát szívna magába, és ajka, amely mintha sohasem csókolt volna, csak szép és drága és jóságos szavakat mondott ki, esetleg imádságot vagy egy halk parancsot, egy leheletet a rózsafüzér keresztjére, és kedves gyümölcse az őszi som... De a cipője hegyes, franciás sarka, a bokája különös metszete és a szalag a lábán, amelynek csokra olyan kacéran volt megkötve, mint a táncosnők lábán, Nyirfai Oszkárt újabb gondolatokra terelték.

Pontosan látta, hogy az úrnő a kastély melléklépcsőjén eltűnik, de az eltűnés után még egy perc múlva is látható volt egy szegély puha, teaszínű nagykendőjéből. És mintha gyöngén rizsporzott hajának fodra sem ment volna fel egyenesen a lépcsőkö.

A kastélyban nagy sürgés-forgás keletkezett. A bádoghengerek bibliai bőséggel foglalták el helyeiket a kocsikon, automobilmek zihálva sorakoztak a hegyi úton - parancs érkezett a továbbvonulásra.

Krisztina sokáig álldogált a torony ablakánál, amint a gyors készülődést nézegette. Már elbúcsúzott az ezredes, a tót szobalányok vörösre sírt arccal kefélték a legények csizmáját, a kifogástalan angol társalkodónő egy rézvörös arcú sofőrrel halkan, angolul beszélgetett, szinte elállva az automobil útját. Az a neveletlen ember még talán el sem búcsúzik? Pedig az eldobott virág azóta a kertből valamely úton a Krisztina mellére került.

A vezérmobil, köpenyeges tisztekkel megrakottan, bűgva indult a hegyi úton.

Krisztina előkereste a teaszínű kendőjét - ez volt rajta, midőn a virágot kapta. Kétszer-háromszor kinyitotta az ajtót, mindjárt elindul, hogy ő keresi meg a hírlapírót... De az már jött, rövid, zöld suba volt rajta, és bárányszőr sapka a fején.

- Asszonyom, elbúcsúzom. Szép volt, és jó volt minden, nagyon sokat szerettem volna önnek még mondani. Azt hiszem, megértettük egymást, mert lelkileg rokonok vagyunk.

- Lelki rokonok? - felelt Krisztina, és sóhajtott.

- Azt akarom mondani, hogy vigyázzon az agarára. A kutjának az a rossz tulajdonsága van, hogy nagyon szeret csavarogni. Szeret gazos helyeken hemperegni, és bebújni minden róka-lyukon, ami csak útjába akad.

- Vajon látjuk-e egymást valaha? - kérdezte Krisztina, és a sárga virágra nézett, a keblére.

- Itt nagyszerű lehet a tél. Talán olyan, amit a költők fenségesnek szoktak nevezni. Gyönyörűen hangzik a szélvihar. És most isten önnel, asszonyom.

Krisztina sokáig őrizte az őszi virágot. Gyakran, midőn hátrafont kézzel sétálgatott a vadászkastély termeiben, elgondolta, hogy és miképp lehetett volna... Mily ostobaság volt várni, míg az őszi virág elhervad. A hosszú téli estéken, midőn csakugyan gyönyörűen zúgott a szél, ollót vett elő, és sárga virágokat vágott papirosból.

Utolsó szivar az Arabs Szürkénél

Verbénai, vagy egy pesti polgár megtérése

Verbénai, egy puszkaporos arcú agglegény, Pesten, a háború alatt is csak az esti órákban hagyta el Koronaherceg utcai lakását, ahol műtárgyai, képei és választékos könyvei között oly magányosan élt, mint a remeterák a tenger fenekén.

Pontban hét órakor gumitalpú cipőjében, télen szénszagú bundájában, nyáron heliotroppal fecskendezett, selyembélésű fekete felöltőben, vékonyra csavart esernyővel kezében, hód-sapkában vagy panama kalapban (az időjárás szerint), mindennap más nyakkendőben és más nyakkendőbe való tűvel, frissen mosott szarvasbőr kesztyűben elhagyta lakását, miután sohasem mulasztotta el a házmesterné tudomására hozni eltávozását. (Húsz év előtt kiraboltak egy lakást a szomszédban, Verbénai azóta óvatos volt.) A Szervita téren belépett a virágosboltba, és az ősz hajú és rózsapiros arcú boltosné mindennap ugyanazon mosollyal tűzte fel a fehér szegfűt, amelyért évenként egyszer, újesztendőkor szokott fizetni Verbénai. Egy selyemkereskedés kirakatában tetőtől talpig megnézte magát, aztán egyforma léptekkel indult el mindennapi sétájára.

Ő szerette Pestet, mint egy unatkozó utazó, aki néhány nap könnyű eltöltésére érkezik meg a városba, s kedves élménynél, esetleg egy tavaszi kalandnál egyebet nem akar emlékebe elvinni. Évtizedek óta nem ismerkedett meg új emberekkel, tehát nem is ismerte őket. Legfeljebb annyit tudott az új világról, hogy mostanában lármásabban, kihívóbban és tolakodóbban viselkednek az utcán az emberek, mint azelőttiben. Nagyon megrettent volna, ha véletlenül ismeretségre kényszerítik azok az elszánt arcú, amerikaiak vagy angolnak öltözött fiatal emberek, akik látszólag minden cél nélkül kóvályogtak a belvárosban, nőket kísérgettek, ruhásboltok előtt ácsorogtak, s egymást öklelő tekintettel nézegettek. Verbénai úgy vélte, hogy többnyire a Krisztus vallásában születtek, de bár inkább lettek volna zsidók, hogy Verbénai régi pesti patrícius módjára szidhatná őket. „Vajon hol nevelték ezeket az urakat, hogy semmi udvariasság, szerénység és finomság nem észlelhető a magaviseletükön? Vajon már bezárták Kalocsán a Jézus-társaságbeli atyák nevelőintézetét vagy Pesten a kegyesrendiek gimnáziumát?” - morfondírozott magában Verbénai, midőn a keskeny belvárosi utcákon meglökdösték az atléták.

Nagy megkönnyebbülése volt, midőn a háború kitörésével az erőszakos fiatalemberek száma megfogyatkozott, bár véglegesen sohasem tűntek el a Váci utcából.

Ámde itt maradtak a nők, akiket Verbénai éppen úgy nem értett már, mint a férfiakat.

Valamikor ő volt az a rendes, előkelő fiatalember Pesten, akihez szívesen feleségül adtak volna bármely kisasszonyt. Verbénai ellenben már akkor is unatkozott a bálokon, a házi estélyeken azokat az asszonyokat tisztelte, akik az édesanyjának voltak barátnői. Nem merte elhinni, hogy valcerozó, jégre járó, huszártiszt után bolonduló, raccsoló és előkelő Tricsikból, Pancsikból, Ferrykből (amint fiatal korában többnyire a pesti hajadonokat nevezték) valamikor éppen olyan erkölcsös öregasszonyok lesznek, mint anyáinkból. Ő a nőkben az elmúltakat rajongta körül álmaival - a régi, diadalmas nőket, akik miniatűrökről, pasztellképecskékről, medáليونokból

nézegettek reá otthonában, bizonyosan valamennyien Szent Lajos leányai vagy Mária Terézia unokái - egy mai nő arcképéről el sem képzelhette, hogy azt férfiú a szíve felett viselje.

És még egy különös dolgot tapasztalt utcai sétáiban. Midőn májusi est volt, és a budai orgonák illata átszállott Pestre a rác templom angyali üdvözlétének haranghangján, és a pesti tornyokban is oly szorgalmasan szólaltak meg a harangok, mintha csupa vallásos ember lakna a városban - vagy a téli alkony Váci utcái, ibolyaszagos ködében, amely ködön úgy piroslottak át a gázlámpák és a boltok villanyos fényei, mint élni vágyó asszonyszemek, úgy suhogtak a selymek a pesti nőkön, mint moszkvai nagyhercegnőkön, a fejüket oly előkelően tartották, mintha nem is ők lettek volna azok, akik délután a tyúkszemüket metélték a konyhaszéken, és olyan megvetéssel nézték végig a bódorgó öreg gavallért, hogy az keresztet vetett utánuk, majd csúfságot eszelt ki felőlük, amely csúfság tulajdonképpen a természet rendje -, Verbénai sétái közben azt tapasztalta, hogy az utolsó évtizedben a zsidó nők szebbek lettek a városban, mint a keresztények. Azok a húsvéti, barkatestű, gellérthegyi búcsúk mézeskalács szívéhez hasonló arcú, vadfü hajú hölgyek, akik vasalt fehér alsószoknyában (amely a lábat elfödte), otthon varrt fehéreneműben és ruhában, valamint kék, fehér szegélyű gyűrűvel az ujjukon itt valamikor a pesti férfiakat bolondították, az első áldozásnál nyakukban akasztott keresztet holtuk napjáig viselték, és a legtisztább nőnek is némi házikenyer illata volt, és az ujjak között morzsákat, hajszálakat szerettek gyúrni - ezek a nők nem tartottak lépést a divattal, nem szépültek elég gyorsan, s így hervadtabbnak látszottak, mint a friss, éppen most élni vágyó és ruganyos, városi zsidó nők, akik faluról vagy kisvárosból kerültek Pestre, és a patrícius nőket lepipálták öltözködésükkel, szépségükkel, mohó szemükkel, meglepő intelligenciájukkal. Ezek a nők tudták azt is, amit azelőtt csak a Flóra-terem hölgyei tartottak birtokukban - hogyan lehet mesterséges fogásokkal izgatni a férfiakat. Ruházatban, hajviseletben, a cipő alakjában, a lépéseikben, s fejtartásukban: egyetlen cél a férfiak örökös nyugtalanítása. Ők már nem a Gyapjú utcai német színházban vagy a Beleznay kertben tanulták a dalokat, amelyeket a férfiak fülébe lehet döngicsélni. Nagy Ignác helyett francia könyvet forgatnak, igaz, hogy keveset értenek belőle; az utcán angolul beszélnek a társalkodónővel: de szívből csak a Wertheimer kávéház lengyel színtársulatánál mulatnak. Telve vannak névtelen, kimondhatatlan vágyódással a kultúra, a kiválóság, a feltűnő műveltség iránt, egy-két sort elolvasnak minden divatos regényből, élni, élni, élni, hamar elfelejteni a keserű kalandot. A legboldogabb még az közöttük, aki vágyai kielégülését megtalálja abban a tényben, hogy a József utcai vörös torony alatt szenteltvizet hint a hittérítő páter fejére. De a legtöbb még Debussy zenéjében sem talál megfelelő kielégítést névtelen vágyakozásában.

Verbénai esti sétáin, mint a régi nők lovagja és hátrahagyott megbízottja, szemügyre vette az új toaletteket és kalapokat: a háború alatt mind nyugtalanabban ért vissza szállására. Nyugtalan-kodva sétálgatott műtárgyai, festményei között, amelyekre kétszeres gonddal vigyázott azóta, mióta a hadimilliomosok vásárolni kezdték a hamis és valódi antik tárgyakat, az elmúlt korok divatjait, ócska szekrényeit, oltárterítőit és krinolinrongyait.

Mindaddig nem tudott lecsillapodni, amíg néhány Chopin-művet el nem játszott zongoráján, amely oly halkán szólt, hogy szinte csak egyedül hallotta a fojtott hangokat. Gömbölyű szeme eleinte vadul kereste a hangjegyeket, fehér kezei indulatosan nyomultak a billentyűkre, amíg lassan-lassan megnyugodott, fáradtan lehajtotta fejét, és megérezte az élet hiábavalóságát. Egy régi könyvet vett elő a polcra - hol egy eredeti Thackeray-kiadást, amelyet bohó angol rajzoló tollai varázslatossá tettek, vagy Petőfi első kiadását, mert mindenből csak a primőrt szerette, a szilvából is - kanapéjára dőlt és apránként elfelejtette az alatt fojtogatott várost, amelynek torkán mind keményebbeket markolt a háború. Már csak egy óráig volt szabad muzsikálni a városban, a táncosnők rikoltozva, sorsukat átkozva, lumpok és cigányok káromkodva vonultak ki a mulatóhelyekről.

Verbénai lefekvés előtt, midőn az elképzelt világokból, regényírók, költők szigetjeiről ismét visszaérkezett, elgondolkodva vetett pillantást az alatt elsötétülő városra. Ilyenkor mintha megbocsájtott volna Pestnek, amint a lámpások éjféltájban elaludtak. „A legnagyobb kócsagtollat sem lehet tovább mutogatni a hotel ebédlőjében; a legorcátlanabb tangótáncos gavallérokat is kilöki a spelunkából”¹⁰ - gondolta meglehetősen. Bizonyos elmerengéssel hajtotta fejét a párnára. Ilyen volt Pest, mielőtt elnépesítették az új emberek, a lármás, kocsi-kerékbe kapaszkodó ügynökök, lihegve élő nők. Amikor még a régi belvárosi patríciusok voltak urak a városon, és kilenc órákor aludni ment a lakosság. Még az első kenyérjegynek és hústalan napnak is örült. Nem bánta a dolgot, legalább nem eszik annyi húst a nép. Beköszöntött a tél, és az öreg gazdasszony nemegyszer tehetetlenül, üres kosárral tért vissza a piacról. Mindent megvettek az orra előtt a gazdag emberek. A szén elfogyott, és a lakás hideg volt. Verbénai befőttes vacsorázott, és gúnyosan pillantott ki az elsötétülő városra. „Megérdemelték!” - dörmögte.

Amint a nyomor és nélkülözés erősebb hangokat hallatott a városban, hogy jól elzárt lakásán is meg lehetett hallani, Verbénai elhatározta, hogy többet forgolódik az utcákon, hadd lássa saját szemeivel Isten büntetését Pest-Ninive felett.

Vendéglőbe járt vacsorázni.

Eleinte azokat a kiskorcsmákat kereste, amelyeknek létezéséről ifjúkorában tudott. Végigjárta a Belvárost, hogy felfedezze azokat a paradicsomi helyeket, ahol jól és ízletesen s olcsón lehetett étkezni. Ahol kitűnő sört, pompás bort mértek. Törzsasztalok voltak és muzsikáló órák. A vendéglőssel kezett fogott, és összeráncolt homlokkal tudakozódott a vacsoráról; Anton, a csaposlegény már hozta a trafikból a megválogatott virzsinia szivart és az esti lapot.

Verbénai csalódása napról napra növekedett. Részben nem találta helyükön a drágalatos kiskorcsmákat, részint idegen arcok, hideg konyhák, ehetetlen ételek, rossz sörök és borok fogadták. Fizetésnél majdnem öltre ment a pincérrel.

- Mindenki rabló lett Pesten? - kiáltozott, és felindulva ért szállására.

A régi kereskedői, hol évtizedeken át vásárolt inget, ruhát, kalapot, sétapálcát, cipőt, egymás után megbolondultak, s felkérték, hogy ne látogassa többé őket, mert nem szeretik a botrányt boltjaikban. Nincs többé angol posztó, párizsi illatszer, londoni kalap, lyoni selyem. A kis termetű belvárosi suszter, aki huszonöt éve varrta cipőit, bezárta előtte a boltját.

- Úgysem fizeti meg az árát a tekintetes úr - kiáltott az üvegajtó mögül.

- Kutya! - felelt Verbénai, és amit soha életében nem tett, felemelte velencei faragású sétapálcáját, és bezúzta a suszter ablakát.

S otthon megállapította magában, hogy a kereskedők kapzsisága oka a háborúnak. S ezt néhányszor meg is mondogatta azoknak az ezüstfejű belvárosi kereskedőknek, ahol már az apja is vette az ingét és a szárnyas kabátját.

Verbénai külsejében apránként némi változások történtek, amely változásokat szégyenkezve vallott be a tükör előtt, de még azt hitte, hogy az emberek nem veszik észre a dolgok állapotát. Például kezdett két napig viselni fehérneműt, mert nem volt szappan. Eleinte undorodva vette föl a gyűrött inget, de később megszokta. Nem borotválkozott már mindennap, mert a borbély drágább lett. S dühében lemondott a kabátja virágjáról, mert felemelték az árát. Elhatározta, hogy megküzd a kereskedők kapzsiságával. Nem varratott tehát sem cipőt, sem új ruhát. Szép

¹⁰ spelunka (Spelunke): lebuji

szárnyas kabátjai kifényesedtek, elkopadoztak, fehér mellényei többé nem voltak kifogástalan tisztaságúak, lábbelijét otthon javíttatta, és foltot foltra hányt.

Ha már azelőtt embergyűlölettel járt-kelt esti sétáin a háború előtti Pesten, elkeseredettsége most napról napra növekedett. A fal mellett óvatosan suhant tova a félig megvilágított utcákon, mintha a saját maga nagyapja volna, Pestet löveti Hentzi generális, és az ablakokat nem szabad kivilágítani. A nőket csupán fél szemmel nézte madárijesztő kalapja alól. Keserű kortyokat nyelt, midőn észlelte, hogy a szoknyák mind rövidebbek és mind költségesebbek lesznek Pesten. (A régi világban olykor vásárolt egy-egy blúzocskát, kalapocskát szegényebb nőismerőseinek, akik lelkesen hallgatták műtárgyai eredetét vasárnapi délutánokon. Ez apró ajándékokat már az első háborús áremelkedésnél beszüntette. Némi büszkeséggel vallotta be önmagának, hogy nem ismer olyan nőt Pesten, aki a háborús, drága kalapot megérdemelje. „Miért nem járnak a régi ruháikban és ódon kalapjaikban! Vagy hajadonfővel?” - kérdezgette, midőn az újságban azt olvasta, hogy egy női ruha ötszáz pengőbe kerül, egy kalap száz forintba.) Néha, hogy kínzó éhségét csillapítsa, be-belépett egy előkelő szállodába, és ha nem öntötte el az epe az étlapon található áraktól, későbbben bizonyosan rosszul lett a gazdagok, a háború milliomosainak látványától, akik gondtalanul dobálták itt a könnyen szerzett pénzt. Milyen hangosak, cigánymuzsikások, szinte büntől füledtek voltak ezek az éttermek. A nők csaknem az asztalra rakták kétszáz koronás lábbelijüket, az urak selyembélésű frakkban ültek. Egy öreg pincér, aki fiatal korában a város egyik első gavallérjának ismerte Verbénait, most „kenyeresfiú” lett vénségére a Belváros nevezetes hoteljében, Verbénai háta mögé sompolyogva, halkán és elkeseredetten adott felvilágosítást a jókedvű vendégekről, akik már leülték büntetésüket, vagy ezután kerülnek börtönbe mint a háború csalói. Verbénai az ékszerektől ragyogó, festett hajú és alig felöltözött nőket elfelejtette otthonában, de nem ment ki a fejéből, hogy miért nem katonák a hadimilliomosok?

Napról napra érezte, hogy ez a háború, melynek kezdetben kárörvendezve örült, halálát fogja okozni, ha még tovább tart. Véget kell vetni a háborúnak, hogy visszatérjen a régi boldog világ, amelyben ő tiszteletre méltó, előkelő úriember volt, nyugodtan és finoman élt, páholyból nézte a műveletlen, finomtalan embereket... Nyugtalankodva, sóhajtozva vette kezébe reggel az újságot: még mindig háború van. Estefelé, ha rossz napja volt, undorodva kiment a lármás, tolakodó Nagykörútra, és Az Újság kirakatában megnézte a vezérkar napi jelentését: még mindig háború van.

Egy napon néhány régebbi képét akarta felakasztani a falra. A képek eddig a padláson heverték, és most kitisztította őket. Gyönyörködve nézte a halottivá lett, szélmalmos tájképeket és régen elment emberek arcvonásait. Névtelen festő művei, de a világ, amelyet rajzolt, még a boldogok világa volt.

És ezen a napon történt vele egy megfejthetetlen, furcsa esemény.

Kora délután elindult, hogy a festmények felfüggesztéséhez szükséges szeget megvegye a városban. A régi kereskedőjét természetesen elkerülte, hisz azzal már régen összeveszett. A Józsefvárosba, majd az Erzsébetvárosba járt vaskereskedésekbe, hogy szeget vásároljon. És mindenütt azt felelték, hogy a háború alatt elfogyott a szeg.

Verbénai először némán, gondolat nélkül folytatta hiábavaló vándorlását, csak a szívében érzett különös szorongást.

Mikor a tizedik vaskereskedésben a szemébe nevettek, csendesen azt kérdezte a hátát mutató kereskedőtől:

- És ha valaki felkötni akarná önmagát, akkor sem volna szeg?

- A háború alatt nemigen - felelt a boltos. Verbénai ebben a percben érezte, hogy céltalanná, reménytelené váltott eddigi élete. Mindent elvett tőle a háború, még a szegeket is, amelyekre képeit akasztaná.

Legyen vége hát mindennek, ami volt. Új életet kell kezdeni, a háború ellen - gondolta magában.

És midőn ez elhatározása kialakult lelkében, ismét oly kárörömet érzett, mint a háború kitörésekor. Frissen, boldogan sietett hazafelé, és már arra eszmélt, hogy milyen más lesz megint a világ képe körülötte, ha vége lesz a háborúnak. A hadimilliomosokat viasszaszorítják műveletlenségüknél fogva érdemelt helyükre, az asszonyokról letépik a selymet, a cifra rongyokat. A piszkos suszter megint alázatosan köszön. A boltos az ajtóban várja. A vendéglős elébe siet. A virágáros asszony finomkodva mosolyog. A kofa nem szemtelenkedik a piacon. A kardcsörtető főhadnagyok csendes bankhivatalnokok lesznek. A lerongyosodott középosztály ismét összeszedi magát. Az intelligencia, a műveltség lesz az úr a világon. Ha elmúlik a háború.

Érezte, hogy itt van az idő, amikor szemlélődő, boldogtalan, tunya életének véget kell vetni. Tenni kell valamit.

Egy terv motozott már régen a fejében, amelytől a mai napig idegenkedett. Tudta, hogy a műtárgyak, a képek ára hallatlan mértékben emelkedett a háború alatt. Eladja a képeit borsos áron a hadimilliomosoknak. És a befolyó pénzen - békét vesz. Hadikölcsönt jegyez, a háborúnak adja vagyonát - a háború ellen.

Verbénai ez éjszakán sorban elbúcsúzott a képeitől. Megcsókolta őket, mint az anyja a háborúba induló fiát.

- Menj, gyermekem, légy a haza szolgálatában - mondotta megilletődve.

A képkatonák sorakoztak a földön, ahová egymás mellé álltak. Volt közöttük hadnagy, kapitány. Egy valódi Munkácsy-vázlat volt a király.

- Holnap útra keltek, édeseim - mondta az agglegény remegő fájdalommal, de érezte, hogy belehalna, ha másképpen cselekedne.

Reggel megjelent az újságokban a hirdetés, hogy Verbénai István (IV. Koronaherceg utca **) eladja műtárgyait és képeit. Található egész nap.

Utolsó szivar az Arabs Szürkénél

Az ezredesnek aznap agyon kellett lőni egy embert, a Kaszinó megbízatásából, miután a velszi herceg látogatásáról elnevezett Angol szobában így döntöttek az urak.

A párbajt délután tartják meg a kaszárnnyában, annak az embernek, aki a Kaszinót megsértette, nem szabad élve eljönni a hely színéről. Az ezredes vállat vont. Jó, hát majd belelövök az újságíróba - mondta egykedvűen. De közben nagyon megéhezett. Éppen csak annyi volt izgalma, amely a halálos párbaj napján elfogta. Fertelmes, soha nem érzett éhség vett erőt rajta. Éhes volt a gyomra, éhes volt a szája, félálomban forgatta a nyelvét, szájában soha nem érzett, soha el nem ért ételek ízeivel. Azt mondták neki, hogy az az újságíró, akit a Kaszinó Angol szobájában halálra ítélték, és az ítélet végrehajtását rábízták, az ország legjobb céllovója: az újságíró olyan koldusszegény, hogy tepertőt vacsorázik esténként, papirosból, tíz körmével, a sót mellénye zsebében tartogatja, és a retek, hagyma az íróasztala fiókjában várja, amíg a

tepertőt elfogyasztja, jó borra persze nem telik neki, ezért messzi utakat tesz meg, amíg valamely olcsó korcsmát elér, ahol hideg bort lötythet égő gyomrába.

Az ezredes, aki legfeljebb annyit szokott gondolkozni az élet és halál dolgai felett, mint egy bástya a sakkjátékban, fertelmesen megéhezett, és olyan gusztusok vettek rajta erőt, mint asszonyokon szokott bizonyos állapotokban. - Végül még meszet eszem! - morfondírozott magában az ezredes.

Civilben volt, bő esőköpönyeg volt rajta, kanárisárga cipője nyikorgott, boternyőt vitt a kezében, benézegetett a csukott fiákerekbe, mert azt hitte, hogy álruhájában onnan nem ismeri fel őt senki, amint a párbaj előtt némi bolyongást tett az esős városban. Ezt az órát úgysem mondja el soha senkinek, azért bizonyos habozás után, körültekingetés, gyanakodások után végül csak elszánta magát, és beugrott egy külvárosi hentesüzletbe. Őszülő bajszának egykedvűen köszönt a hentesné - az a mindenkori hentesné, a maga zsiradékos ruhájában, fehér kötényében, könyökig felgyűrt ruhájú, pállott karjaival. Az ujján a karikagyűrű már elég mélyen be volt növe, tehát régi háziasszonynak számított, mint ahogy a faderekakban is elmélyednek a tavaszok jeggyűrűi. A tepertő éppen frissiben párolgott, szagoskodott, ingerkedett a hentesné apró orra előtt, és az ezredes a tepertős tátra mutatott.

- Egy fél kilóval - mondja az ezredes.

- Az sok lesz, uram - szólalt meg most az asszony olyan intelligens hangon, hogy az ezredes meghökkent. - Ebből a tepertőből elegendő néhány dekával is, így uzsonna idején. Különben nem állnék jól gyomra állapotáért. Nem könnyű étel.

- Adjon tehát hús kracár árát - felelte mogorván az ezredes, aki nem szerette maga körül az okoskodásokat. A hentesné verseskönyvet vett elő, amelyből kiszakított néhány lapot, hogy stancilít formáljon belőlük. Az ezredesnek eszébe jutott az ő újságírója. Azt mondják, az is verseket ír.

- Miféle versek ezek? - kérdezte, mintha álruhájában álfoglalkozású embernek akarna feltűnni, itt, a hentesné előtt.

- Járt ide egy császárszakállas öregúr, aki verseskönyveket hordott nekem. Ismeri talán. Vajdának hívták... Vajda Jánosnak.

- Ismerem - felelt elpirulva az ezredes, most nem mondott igazat. De csak nem állhat sokáig diskurzusban egy Üllői úti hentesnével.

A hentesné még válogatott néhány húsos zöldpaprikát is egy kosárból, nagy darab barna kenyeret szelt le. - Csak tessék eltenni - monda jólelkűen, mialatt a papirosba burkolt csomagokat átnyújtotta az ezredesnek, hogy az esőköpenyege belsejében elhelyezze azokat. Az ezredes maga sem tudta, miért engedelmeskedik ennek a sohase látott asszonyszemélynek.

- Aztán miféle korcsmában lehetne ezt el fogyasztani? - kérdezte bizonyos leereszkedéssel.

- Itt van a közelben az Arabs Szürkéhez címzett korcsma. Egy simli meg egy cigány van a cégérébe festve. Csak tessék nyugodtan odamenni: ott adnak sót is, bort is - mondta a hentesné, és már elgondolkozva nézett ki a nyitott ajtón, mintha újabb vevőket várna.

Az ezredes vadászkalapjához emelte a két ujját, aztán boternyőjét lóbálva kiment a hentesboltból, s alig vette észre, hogy már odabent is ül az Arabs Szürkéhez címzett kiskorcsmában. Az embernek csak az első lépést kell megtennie a züllés útján, a második lépés már természet-szerűleg következik. Az ezredes, a Kaszinó tagjai valóban még álmában sem gondolhatta, hogy valaha az Arabs Szürke vendége legyen. Hallotta ugyan néha a Kaszinó társalgójában, abban az ünnepélyes teremben, ahol még a bőrfotelek is bronzból látszottak öntve lenni, nemcsak a

kandalló díszei, hallotta is, hogy a fiatal grófok milyen mulatozásokat csaptak némely reggel bérkocsisokkal a külvárosi korcsmákban, ahol verkliszó mellett megtáncoltatták a konyhai személyzetet, de ő a maga részéről sohase gondolt arra, hogy ebben az életben valaha egy ilyen külvárosi korcsma vendége lehessen. És íme, most itt ül; veres terítékű asztal mellett, fekete nyelű kést és villát, valamint porcelán tányért tesz elébe egy felgyúrt ingujjú legény, aki voltaképpen csak azért él, hogy a söröshordót fél kézzel felemelje, ha majd megtelik a korcsma látogatókkal.

- Hogy hívnak, fiam? - kérdezte az ezredes atyai hangon.

- Jánosnak hívnak - felelt a legény minden jelentőség nélkül.

- Mohát, János fiam, tudd meg, hogy én még ma agyonlövök egy embert, akit sohase láttam, akit nem ismerek, akit elembe állítanak, mint egy sajbát¹¹ a katonaságnál.

A Jánosnak nevezett legény talán nem is értette meg az ezredes szavait, mert voltaképpen már hosszabb idő óta várakozott a friss csapolásra, csak a klinikai szolgák megérkezését várta. Ezeknek az egyenruhás embereknek a megérkeztével adatott meg arra nézve a jel, hogy érdemes a hordót a szokott ceremóniák közepette csapra verni. A lókereskedőknek, akik az egyik sarokasztalnál kártyáztak a természetes korcsmáros vezetése mellett, amúgy is inkább spriccer kellett, mert azt maguk mellé állíthatták a székre, és a szivar- vagy pipahamut akkor halászhatták ki belőle, amikor éppen akarták. Az a néhány „futó” vendég, bérkocsis, akinek erre volt fuvarja, hullaszállító kocsis, hivatalos kézbesítő postás, lóvasúti, akinek éppen erre volt dolga, amúgy sem szokott mást inni, mint bort, mert a borban több az érték, mint a sörben. Csak a klinikai szolgák jelentették a komoly sörözőket, akiknek volt elég idejük a sörök elfogyasztásához, és a sörök mellett szokásos beszédek meghallgatásához - mert odaát amúgy is befejeződött a mindennapi boncolás, az életunt tanár véglegesen megmosta a kezét, megcédulázta a hullákat, amelyeket már végleg el lehetett temetni, míg másokéra talán holnap is szükség lehet, hogy az ördög vinné el a szokásukat. Mondom, a klinikai szolgák huzamosabb látogatóknak ígérkeztek, miután dolgaikat elvégezték. János tehát mit sem felelt az ezredesnek.

De talán az ezredes nem is várt feleletet, mert szótlánul kiteregette maga előtt a tepertőt tartalmazó papirosokat, a hűvös zöldpapríkákat, nagy élvezettel szelt a barna kenyérből, és azon a ponton volt már, hogy hozzákezdjen a falatozáshoz, amikor János megint előlépett a mérőasztal mellől.

- Sört vagy bort? - kérdezte vakmerően.

- Egy jó korsó sört - felelte az ezredes, pedig a szívbillentyűi miatt egy katonaorvos eltiltotta neki a sörivást. János bólintott, mert tudta, hogy még egy korsóval kell lenni a tegnap megcsapolt hordóban. És már indult is a csap felé, amikor hirtelen megállott. Nem, mégsem adhatja oda az ezredesnek ezt a tegnapi sört, mert azt voltaképpen egy környékbeli házmeszternek szánta, aki elcsapott a kezéről egy leányt, de azért minden este ideküldözgeti sörért a kisfiát.

Tessék inkább bort inni - mondta János visszakiáltozva az ezredeshez.

Az ezredes felfortyant:

- Volt maga katona? Így tanítják manapság a katonákat? Sört kértem, sörre van kedvem. Azt a...

¹¹ sajba (Scheibe): céltábla

A hullaszállító kocsisok és más alkalmi vendégek az ezredes asztala felé pillongtanak, aminthogy a söntésben és szalonokban egyformán szórakozásuk az embereknek a hangos szót meghallani. Aki hangosan mer beszélni, az nem lehet mindennapi ember.

- Gib im,¹² János - mond most a gazda, aki valamely bonyolult kártyapartiba volt elmélyedve. - Gib im - kiáltotta, és a kezében tartott kártyával nagyot ütött egy másik kártyára, amely véletlenül az asztalra, a kék abroszra került. Az ütés után fürkésző pillantást vetett az ezredesre, aki az ő korcsmájában hangosan mer beszélni. A gazda valaha fiákermester volt, elég jó emberismerete volt, de még az ő tekintete sem ismerte fel a Kaszinó tagját a sárga cipős zsentlémenben. - János tehát a hordó többszöri megdöntésével kicsapolt még egy korsóval a tegnapi hordóból, aztán a csapot erőművészettel kirántotta a hordóból, és a csap alatti maradékot a lyukon át kiöntötte egy edénybe, amelyet majd talán mégiscsak megmenthet az ellenséges házmester részére, aztán elrúgta a hordót, mintha arra többé ebben az életben semmi szükség nem volna. Hiszen ott volt már az új hordó a mérőasztal alatt, a klinikai szolgák bizonyosan megörvendeznek neki, és beváltják ígéretüket, amelyeket Jánosnak tettek arra nézve, hogy falusi sógorasszonyát, aki egy régi pattanását akarja meggyógyítani, majd gondjaikba veszik.

Az ezredes pedig ezalatt a tíz ujjával eszegette a tepertőt. Egyik keményebbre volt sülve, a másik lágyan omlott el a szájában. Mint az élet - gondolta magában az ezredes, és eszébe jutottak a mindenféle fiatalkori évek, amikor vidéki garnizonokban szolgált, és tisztiszolgájával a hónap vége felé titkon tepertőt hozatott a hentestől, otthon maradt, mintha már hadnagy korában is törzstiszti vizsgára készülődne, ahelyett hogy követte volna bajtársai példáját, akik a nem fizetett vacsorához a nagyvendéglőben azért ittak meg annyi pezsgőt, mert a puszta vacsorakontót szégyelltek volna. Pezsgős számlával garnírozni a hitelt: ezen igazán nem lehetett megütni senkinek. Még borotválkozni is megtanult, mint mondá, csak azért, mert idegen kezét nem ereszt közel az arcához. A sámfákat maga verte be a csizmáiba, mert a legénye ügyetlen volt. A finom bajuszpedrőt pedig elzárta a szekrényében, mert a tisztiszolga szemében egyszer alattomos pillantást vett észre a bajuszpedrős skatulya felé. Ó, ezek a régi tisztiszolgák még arra is hajlandók voltak, hogy az orvosságot bevegyék a gazdájuk helyett, de a bajuszpedrős skatulyának ellenállni nem tudtak.

Az ezredes evés közben megemelte a söröskancsót, és gyanakodva az ablak felé fordította:

Bizonyosan az a kófic is, akit ma a másvilágra küldök, ilyent iszik, mert jobbra nem telik neki! - gondolta magában az ezredes, behunyt szemmel hajtott fel a korsóból, mintha ama kófic lelki üdvösségére inna.

S az ezredesnek ízlett a sör. Isten tudná megmondani, hogy mi az íz, amely az állott sörből fakad. Mintha a komló virágozna benne, mintha csillapítana, mérsékelne, jóllakatna ízével. Az állott sörnek éppen úgy vannak kedvelői, mint a frissen csapolt sörnek. Miért isszák némely vidéken „csizmából” a sört, miután azt felhajtani amúgy sem tudja egyszerre senki? És az igazi sörivők, a rendes emberek miért nem kapnak mohón a frissen csapolt sör után, hanem kívárlják megüledését, miközben elgondolkozó szemmel nézik a kriglit? Van valami rejtély a sör körül, amely rejtélyre voltaképpen sohasem jó rá emberfia. - Ilyenféléket gondolt magában az ezredes, miközben a keserű sörét iszogatta, a tepertő apróságait felszedegette, a zöldpaprika szára körül még mindig felfedezett apró, kis húsos darabocskákat, amelyeket onnan kivagdalni nem volt utolsó élvezet. És a barna kenyér majdnem olyan tüneményes volt, mint az egykori prófunt, amelyet valahol, valamerre egy hadgyakorlaton evett, és a prófunton megéreződött a

¹² Gib im (Gib ihm): adj neki

nyergek és lószerszámok szaga. Most már barátságosabban tekintett körül az Üllői úti kis-korcsmában, miután ama tintapocsékoló kivégzéséhez még éppen elegendő ideje volt.

Az élet furcsa - gondolta magában éppen a Kaszinó ezredese, amikor a korcsmárosnét pillantotta meg, aki bizonyosan most kelt fel délutáni szenderegéséből, és tőntörögve végighaladt az ivóban, hogy elsősorban megnézzze a férjét, vajon nem kaphatná-e rajta olyan bűncselekményen, amely miatt majd estére, a családi szobában komoly szemrehányásokat lehetne tenni?

- Borsócskám! - kiáltott fel a természetes korcsmáros, amikor nejének lopakodó közeledését ama hangtalan és örök életű posztópapucsokban észrevette. Lekapta a fejről a bojtos sapkát, amelyet nem emelt meg senki előtt, és meglengette azt a levegőben. - Borsócskám! - kiáltotta még egyszer, aztán nagyot durrantott a kezében levő kártyával az asztallapján, mint a nyerők szokták. Ezzel a durrantással bizonyára a felesége délutáni álmát akarta helyreigazítani, mert az asszonyok délutáni álmai lehetnek veszedelmesek is. Néha megálmodják az igazat, és akkor többé nem lehet beléjük visszacsókolgatni a régi lelket. Féltékenység szokta kínozni az ilyen délután alvó korcsmárosnékat, akik mindig azzal a gondolattal ugranak fel csak félig lehúzott éberlasztang cipőikben, hogy éppen most kapják rajta az urukat a szolgálóval való szerelmeskedésben. Lehet akármilyen tekintélyes, tiszteletre méltó múltja egy korcsmárosnak, dicsekedhetik apjával, anyjával, akiktől családi erkölcsöt tanult: olyan korcsmáros még nem akadt a világon, akire méltán ne lett volna féltékeny a felesége. Pedig, ugyebár, nehéz dolog egy korcsmárosnak elszökni a maga otthonából, hogy méltatlan szenvedélyeknek éljen? Pedig, ugye, nehéz eltévedni a maga korcsmájából más idegen korcsmákba, ahol persze hitelben lehet dorbézolni mint szakmabelinek; hiába veszi el este a pénztárcát az asszony? Pedig, ugye, szinte a lehetetlenséggel határos, hogy egy ismert korcsmáros szerelmi kalandokba bonyolódhatnék a maga környékén, mert hiszen ez megakadályozná üzleti tevékenységében? És a korcsmárosnék a világ kezdete óta mindig aggodalommal hajtják fejüket délutáni álmokra. - Ezért durrantott kártyáival akkorát az Arabs Szürkéhez címzett vendéglő tulajdonosa, amikor cimborák között üldögélve, megpillantotta feleségét.

Az ezredes szemügre vette a korcsmárosnét.

Jelenség ő, akit joga van minden vendégnek megszemlélni, akár vérmes, akár jámbor gondolatok kíséretében. Az ezredes a következőket gondolta a korcsmárosnéről:

Nem egészen értéktelen asszony, habár persze Denise grófnőt vagy más ismerőseimet nemigen lehetne hozzá hasonlítani. Helyes volna, ha a nép és a polgárság asszonyai sok ilyenféle női lényt tartalmaznának...

Tudniillik az ezredesben még néha-néha felfortyant a gőg, amikor a maga hivatottságára gondolt. Voltaképpen ma délután egy embert kell kivégeznie, aki megsértette az újságban a Kaszinót... A mellénygombja tájékán azonban megmozdult valami idegszál, amelyről idáig vajmi keveset tudott, és az idegszál megint fertelmes éhséget jelentett gazdájának. Ha babonás ember lett volna az ezredes, még tán valami különös intésre is gyanakodott volna. De nem volt babonás ember, ugyanezért hódolatteljes pillantásokkal kísérte a korcsmárosné mozdulatait, amelyek egyszerre rugalmasak lettek, amikor férjét csak kártyás cinkosok, nem pedig konyhai szolgálók között találta. Nincs nagyobb szégyene egy asszonynak, mint ha a saját szolgálójával csalja meg őt az ura. A korcsmárosné jó kedélyhangulatban tehát vállalta, hogy az ismeretlen vendég fejbólintásait, köszöntését észrevegye.

- Mivel szolgálhatok? - kérdezte a korcsmárosné, amikor az ezredes körülbelül tizedszer is köszönt. Az ezredes, mintha álmában beszélne, itt, az Arabs Szürke bolthajtása alatt így szólt:

- Nem kell azt hinnie, asszonyom, hogy valóban az vagyok, aminek különös öltözetemben látszom. Igen rendes társadalmi állásom van, csak pillanatnyi körülmények kényszerítenek arra, hogy olyan ruhában mutakozzam, mint bármely polgári egyén a városban. Ismétlem, asszonyom, csak annyi az egész, hogy idő előtt fel ne ismerjenek, mielőtt dolgomat bizonyos úrral, bizonyos helyen, ezen a környéken elintézem.

És az ezredes ekkor valamely irányba mutatott, amelyről a korcsmárosné aligha találhatta ki, hogy az irány az Üllői úti kaszárnyát jelenti. A fogadósné a köténye zsebébe nyúlt, és türelmetlenül megcsörgette a kulcsomagját.

- Talán a férjemmel beszélne, ha valamely kívánsága van - felelt egészségesen az asszony, és már távozóban is volt posztópapucsában. De az ezredes felélénkült:

- Ez a dolog, az én ügyem pedig csak egyedül nagyságos asszonyra tartozik - mond az ezredes hirtelen elhatározással. - Szeretnék valamely olyan ételt enni, amely véleményem szerint egyedül az Arabs Szürkében található.

- Mi legyen az?

- Kérem, hogy ne nevéssen ki furcsa ötletemért. Én például most valamely pörköltmaradékot szeretnék enni, mely délről a fazék fenekén maradt, és jól összefőtt a maga levével. Nem baj, ha kissé megkozmásodott is. Én ugyanis azt hiszem, hogy minden ételnek a vége jó, amely legtovább főtt. És pénzem is van.

- A mi vendégeink korán reggel szeretik a perkeltet - mond a korcsmárosné.

- A pörköltet.

- A perkeltet - felelt a korcsmárosné. Majd utána nézek, hogy van-e valami maradék a konyhán. Délben marhaperkelt volt.

Az ezredesnek villogni kezdett a szeme, pedig a szemöldökbozontok már régen nem voltak ehhez hozzászokva. A korcsmárosné darab idő múltával kiszólott a konyhaablakon:

- János, add oda ezt az úriembernek - szólt, és becsapta az ablakot.

Hát valóban pörköltmaradék volt az, amelyet János otromba ujjáival a tányéron hozott. Sűrű volt a leve, mint a kifőtt paradicsomé. Kozmás a húsa, és többnyire csak olyan csontos darabok voltak benne, amelyeket a korcsmárosné egyetlen vendégének sem adott volna oda. Hiszen valószínű, hogy a különös úriembert amúgy sem látja többé az életben. Az ezredes nagy deliciával nézegette a húsdarabokat. Villájával megforgatta egyiket-másikat, különösen a kozmásabbakat, mintha ezeket kedvelné leginkább. A csaposlegény darab ideig bizonyos leereszkedéssel állott mellette. Olyan étel volt ez, amelyet még az erre tévedő konfertáblisok se vettek volna szívesen, mert ezek a kocsisok is a frisset szerették az ételben. Az ezredes, miután kiválasztott egy kedvére való darabot (a csontosak közül), szájában megforgatta a húsnevet, és a stílszerűség kedvéért ujjával piszkálta ki a csontot a fogai közül. Úgy látszik, mindenáron el akart zúlleni...

- Tudja, János - mondta a pörköltcsont szopogatása közben -, én az osztrigát is szeretem, de ma ilyen fura gusztusom van, hogy olyan ételeket egyek, mint amilyen ételekkel valahol, valamerre, valaki táplálkozni szokott, hogy annak az embernek a helyébe képzeljem magamat. Igen, olyan akarok lenni, mint egy nyavalyás kófic, aki most valahol a végrendeletét írja, ha van hozzá való esze. Én ezt a „perkeltet” vezeklésből eszem. Előre bocsánatot kérek, előre bejelentem a szándékomat, mert nem akarok váratlanságokat előidézni. Egy úriembernek, mielőtt valakit arcul ütne, illik előre figyelmeztetni azt a bizonyosat, aki a pofont előbb-utóbb megkapja. Csak a haramia üt orvul, hátulról. Én előre figyelmeztetem az úriembert, hogy rossz

vége lesz a dolgainak. De most, halála küszöbén leereszkedem hozzá, megbékülök vele, vezeklek vele együtt, habár én igazán ártatlan vagyok...

A csaposlegény gyufaszállal piszkálta a fülét, mintha egy árva szót sem értett volna a vendég szavaiból.

- Nem tanácsos itt verekedni. A gazda nagyon erős ember.

Az ezredes mosolygott a bajsza alatt. Mintha csak azt akarta volna mondani, hogy átlöltözte nagyon sikerült; senki sem ismeri fel benne a Kaszinó tagját. A megmaradott kenyérből hintett a pörköltzafába, és azt villájára tűzdelte:

- Látom, hogy itt értenek a pörköltalj elkészítéséhez, úgy érzem, hogy paradicsom is volt a lében, pedig azt nem mindenütt szokásos. Az odasült zöldpaprika és krumpli is megteszi a magáét. De mégiscsak az a legérdekesebb, hogy az egész ételnek olyan íze van, mintha már nagyon régen készült volna azoknak a fiákereseknek és más vendégeknek a részére, akik valamely okból nem tudnak visszajönni. Várakozni kell nekik, eresz alatt kell álldogálniuk, bele kell bámulniuk a járókelők arcába, és privát mulatságként ki kell számítaniuk, hogy ki állna be vendégnek a járókelők közül, ha a kocsi véletlenül nem volna elfoglalva. Szerencsére azonban el van foglalva a kocsi, a pasasér valamely szép hölgynek udvarol egy olyan emeleten, amelyet a kocsisal nem szokás közölni. Úgy látszik, mostanában nem jönnek ide a kocsisok? - tudakozódott az ezredes.

A csaposlegény jóformán maga sem tudta, hogy miért felel az idegennek, aki semmi körülmények között se állná meg helyét az idevaló vendégek között. Azt se lehetne rá mondani, hogy a rendőrségtől jött, hogy itt valami után nyomozzon, mert hiszen a rendőrségi emberek hamarosan felismerhetőkké teszik magukat, ha nem a szokásaikkal, hát a hangjukkal.

A csaposlegénynek tehát még jobban le kellett ereszkedni a vendéghez, amikor kérdésére felelt (miután az a házmester sörét megitta).

- Talán lovat akar eladni az úr? A fiákeresgazdák csak úgy hatra szoktak jönni a Ferenciek teréről, a Gizella térről meg azokról a helyekről, akinek merre van dolga.

Az ezredes csaknem megpukkadt nevetésben. Valóban nem árt néhanapján álruhába öltözködni, hogy az ember megismerkedjen a „néppel”. Rudolf királyfit sokszor kárhoztatták a Kaszinóban, hogy nem viselkedik mindig rangjához méltóan, de íme kiderül, hogy a királyfinak volt igaza, amikor álruhában elvegyült a „nép” között. No hiszen csak az kellene, hogy Lucziánovics, Wampetics, Müller vagy valaki a Kaszinó fiákeresei közül itt találja az Arabs szürkénél. Volna másnap heccelődés a Kaszinóban! Nevetett, de tisztára törölte a tányért a piros zafától, még a kenyér héját is felhasználta erre a célra.

- Azt mondják, hogy a mágnások sokat esznek - fordult most szemhunyorogva a csaposlegényhez. - Nem tudom, hogy kimehetnék-e a nagyságos asszonyhoz a konyhába, mert nem ismerem önagsága természetét. De mindenesetre szeretném tudni, hogy nincs-e odakint valami kis disznóhúsmaradék? Persze, hideg disznópecsenyét gondolok, amelyből éppen csak a vége, a resztlíje, a csonkja marad meg - az „abgesnitesz”, mint mondják. Csak éppen egy falatnyit, amelyet már nem is lehet egy komplett porciónak eladni, de az ilyen magamfajta délutáni vendég ezt szívesen eszi. - Bizonyosan az a halálra ítélt lurkó is ilyesmit szokott enni, amikor az éjszakai korhelykedés után felébred a tömeglakásban vagy a menedékhelyen, ahol az ilyenfajta emberek lakni szoktak. Meg vagyok győződve arról, hogy ég a gyomra, fáj a feje, kábult a halántéka, talán éppen a zálogban van most a barátja kabátjáért.

Az Arabs szürke vendégének tagadhatatlanul szerencséje volt mindenben, amelyet fékezhetetlen gyomoridegei ezen a napon elképzelték. Az ezredes gyomra, amelynek éppen olyan

borlopó alakja volt, mint a legtöbb emberi gyomornak: valamiképpen nem érezte jól magát ezen a napon, ideges tünetek mutatkoztak benne, amelyek befolyásolták még az ezredes szigorú gondolkodását is. Miért kíván ez a gyomor mindenféle olyan ételleket, amelyeket az ezredes sohasem vehetett volna tudomásul, csak éppen a mai napon, akkor is száanalomból, szegény ellenfele iránt, akihez jószívűségében odáig akart leereszkedni, hogy pusztán gavallériából, szegényes életmódját akarta utánozni. Ne mondhasa, hogy egy életpáholyban ülő úr durrantotta le, hanem egy olyan valaki, akinek volt érzéke a szegénység bajai iránt is. A csaposlegény valóban visszatért egy darab disznóhússal, mégpedig a karajnak azzal a végével, amely leginkább megsült volt, maradt rajta némi konyhakorom is, és csontok szerepeltek, mint jégtörők, amelyek próbára teszik a fogakat. Némelyek a karajnak a szép, sima, egyenletes részeit szeretik, de az ezredes mindenben hasonlatos akart lenni nyomorult ellenfeléhez, mert azt hitte, hogy annak a bizonyos újságírónak amúgy sem telik jobb falatokra. Csak éppen retket és hagymát kért az ételhez, pedig ezektől a szagosítóktól egyébként tartózkodni szokott.

- Módomban lett volna a Kaszinóban reggelizni, talán éppen rákot, amely ezekben a hónapokban jónak mondható - magyarázott az ezredes a csaposlegénynek, akit furcsaságával lassan büvkörébe vont. - Ismerem Finkelstein kisasszonyt is, aki a rákokat a Kaszinó konyhájának szokta liferálni,¹³ és ebéd előtti sétáimban a piacon figyelmeztetni szokott, hogy miféle rákokat szállított ma a Kaszinónak. A múltkor megtudtam a kisasszonytól, hogy az apró, levesnek, tölteléknek való tiszai rákok mellett egy különösen nagy rákot küldtek a Kaszinónak. Ennek a ráknak csak egy ollója volt - mint egy kard. Valóságos buzogány a farka. Ezt a rákot kísérem figyelemmel, vajon mi történik vele a Kaszinóban. Nyomban a Kaszinóba siettem tehát, és bejelentettem igényemet a fállábú rákra. Valóban igen szép porció lett belőle, miután még három más rákkal garnírozták ökelmét. Ez a három kisebb rák is a családhoz tartozott, mert ritka példányok voltak. De az öreggel egyik sem vetélkedhetett. Az embernek szemesnek kell lennie, ha jó falatokhoz akar jutni. Igazam van, János?

Az ezredes szavaitól talán más, jelentékenyebb ember, mint az Arabs szürke csaposa, is zavarba jöhetett volna. Az ezredes vagdalta, majd csontjairól rágicsálta a hideg disznóhúst, hogy minden tekintetben hasonlatos legyen ahhoz a nyavalyáshoz, aki talán ugyanígy eszik valamely korcsmában, ha ugyan van neki pénze ennivalóra. Az ezredes jó ember volt, és szívesen látta volna vendégül azt a nyomorultat, akit a Kaszinó határozatából kifolyólag ma délután hat órakor a másvilágra kell útbaigazítania; természetesen egy másik asztalnál kellene ülnie ennek a bizonyosnak, mert a legjobb szív sem szegheti meg a lovagi könyvek szabványait. Hányszor kénytelen egy fedél alatt ülni például halálos ellenségeivel a társadalmi úriember? Utóvégre nem lehet botrányt csinálni minden véletlen találkozásból. A sült hús vége valóban jól át volt sültve, az ezredes evés közben valamiféle ígéretet tett Jánosnak arra nézve is, hogy ha megint erre lesz dolga (és kezével hátrafelé mutatott), nem mulasztja el látogatását az Arabs szürkénél.

- Sajnos, előre nem tudom megmondani a napot - mondta az ezredes, amikor a keze ügyébe került retket felvágta, és figyelmesen szemügyre vette annak a húsát. A retken látszott, hogy szakemberek látogatják az Arabs szürkét, mert kifogástalannak bizonyult minden felvágott retek. Könnyed verejték mutatkozott hófehér hasukon, de nyoma sem például annak a barna hernyónak, mely féregútjában a retek szívéhez alattomosan közeledik, nyoma sem a fásult, rothadásos részeknek, amelyeknek a megpillantása úgy elszomorítja a retkeszakértőket, mintha arra gondolnának, hogy már nincsenek a világon tisztességes emberek, sem retkek, a külszín

¹³ liferálni: szállítani

csal, és pudvás lehet belülről a legbecsületesebb gyümölcs is. Az ezredes retkei nem csaltak. Valóban azt adták belülről is, amit külsejükkel ígértek. Egészséget.

Az ezredes ropogatott - retket, szegények ételét, amelynek fogyasztása sok mulatságos megjegyzésre adott alkalmat bizonyára az Arabs szürkében és más előkelő fogadókban is.

- Az osztrigát is nagyon szeretem - szólalt meg az ezredes a retekevés ceremóniái közepette, mire János valóban gyanúsán nézegetett vendégére, hogy vajon nem akarja-e őt végleg falhoz állítani ez az idegen ember. - De ma csak ez a koszt járja, böjti koszt, a vezeklés kosztja, mert ennek az embernek valahogy mégiscsak gondoskodni kell a maga lelkiismeretéről is. Ha teli hassal, francia pezsgő hangulatában puffantom le azt a szegény ördögöt, akkor még utólag valamely szemrehányást tehetnék magamnak, hogy nem küzdöttünk egyenlő fegyverekkel. Én vidám és bátor voltam, tehát okvetlenül nyernem kellett, mert a bátraké a szerencse. Mondom, az osztrigát is nagyon szeretem, de sohasem ettem meg többet két tucatnál. Egy barátom ugyanis abba halt bele, hogy huszonnyolc osztrigát evett meg egy ültében. Huszonnyolc darabot, az igaz, hogy a kisebb fajtából. Más dolog a polip, tengeri pók, amelyet fejszével szoktak agyonütni a halászok. A tengeri pók lábai savanyú pácban, bőséges vöröshagymában, borssal, fűszerrel éppen olyan ártatlan eledelek, mint akár az angolna. Nincs itt maguknak valamely szalámicsutkájuk? - kérdezte hirtelen nyugtalankodva az ezredes, mintha szalámi-szagot érzett volna. - Tudja, János, a szalámirúdnak a végét gondolom, amelyet már félretettek, mert a kicsinysége miatt nem alkalmas arra, hogy belőle vágjanak. A szalámirúdnak a végét, ahol a spárga van: nem mindenki tudja megrágni, de hál'istennek az én fogaim egészségesek, talán a rézkrajcárt is el tudnám harapni.

A csaposlegény immár teljesen az ezredes szolgálatában állott, mert volt valami varázslat az idegen szavaiban, amelyet napestig lehetett hallgatni. A jégszekrényben csak keresgélni kellett. A kiskorcsmák jégszekrényében gyakran akadnak ilyen szalámirudacskák, amelyek néha hetekig várnak a szakértőre, máskor pedig nyomban megtalálják a maguk gazdáját egy siető bérkocsis alakjában, aki majd valahol várakozás közben előveszi őket a köpönyeg zsebéből. Így jutott el az ezredes különös étvágyában a liptói túróig, amely cipős volt, átható szaga volt, vékony lemezekben helyezkedett el a sóskiflin, mert az igazi sajt kemény szokott lenni. Már éppen befejezni készült étkezését, amikor az Arabs Szürke előtt gyors perdüléssel állott meg egy fiáker, és a kocsiból egy halvány, magas termetű fiatalember szállott ki.

Ha az ezredesnek lett volna érzéke a civilek öltözködése iránt, észre kellett volna vennie a keresettséget, amelyet a fiatalember öltözkéivel elárult. Galléros köpönyege volt, feketéből, amilyenben a regényhősök vannak a múlt században. Kihajtos inggallérja volt és csipkés kezelője. Fehér pettyes, kék nyakkendő hanyagul volt a nyakán megkötve, és a mellénye teremtuccse hímzett, fehér mellény volt - mintha az összes ruhadarabokat valamely színházból kérte volna kölcsönbe. De az is lehet, hogy örökbe. Olyan vékony lábszárai voltak, mint egy komédiásnak. És lábszárai karcsúságát még fokozta a szűk fekete nadrággal is. Magas sarkú, nőies cipője volt.

A fiatalember nagyon halovány arccal lépett be az ajtón, mintha segítséget keresne itt. Dúlt vonásai bizonyos leküzdhetetlen félelmet mutattak, mintha menekvésében ért volna ide. Hosszú haja volt, amely homlokába, fülére hullott. Arca szörtemen, szenvedélyes, epekedő... No, ezért a pénzért lehetne valami muzsikás is - gondolta magában az ezredes, akinek figyelmét nyomban felkeltette a bérkocsiból kiugró fiatalember, pedig egyébként nem szokott embertársaival törődni. Valami vonzódást érzett ehhez a különös fiatalemberhez, azt se bánta volna talán, ha az más hely hiányában az ő asztalához telepedik. Ám a fiatalember nem nézett se jobbra, se balra, hanem egyenesen a mérőasztalnak tartott, mint valami gyógyszerárban a sürgős esetekben. Vonagló ujjával pénzdarabot vett elő, és alkoholista mohósággal kopogatott a

pénzdarabbal a mérőasztal bádogján. A csaposlegény féloldalt elfordult az ezredestől, hogy végigmérje a kopogtatót.

- Egy pohár erős szilvóriumot kérek - szólott a fiatalember, valamely másvilági hangon. - Szilvaszeszt - tette hozzá kesernyés nevetéssel, mintha önmaga felett gúnyolódna, hogy olyan helyzetbe került: szilvaszeszt kell innia.

Az ezredes, bár második „fröccsét” mérette ki (hogy talán ezzel is hasonlatos legyen ama részeges újságíróhoz), csendesen megcsóválta a fejét, és arra gondolt, hogy mi lesz az ilyen emberből, aki már kora fiatalságában korcsmák mérőasztalai előtt ácsorog.

A fiatalember azonban még mindig nem törődött az ezredes kötekedésével, amint az kihívólag nézegette őt. A csaposlegény arcába meresztgette a szemét, mintha élete nagy bajában attól kérne kegyelmet. A csapos azonban érzéketlenül nyújtotta feléje a szeszes poharat. A fiatalember a poharat a szájához kapta, és már éppen felhajtani készült azt, amikor váratlanul az ezredes gunyoros, lenéző, dölyfös arcával került szembe a tekintete. Bár az ezredes bizonyára nem akarta: igen sértő volt az arckifejezése, mint közönségesen lenni szokott. Hja, a nagyvilági életben szükségünk van olyan arckifejezésekre is, amelyek nem mások, mint álarcok. Némely embernek csak akkor látszik meg az igazi arca, amikor a halál csinálja azt.

A fiatalember, amint az ezredest megpillantá, oly rémületet fejezett ki a tekintetével, mintha az ördöggel vagy a halállal találkozott volna. A pohár kicsusszant az ujjai közül, és sikoltva törött el a görbe padlón, pedig ezeket a pohárkákat rendszerint vastag üvegből öntik. Aztán hirtelen felemelte a kezét a fiatalember, és eltakarta a két szemét, mintha nem bírná tovább látni azt a rémet, amely elébe állott. Vakon, imbolyogva fordult meg, és szellemlépéssel szökkent ki az ajtón. - Gyerünk a laktanyába - kiáltotta hörgő hangon a kocsis fülébe, aki olyan gyorsan vágott lovai közé, mint a halál. (Valóban, mint a későbbi megbeszéléseknél kitudt, ezt a fiákerest nem ismeri vala senki ezen a környéken, pedig itt az Arabsnál minden valamirevaló bérkocsi meg szokott fordulni. Még ha kerülőt kellett is evégből tennie.)

- Hát a fizetéssel mi lesz - ordította János, a gazda is felugrott csendes kártyázásából, mert ilyen dolog már régen fordult elő korcsmájában, nem lehet ezt tűrni, még ha néhány fillérről van is szó. A gazda éppen azt akarta parancsolni Jánosnak, hogy futamodjon a bérkocsi után, ha kell, a laktanyáig is amikor az ezredes, a másik idegen, most csendes, komor arccal intett:

- Azt a pohárkát majd én fizetem.

Az ezredes szavai, bár azok meglehetősen csendes hangon mondtak ki: feltűnést keltettek a korcsmában. Vajon mi köze volt a fiatal idegennek az idősebb idegenhez? Vajon miféle titok rejtőzködik itt? Végre egy bölcs fiákeresmester (nyugalomban) oldotta meg a kérdést a maga természetes eszével, így szólott a kártyázóasztalnál:

- Valószínűleg a bácsikája! - mondta hüvelykujjával az ezredes felé bökve. És tovább folyt a játék, mert a klinikai szolgák még mindig nem érkeztek meg. Némely napokon több a boncolás.

Az ezredes most nagyon elcsendesedve ült helyén, mintha valami búskomor sejtelem szállottá volna meg a fiatalember korcsmai megjelenése óta. Bár nem volt mondható kalandos gondolkozása férfiúnak: még az a különös ötlet is felbuggyant benne, hogy ez az a fiatalember volna az az újságíró, akivel a mai nap folyamán halálos párbajt kell vívnia. Hiszen az ezredes sohase látta az újságírót, ő a Kaszinó megbízásából teend mindent, amit elégtételnek lehet nevezni, akár halállal is végződjön az. János, a csaposlegény az iménti jelenettől még felhevültén állott helyén, és az ezredesnek panaszkodott, miután a gazda megint elmélyedt a kártyázásban.

- Jól néznénk ki, ha csupa ilyen vendégünk volna, aki földhöz vágja a poharat, és azután fizetés nélkül megszökik!

Az ezredes csak bólongatott a legénynek, miközben többször elővonta zsebéből óráját. Még körülbelül negyedórája volt a párbaj előtt, amelyhez éppen kellő időre akart megérkezni. (Kétpercnyi séta innen a laktanya.) Tudniillik az ezredes egészen feleslegesnek tartotta, hogy a civilekkel, a párbajsegédekkel, orvossal hosszadalmasabban ismerkedjék a párbaj előtt, amit nem lehet amúgy sem elkerülni. Az ő szekundánsai, az ezredesek - orvosa, Kosztka Emil bizonyosan a helyükön lesznek. Ami pedig nincs jogában senkinek, feltételezni, hogy P. E. G. szolgálaton kívüli huszárezredes gyávaságból késlekedik. Csak éppen a felesleges beszédet akarja elkerülni. Vezényszóra löni, aztán zsebre tett kézzel várni, hogy az ellenfél tud-e még visszalöni. De valószínűleg nem lö már vissza. Habár egy haldoklóról mondják, hogy végső erejével még elsütötte a pisztolyát, és talált. Bolondság, ez egy században egyszer fordul elő.

Ha valóban ezt a bolondos külsejű fiatalembert találná ott maga előtt a kaszánya fedett lovaglójában, amint kihajtott, fehér gallérjával és hosszú, fehér mandzsettáival biztos célpontnak állana ki pisztolya elébe - ha valóban az a nyavalyás, beszámíthatatlan fiatalember volna az ellenfél: akkor igen kellemetlen volna a dolog, de a helyzeten ez mit sem változtatna. Utóvégre az ezredesnek semmi köze sincs az illető személyéhez, se rokonságához, se esetleges szeretőjéhez, se apjához, se anyjához: a Kaszinó döntött ebben az értelemben, a Kaszinó döntése ellen pedig nincs apelláta...

- Kérek abból a pálinkából én is - szólalt meg most az ezredes, szinte akarata ellenére, mert most már némileg restelkedett, hogy ennyire azonosítja magát ellenfelével, aki valóban csak egy újságíró lehet himzett, fehér mellényben, amint a pisztolypárbajhoz öltözködik.

János nem értette mindjárt a szót, mert hiszen nem volt beszélyíró, aki nyomon követhetné egy ezredes gondolatait, de lassan észbe kapott, és pálinkát öntött egy pohárkába, talán éppen abba, amelyet az imént az ismeretlen fiatalúr elejtett. Az ezredes rövid szagolás után szilárd kézzel leöntötte a pálinkát a gallérja mögé. Valóban különösen erős pálinka volt - nyilván azoknak a kocsisoknak a kedvence, akik téli hóföregtegből érkeznek meg ide a város végére, miután egész napjukat a mindenféle haszontalan pasasérokkal töltötték. Vagy pedig azok a kocsisok kedvelték ezt a pálinkát, akik egész életükben hullákat fuvaroznak a szomszédos bonctani intézetbe. Szó se róla - mindenki kedvelte az Arabs szürke híres pálinkáját a környéken -, miért ne ízlene az ezredesnek is.

- No most már mehetünk - mond az ezredes, miután titokban krákogott egyet-kettőt, mert a világért sem akarta észrevétni, hogy a kocispálinka kissé elkábította. De hát megitta a nyavalyás tintafaló helyett.

A fizetéshez az asszony jött elő a konyhából, mégpedig palatáblával és krétával, ami nagy mulatságot szerzett az ezredesnek. Elgondolta magában, hogy milyen jó tréfa volna, ha egyszer Stettner, a Kaszinó főpincére is táblán számolna, és a visszajáró pénzt ezüstitálca helyett a szoknyazsebéből adogatná elő. Az ezredes, hálából, hogy asszonnyal van dolga, a legropogósabb bankjegyet kereste elő a pénztárcájából, amely olyan keményre volt vasalódva, mintha a múlt hónapi nyugdíjból maradt volna meg. Az asszony számolt, a pénz iránti tiszteletből mindig meghajlított nyakkal, jámboran, naivan, mintha a legfontosabb dolgot művelné, amelyre az élettől megbízást kapott.

- Reménylem, minden jó volt? - kérdezte az aprópénz visszaadása után, miután a ropogós bankón még egyet roppantott, mielőtt azt férfias pénztárcájában elhelyezte volna. - Talán csak a perkelt...

- A pörkölt igen jó volt - felelt türelmetlenül az ezredes, mert gyanakodni kezdett, hogy ezt a szót az ő bosszantására találta ki az asszony.

Majd szivartárcájában keresgélt, miután ott egyenkint szemügyre vette kincseit, a különböző szivarokat, amelyeket néha hetekig tartogatott, hogy kellő, illendő alkalommal gyűjthasson rájuk. A csaposlegénynek való rövid szivart hamar megtalálta, amelyet át is nyújtott a legénynek, mint valami érdemrendet, de a maga számára nem tudott hirtelenében szivart választani. Végre is egy bunkó formájú havanna szivarra esett a választása, amilyen szivarra az Arabs Szürke fennállása óta nem gyűjtöttek rá ebben a helyiségben.

Nem, most már semmi körülmények között se akart hasonlítani ahhoz a kófic emberhez, miután azt látni vélte. Miután megállapította róla, hogy azért ejtette el a pálinkáspoharat, mert az ezredes megpillantotta, és felismerte, az ezredes feltette magáról, hogy őt az egész városban ismerik. Pláne ellenfelei.

Nem, sehogy se illett volna más arcra az emberfeletti rémület, csak az ellenfele arcára.

Komolyan és ünnepélyesen gyűjtötte meg kis bunkóját az ezredes, miután az aranypiros papírszalagot megvetéssel leszakította róla. Mily balga volt, hogy csak egy délutánra is el akarta felejteni rangját, társadalmi állását, baráti körét és megszokott életmódját, hogy „leereszkedjen” egy ismeretlen emberhez, annak feltételezendő szokásaihoz, mintegy kiengesztelésül azért, hogy estére agyonlővi - megszabadítván őt a földi élet gyötrelmeitől. - Az a legnagyobb számár, aki valaha is bocsánatot kér valamiért, mert igazi megbocsátásról amúgy sem lehet szó - mondta az ezredes, kis, bunkós szivarja rágyújtása közben. Hátrább az agarakkal annak, aki az életét félti: pöffentette az első füstgomoly, amelyet az ezredes szétfűjt maga körül, mintha mindent el akarna egyszerre fűjni, ami ezen a délutánon történt vele.

A havanna valóban ízletes volt, mint az utolsó szivarhoz illik.

Ezzel a szivargyújtási jelenettel körülbelül végeztünk is az Arabs Szürkével és mindazokkal az urakkal, akik oda a város különböző részeiből megérkezendők voltak, mert erre nézve belső ösztönzésük volt. Bizonyos, hogy a klinikai szolgák végtére megérkeztek, mert még a klinikán sem boncolnak éjjel-nappal. Megjöttek a város különböző részeiből a hullaszállító kocsisok, mert hiszen a hullaszállításban is bekövetkezik némi szünet. És estefelé a ház elé állottak a fiákeres urak, akiknek ezen a környéken volt valahol az istállójuk. Dolog lett a mérőasztal körül, és a nyíló konyhaajtón át új „perkelt”-szag áramlott ki. Jánosnak, a korcsmárosnénak és még másoknak éppen elég idejük volt már elfelejteni az ezredest, aki itt félelmetesen forgatta délután kerek szemeit, de voltaképpen kedélyes ember volt, aki még a csaposlegénnyel is szívesen szóba állott. Amikor estefelé egy késői hullaszállító kocsis jelentkezett a mérőasztal előtt, és ott mogorván megállott, mint aki elégedetlen a foglalkozásával. A lábfejével álltában megvakarta a másik lábszárát, és mindaddig egy szót sem szólt, amíg két pohárkával le nem eresztett az erős pálinkából.

- Valami civilbe öltözött ezredest kellett fuvaroznom - mondta, miután piszkos zsebkendővel megtörölte a bajuszát, és Jánosnak is volt ideje az odahallgatásra. - Ezek az urak egész életükben fényes egyenruhában járnak, soha semmi dolgunk nincs velük, mert azt a katonaság intézi el. Ha egyenruhában halnak meg. Az én fuvarom persze civil ruhába öltözött a halála előtt, hogy nekünk is legyen vele dolgunk. Azt mondták, hogy párbajban lelőtték őt a kaszárnyaiban. Mostanáig gondolkoztak azon, hogy hová szállítsák. Végre is itt vagyunk mi, nekünk kell fuvarozni mindenkit. Ott van már a Szvetenay utcában.

A csaposlegény nem felelt a hullaszállító kocsisnak, mert éppen egy belvárosi fiákeres jött be, akinek itt sok ismerőse volt, és vigyázni kellett a rendelésére, mert hamar lármát csinált.

Éjfél felé, amikor csillapodott a vendégforgalom, János, a csaposlegény hátát a szekrény sarkának vetette, és a délutáni vendég furcsaságain gondolkozott. Nem, sehogy se jutott eszébe, hogy ő volna az a bizonyos hulla, amelyet elfuvaroztak. Aki után a cifra szivarszalag maradt a sarokban.

A hírlapíró és a halál

Széplaki Titusz hírlapírót halálra ítélte a Kaszinó igazgatósága abban a szobában, ahol a kaszinótagok a bizalmas konferenciákat, becsületbíróságait, párbajtörvényszékeiket szokták tartani, miután ebben a szobában valaha, Albert velszi herceg tiszteletére rendezett mulatságon végül pezsgősüvegekkel mentek egymásnak az urak, a cigányok kezéből kirántották a hegedűket és fűvókat, hogy azokkal is ütlegetjék egymást. E sötét emlékezetű szobában többé nem duhajkodott senki, ellenben a szoba a becsület szolgálatára rendeltetett, így alakulnak át a szobák életei, mint akárcsak az embereké, akik a szobákban tartózkodnak. Csak a nők tudnak olyan szemérmetlenek lenni, mint a szobák.

Széplaki sértő cikket írt lapjában a Kaszinóról: ezért kellett meghalnia. A Kaszinó tagjai közül az ítélet végrehajtására kijelölte P. E. G. szolgálaton kívüli huszárezredest, akit Magyarország legjobb céllövőjének ismernek. Ezzel a hírlapíró sorsa elintéztetett. Nyugodtan elajándékozhatta már életében földi javait, ha ugyan rendelkezett ilyesmikkel, többé nem leendő szükségéreájuk.

Széplaki, mint az már a koholt családi szerencsétlenségek alkalmával szokás: első gondolata szerint előleget kért a lapjától. Az előleg békíti ki a hírlapírót az étellel és a halállal.

A hírlapíró megkapván előlegét: könnyed lépésekkel hagyta el a Bodzafa utcát, ahol egy ellenséges íróasztal mellett küzdött éveken át rossz tollakkal, vízzel hígított tintákkal, még ellenségesebb betűvetésekkel, amelyek éppen akkor nem akartak sehogy sem sikerülni, mikor Széplaki legjobb cikkeit akarta megírni. Széplaki az előleggel zsebében elhatározta, hogy úriember módjára fog meghalni. Nézzük most Széplakit, hogyan alakul át remélhető halála előtt úriemberré.

Mindenekelőtt méltó kalapot kellett szereznie, mert a hírlapíró kalapja, éjjeli életmódja miatt (amikor a kalapot amúgy sem látja senki) már olyan állapotú kezdett lenni, mint azok a kalapok többnyire, amelyeket fizetség helyett szoktak a kávéházban felejtetni. A vendég megszökött, a kalap vár, amíg beleöregedik. Nagyon ritka az olyan vendég, aki valaha is visszatért volna kalapjáért, amikor azzal az ürüggyel távozik, hogy csak „idemegy a szomszédba”. Széplaki kalapjait, ernyőit, sétatálcáit mindig a kávéházban szerezte be - ő, nem a hamiskodás útján -, hanem egyszerűen Olga révén, aki kasszírő volt abban a kávéházban, ahol Széplaki éjszakánként tanyázott. Nem szabad semmi rosszat feltételezni Olga és Széplaki barátságáról. A hírlapíró egyszerűen megállott a kávéházi pénztár mellett - mint akár más virrasztó, aki életét a kávéházban töltötte. Állott és beszélgetett Olgának mindenféle olyan dolgokat, amelyeket a szerkesztőségben hallott. Ezekből az előadásokból Olga megismerhette akár az egész politikai vagy irodalmi világot. Olga ellenben sohasem árulta el, hogy valamely különösebben érdeklődik bárki iránt, akiről Széplaki hosszadalmas mesemondásokkal beszélt. S Olga ugyancsak nem lepődött meg akkor sem, mikor egyik-másik hírlapíróért (így Széplakiért is) elkerülhetetlen helyzetekben jótállást kellett vállalnia a császárszakállas főpincéernél kiszolgáltatandó rántották, sonkacsontok, ecetes és olajos párizsiak, szardíniák, tormás virslik, szalámigerezdek, vajjas

kenyerek, hagymás heringek, császárhúsok, füstölt kolbászok dolgában, már amilyen eledelekkel a pénztelen hírlapírók táplálkozni szoktak.

És nem csodálkozott Olga akkor sem, amidőn Széplaki nyurgán, sápadtan, kalapját hóna alá szorítva, egy vértanú komolyságával közölte vele, hogy balsorsa többé elkerülhetetlen, meg kell halnia fiatalon, reményteljesen, anélkül, hogy befejezhette volna azt a nagy művet, amelyről régi vágású hírlapíró módjára nagy bajban állandóan ábrándozott, amelytől sorsának jobbra fordulását reménylette, amely műbe azonban még bele sem fogott, bár azt híresztelte, hogy hajnalonkint a művön dolgozik. Megállott Széplaki borotvátlanul, szilvaszínű szájjal és fátyolozott tekintettel Olga trónusa mellett. Valami csodát várt Olgától, mint ahogy a fuldokló a szalmaszáliba is kapaszkodik. Olga azonban nagyon közönyös maradt nagykendője, köpenyege, kalapja társaságában, amely tárgyak ott függtek keze ügyében, ha netalán részeg vendégek elől kellene menekülnie. Pedig máskor, apró-cseprő dolgokban, a szükséges cigaretták vagy kapupénzek megszerzésében milyen hallatlan barátságot tudott mutatni ez a nő! Mégis, midőn átgondolta a helyzetet, Sz. T. halálos helyzetét, nem titkolt el egy fanyar mosolyt, amellyel szinte a saját sorsa felett is keserves ítéletet mondott.

- Valahogyan csak meg kell halni - mond.

- De ilyen lyukas kalapban! - méltatlankodott a halálraítélt.

Olga délvidéki nő volt, gyorsan változtak kedély hangulatai, most is csakhamar felülkerekedett benne természetes jósága, amint Széplaki kalapját szemügyre vette. - Valóban kiszolgált! Már vasaltatni se lehet - mond, nőies figyelemmel kezelvén a kalapot. Aztán elhagyván trónusát, egy kis kamrához ment, ahol bizonyos tárgyakat tartogattak a kávéházi népek.

Olga a kamrából egy zöld vadászkalappal és egy úgynevezett botesernyővel tért vissza. Előbb a kalapot porolta le. Kecseköröm és zergeszakáll volt a kalap mellett.

- Egy vendégünk hagyta itt, aki azt ígérte, hogy a kávéházból egyenesen a Dunának megy. Próbálja meg, Titusz.

Széplaki fejére helyezte a kalapot, és darab ideig nézegette magát a kávéházi tükörben. Minden oldalról megnézte magát. Tetszett neki a kalap, de ezt csak nem árulhatta el Olgának, ugyanezért így beszélt.

- Sajátságos, hogy ebben a kalapban egyszerre a vidéki városka jutott eszembe, amely városkában darab ideig gyerekeskedtem. Ilyen kalapban jöttek rendszerint párosával azok a zöld nadrágos emberek, akiknek a derekán mindenféle drótok, kések csörögtek, akiknek a láttára, szagára veszettül kezdtek ugatni a kutyák, mert megéreztek ezeken az embereken az állatvért.

- A miskájerek! - kiáltott fel Olga, és most már némi humorral nézett ő is a kalapra, mert vidéki nő létére ismerte azokat a vándorlegényeket, akik az állatokat nemüktől szokták megfosztani. - Biztosítom, Titusz, hogy egyetlen kollégájának sincs ilyen kalapja. Kiütéseket kapnak irigységükben az arcukra, mikor magát ebben a kalapban meglátják. Már az *Egyetértés* szerkesztője is kérte, de nem adtam oda. Valami tehetséges, új, fiatal költőt akartam vele megkoronázni, de mostanában nincsenek tehetséges költők.

Széplaki nem vette le fejéről a vadászkalapot, mert azt hitte, hogy dzsentriembernek látszik benne. Csak áldogált elég vidámsággal, mintha ebben a percben az a szívnyomás is elmúlt volna róla, amely nyomást már órák óta érzett, hogy szinte megfulladt tőle. Olga most a boternyőt nyújtotta feléje.

- Mondja, Titusz, volt valaha ilyen esernyője, amely egyúttal sétapálca is, valami ceitung-sreibernek¹⁴ Budapesten?

Széplaki valóban elálmélkodott a különös sétapálcán, amelyből változó idő esetén ernyőt lehetett előhúzni. Mindjárt kipróbálta az esernyőt, és kalapja fölé tartotta.

- Öreg közgazdák szoktak ilyen esernyőket emlékbe kapni a huszonöt éves jubileumukon...

- Meghiszem azt - felelt Olga.

- Vagy pedig azok a polgári férfiak, akik a hosszú házasságuk alatt már annyi mindenféle apró ajándékban részesültek a feleségük részéről a névnapokon, születésnapokon, évfordulókon, hogy már mindenük van, még dohányzó-felszerelésük is. Az én mellényzebem persze tele van dohányporral.

Titusz nem beszélt minden felindulás nélkül, amikor a ritkaságot a kezében forgatta. Bár borult volt az arca, de szemében valami reménység kezdett csillogni, mert eszébe jutott az az eshetőség is, hogy véletlenül élve marad a párbaj után, és még viheti valamire a nagy, zöld kalap és a botesernyő birtokában.

Mégiscsak derék asszony ez az Olga - mondogatta magában Titusz, mikor a Ferenci kávéházból kilépett, és esze ágában sem volt a Bodzafa utcai szerkesztőség felé irányítani lépteit, habár itt meglehetősen feltűnőséget kelthetne új felszerelésével, de viszont kitenné magát annak az eshetőségnek, hogy az epebajos szerkesztő éppen halála előestéjén rábízná a könyomatos híreinek a feldolgozását. Inkább meghalni, mint ezen az estén könyomatost látni! Inkább veszítse el az állását, mint ezen az estén, az új kalap és a boternyő birtokában dolgozni, mint nyomorult rabszolgának! Saját magát degradálná, ha még ilyenkor is a rossz szagú szerkesztőségben üldögélne, hogy ott nyüzsgve, hemzsegetve munkát kérjen, munkát találjon, hogy mindenáron hasznavehetővé tegye magát! Oktondi hírlapíróknak szokásuk ez, akik még mit sem próbáltak az életben - még csak pisztolypárbajuk sem volt. Itt valahol a környéken, a lágymányosi Duna-parton, ahol amúgy is elhúzna a golyó a Dunába, még ha megtöltenék is a pisztolyokat - mint a régi párbajsegédek mondogatták.

A Barátok terén tízet ütött a toronyóra, amikor Széplaki valamely ellenállhatatlan, belső kényszerrel fogva a Nemzeti Kaszinó felé vette útját, ahol a párbajbíróság a halálos ítéletet kimondotta.

Előbb csak a Hatvani utca túlsó oldaláról merészelte szemügyre venni a lovagvárszerű, egyemeletes épületet, amelynek kitért kapuján át behajtottak a kocsik, és döngve állottak meg a hintókerek a piros bársonyszőnyeggel bevont lépcső előtt. Aztán behajtottak a kocsik az udvarba, miután uraságaik kiszállottak belőlük, a meggypiros huszár becsapta a hintó ajtaját, a boltozat alatt függő, nagy lámpás megingott, és a kocsik az udvaron álló szökőkutat megkerülve kihajtottak a Szép utcai kapun. A Kaszinó ablakai homályosak és zártak, mintha itt nem volna szüksége senkinek levegőre - pedig langyos, kora őszi éj volt, amikor csillagporral van tele a levegő.

Tituszunk egy kapu alatt meghúzódva, önfelejtkezett tekintettel nézte a komoly épületet, ahol nem számít az élet és a halál, mintha élni és meghalni is másképpen tudnának azok az úriemberek, akik e zárt házat látogatják! Mi történne például, ha Széplakink átlépdene a kocsiuton, és a meggypiros huszárnál P. E. G. szkv. hezrd. után tudakozódna, hogy beszéljen is végre azzal az úrral, aki holnap öt agyon fogja löni? A huszár tán szóba sem állna vele, vagy

¹⁴ ceitungreiber (Zeitungsschreiber): újságíró

ráförmedne, ha felismerné, mert hiszen az ilyen régi kaszinószolgák tudják a párbajszabályokat is. Az ellenfeleknek nem szabad érintkezniök egymással a párbaj előtt, mondják a szabályok, és Széplaki csúf megaláztatásnak tenné ki magát. Régi rossz kalapjában tán ezt meg is tette volna, de a „miskájerkalap”, amint már magában nevezgette, bizonyos önérzetet öntött beléje. Inkább elment a leshelyről, és a Kerepesi útnál a Hatvani utca kaszinói oldalára kerülve: közönyös sétáló módjára tért vissza, egyetlen pillantást sem vetett a lovagvárra, mialatt annak tárt kapuja előtt elhaladt, csak botesernyőjét ringatta karján, miután annak görbe fogantyúja volt, amelynél fogva azt csuklójára lehetett akasztani. Ringott, és néha térden csapta a botesernyő Széplakit, mintha bátorítaná. Ilyen botesernyő birtokában valóban nem lehet odáig lesüllyedni, hogy egy hitvány életért kegyelmet kérjen az ember. És Titusz, mintha csakugyan arra volna dolga: befordult az elegáns Szép utcába, hogy tekintélyre tegyen szert a meggypiros kaszinói portás előtt, aki véleménye szerint gúnyos, megvető tekintettel nézeget utána a kapuból, mintha csak ez a szemtelen szolga eltalálta volna, hogy a hírlapíró miért sétálgat a Kaszinó környékén... Titusz befordult a Szép utcába, elment a homályos ablakok előtt, amelyek mögött nyilván most vacsoránál ülnek az urak, és az ezredest úgy bámulják, mint valami ritka tengeri rákot.

Széplaki sétájában a sötét belvárosi utcácskákon át megint csak a Ferenciek terén lyukadt ki, mert évek megszokásai vitték erre a helyre. Ugyan elgondolta magában, hogy ő a legnagyobb számár, aki most, miután már „az egész város” amúgy is tudta a másnapi halálos párbajt: nem megy valamely előkelő étterembe, hogy megmutogassa magát a világnak, miután amúgy is „mindenki” az ő esetéről beszél. Hogy bemutassa félelmetelenségét, elszántságát, bátorságát, amit annyival könnyebben is megtehetne, miután megfelelő kalapja és botesernyője van a kellő megjelenéshez. Hogy kiélvezze a közérdeklődés örömeit, amelyek bizonyára sokat érhetnek, mert hiszen annyian küzdenek ez örömekért szakadatlanul. Mikor kerül Sz. T. névtelen hírlapíró megint abba a helyzetbe, hogy az emberek mutogassanak utána, íme, itt megy az a hírlapíró, aki a hivatása szolgálatában még a haláltól sem fél?... Mikor veszik észre megint azokban a körökben, ahol a párbajok imponálnak? Mikor válnak a gúnyos, megvető, kötekedő, komiszkodó emberi szemek megint tiszteletteljesekké körülötte, ha még ezen az estén sem - az utolsó estén, amelyet előlegpénzzel a zsebében gondtalanul, nevetgélve lehetne eltölteni?

Széplaki látta magát képzeletben egy nagyon előkelő étterem kellős közepén, ahol a cigány mindig csak neki húzza, és a színházi öltözképes nők pihegve fordítják feléje fejcskéküket, mert most ő a legérdekesebb férfi a városban, aki szembeszállni készül az oroszlánal - a bizonyos halállal. Miért? Becsületből.

- Megengedhetnél magadnak egy jobb vacsorát - tanácsolta a könnyelmű vadászkalap. - Például egy böftököt egy olyan előkelő étteremben, ahol nemcsak a böftök nevét írják kellő angol helyesírással, de ugyancsak értik a böftök helyes elkészítését is.

- A tükörtojással - mond a botesernyő, amint Széplaki oldalán kopogott.

- Van pénzed, és nem tudsz úriember lenni - tette szemrehányásait a kalap, amint Széplaki tovább is megtartotta azt az irányt, amely az Athenaeum-épületben levő kiskorcsmába vezetett.

- Sohasem lesz belőled úriember, ha még ezt az alkalmat is elmulasztod. A Hungáriába vagy a Bristolba kell menned, hogy észrevegyenek, te is a világon vagy, és a becsület mezején készülsz meghalni. Ha nem szeretnéd a böftököt: akad mindig olyan étel a menükártyán, amelyet hajlongva tesz eléd a pincér. Valamely madár... vagy például nyúl, amely augusztus közepe óta élvezhető. Gerince savanyú levében babérlevél úszik, és szerencséd lesz párbajodban, ha sörétszemet találsz húsában. Nem kell rákot enned, amely ilyenkor már igen olcsó portéka a piacokon; úgyse tudnál vele elbánni, mert kézügyesség kell a rák gusztusos fogyasztásához. De egyél például valamely frissensültet, amelynek elkészültéig alázatos, bocsánatkérő pillantásokat vet feléd a pincér. Gondold el, hogy a szerkesztődnek volna olyan párbaja,

amelyet napok óta beharangoznak az újságok! Micsoda sikereket aratna le jó előre ökelme! Neked még csak annyi eszed sincs, hogy egy kíváncsi, előkelő hölggyel megismerkedjél.

Széplaki már-már engedett az unszolásnak, amely folytonosan hangzott a botesernyő kopogásában, a kalap zergetollának zizegésében: légy társadalmi úriember, legalább egy napig, mielőtt meghalnál!

Útja ekkor egy éjjeli kofa standja mellett vezetett el, aki lámpás mellett árult kiskocsiról mindenféle gyümölcsöket. A legdrágábbak voltak ez idő tájt a szőlők és a diók, mert még igen újak voltak ők, hogy nappali emberek sajnálták értük a pénzt, de a könnyelmű éjszakai emberek megörvendeztek láttukra. Széplaki, hogy megengedjen magának valamely extravaganciát ezen a különös napon, egy papírzacskóba szőlőt és diót méretett, és alkuvás nélkül fizetett.

Nem születtem úrnak, habár majd olyanformán kell meghalnom holnap, mint egy úrnak - gondolta magában boldogtalanul Széplaki, amint a staniclival hóna alatt belépett a kis éjjeli korcsmába, amely voltaképpen éjjel dolgozó betűszedők és más éjjeli emberek kedvéért volt nyitva, akikről feltehető a józanság, hogy csak táplálkozás szempontjából veszik igénybe a vendéglőt, nem pedig mulatozás kedvéért. Kersántznak hívták a korcsmárost, és a kávéházi életet élő hírlapírók csak ritkán látogathatták, mert a Kersántznál való tartózkodás drágább volt a feketekávé, kapucineres kávéházi életnél: itt enni meg inni kellett annak, aki át akarta virrasztani az éjszakát. Kersántzban költekezni kellett, és hitelük csak a nyomdászoknak volt, akik szombatontként becsületesen fizettek. Nem, még maga egy főszerkesztő sem kaphatott volna itt hitelben semmit - ugyanezért Széplaki nem volt egészen elégedetlennek mondható, amikor utolsó éjszakáját ebben a polgári becsületességgel vezetett éjjeli korcsmában akarta eltölteni.

Egy komótos sarokasztalnál foglalt helyet, mint aki teljesen bizonyos a dolgában.

Nem kerülte el figyelmét, hogy Kersántz, egy vörös bajuszú, hallgatag sváb, aki a mérőasztalnál olyan gondosan méregette borait, mint valami patikárius a maga portékáját: a néma Kersántz bizonyos elismerő pillantásban részesítette Széplaki új kalapját, valamint botesernyőjét is. Talán arra gondolt Kersántz, hogy ez a botesernyő egyszer amúgy is az ő birtokába jut? Ki tudná egy korcsmáros gondolatait? Csak a pénztelen emberek hiszik, hogy a korcsmáros mindig őket lesi, hogy fizetség nélkül meg ne ugorjában a korcsmából.

Széplaki étlapot parancsolt a kis termetű pincérnél, akit a korcsmáros egy halk „János” szóval figyelmeztetett, hogy vendég érkezett. Ezt sem érte még meg Széplaki Titusz. Hiába, a korcsmárosok belátnak a zsebekbe.

János keresztet vetett, amikor Széplaki urat a sarokasztalnál megpillantotta. Tétovázva közeledett, mintha kísértetet látna.

- Azt hallottam, hogy a tekintetes urat párbajban agyonlőtték.

- A jövő zenéje - felelt felnevetve Titusz, mint amilyen nyelven a hírlapírók abban az időben a pincérekkel beszélni szoktak. - Igen, János, ez csak a jövő zenéje. Máskor jobban figyeljen oda, azaz nyissa ki a fülét, amikor a Marich-asztalnál hallgatózik.

János még nagyobb megdöbbenést mutatott arculatán, amely arculat nem képes a titoktartásra.

- Valóban a Marich-asztalnál beszéltek éjszaka a nyomdászok, hogy a tekintetes úr élete nem ér egy fakovát sem. Agyonlőtték máris.

A bolthajtásos korcsmahelyiség belső szobájában egy hosszú asztal állott, amelyre az asztal látogatói, a betűszedők szép, nagy betűkkel ezt a felírást szerkesztették: Marich-asztal. (Marich úr volt akkoriban a legtekintélyesebb betűszedő, aki azzal dicsekedhetett, hogy Deák Ferenc húsvéti cikkét ő szedte.) És Marich úr, egy tekintélyes, magas termetű, méltóságteljes úriember minden éjfélutánkor megjelent az asztalnál, hogy az elnökséget átvegye.

Tituszunknak hízelgett, hogy íme a Marich-asztalnál is megbeszéltek az ő dolgát, mert ehhez az asztalhoz a legtekintélyesebb nyomdászok jártak - de Titusz mégis olyanformán viselkedett, mintha nem érdekelné János lelkendezése, aki nem győzte szalvétájával térdét ütögetni, mintha álmából akarná felébreszteni magát.

- Van savanyú tüdő - mondta, mintha homályosan emlékezett volna rá, hogy Titusz korcsmai megjelenései alkalmával többnyire ezt a bizonyos olcsó, pacalos eledelt szokta fogyasztani. Fél citromot kért mindig az ételhez, és megdicsérte a szakácsnőt, aki nem röstelli a tüdőt négy-szögletes darabkákra felvagdálni, mert ez csak úgy tud átfőni kellő mértékben.

Titusz oda sem hallgatott János ajánlatára, csak úgy félhangon mormogott valamit arról, hogy a kis pincér megint „be akarja savanyítani”, mintha nem volna eléggé savanyú a gyomra, az élete, a foglalkozása és kedve.

- Kakast ennék! - kiáltott fel Titusz, miután észrevette, hogy ez az eledel a legdrágább a szerény étlapon.

- Becsinált csirkét, igenis.

- Kakast, ha mondom, akit nem kappanosítottak meg fiatal korában, mint némely tehetségtelen szerkesztőket. Aki megmaradt kakasnak, megkergette még a fiatal szolgálókat is, a pesztonkát pedig megcsípte.

Ki tudná, meddig magasztalta volna a kakast híven írónk, amely kakast ma este elfogyasztani akart - amelynek sarkantyúját is követelte a konyha felé távozó Jánostól, nem beszélve a májáról és zúzójáról -, amikor a korcsma küszöbén egy vörös bajusz nyomakodott be.

A vörös bajuszok között vannak mindenféle jellegűek. A legtöbbje mérges, rosszindulatú, elhanyagolt férfijelvény, amely éppen színe miatt nem érdemes az ápolásra. Ám a mi vörös bajuszunk ama századik vörös bajusz volt, amely humort, derűt, meglegedést, örömösséget mutatott, mintha a bajusz alatt mindig valamely mosolygásra volna vonva a szájszöglet. Ez a vörös bajusz megérdemelte, hogy tulajdonosa nagyra növelje, kipödjörje, gyakran meg-simogassa, mint valami jó kutyát. Kerek szemüveg volt a vörös bajusz felett, amely szemüveg csontkeretével, az orrhegyen való billegésével, fül mögé akasztott szalagjával ugyancsak a vidám szemüvegek közé tartozott, amely mögött mindig jóindulatúnak látszott a szem. A bajusz alatt a nyakkendő vonta magára a figyelmet, amely ugyan kézzel kötött „lavalier” nyakkendő volt, kék és fehér pettyekkel ellátva, de a nyakkendőben mégis tú volt, amely rubinszemű vadkanfőt ábrázolt.

Valóban vadkereskedő viselte ezt a tüt - Aranyosi Andornak hívták őt, amely nevet még régi hírlapíró korában szerezte, mielőtt a vadkereskedelmi pályára lépett volna.

- Jó, hogy itt talállak, Titusz - kezdte szavait az egykori hírlapíró, aki közeli, Bástyá utcai házából gyakran jött ebbe a kiskorcsmába, mint monda, azért, hogy egy kis nyomdászagot élvezhessen. Mert a nyomdászagot még vadkereskedő korában sem tudja felejtetni. - Azt olvasom az újságokban, hogy neked most bizonyos érintkezésed van a mágnesvilággal, a Nemzeti Kaszinóval, a grófokkal. Ajánlom figyelmedbe az én régi Salon-Naptáramat, amelyet abban az időben szerkesztettem, amikor a magyar írói világot kapcsolatba akartam hozni a

mágnásvilággal. Egy gróf, egy író - egy grófnő, egy írónő... így váltakozott Naptáram tartalma, beszélyekkel, versekkel, arcképekkel.

- A gondolat nem rossz - felelte a hírlapíró. - De egyelőre halálraítélt vagyok.

Ám Aranyosi nem az az ember volt, aki ilyen könnyedén lemondott volna tervéről, amelynek keresztülvitele kedvéért Bástyá utcai házából az éj e késői órájában eltávozott.

- Nem jó nyomokon halad most az irodalom. Csete Lajos, mióta Pokrócz Ádám figuráját előlapjában kitalálta, mindig a vasutasokról ír. Mit akartok a kondoktoroktól meg a baktérektől? A grófokról meg a grófnőkről kell írni, hogy valami értelme legyen a dolognak. Addig sohasem lesz magyar irodalom, amíg az irodalmi világ nem kompariálódik¹⁵ a mágnásvilággal.

- Kompariálódik, helyesen mondod - felelt Széplaki. - Mint mondtam, egyelőre halálraítélt vagyok. És „Csetevájó”-t iszom.

- Igen, éppen az a baj - szólott Aranyosi, az egykori Salon-Naptár szerkesztője, miközben óraláncát is megmutatta, amelyen ugyancsak egy vaddisznóagyar lógott, persze ezüstbe foglalva. - Csete Lajosról nevezik el a spriccert a korcsmárosok, nem pedig Andrássy grófról vagy Festetics hercegről. Ezért nem viszitek semmire, ti, modern magyar írók. Mi, régiek, tudtuk volna helyes irányba kormányozni az irodalmat. Kiütöttétek a tollat a kezünkől, lejárattatok, most aztán itt vagyok, szemben a Kaszinóval, az egész mágnásvilággal.

Tituszunk cinikusan felelt:

- A „Csetevájó” a legjobb találmány. Egy rész bor, egy rész parádi, egy rész szódavíz.

Az irodalmi vadkereskedő, e konokság felett rosszállóan csóválta fejét.

- Én megtartottam nexusomat a mágnásvilággal, nem is volt okom megbánni. Én még mindig gróf Berchtold erdejéből kapom a fácánokat.

- Sose eszem fácánt - mond anarchista módjára Széplaki.

- Ami nyulat Degenfeld gróféknál lőnek, azt mind én dolgozom fel, mert szerződése van az uradalommal.

- Megvoltam eddig is nyúlpecsenye nélkül.

A vadkereskedő ekkor észrevette a fogason függő vadászkalapot, a zergetollal és saskörömmel díszítve, amelyet nyomban megjegyzés tárgyává tett:

- Pedig aki kalapodról ítélne, testvér, az nyilván hihetne, hogy az úri társadalomhoz tartozol - mond a vadkereskedő.

- Nem akarok tartozni sehová - felelt Titusz, és megvető pillantást vetett az árulkodó kalapra, valamint a vadkereskedőre is.

A vörös bajusz ekkor hirtelen, minden átmenet nélkül megmutatta, hogy alattomos düh rejtőzködik benne, mint minden vörös bajuszban.

- Hát akkor vedd meg nem történtnek látogatásomat, amelyet éppen a te érdekedben tettem.

¹⁵ kompariálódik: elvegyül

És a vadkereskedő fontossága, tekintélye, vagyona tudatában fejcsóválva távozott, miután hiábavalónak látta lépését, amelyet a magyar irodalom és mágnesvilág kibékítésére tett. A feleségének bizonyára elpanaszolta otthon, hogy milyen hálátlanok a magyar írók a legjobb szándékokkal szemben.

Széplaki is érzett némi elégedetlenséget magában, amikor egyedül maradt a sarokasztalnál Jánossal és a becsinált jércével. Talán éppen az utolsó alkalmat mulasztotta el, hogy ellenfelével kibéküljön... Ki ismerné a véletlen útjait? Talán mégiscsak jobb volna Salon-Naptárt szerkeszteni, és tovább élni a holnapi napnál?

- Mondtam, hogy kakas legyen - szólt Széplaki a részvevő pincérhez, aki más vendég hiányában megállott a hírlapíró mellett, és csodálkozni látszott azon, hogy a holt ember egyik harapás után a másikat teszi a csirke combján.

Miután János nem felelt, mert nem tudott mit felelni, Széplaki türelmetlenül folytatta:

- Már Kersántznál sem szolgálják ki kedve szerint az embert. Ilyen körülmények között valóban nem lehet egyebet tenni, mint kimaradni a vendéglőből. Nekem hál' istennek meglesz a kimaradáshoz a legjobb okom. Puff. - kiáltotta Széplaki, és a kezében tartott sóskiflit a homlokához emelte.

- Puff! - ismételte a kis pincér, és eloldalgott a vendég mellől, mintha annak a közelében nem érezné jól magát.

Nem is kíséreljük meg ezeket a gondolatokat leírni, csak annyit jegyzünk meg, hogy e gondolatok között sűrűn szerepelt egy piros ló, amelyen pepita nadrágos, cilinderes lovag nyargal, és a kép aláírása: „Az élet eliramlik.” Vajon nem kellene eliramlni néki is (Széplakinak), mint ostobán odaállni a halálos pisztolycső elé?

Temérdek kis galacsint gyúrt már maga körül az abroszon a kenyérmorzsákból, amikor megint nyílt az ajtó, mégpedig Széplaki tiszteletére.

Fellendítem a korcsmaforgalmat - gondolta magában Széplaki, amikor az érkezetekben felismerte amaz úriembereket, akiket szekundánsainak kért fel pisztolypárbajához. Ezek a párbajsegédek nem a hírlapírói szakmához tartoztak, hanem úgynevezett úriemberek voltak. Láttukra Széplakinak még a rekeszizma is megfájdult, hogy csak kemény akarattal tarthatta vissza gyomrában az imént elfogyasztott ételt. Fájt, határozottan fájt minden idegszála, halálosan hideg borzongás futamodott végig a testén, és arca jegessé dermedt az úriemberek láttára, akik kedélyesen azzal köszöntöttek be, hogy Széplakit már „mindenfelé” keresték a városban, végre a szerkesztőségben azt mondta valaki, hogy ha ebben a korcsmában sem lehetne feltalálni a hírlapírót, akkor nem történhetett egyéb, mint csak az, hogy Széplaki megszökött a városból.

- Ki mondta ezt? - kérdezte szórakozottan Széplaki, mintha már megbarátkozott volna a szökés gondolatával.

- Szolyvai Aladár mondta - szólt az egyik párbajsegéd.

Ez a Szolyvai Aladár mindig ellensége volt „a lapnál” Széplakinak, mert kifogásolta azt, hogy Széplaki neve többször jelenik meg nyomtatásban, mint a Szolyvai név.

- Szolyvai megint hazudott, mint már annyi sokszor - kiáltott fel a hírlapíró jótékony dührohammal, amely darab időre megint visszaadta lelkierejét.

- Mások is ilyenféle véleményeket hangoztatnak - szólalt meg most a második párbajsegéd. - Azt mondják, hogy Széplaki Titusz nem várja be a párbaj óráját, hanem ellép a fővárosból. Sajnos, ezt hiába tenné, mert az ezredes barátai, a katonatisztek szolgálati szabályzatukhoz híven mindenütt megtalálnák, és kötelességszerűleg összekaszabolnák.

Az a segéd, aki ezt mondta, magas, himlőhelyes, nagy orrú, totós akcentussal beszélő úriember volt, aki a polgári életben festőművész volt, de neve gyakrabban szerepelt a párbajhistóriákban, mint festmények alatt. Élete nagy részét vendéglői asztaloknál töltötte, ahol mindig borzalmas párbajtörténetekkel mulattatta hallgatóit, mert körülbelül húsz esztendő óta minden párbajhoz volt valamelyes köze, amely párbajt Magyarországon megvívta.

A másik segéd egy veszedelmes, púpos emberke volt, akinek halvány, ritkás, fekete szakállal gyéren benőtt arca, örökös zsakettje és magas tetejű kürtőkalapja, kétszövű pisztolya, amelyet párosával hordott zsebében, toros botja, mellényzsebében viselt, nagy vadászkése, kihívó magaviselete mindenütt ismerős volt a főváros területén, ahol lovagias ügyek elintézéséről volt szó.

Regényalak volt a púpos, aki nyomban észrevette Széplaki sarokba állított botesernyőjét, és azt fitymálva megnézte:

- Egyetlen ütéssel az én botommal: ketté tudnám törni ezt a plebánuspálcát. Szelíd lelkipásztoroknak illik ez a kezükbe - monda, és a maga céltól zörgő botját jó távolra állította Széplaki büszkeségétől.

A púpos ember foglalkozására nézve gyorsírótanár volt, de nemigen ért rá a tanításra, mert barátai „elhalmozták” lovagias ügyeikkel. Toronygombinak hívták őt, és hivatkozott azzal, hogy ezt a nem mindennapi nevet Mária Terézia ajándékozta családjának.

Toronygombi a fal mellett helyezkedett el, miután jobbra-balra körülnézett, hogy mely oldalról érhetné őt valamely orvtámadás: részeg ember merénylete, krakéler közeledése, váratlan sértés, arculütés, mert ez a párbajsegéd mindig el volt készülve arra, hogy valahol, valamerre megverik. Miután helyet foglalt: elővette az egyik pisztolyát a nadrágzsebéből, majd a másikat, és meggyőződött arról, hogy a gyutacsok a helyükön vannak.

- Nekünk a Kaszinóval van dolgunk, amelynek kezei nagyon hosszúak - mond fojtott hangon a kis párbajsegéd, és mellbajos szemei rejtélyesen villogtak. - Nem tételezek fel az urakról semmi lovagiatlanságot, de hátha valamely szolgának, komornyiknak, pincérnek, inasnak, kocsisnak eszébe jutna, hogy bosszút álljon uraiért?... Hm, Lóczi, nincs igazam? A múltkor is azt a kövér szerkesztőt, aki egy gróf szeretőjéről kellemetlenséget írt lapjában: a Kaszinó környékén verték meg a hordárok.

A Lóczinak nevezett, himlőhelyes úriember helyeslően bólintott, mert nem szeretett mindenféle haszontalanságokon vitatkozni. Ő csak párbajokról szeretett beszélgetni, nem pedig kocsisverekedésekről. És Lóczi a maga totós akcentusával folytatta is azt a történetet, amelyet már bizonyára sokszor elmondott Toronygombinak (mert hiszen éjjel-nappal együtt ültek a vendéglőben), amely történetet már valahol útközben megkezdett:

- Mondom, Pista, hogy halálosnak látszott a sebesülés. Becsületszavamra, egy lyukas krajcárt nem adtam volna Pincsi gróf életéért, Bimby gróf golyója a máját járta át. Máját a rossz-májúnak... Engem egész idő alatt ördögösen csíptek az őszi legyek, mert a párbaj színhelyének közelében egy istálló volt... Papot kellett keresnünk, hogy legalább Pincsi gróf igaz katolikus módjára haljon meg... Mert tudod, hogy én mindig nagyon sokat adtam a vallásra, a nagybácsikám esperes volt Rózsahegyen... Becsületszavamra, jöttek utánam a legyek, mint az ördögök...

- Ördögös legyek - mondta elismerőleg Toronygombi, miután a sokszor hallott mesemondást Lóczi úr a legyek új momentumával fűszerezte. Nem, még sohase beszélt a legyekről L. úr, amely legyek a párbajozókat csípni szokták.

Az urak ezután rövidesen befejezték korcsmai tartózkodásukat, mintha csak arról akartak volna meggyőződni, hogy Széplaki nem szökött meg a városból. Nem az igazi korhelyek közül valók voltak, akik szótlan merengéssel és csendes iddoggalással órákig tudnak ülni korcsmahelyiségekben, hanem csak amolyan korcsmalátogatók, akik a mindennapi vitatkozás kedvéért mentek be a korcsmába, és ott voltaképpen arra sem ügyeltek, mit esznek, mit isznak, annyira elfoglalta őket a mondanivalójuk. Hősi kalandokkal teli mesemondások kedvéért bármeddig elüldögéltek volna a korcsmában, különösen olyankor, ha önmagukat is belekeverhették a történetek folyományaiba.

A búskomoly hírlapíró nem látszott megfelelő hallgatónak, szinte a nevetlenségig figyelmetlen volt már Lóczi előadása alatt, hiába integetett neki a kis gyorsírótanár ideges, félelmes szemöldökeivel. Titusz szórakozott maradt még akkor is, amidőn Lóczi kisütötte végül, hogy Pincsi gróf szerencsés meggyógyulását voltaképpen nagybácsijának, a rózsahegyi plebánusnak köszönhetette, aki arról volt nevezetes a Felvidéken, hogy akinek ő az utolsó kenetet feladta: az sohasem halt meg.

(- Te tulajdonképpen milyen valláson vagy? - kérdezte Toronygombi hirtelen Tituszt, nem minden célzatosság nélkül.

- Római katolikus vagyok - felelt egykedvűen a hírlapíró.

- Ezt előbb is megmondhattad volna - felelt rejtelmesen a párbajsegéd.)

...Ám amikor az urak szórakozott hallgatójuk elől komolyan távozni készülődtek, a hírlapíró felkiáltott:

- Vigyetek magatokkal, akárhová mentek - mond Sz. T., és feltette zöld vadászkalapját, valamint kezébe vette botesernyőjét, mintha igazolni akarná felszerelésével, hogy külsejében valódi úri társaságba is beillik.

A kalapnak és botesernyőnek volt is valami hatása a párbajsegédekre, mert elgondolkozva összenéztek, végül Toronygombi kimondta:

- Nem bánom, velünk jöhetsz, kedves barátunk. Nekünk az Orfeum kávéházban van találkozásunk vidéki úriemberekkel, akik egy dunántúli lovagias ügy lebonyolításában a mi tanácsunkat akarják kikérni. Ezért tehát ne vedd rossz néven, ha majd egy darab ideig magadra hagyunk.

A párbajsegédek Budapest legjobb bérkocsija várta a korcsmahelyiség előtt, mert abban az időben a párbajsegédek kétlovas kocsin jártak, ha volt valamely tennivalójuk a városban. Az utcai járókelők tán keresztet vetettek, amikor ezt a kitűnő bérkocsit a komoly úriemberekkel száguldozni látták a városban, míg a bennfentesebb pestiek nyomban találgatni kezdték, hogy vajon kinek az ügyében hajt Manó oly eszeveszettséggel többször is a Koronaherceg és Váci utcákon át, miközben a himlőhelyes festőművész az utca egyik oldalára köszönetet, míg Toronygombi cilinderkalapját a kocsi másik oldalánál szertartásosan emelgette, még akkor is, ha nem volt arrafelé ismerőse - mindenesetre köszönt, mert a kocsin járó úrnak mindenkit meg kell előzni a köszönésben.

De most éjszaka volt, a párbajsegéd urak nem sokat törődtek vele, hogy az alázatos hírlapíró fűrgén a fiákeres mellé kapaszkodott a bakra, mert nem akarta kényelmetlenné tenni az urak üldögélését odabent a bérkocsiban. A hintó paripái szinte kéznyomásra állottak meg a rejtélyes fényekben fürdő éjszakai kávéház előtt, miközben a huszárnadrágba öltözött, terebélyes portás előresietett, mintha várva várt vendégek érkeztek volna.

Itt langyos, de tiszta levegő volt már az előcsarnokban, amely levegőben alig volt érezhető a zengerájok szokásos kucséberszaga - inkább csak amolyan gyöngé párfa szálldosott, mintha nemrég ment volna által a csarnokon egy divatos dalszarnoki díva, aki kegyesen leeresztette fél válláról hattyúprémes belépőjét a szolgaszemélyzet előtt. Halk, franciás, elgondolkoztató dalokat játszadozott a szürke szakállú primás, aki olyanformán fektette nagy szakállát hegedűjére, mintha voltaképpen azon a szakállon húzogató a vonót.

Régen, „ifjú hírlapíró korában”: Széplaki gyakrabban megfordult ezen a helyen, mikor az „élet iskoláját” tanulgatta Pesten, de mióta a Ferenci kávéház megnyílt, ahol fesztelenebb és kedélyesebb életmód volt divatban - miután Titusz „öregedni” kezdett, és kevesebb súlyt helyezett öltözkészére -, Széplaki elmaradt az előkelő helyiségből. Ugyan ki győzne mindennap frakkba öltözködni, és hazudozni különféle estélyekről, ahol megfordult volna az est folyamán? Kezdő hírlapírónak való ez, nem pedig olyan szerkesztőnek, aki immár a halálra is megérett.

...Ugyanezért Széplaki be se ment a kávéház szalonjába, hanem csak a külső traktusokban foglalt helyet, ahol is egy üveg sör mellett szándékozott kibicelni mindaddig, amíg barátai odabent a dolgukat elvégzik. Ebben a kávéházi részben az orfeumi színészek biliárdoztak, és többen feltett kalappal foglaltak helyet a márványasztaloknál, mintha itt nagyobb szabadság volna, mint odabent a plüssök és bársonyok világában, ahol a zenekönd elhelyezkedett.

- Hiába nem születtem úrnak, mégis úgy kell meghalnom, mint egy úrnak - mondta immár másodszor az estén Széplaki a sarokasztalnál, ahonnan elgondolkozva nézegette Baumann és Gyárfás orfeumi komikusok biliárdjátzmáját, és az járt a fejében, hogy ezek a komikusok akkor is tovább játsszák mulatságos pártijukat, mikor ő már régen a föld alatt lesz, pisztolygolyóval a szívében vagy a homlokában - amely testrészt éppen kedve van célba venni az ezredesnek.

De ekkor váratlanul megfordultak a gondolatai, mert gyors egymásutánban a következők köszöntötték őt:

Egy magas termetű lókupec, aki gögös embernek látszott kipödrött bajuszával, míg itt kedélyesen csupán azt a tennivalót választotta az éji unalmi órák elmulasztására, hogy fekete táblára jegyezte a komikus színészek lökéseinek a számát. - Egy festett bajszú, ugyancsak magas termetű pincér, aki belső kávéházi tündérvilágból jött elő, hogy Széplakit üdvözölje, akinek készülő drámájából az újságokban olvasott.

Turf Karolin, a virágárusnő, aki hajdanában a grófok szeretője volt, és most öregségére azt mondta a hírlapírónak: - Adok egy virágot, de pénzt nem fogadok el érte. - A kávéház üzletvezetője, aki olyanforma volt, mint egy civilbe öltözött főhadnagy, és olyan mélyen hajolt meg a hírlapíró előtt, mint akár egy milliomos előtt se különben. - A ruhatáros, aki konfidensül¹⁶ előkészítette már szájába a gombostűt, kezébe a ruhatári számot, amellyel Titusz felszerelését majd zálogba veszi, de az asztalra fektetett botesernyőhöz mégse mert hozzáúlni...

¹⁶ konfidensül: bizalmaskodóan

Széplaki a különböző köszöntések elfogadásakor azt vette észre, hogy kalapban ül a kávéházban, abban a bizonyos miskájerkalapban, amely eddig mindenütt megtette a magáét, amerre megfordult benne. Az aranyrámás tükrökben többfelé is láthatta kalapját, amelynek hátteréből legyező alakban emelkedett ki a zergeszakáll.

Talán mégis viszem valamire ebben az életben - gondolta magában Széplaki -, habár huszonnégy óráig se tart már az életem, ha jól meggondoljuk a dolgot.

Ám most, mikor Széplaki a kísértésébe került volna a borús gondolatoknak, megint csak segítségére sietett a sors, hogy darab időre elfelejtse bánatát. Ez pedig úgy történt, hogy egy szőke, púderezett női fej jelent meg annál a falnál, amely az előkelő világot elválasztotta a köznapoktól, és a női fej olyan mosollyal nézett Széplaki felé, mintha egy fodrászbolt kirakatából kacérkodna a bús szerkesztővel. Más alkalommal talán megfelelő komolyságot öltött volna Titusz arculata e festett, kifejezéstelen bábuarculat láttára, de most, ezen az éjszakán kalapjához nyúlt, és szalutált, mint egy katonatiszt. Erre a hölgy most már teljes alakjában megmutatkozott. Egy modell indult el valamely belvárosi női ruha üzlet kirakatából, amely modellre a kirakatrendező-segéd gombostűvel cédulát tűz, „párizsi divat” felirattal. Buta és gonosz női személyiség volt ez, akit még abból az időből ismert a hírlapíró, amikor mosogatólánynak nevezték az „éjszakai életben”. Azóta egy gazdag asztalosmester kitartottja lett, és mint divathölgy érdeklődött a hírlapíró iránt, aki másnap a Nemzeti Kaszinó legjobb céllövőjével vívand párbajt. Bizonyára a magas termetű, újságolvasó pincér árulta el Mágna Elzának ezt a körülményt, hogy a halálra ítélt hírlapíró a kávéház külső traktusában tartózkodik, mire a divathölgy érdemesnek tartotta, hogy pávaságából megmozduljon.

A hölgy a távolból jó darab ideig figyelte Titusz kalapját, valamint botesernyőjét, amíg elszánta magát, hogy a hírlapíró asztalához közeledjék. De Széplaki, mint nobiles ember, segítségére volt az orfeumi dáma szereplésének megkönnyítésére, felállott asztalától, és Mágna Elza felé közeledett, miközben zöld kalapját illetudóan levette fejről, és lépéseit olyanformán igazgatta, mintha a gyomai tánciskola növendéke maradt volna a mai napig - lábujjhegyen, de kellő férfiassággal lépett a hölgy elé...

- Ha szerencsém lehetne asztalomnál, nagyon boldoggá tenne! - mondta a hírlapíró, mintha nem is ő mondotta volna e szavakat, hanem valaki más, akiről eddig nem is tudott, aki titkon belsejében rejtőzködött. Nyilván ifjabb Ábrányi Kornél, aki Titusz ifjúságában ideálja volt a hírlapírónak. De ugyanakkor Déri Gyula is eszébe jutott a hírlapírónak, akit Ledérinek neveznek vala hírlapírói körökben, aki ugyancsak híres volt gáláns magaviseletéről a hölgyek körül, bár csak mellénye felső zsebében hordta az ezüstpénzt, nyilván azért, hogy azt el ne lophassák a megtermett hírlapírótól.

- Egy pukkantósat, madmazell! - kiáltott fel Titusz, miután a szépségbálványt karonfogva asztalához vezette, és kalapjával septe a márványról a cigarettahamvakat.

A pezsgőt hamarosan elhozták, akárcsak a régi zengerájok kupléiban, a hölgy viaszmosollyal nézte a műveletet, mert hiszen az ilyesmit minden éjszaka megszokta. Széplaki azonban ágált:

- Mondja, drága Mágna Elza, mit tehetnék annak eléréséhez, hogy magának egyszer az életben valóban jókedve kerekednék, és engem megcsókolna?

Az orfeumi hölgy sután felelt:

- Mindenekelőtt tegye fejére a kalapot, szerkesztő úr, mert megfázik a feje - szólt a hatyúprémes, ezüstös, selymes, túlvilágiasan ostoba orfeumi angyal, és segített a hírlapírónak abban, hogy kalapját betyárosan, félrecsapva helyezze el fején. A kalapkarimát lehajtogatta, mint abban az időben ez divat volt - diófehérre fakult, dologtalan két kezével.

Mire Toronygombi úr társával a belső kávéházból a külsőbe visszaérkezett az elhagyott baráthoz, az Orfeum kávéház sztárja, valamint a hírlapíró a legmelegebb barátságban látszottak lenni. Széplaki biztatására Mágnás Elza már egy hártavékony pohárkát is a földre ejtett, mégpedig pezsgővel telten, hogy a takarítóasszonynak kellett előjönni. Felük úrias mulatozása határozottan hatással volt a párbajsegédekre. Mégsem lehet egészen utolsó ember az, aki Mágnás Elzával ül együtt asztalánál. A párbajsegédek most kezdtek rájönni arra, hogy felük voltaképpen számít valamit az életben.

- Elvégeztétek a dolgokat? - kérdezte nagy hangon Titusz. - Remélem, halálos esettel van ismét elfoglaltságotok?

Mire a bálványő elismerőleg mosolygott a két úriemberre, mintha már régen ismerné őket rettenthetetlen bátorságukról, hősi magaviseletükről. A ragyavert festőművész néhány pohár bor elfogyasztása után megint csak valamely hősi történelemben akart belekezdeni szokása szerint, de Toronygombi, a törpe, nem engedte szóhoz jutni.

- Inkább arra tanítsuk meg Széplaki barátunkat, hogyan kell majd a holnapi párbajnál viselkednie. Már csak azért is, hogy ne hozzon szégyent a fejünkre!

A kávéház külső traktusa a hajnali órákban már elég néptelen volt. A színészek, lókupecsek, kucséberék reményvesztetten elhallgattak. Csak Blau bácsi, egy öregember ült a sarokban, aki régi tőzsdejátékos módjára, mindig egy gazdag embert várt, akit a régi tőzsdejáték titkaiba itt beavathatna. Patti, a kártyabűvész, ugyancsak elődalgott hamis parókájával, százesztendősnak mondott életkorával és kéznél levő kártyacsomagjával. A gyorsírótanár tehát felhevültségében kimérhette a harminc lépést a kávéházban, amelyet stíletes botjára támaszkodva hangosan számolt.

- Egy, kettő... tizenhárom, huszonhárom... harminc, és most öt lépés avansz. Kérlek, Lóczi, vezényelj te - kiáltotta a púpos a kávéház túlsó sarkából.

A himlőhelyes valóban felemelkedett a poharak mellől, és Széplakit vállon ragadta.

- Gyere, megmutatom neked a helyedet - mondván, miután Széplakit egy bizonyos kockára állította a kávéház parkettjén -, itt megállsz, és a vezényszavakat várod. Első vezényszó: vigyázz! Második vezényszó: kész! Harmadszorra tízig olvasok, amely idő alatt el kell sütnöd a pisztolyodat, féloldalt állva az ellenfelednek, hogy kevesebb célpontot adjál. Tehát, vigyázz, kész, egy-kettő-három...

Ekkor egy valódi pisztolydörrenés hasította ketté a halk muzsikaszó kárpitját. A gyorsírótanár a kávéház túlsó oldalán állva, valóban előrántotta pisztolyát, és lőtt. Egy lámpa a csörömpölés hangjai mellett megszűnt élni. - Szoktatni kell az ipsét a fegyverdörgéshez - mondta később Toronygombi, aki belesápadt a lövésbe. Nagyobb baj nem történt. Mágnás Elza a helyére visszatérő hírlapíró kezét megsimogatta. Ellenben, mikor a főpincér megérkezett az ezüsttálcára helyezett számlával, viszont külvárosi zsidányokra emlékeztető tekintettel, Tituszunk arra eszmélt, hogy a számla kifizetése után legfeljebb kapupénzre való tíz krajcár maradt a tulajdonában, az is csak olyanformán, hogy a pincér borravalójából ügyesen elsanírozta azt. Mágnás Elza a toalett felé elsuhant. Az urak kocsijukba ültek, és a kocsiaablakból kiáltották a hírlapírónak:

- Holnap délután fél ötkor a Ferenc József laktanyában.

Széplaki az elfogyasztott pezsgő hangulatában még ekkor sem tudta pontosan megállapítani a fatális helyzetet, amelybe keveredett. Az Andrássy úton ballagva, biztosan reménykedő kézzel kutató zsebeiben ama pénzegységek után, amelyeket eldugdosni szokott, szinte önmaga elől. Természetesnek vélte, hogy valamely zsebében ráakad egy ötforintosra, amelyet a pénztári előlegből oda elhelyezett, mint ezt meg szokta cselekedni mindig, amikor jókedvű hírlapírók lefogják egymást a szerkesztőségben, hogy a zsebeket kikutassák... - Bohémélet! - kiáltották, amikor Tituszt néha „anyaszült meztelenné” vetkeztették. Most azonban minden keresgélés hiábavalónak bizonyult; még ha maradt is Titusznak valamely pénze valamely rejtkezsebében: azt úgy eldugta még önmaga elől is, hogy azt majd csak halála után találja meg az a valaki, aki eladja Titusz nadrágját, és a handléval való alkudozás közben kipottyan a nadrágzsebből az ezüstforintos. Ennélfogva sietve vette lépteit a Ferenci kávéház felé, ahol nagy társaságot vélt találni, akik bizonyosan azért töltik ébren az éjszakát, hogy az ő életéről és haláláról vitatkozzanak.

Ámde legnagyobb meglepetésére üres volt a Ferenci kávéház, a hírlapírók hiányoztak a kassza előtti kerek asztal mellől, ahol fontosságuk tudatában pöffeszkedve vagy pénztelenségük árnyékában megalázkodva ülnek. Csak Olga volt a helyén, bágyadtán, melankolikusan, reménytelenül, mint mindig, amikor virradni kezdett, és megint elmúlt egy éjszaka, anélkül hogy történt volna valami. A hírlapíró kijózanodván, megállott a kasszírnoi trónus mellett, és így szólt:

- Olgácskám, lelkem, felvirradt az utolsó nap, amikor határozni lehet arról, hogy akar-e a feleségem lenni.

Olga ezt már nyilván többször hallotta Széplakitól, mert nem mutatott meglepetést a hírlapíró szavaira. Csak a tekintete lett melankolikusabb, a kézimunka a kezében megremegett.

- Olgácskám - beszélt lelkendezve Titusz, mintha eldorbézolt éjszakáját, pénzét és pénztelen jelenét akarná felejteni gurgulázó szavaival, amelyek őt magát is mulattatni látszottak. - Olgácskám, én sokkal nyugodtabban halnék meg, ha nevem továbbra is fennmaradna, ha csak olyan formában is, hogy egy özvegy asszony viselné ezt a nevet. Özvegy Széplakiné! Nem is hangozna ez olyan rosszul, mintsem hiszi, Olga.

- Özvegy Széplaki Tituszné - mondta Olga, és a ceruzát elővette, amellyel felírta a kasszalap margójára: özvegy Széplaki Tituszné, és bekarikázta a nevet, mintha örök emlékül akarná eltenni.

Titusz lelkendezve gurgulázott, mint azok a férfiak, akik ritkán jutnak olyan alkalomhoz, hogy magukról is beszélhessenek.

- Egy macska sem marad utánam, hogyha meghaltam... Nevemet egy-két napig emlegetik az újságok, aztán többé soha senki nem mondja ki a nevemet ebben az országban. Még csak véletlenül sem. De ha maradna egy özvegy Széplakiné ezen a világon, aki néhanapján tán síromat is meglátogatná, mindjárt könnyebb volna a helyzetem odalent a sírban. Azt mondanák az emberek, mégse volt utolsó ember az a Széplaki, halála előtt becsületbeli kötelességének tartotta beváltani ígéretét, amelyet oly sokszor hangoztatott a Ferenci kávéház felírónőjének. Valami nimbusz venné körül emlékemet, hogy nem éltem léhán, percről percre, pillanatról pillanatra, de volt valamelyes célom is a világon, amelyet megvalósítottam.

Az érzelmes szavaknak valóban megvolt a maguk foganatjuk, mert Olga egyik kezével felnyúlott a pálinkásüvegek felé, míg másik kezével egy kis pohárkát villantott meg, amelynek tisztaságáról meggyőződött.

Azt hiszem, hogy ez az a bizonyos húsvéti szilvórium, amelyet a szent zsidók inni szoktak. A gazda mindig ebből iszik.

Széplaki fáradt, búcsúzkodó mosollyal felhajtotta a pálinkát. A pálinka felelevenítette, hogy még mindig beszélni szeretett volna. De Olga komolyan ránézett, és hazaküldte, mielőtt Széplakit újabb érzelmesség ragadta volna el. - Holnap beszélünk tovább. - Titusz pálinkarekedten felelt: - Azt hiszi? - Ez az érzésem - felelt Olga. És Széplakinak kezét nyújtá.

Csodálkozott-e a zöld vadászkalap vagy a botesernyő, amikor hosszas séta után végtére elérkezett Széplaki kvártélyára?

Széplaki mindig olyasformán dobta magát ágyába, mintha minden hajnalban a másvilágról tért volna vissza. Hogy megint gyermek legyen, aki méhmagzat módjára összegörnyedve fekszik egy fekete rámba foglalt gyászjelentés alatt, amely közvetlenül a feje mellé volt akasztva az alvónak. Ez a gyászjelentés - vagy mint ebben az időben mondják: párté-cédula azt tartalmazta, hogy Széplaki Róbertné harminckét esztendő korában, hosszas szenvedés után elhunyt. Ez a Széplaki Róbertné volt Titusznak édesanyja, és a gyászjelentés volt egyetlen vagyona Titusznak. Nem nagy gazdagság, de ilyen érzelmes férfiúnak éppen elegendő.

Leírjuk Széplaki szobáját? Akkora volt az, mint egy lyukas mogyoró. De a kulcslyuk, amelyen a szobába kémlelni lehetett volna: mindig rongydarabbal volt eldugaszolva. Az ajtó külső részén egy papírcédulát lobogtatott állandóan a léghuzam az ódon, belvárosi ház folyosóján. „Mindjárt jövök!” - monda az írás, de a lakó sohasem jött.

A hírlapírót félálmban a következők látogatták meg: - egy kis suszterinas, aki olyan piszkos kis cédulát szorongatott a kezében, mintha már ezzel a cédulával jött volna a világra. - Darab ideig bámulva állt az ajtó előtt, mintha először látná ezt a különös feliratával, aztán a ház udvarára tévedt fénymázás tekintete, és csatlakozott ahhoz a menethez, amely egy vak énekest kísért házról házra abban az időben. - A hírlapíró ismerte lépteit egy szabónak, aki reménytelen szerelmes módjára látogatta már esztendők óta, és ha besurranhatott az ajtón: mindig azzal kezdte mondanivalóját, hogy csak véletlenül járt erre, mert igazán nem akarja zaklatni Széplaki urat ama csekélység miatt. A szabó sóhajtozása szinte hallható volt az ajtó előtt, leguggolt a kulcslyukhoz, és mindenféle kedveskedő szavakat kiáltott be a hírlapíróhoz:

- Csak látni akarom, szerkesztő úr. Csak szerencsét jöttem kívánni. Csak egy kis megnyugtató végett jöttem, hogy előbb-utóbb rám kerül a sor. Eresszen be, drága jó szerkesztő úr, esküszöm, hogy számlát sem hoztam magammal.

De Titusz még inkább elbújt a paplan alá, és a legravaszabb szavaknak is fittyet hányt. Utóvégre nemhiába írta ki az ajtóra, hogy mindjárt jön. Várjon a szabó, ha kedve van hozzá. A szabó elment, majd hirtelen visszajött, és indignálódva kiáltott be a kulcslyukon:

- Bizony isten, be fogom perelni, ha nem ereszt be nyomban!

A szabó várt, de Széplaki meg se moccant, pedig már magában bánkódni kezdett ama fatális cédula miatt, amelyet ajtajára akasztott.

És Széplaki (mert végeredményben jó ember volt) bűnbánattal hallgatta csüggedten távolodni a szabó lépéseit ajtaja előtt. Valóban nem akarta megbántani a jó embert, de nem tehetett vele kivételt.

De most házrengető lépések közeledtek azon a csigalépcsőn, amely a régi belvárosi házban összekötötte a földszinttel az emeletet, amely csigalépcsőnek a láttára gyakran esett csodálkozóba Titusz, hogyan vihették le vala innen a koporsókat? Veszedelemet hirdető, felhevült, szinte rohamozó lépések voltak ezek, amelyek olyanformán közeledtek Titusz ajtaja felé, mintha legalábbis hatósági felszólítást hoznának. Kegyetlen, vad lépések, ahogyan a darabontok közelítik meg áldozataikat.

A hírlapíró ismerte a lépések előidézőjét: Munk úr volt ő, a részletkereskedő, aki olyan goromba szokott lenni vevőivel, mint a pokróc. Munk úr tagbaszakadt, nagydarab, vörös ember volt, aki azt tűzte ki életcélul, hogy a főváros minden lakója neki fizessen részletet. Munk úr hallhatólag gúnyosan felkacagott, mikor a cédulát megpillantotta az ajtón.

- Jól van, tisztelt szerkesztő úr - mondotta -, ez nagyon is jól van!

És hallani lehetett, amint fogait csikorgatta, fűjt, és verejtékező homlokát törölgette egy nagy vászonkendővel.

- Skandalum! - ismételte, és valahonnan egy széket szerzett, és letelepedett az ajtó előtt.

A hírlapíró azt számolgatta magában, hogy melyik ellensége adhatott Munk úrnak széket. A házmester talán... vagy egy szomszéd bábaasszony, aki Titusztól nem remélhetett semmit? Az emberek gonoszak és kárörvendők - gondolta magában Titusz borúsan, ott a gyászjelentés alatt, mintha az a saját gyászjelentése volna. Egy csepp erőt sem érzett magában arra nézve, hogy Munk úrral megmérkőzzön; olyan tehetetlennek érezte magát, hogy ez már szinte jólesett neki, mert legalább egyetlen mozdulatot sem kell tennie, mint akár a nagybetegnek, aki megadja magát sorsának, és legfeljebb a csodatételben bizakodik. De Munk úrral szemben már a csoda sem segít, letelepedett az ajtó elé, és szuszogása, krákogása, bőföge behallatszott a szobába, mintha Munk úr a várakozás alatt is abban gyakorolná magát, hogy legyen minél utálatosabb. Valamely újságpapír is csörgött Munk úr kezében, aztán pedig jegyzőkönyvecskéjében lapozott, a plajbász nyikorgását világosan lehetett hallani, amint jegyzeteit kiegészíti. Vannak ilyen rettenetes percek az életnek: az ember nem tud megszabadulni valamely bosszantó teherrel, amely szíve fölé hengeredett. Munk úr nagy teher volt.

A hírlapíró a győtrelemtől szinte már félholtan feküdt ágyában, moccanni se merészkedett, mert így megvolt az a reménysége, hogy Munk úr a legjobb esetben elhiszi, hogy alszik, és nem szólaltatja meg ama rettenetes, tolakodó, elviselhetetlen hangját, amellyel adósait a másvilágra szokta üldözni.

Ebben a percben hírlapírónk szívesebben állott volna már az ezredes pisztolya előtt, mint Munk úr őrizete alatt. A pisztoly egy másodperc alatt dörren (hallotta éppen az éjszaka), de Munk úr órák hosszáig elüldögélhet az ajtó előtt. S Munk úr egyébként korántsem unatkozott, amint azt talán hinné valaki. Köhögött. Városi ember módjára, halkan. Majd falusi ember módjára, aki a köhögésben is meg akarja találni a maga élvezetét. Vakaródzott. Vakarta a tenyerét, fejét, rázta a gyufaszálat a fülében, amely művelethez kényelmesen nyögött - majd a lábszárait dörzsölgette össze. Vannak emberek, akik sohasem unatkoznak, mert mindig találnak valamely elfoglaltságot a testükkel, így Munk úr is, mikor már nem tudott egyéb szórakozást kitalálni: letolta lábáról a cügos cipőt, és harisnyában üldögélt.

Szerencsére vannak események, amelyek a legelszántabb várakozókat is megrendítik. Ilyenforma esemény volt az Munk úr életében, hogy egy közeli, belvárosi toronyban megszólalt a harang. A déli harang, amely minden emberben külön gondolatot termel, még ha Munk úrnak is hívják az illetőt. Munk úr előbb csendesen szitkozódott, majd hangos káromkodással verte az ajtót öklével, lábával, szakadatlanul, mintha feltette volna magában, hogy okvetlenül botrányt rendez a hírlapíró „utolsó napján”. De a hírlapíró most már mind könnyebbülten

lélegzett, mert kiszámította magában, hogy meddig bírja Munk úr az ostromot. Igaz, hogy Munk sokáig bírta a dörömbölést, mert megfelelő gyakorlata volt az ilyen dolgokban. Ám viszont Titusz az órák hosszáig tartó szenvedés alatt ugyancsak felkészült az utolsó rohamra, és ostobaságnak tartotta most megadni magát, miután a csata vége felé közeledett. Mire odakünn Munk úr az átkozódásokig ért mondanivalóiban: Széplaki már az ágy szélén üldögélt, mert tudta, hogy Munk úr végre megsiketül a maga dürrögő átkaitól.

Munk úr elment csatavesztesen, meg-megállva a lépcsőkön, mintha még törné valamiben fejét, de végül is elhangzott utolsó dobbanása is, mint valami emlék, amely végül kellemetessé válik. Széplaki, Munk úrtól megszabadulván, most már nappali világításnál vette szemügyre kalapját és botesernyőjét. Nappal is mutatósak voltak ezek a dolgok, habár az éj folyamán jobban imponáltak nekik. Most már látszott rajtuk némi kopás, minthogy sokáig állottak a kávéház kamrájában. A hírlapíró azzal vigasztalta magát, hogy a vadonatúj dolgoknak voltaképpen nincs olyan értékük, mint a használtaknak, mert íme a nagyurak is új cipőiket mindig az inasukkal tapostatják ki. Jó darab ideig gyönyörködött hát tárgyaiban, amíg valamely különös, halálos szorongás nem támadt a szíve körül, amely oly váratlanul jött, hogy csaknem visszazuhan az ágyba. A délutáni párbaj jutott eszébe, amelyre látogatói miatt voltaképpen nem is volt ideje kellően gondolni. Az ember néha megfedezkedik a halálról, ha egyéb kellemetlenségei vannak.

Amíg búbanatos öltözködésével, reménytelen mosakodásával, szájának huzamos öblögetésével foglalkozott Széplaki: egy másodpercre se mozdult el mellőle a halál gondolata. Szinte belegörnyedt a félelembe - a feltörekvő sírásba, amelynek nem tudott utat nyitni: bármint szeretne volna is jól kisírni magát.

- Ha sírni tudnék, mindjárt jobb volna - mormogta magában Széplaki, amikor le-letelepedett egy székre, amikor a megváltó sírást közelegni érezte. De az nem akart sehogy se beköszönteni. Csak a nőknek van olyan szerencsájuk, hogy akkor tudnak sírni, amikor akarnak. Nem. Széplaki könnyei nem tudtak kiperegni, akár mint hívogatta őket. Fel kellett öltöznie tetőtől talpig és sírás nélkül kellett elmennie a nagyvilágba.

És mégis szerencséje volt, mert belépdelvén az újságja kiadóhivatalába, éppen a főszerkesztőt találta ott, akinek az volt a híre, hogy senkinek se tudja megtagadni a kérését: hiúságból vagy szeszélyből, mintha mindig azt akarná bebizonyítani, hogy mennyire nem törődik a pénzzel, habár jóformán minden héten árveréseket tűztek ki ellene az ügyvédek. Széplaki huszáros „bevágást” csinált, őszintén bevallotta a főszerkesztőnek, hogy a tegnap kapott előleget az utolsó krajcárig elköltötte, és most már annyi pénze sincs, hogy megebédelhessen. A „bevágásnak” sikere volt, vagy talán a kalap és a botesernyő tette meg a magáét? A főszerkesztő szerette, ha munkatársai megállották helyüket a „becsület mezején”, ugyanezért tíz forintot nyújtott Széplakinak, aki most már valóban vidámabban nézett a délutáni események felé. És három korcsmát is meglátogatott, míg végre olyan helyre érkezett, ahol még főtt marhahúst talált, amely kedvenc étele volt hírlapíróknak. A sors kedvezni látszott, mert a „csontvás” valóban olyan volt, amelyet irigykedve néztek a szomszéd asztaloktól. Különbösen is ez a vendéglői étel az, amelyet a legközbösebb lelkek is mindig szemügyre vesznek, amikor a pincér elhalad vele a tálon. Mérlegelik, méltatják, irigylik, és ízét érzik. A hírlapíró húsdarabja tekintélyes volt, a vendéglősnek volt eltéve, de az végül lemondott róla a vadászkalapos és botesernyős ismeretlen vendég kedvéért, és Titusz hálából két porciót rendelt a mártásból. Az ecetes tormából.

Tulajdonképpen a szerencsés „csonthús” elfogyasztása után változott meg Széplaki sorsa olyanformán, hogy talán még manapság is él valahol, ha ugyan meg nem halt. Az ezredes golyója nem találta el őt. Ellenben igenis eltalálta golyója az ezredest, aki sebesülésébe bátor katona módjára meghalt. Titusz kocsiját, amelyen a párbaj színhelyéről visszatért, a szerkesztőségi szolga fizette ki. És ezért nem tett szemrehányást.

Harras Rudolf közkatona egyik története

Egy vándorkatona érkezett a városba.

Már akkor esteledett, a városka kéményeiről szakadozottan, bujdosva menekültek a füstök a déli szél elől, a házikók meglapultak a hasukban őrzött lámpásokkal, tüzekkel, a vándorkatonát porfergeteg kísérte a kapuig, mintha bajtársai jöttek volna idáig a csatából. Brúnó, a porkoláb, történetesen a vámháznál szívta pipáját, mint a legtöbb este, amikor a vámszedő felesége kenyeret dagasztott, és friss lángost sütött. Brúnó szakértelemmel végignézte a vándorkatonát.

- Ez is a jergliben¹⁷ virrad meg - szólt barátjához, a vámszedőhöz. Amint egy rövid órácska múlva hívták is Brúnót az „Arany Csillag”-hoz, kulcsaival, bilincseivel, vassisakos lámpásával, ólmos füttykösével, bikamozgásával. A katona szerencsésen fejbe vert valakit a cinkorsóval, láрма keletkezett, a fogadós abbahagyta a lutriszámok gusztálását, egyszerre nézte meg a linzi lottó eredményét a hírlapban, számjait nem találta, régi katonafegyvert ragadott, a tunya háziszolga boldogan, lelkendezve futott Brúnóért.

- Verjétek le a lámpást! - kiabált a vándorkatona láthatatlan bajtársainak.

Végül elnyomták, és megbilincselve a börtönbe vetették.

Ez a börtön a bástyafalba volt építve, ahol gyermekek szoktak játszadozni, míg estenden titkos szerelmesek suhannak el a bokrokba, mint a denevérek. A börtön faajtaján van egy lyuk. Innen néha égő vadállatszemek tüzelnek a sétányra, máskor részeg gajdolást hallanak a gyermekek a föld alól, majd keservesen sír valaki a föld alatt. Vajon, mi lehet odabent a sötétségben, ahonnan fogoly sasok rikácsolnak, nyavalyatörősek vergődnek, kóborló örültek üvöltenek, eszeveszett öregasszonyok ocsmányságokat sikongatnak?

Mikor a vándorkatonát a „jerglibe” dobták, csak egy örült öregember volt a börtön lakója. Olyan öreg és olyan örült, hogy már csak hideglelősen ült egy sarokban, sohasem nézett ki a lyukon a világba, még akkor se, amikor a cinóberpiros arcú városi örömléány unalmában a ruháját lengette a sétatéren; pedig ilyenkor a rabok mind az ajtóhoz tódultak.

A vándorkatona (név szerint Harras Rudolf, mint a makk alsó, amiért sokszor verekedett pajtásaival) figyelmeztetőleg megütögette a rabtársát: - Öreg, ha eszedbe jutna éjszaka gyújtogatni, előbb kelts fel!

Aztán ledőlt a földre a katona, két kezét feje alá tette, és elbámészkodott a sötétben. Némi lelkiismeret-furdalásai voltak elalvás előtt, hisz nem verekedni jött ebbe a városba, hanem egy leányt meglátogatni, megkérdezni tőle, hogy mekkora a gyerekük, és nem volna-e célszerű összekötni az életük sajkáit? Vándorlásaiban (messze országokban járt a katona) sokszor

¹⁷ jergli: fogda

elgondolta, hogy szentképek alatt előbb megesketi a leányt, hogy hű volt... hű lesz. Oláhországban, ahol asszonyok húzzák a kocsit, elhatározta, hogy ezentúl nem dolgozik, majd eltartja otthon az a leány, majd kiszolgálja a vendégeket. Magyarországon: rossz hírt hallott a leányról az „Arany Csillag”-nál („ott emlegeti a ruháját a bástyasétányon Andimandi, akár fűj a szél, akár nem” - mondták), mire verekedni kezdett, mint egy veszett.

Gondolkozott, tűnődött a katona, csendesen, hosszasan, lehunyt szemmel, amint már az ilyen rongyos vándorló szokta, aki már csak azért sem nyitja ki a szemét, mert az egész világból, a szépséges tájképekből, fényes országokból csak a maga mezítelen lába ujját látja, amely kikandikál a csizmájából.

A hold benézett később a börtönlyukon, a világosságtól felkelt az öregember, járkálni kezdett a börtönben, aztán ceruzadarabot kotort elő a rongyaiból, és írni kezdett a börtön falára.

A vándorkatona felkönyökölt, és nézte az öreget, amint lassan vezette reszkető kezét, nézte a falat, amely tele volt írva, rajzolva mindenféle ákombákomokkal, amelyeket a rabok hagytak itt emléken. Vérrel, korommal, szénnel, késsel, foggal és körömmel számtalan élettörténet volt a börtön falára írva. Emberek, emberkék, gyermekek, táncoló nők, lábak, kezek, nagy botok és tüskés szempillájú szemek vagy sündisznócskák, akasztófák és pápaszemes bírák, háromlábú kuttyák, felborzolt hátú macskák, koporsóban fekvő, nagy bajuszú halottak, hordóba fejjel lebukó asszonyok, kiskacsák tipegnek, nagy fülű gyermekek hosszú sorba mennek. Betűk és nevek ágaskodnak, összekeverednek, hemperegnek, mint egy zibvásár rongyai. Női nevek, amelyeknek halotti szaguk van. Aztán férfi- és női név egymás mellett, köréje koszorúcska rajzolva, mint az eljegyzési kártyákon szokás. Szívek késsel a falra vésve - odakünn a bástyasétányon a faderekakban a másuk, szívek, amelyek betűket őriznek. Mily boldogtalanok, százszor földhöz vertek, varjúfészekrongyok lehettek azok a szívek, amíg itt megörökítették magukat, mint egy fotográfusnál! Ezek a börtön falán publikált eljegyzések, házasságok, boldogságok: csak arra valók, hogy az ördögnek legyen min nevetni az északi szélben.

A vándorkatona nagyot gondolkozott, míg az öreg bolond ember elkészült munkájával. Peckesen, katonásan félreállott, és katonásan tisztelgett a görbe írásnak: Itt vót Ferencz Józsep és Örszébet királyné. Nagyon jó vót.

A vándorkatona szeretne volna megkérdezni, hogy mi volt: nagyon jó. De az öregemberrel nemigen lehetett beszélni. Néhányszor ellovagolt a sárgára meszelt fal mellett, nyertett, combjait csapkodta, lóháton ült. A holdvilág továbbvándorolt a jergliből. Alvó sötét lett.

A bolondot reggel kivetették, menjen más városba, más börtönbe, de a katonának még egy napi börtönlevegőt javasolt a városi doktor.

A katona naphosszat az ajtónál állt, és a szelelőlyukon át a bástyasétányt nézte.

Délben gyerekek szaladtak egy rongyos kisfiú után, és együtt visítottak a széllal:

- Zabigyerek!

Elfutottak a gyerekek, mint a felhők mögött a kis csillagok.

A vándorkatona azt gondolta magában, hogy tán az ő gyerekét üldözték.

Délután egy piros szoknyás, vörös arcú, porcelán szemű nőszemély lengett végig a sétatéren. Jött és ment, mint egy őrkatona, vaksin, hosszant, félrefordított fejjel figyelt az erre tévedő férfiakra, amíg estefelé egy részeg ember kurjongatva, dühödten, láthatatlan ellenségekkel birkózva a sétányra vetődött. A nő belekapaszkodott, mint megmentőjébe. A vándorkatona a kontyáról felismerte Andimandit, egyetlen szerelmét.

Ezután csak a tavaszi vihar sepert a cinkostárs bokrok között, a hűvös sétatéren, a kígyó módra bujkáló gyalogutakon. Sípolt, csörgött, visított a szél, mintha a katonát mulattatná. Az pedig nem bánta volna, ha még egyszer visszajön Andimandi, akár a vén bolond karján, akár másén. Csak jött volna párosan, veresen, gőzölögve büntől és gyönyörtől. De Andimandit többé nem láthatta.

Éjjel, mikor ismét eljött rövid időre a hold a börtönfalra, az eljegyzésekhez és emlékekhez, a vándorkatona csendesen felemelkedett - mielőtt a hold továbbmenne -, bicskájával a következőket kaparta a falra: „Itt volt Harras Rudolf katona és jegyese Andimandi”. Darab ideig gondolkozott, tűnődött. Majd ő is odaírta, hogy „Nagyon jó volt”.

Reggel a vándorkatonát elkergették a városból. A hegyeket itt-ott hó borította, s ő továbbgyalogolt.

A hídon

(Negyedik út)

Szindbád, a hajós, midőn közeledni érezte halálát, elhatározta, hogy még egy utolsó utazásra indul, mielőtt elhagyná a sztambuli bazárt, ahol egy régi szőnyegen üldögélve, pipáját szívogatta. Eszébe jutott fiatal korából egy város völgyben és piros háztetőkkel, ahol a barna híd ódon ívei alatt színes kavicsok felett vágtat egy tiszta kis folyó, és Szindbád a híd kőpárkánya mellől álmodozva nézte a messziségben alvó kék erdőket... Ide kíváncszott még egyszer Szindbád, mielőtt utolsó pipáját kiszívta volna a régi szőnyegen; a kék erdőket látni a messziségben, és a híd lusta ívei alatt serényen utazgató folyót. Egy kőszent áll valahol a hídon, látni lehet onnan a kis cukrászboltot dohányszínű függőnyeivel, valamint kopott, aranyos betűivel: A. Marchali, mondják a töredezett betűk a boltocska felett, ahol Szindbád egykor sarkantyúját pengette, és a háromlábú biliárdasztal felett dákójára támaszkodva, kecsesen, könnyedén és ábrándosan álldogált, mert a cukrásznének barna szeme, barna haja volt. Sárga borítékos regényt olvasott a kassza mellett, és midőn a tekegolyók futkározásukban megcsörrentek a zöld posztón, álmodozva, szórakozottan felpillantott a cukrászné a regényből. Ezért állott Szindbád dákójára támaszkodva minden délután a biliárd felett, és dús, puha haját titkon megigazította a kassza tükörében.

- Vajon él-e még Amália? - kérdezte Szindbád a sztambuli bazárban, és nemsokára útra kelt a piros tetők felé, ahol egy folyó szeli keresztül a várost, és a hídról álmodó erdőket látni.

A városka (amelyben Szindbád egykor katonáskodott) mintha mit sem változott volna. Némely vidéki város, a hegyek között, völgyekben, mintha századokig aludna, ha egyszer elalszik. A régi királyok okozták ezt, akik egyszer valamiért megharagudtak a helyre, és kegyes, termékeny pillantásukat levették a városkáról. Mit csináljon a városka, ha a király többé nem néz rá? Bánatában elalszik, és álomba merülve várja, amíg valamely királynak ismét odatéved a tekintete, hogy a városka megrázkódjon és felébredjen. A királyok még mindig haragudtak arra a városra, ahová Szindbád elutazott, mert a toronyórák is megállottak itt. Valami olyan időt mutattak az órák, amilyen talán soha sincs. A kapuk, amelyek többnyire a falba vésettek, az ajtók, amelyek halkán és csendesen nyílnak sötétes folyosókra: bezárva. A sárkányfejű esőcsatornák felmondták a szolgálatot, az esővíz másfelé csurog alá az ereszelekről, és a kis boltok előtt ugyanazon fakó ostorleveleket rázogatja a szél. Egy téren valahol egy boltajtó nyikorgott, és egy kis csengő csilingelt, és Szindbádnak úgy tűnt fel, hogy huszonöt év előtt sötét estéken ugyanígy sírdogált az ajtó, csengett a kis csengő gyertyáért, kőolajért járó cselédlányok keze alatt. Majd ablakokra bukkant, amelyeken már akkor is - sarkantyús legény korában - lezárt szemű zsalugáterek foglaltak helyet. Már akkoriban eltűnődött ezeken a halott ablakokon, amelyeket sohasem nyit fel senki, és a por vastagon rakódik a zsalukra. Vajon mi lehet az ilyen ablakok mögött? Talán egy halott fekszik ott ravatalán, és sárga viaszgyertyák bágyadt, kékes párák közepette lobognak a koporsó körül. Vagy egy asszony alszik odabenn csendesen, és valakiről hosszasan és édesdeden álmodik. Vagy talán egy kép függ a falon, a bezárt ablak mögött, valakinek a képe, akinek kedvéért örökös homályba borult a szoba... Szindbád így bandukolt végig a csendes városon, és egy utcasarkon hirtelen megállott, mert a közelben megszólalt egy öreg, pohos toronyka harangja, és mély hangon beleszólt a délutáni csendbe. És mindjárt ezután valahol, valamerre katonák trombitáltak, és Szindbád sétatálcáját, mint egy kardot, hóna alá kapta, és bokázó, friss lépésekkel indult

most már az A. Marchali-féle cukrászbolt felé, mint egykor hajdanában... Hátranézett, hogy miért nem csörögnek a sarkantyúk a sarkán.

A. Marchali... A betűk aranyozása persze lekopott régen, de a dohány színű függönyök az ablakon még a régié. A sáros út a régi híd felé kanyarodik, és a hídon csendesen gurul egy szamaraskordé. Nagy füllű, kis szürke csacsi vékony lábszáraival serényen bandukol a kordé előtt, és piros szalag van a nyakában. Szindbád tűnődve áll a cukrászbolt előtt, hogy vajon bemenjen-e dicsősége, boldog szerelme színhelyére? Majd megnyomta a kilincset.

Szivarfüst és pörkölt kávé szaga fogadja odabent. Biliárdgolyók koccanását hallja, mintha az ő tiszteletére csörrentek volna össze a golyócskák, és egy fiatal tiszt nyurgán, hanyag előkelőséggel, nyakánál kigombolt zubbonyban áll dákóra támaszkodva az asztal felett. Öreg, pápaszemes ember hajlik egy kávéfoltos újságlepedő fölé, és kis kalitkában valamely fekete madár gunnyaszt az ablak mellett. A kis kassza a régi helyén, és a Makart-csokrok ott állnak színes tartóikban, mintha azóta emberi kéz sem nyúlt volna hozzájuk.

Szindbád csöndesen, szinte visszafojtott lélegzettel ült helyén, és csodálkozott, hogy a piros és fehér golyócskák mily fürgén szaladoznak az új posztóval bevont biliárdasztalon. A görbe padlón megcsörren a fiatal tiszt sarkantyúja, és a kályha mellett halkan ketyeg egy faházikóba rejtett óra.

- Most már csak Amália hiányzik - gondolta magában Szindbád.

És a kassza mellett a piros függöny mintegy varázsszóra szétnyílt, és Amália fekete kötényben, kezében kávéscsészével a cukrászboltba lépett. A félcipőcskéje némileg kopott volt, de a szalagja friss és széles, a köténye pirossal volt beszegve, és frissen fésült barna hajában egy ezüsthévíz villogott. Könnyed, alig hallható lépésekkel hozta a kávé Szindbád asztalához, és barna szemében kellemes kíváncsiság csillant meg a fura idegen láttára. Halkan, kedveskedve, simulékony, mély hangon kérdezte Szindbádot:

- Nos és hogyan tetszik önnek városunk?

Szindbád csendesen mosolygott, és kávéját kevergette. Igen, csakugyan ő az: Amália, vagy legalábbis a lánya...

A kassza melletti asztalkán kis kézimunkakosár áll, és amint a cukrásznő elfoglalja helyét a kosár mellett, a függöny mögül óvatos, hosszúkás lépésekkel jön elő egy nagy, szürke macska, amely, miután körülsétálta a biliárdasztalt, elfoglalta helyét úrnője lábánál, és bajuszát megpödörte.

- Igen, ő az! - ismételte Szindbád magában, és furcsa melegség szalad végig a mellén, és valami diadalmas örömet érez a szívében, mint talán akkor érzett, midőn sarkantyút pengetett a lábán, és a barna kis cukrásznét először keblére szorította.

A barna nőcske kezében piros és kék rózsákkal himzett szövetdarab mozog, és a frissen fésült hajból mintha valami könnyű illat áradna szerteszéjjel. A kicsiny és rózsaszínű fülszál mellett göndörkés fürtöcskéiben libeg a barna haj, míg a finom, fehér orr tájékán, a hosszú pillájú szemek mellett könnyű kékes árnyék borong. A domború mell a selyemkötény alatt lágyan emelkedik, és a finom nyakon vékony aranylánc látszik.

A nyurga tiszt széles mozdulattal öltötte magára bő köpenyegét, sarkantyús lépései elzörögtek. A kopasz, pápaszemes emberke már előbb eltűnt észrevétlenül az újságlepedő mögül. Szindbád egyedül maradt a cukrásznővel.

- Asszonyom, nem mutatná meg nekem azt a medaillont közelebbről, amelyet a nyakában visel? - kérdezte Szindbád egy darab idő múlva.

A cukrászné könnyen elpirult.

- Anyámtól örököltém, uram. Megboldogult édesanyámtól...

- Éppen azért kérem, mert Marchaliné asszony egykor nagyon jó ismerősöm volt.

Némi vonakodás után a Szindbád kezébe kerül a medaillon. Igen, megösméri. Ez volt az, amit a cukrásznénak egykor ajándékozott. Vajon benne van-e a régi kép...

Az ujjá reszket, midőn némi erőlködéssel felnyitja a medaillont. Odabent egy fakó arckép. Fiatal, mosolygó katona arcképe...

- Az apám képe. Katona korából való képe - mondja a barna kis cukrászné.

Szindbád hosszasan, elmerengve, álmodozva nézte a saját képét a medaillonban. Nini, milyen furcsa bajusza volt akkor, és a haj milyen hullámos, mint egy fodrászé...

- Kérem - mondja a cukrászné.

Szindbád egy másodpercig fogva tartja a kis, barna nőcske puha, bársonyos kezét a kezében.

- Férjes már? - kérdezi.

- Igen, és két gyönyörű gyermekem van.

Szindbád szeretné a gyermekeket látni, de nem merészeli. A barna nőcske idegenkedve, haragosan húzódik az öreg idegentől, és borús homlokkal ül kézimunkája fölött.

Szindbád tehát ezután nemsokára elbúcsúzott A. Marchali cukrászboltjából, és a régi hídra ment, ahonnan sokáig elgondolkozva nézte az alkonyaiban álmodozó, messzi erdőségeket.

A folyó fürgén futott a híd álmos ívei alatt.